ZBORNIK RADOVA

„USAGLAŠAVANJE PRAVNE REGULATIVE SA PRAVNIM TEKOVINAMA EVROPSKE UNIJE“
- stanje u Bosni i Hercegovini i iskustva drugih -

Banja Luka, 2022. godine

Usaglašavanje pravne regulative sa pravnim tekovinama Evropske unije - stanje u Bosni i Hercegovini i iskustva drugih -

Autori:

Aleksandra Jovanović
Armin Kržalić
Božana Simić
Dragan Jovašević
Dragana Kosić
Elek Balázs
Ferenc Dávid
Fuad Purišević
Gál István László
Gojko Pavlović
Gojko Šetka
Goran Maričić
Kulcsár Gabriella
Ljubinko Mitrović
Marina Simović
Milena Simović
Miloš Stevanović
Miodrag Simović
Peter Horvat
Tamara Marić
Tatjana Gerginova
Velimir Rakočević
Vladimir Čolović
Vladimir Simović
Željko Zorić

Izdavači:
Institut za uporedno pravo
Terazije 41, 11000 Beograd, Republika Srbija
www.iup.rs, institute@iup.rs
Friedrich Ebert Stiftung-Kancelarija u Sarajevu
Kupreška 20, 71000 Sarajevo, Bosna i Hercegovina
www.fes.ba, fes@fes.ba
Istraživački centar Banja Luka
Aleja Svetog Save 7A, 78000 Banja Luka, Republika Srpska – BiH
www.thinktankbl.org, istrazivackicentarbl@gmail.com

Za izdavače:
prof. dr Vladimir Čolović, direktor
dr. sci Peter Hurrelbrink, direktor
doc. dr. Gojko Pavlović, direktor

Glavne i odgovorne urednice:
prof. dr Nataša Mrvić Petrović
mr Tanja Topić
doc. dr Nikolina Grbić Pavlović

Recenzentski odbor:
Akademik prof. dr Miodrag Simović (BiH), prof. dr Ljubinko Mitrović (BiH), prof. dr Vladimir Čolović (SRB), prof. dr Dragan Jovašević (SRB), prof. dr Velimir Rakočević (CG), prof. dr László István Gál (HU), prof. dr Vid Jakulin (SLO), prof. dr Marjan Gjurovski (MKD), prof. dr Tunjica Petrašević (HRV)

Prevod i lektura:
Jelena Gavranović
Kompjuterska priprema:
Aleksandar Jorgić

Štampa:
Markos Studio&Design, Banja Luka
Za štampariju:
Igor Jakovljević

Tiraž: *100 primjeraka*
ISBN Republika Srbija: **978-86-80186-85-6**
ISBN Republika Srpska: **978-99976-914-5-3**

Naučni odbor Konferencije:

prof. dr Ljubinko Mitrović, redovni profesor Univerziteta Apeiron u Banja Luci i počasni član Istraživačkog centra Banja Luka (BiH)
prof. dr Vladimir Čolović, naučni savjetnik i direktor Instituta za uporedno pravo u Beogradu (SRB)
prof. dr Marjan Gjurovski, prorektor Univerziteta „Sv. Kliment Ohridski" u Bitolju (MKD)
prof. dr Tunjica Petrašević, dekan Sveučilišta „J.J. Strossmayera" u Osijeku (HRV)
prof. dr Tomislav Borić, redovni profesor Univerzitetu u Gracu (AUT)
prof. dr László István Gál, redovni profesor Univerziteta u Pečuju (HUN)
prof. dr Zoran Pavlović, Redovni profesor Univerziteta „Privredna akademija" u Novom Sadu (SRB)
prof. dr Dragan Jovašević, redovni profesor Univerziteta u Nišu (SRB)
prof. dr Velimir Rakočević, redovni profesor Univerziteta u Podgorici (MNE)
Akademik prof. dr Miodrag Simović, sudija Ustavnog suda BiH i redovni profesor Univerziteta u Bihaću (BiH)
prof. dr Veljko Ikanović, sudija Vrhovnog suda Republike Srpske i redovni profesor Univerziteta APEIRON Banja Luka (BiH)
prof. dr Elek Balázc, sudija Regionalnog suda i vanredni profesor Univerziteta u Debrecenu (HUN)
prof. dr Tatjana Gerginova, vanredni profesor Univerziteta „Sv. Kliment Ohridski" u Bitolju (MKD)
doc. dr Ana Đanić Čeko, docent Sveučilišta „J.J. Strossmayera" u Osijeku (HRV)
doc. dr Goran Maričič, docent Univerziteta „Privredna akademija" u Novom Sadu (SRB)
doc. dr Damjan Podparić, docent Univerziteta u Ljubljani (SVN)
doc. dr Armin Kržalić, docent Univerziteta u Sarajevu (BiH)
doc. dr Nikolina Grbić Pavlović, docent Univerziteta PIM u Banja Luci (BiH)

Programski odbor:

prof. dr Ljubinko Mitrović, Redovni profesor Univerziteta Apeiron u Banja Luci i počasni član Istraživačkog centra Banja Luka (BiH)
prof. dr Vladimir Čolović, naučni savjetnik i direktor Instituta za uporedno pravo u Beogradu (SRB)
mr Tanja Topić, naučna saradnica u Fondaciji Friedrich Ebert u Banja Luci

Sekretarijat konferencije:

dr Gojko Pavlović (BiH), dr Mirko Živković (BiH), Vanja Mitrović (BiH), Tatjana Grbić (BiH), Aleksandar Jorgić (BiH)

SADRŽAJ / CONTENT

1. **Prof. dr Ljubinko Mitrović, doc. dr Tamara Marić:** WORK IN THE PUBLIC INTEREST IN THE CRIMINAL LEGISLATION OF THE REPUBLIC OF SRPSKA **pp. 1- 17.**

2. **Prof. dr Gál István László:** SOME THOUGHTS ABOUT DATA, INFORMATION, BIG DATA AND CLASSIFIED DATA **pp. 18 – 26.**

3. **Prof. dr Elek Balázs:** REFERENCE OF THE JUDGMENTS OF THE ECTHR IN THE JUDICIAL CASE LAW OF HUNGARY **pp. 27 – 34.**

4. **Prof. dr Tatjana Gerginova:** GLOBAL SECURITY AS A MODERN SCIENTIFIC-TEACHING DISCIPLINE **pp. 35 – 43.**

5. **Peter Horvat:** PROTECTION OF THE ENVIRONMENT THROUGH CRIMINAL LAW **pp. 44 – 52.**

6. **Ferenc Dávid:** OVERVIEW OVER ANTI-TERRORIST FINANCING REGULATION OF HUNGARY **pp. 53 – 60.**

7. **Kulcsár Gabriella:** RESILIENCE IN THE FACE OF BULLYING AND CYBERBULLYING **pp. 61 – 77.**

8. **Akademik prof. dr Miodrag Simović, prof. dr Vladimir Simović:** DOSTOJANSTVENA SMRT U SISTEMU ZAŠTITE PRAVA NA ŽIVOT - STANJE U BOSNI I HERCEGOVINI **str. 78 – 100.**

9. **Prof. dr Vladimir Čolović:** IZAZOVI POGLAVLJA 31 – USKLAĐIVANJE SA SPOLJNOM I BEZBEDNOSNOM POLITIKOM EVROPSKE UNIJE **str. 101 – 117.**

10. **Prof. dr Velimir Rakočević, Mr Aleksandra Jovanović:** POLITIKA PROŠIRENJA EU I CRNA GORA U KONTEKSTU NOVE METODOLOGIJE PROCESA PRISTUPANJA **str. 118 – 127.**

11. **Prof. dr Dragan Jovašević:** KRIVIČNO DELO DAVANJA MITA - MEĐUNARODNI STANDARDI I PRAVO SRBIJE **str. 128 – 144.**

12. **Prof. dr. Fuad Purišević, Prof. dr. Armin Kržalić**: REFORMIRANIM ADMINISTRATIVNIM SISTEMOM BOSNE I HERCEGOVINE, KAO GENERATOROM DRUŠTVENOG RAZVOJA,KA PRIDRUŽIVANJU EUROPSKOJ UNIJI**str. 145 – 161.**

13. **Prof. dr Marina Simović, prof. dr Milena Simović:** NASILJE U PORODICI U BOSNI I HERCEGOVINI U SVJETLU MEĐUNARODNIH STANDARDA **str. 162 – 178.**

14. **Doc. dr Goran Maričić, Doc. dr Gojko Pavlović:** ZAKON O UTVRĐIVANJU PORIJEKLA IMOVINE I POSEBNOM POREZU NA IMOVINU **str. 179 – 188.**

15. **Dr Željko Zorić, Mr Dragana Kosić:** USAGLAŠENOST PRAVNOG OKVIRA ZAŠTITE I SPASAVANJA U REPUBLICI SRPSKOJ SA PRAVNIM OKVIROM EVROPSKE UNIJE **str. 189 – 201.**

16. **Dr Gojko Šetka:** STANDARDIZACIJA PRIMJENE POLICIJSKIH OVLAŠĆENJA U KONTEKSTU USAGLAŠAVANJA SA PRAVNIM TEKOVINAMA EVROPSKE UNIJE . **str. 202 – 216.**

17. **Miloš Stevanović, Božana Simić:** ZAŠTITA LIČNIH PODATAKA I „PRAVO NA ZABORAV“ ……**str. 217 – 239.**

PREDGOVOR

Povodom obilježavanja šeste godišnjice postojanja i rada Istraživačkog centra Banja Luka, Centar je u saradnji sa Fridrih Ebert Fondacijom u Bosni i Hercegovini i Institutom za uporedno pravo iz Beograda organizovao **VI. Međunarodni naučni skup na temi: „*Usaglašavanje pravne regulative sa pravnim tekovinama Evropske unije- stanje u Bosni i Hercegovini i iskustva drugih“.***

Opšta tema naučnog skupa se odnosila na **Pregovaračka poglavlja** u procesu pridruživanja i pristupanja Evropskoj uniji. U okviru opšte teme učesnici su imali mogućnost da biraju užu tematsku oblast po slobodnom izboru.

Dignitetu ovog skupa svakako su doprinijeli članovi Programskog i Organizacionog odbora, koji su redovni profesori Univerziteta iz sedam zemalja.

Cilj skupa bio je da ukaže na pravne, političke, ekonomske, monetarne, bezbjednosne, odbrambene i druge obaveze koje proizilaze iz članstva u Evropskoj uniji, kao i da doprinese izgradnji stabilnih institucija koje garantuju demokratiju, vladavinu prava, ostvarivanje i zaštitu ljudskih prava.

Namjera nam je bila da na jednom mjestu okupimo izlagače, predstavnike akademske zajednice, predstavnike sistema krivičnog pravosuđa, agencija za sprovođenje zakona, vladinog i nevladinog sektora iz cijelog regiona zemalja Zapadnog Balkana i zemalja članica Evropske unije, kako bi ukazalo na trenutno stanje u procesu usaglašavanja domaćih pravnih standarda sa *acquis-om* EU.

Zbornik radova pod nazivom „*Usaglašavanje pravne regulative sa pravnim tekovinama Evropske unije- stanje u Bosni i Hercegovini i iskustva drugih“,* god., 6, broj 6, sadrži 17 radova naučnih radova koji su u predviđenom roku prijavljeni i dostavljeni za konferenciju, od čega je sedam (7) radova pripremljeno na engleskom jeziku.

Ukupno je 25 autora i koautora koji su napisali rad za ovogodišnju konferenciju, a oni su predstavnici akademske zajednice, sistema krivičnog pravosuđa, agencija za provođenje zakona, vladinog i nevladinog sektora iz pet zemalja: Bosne i Hercegovine, Crne Gore, Mađarske, Sjeverne Makedonije i Srbije.

U Zborniku su radovi objavljeni na engleskom i zvaničnim jezicima u Bosni i Hercegovini.

Radovi u Zborniku sadrže prikaz tema koje su obavezne u procesu usaglašavanja pravnih standarda sa EU akijem.

Posebno smo ponosni na činjenicu da su i ove godine, kao i prethodnih godina, u Zborniku radova objavljeni radovi mladih akademskih radnika - istraživača, a koji pohađaju master i doktorske studije, odnosno koji učestvuju u naučnoistraživačkom radu na visokoškolskim ustanovama širom Evrope.

Izdavači ovogodišnjeg Zbornika radova, su pored Istraživačkog centra Banja Luka, Institut za uporedno pravo iz Beograda i Fridrih Ebert Fondacija – Kancelarija u Sarajevu, a što je svakako potvrda kvaliteta dosadašnjeg rada i objavljenih zbornika radova sa prethodnih konferencija.

Banja Luka-Beograd-Sarajevo, oktobar 2022. godine

Glavne i odgovorne urednice:
prof. dr Nataša Mrvić Petrović
doc. dr Nikolina Grbić Pavlović
mr Tanja Topić

Paper review

WORK IN THE PUBLIC INTEREST IN THE CRIMINAL LEGISLATION OF THE REPUBLIC OF SRPSKA

Full prof. Ljubinko Mitrovic[1], PhD
Assistant prof. Tamara Maric[2], PhD

Abstract: The oldest parapenal, alternative measures[3] appeared at the end of the 19th century, as a substitute for punishments, and for perpetrators of minor crimes for which the legislator provided for short-term imprisonment or fines. The goal of introducing this type of measures in modern criminal legislation was primarily to limit the retributive effect of punishment and to develop the idea of humanization of penal systems with special emphasis on developing individualization and resocialization of convicts who are socially adaptable and socially useful persons. One of the most progressive alternative measures in a large number of today's European legislations is work in the public interest, for which the following names are used: work for the benefit of the community, community service, work for the benefit of the local community, community work, punishment for community service, etc.

[1] BiH Human Rights Ombudsman; full professor at the Faculty of Law, APEIRON University
[2] Ministry of Justice of the Republic of Srpska; Assistant Professor at the Faculty of Law, APEIRON University

[3] Almost all modern criminal legislations know one or more parapenal measures, i.e. sanctions that are executed within the community. Today, the following measures are considered to be parapenal punitive measures: compensation for property damage to the injured party, i.e. mediation or settlement of the perpetrator and the injured party (Austria, Estonia, France); financial settlement or transaction (Czech Republic, Netherlands, France); bail (Czech Republic, Estonia); outpatient socio-pedagogical treatment, i.e. undergoing treatment of the perpetrator of a criminal offense or his referral to training- attending training (France, England and Wales, Hungary, Bulgaria); temporary probation (Austria); police surveillance (Lithuania, Italy, Bulgaria); ban on access to a certain place or person (Slovenia); socially useful work; work for the benefit of the community; weekend detention, i.e. weekend detention (Portugal); house arrest or detention (France, Italy, Serbia, Federation of Bosnia and Herzegovina, England and Wales; modalities with or without curfew- with electronic surveillance or without electronic surveillance); a fine (which in a number of positive criminal legislations appears as a substitute for imprisonment as the most severe criminal measure); revocation of a driver's license that appears as a punishment, but also as a security measure (Serbia) and educational recommendations- educational orders (Serbia, Republic of Srpska, Montenegro, Macedonia, Germany, France) which as diversionary measures represent alternative measures to juvenile offenders works (more in: Mitrovic, Ljubinko: The system of criminal sanctions in the Republic of Srpska, AIS - Banja Luka, 2012, pp. 19-20).

The paper will deal with the conceptual and normative regulation of an alternative measure called work in the public interest, in the Republic of Srpska and the surrounding area, as well as with the analysis of the application of this measure in the practice of domestic judicial authorities.

Key words: criminal sanction, convicted person, alternative measures, work in the public interest.

INTRODUCTION

Working in the public interest is a specific form of out-of-prison sanctioning of perpetrators of criminal offenses. The positive practice of most modern countries[4] prescribes socially useful work as a sanction that is applied alone or in combination with other non-institutional sanctions, or as a substitute for imprisonment or a fine[5]. In any case, socially useful work means "free

[4] Statistics show that the prevalence of this punishment in some European countries is highly pronounced. For example, in England this sentence was served by 18,845 persons (which is about 10% of all out-of-prison sentences), in Sweden 1,895 (which is about 18.9% of all out-of-prison sentences), and in Serbia 81 (which is about 4.7% of all out-of-prison sentences).). Iceland had the largest share of this penalty in all out-of-prison sanctions (65.2%), while Croatia had 61%. However, these percentages are not grateful for comparison because Iceland had a total of 273 non-institutional sanctions, and Croatia 3,937. In Slovenia, this sentence was not imposed according to statistics as of January 31, 2018. year (more in: Spasojević A., (2020), Work in the public interest - personal choice of offenders, Committee for Human Rights, Valjevo).

[5] Although this parapenal measure was introduced in the seventies of the last century, in terms of its legal nature in our legal theory, but also in comparative legislation, there is still no single understanding. In some legislations (e.g. Serbia) this measure is envisaged as a special type of punishment (called "work in the public interest") which can be imposed only as the main punishment (Article 52 of the Criminal Code of the Republic of Serbia), in other legislations Croatia) "community service" is a substitute for a prison sentence, i.e. a fine, of a mandatory or optional nature (Article 55 of the Croatian Criminal Code), in third legislations (e.g. Macedonia) it is a substitute for a fine or imprisonment (Article 58 b. and 59 b. of the Criminal Code of Macedonia) while this measure in the German legislation is an additional condition for the imposition of another criminal sanction, e.g. suspended sentences. In addition to the above, in legal theory one can find such understandings according to which this is a special criminal measure, sui generis, which imposes certain obligations on a convicted person for imprisonment, and for a certain period of time. In any case, it is a measure which, by its nature and content, is between a suspended sentence and a prison sentence. Today, it is one of the most widely accepted and, according to many, the most progressive alternative measures that have improved the traditional system of criminal sanctions. It is a sui generis measure, i.e. a sanction that is specific in the sense that it is not a punishment in the classical sense, but it is similar to it because this measure also imposes certain obligations on the convicted person. It differs significantly from it, however, because this measure is not coercive. The punitive element of this measure is not related to forced labor, which is avoided as a criminal sanction in the

work" or "unpaid work" performed by convicts, with their consent, which achieves the purpose of punishment and resocialization effect in such a way that such work does not offend human dignity.

Considering that the use of work in the public interest usually involves the avoidance of imprisonment and that it is carried out in the community in which the convict lives, an adequate judicial assessment of each specific case is very important. In other words, the application of this alternative measure achieves a high degree of individualization of sanctions. This further means that the court must take into account the type of crime committed, the personality of the perpetrator (whether it is a primary or situational offender, the age of the perpetrator, his family and property status, etc.) as well as his determination to perform socially useful work to achieve the purpose of punishment. Taking into consideration the whole concept of this criminal snaction, it can be stated that it has both repressive and preventive effect.

Namely, work in the public interest has a positive impact on the recidivism of convicts, improves the attitude of convicts towards breaking the law, and thus the attitude of convicts towards the community in which they live and generally accepted norms of behavior[6]. At the same time, this measure achieves punishment for minor crimes in a way that restricts the freedom of movement of convicts who are obliged to perform their work for a certain number of hours, and return the debt to their community with free work. The idea of working for the common good first appeared in England in the late

---

criminal law of modern states, because the organization of such work without serious violation of human dignity is almost impossible. By accepting such work, the convict shows readiness to conscientiously fulfill the undertaken obligations, whereby his feeling that he is doing something useful is especially important, and in that way his social integration into society and resocialization are more efficient than classical punishments (more in: Mitrović, Lj., Selak, G., (2017), Rad za opšte dobro na slobodi, Proceedings of the International Scientific Conference entitled: CRIMINAL LEGISLATION BETWEEN PRACTICE AND REGULATIONS AND COMPLIANCE WITH EUROPEAN STANDARDS; Milići, pp. 47-55).

[6] The benefits of community-based sentencing are well known: 1. avoiding the negative effects of incarceration; 2. in this way, the aim is to develop a more responsible attitude of the perpetrator of the criminal offense towards society and the consequences of his own behavior; 3. through such types of punishment, a more active role is given to the social community, the reintegration of perpetrators of minor crimes into society is carried out efficiently and publicly; 4. A reduction of the prison population is achieved (which results in lower costs allocated from the budget), as well as a number of advantages related to preserving the functioning of the family of perpetrators of minor crimes, in fulfilling their material, emotional, educational and all other important role. It is clear that this makes the sentence more effective, and thus has a positive effect on reducing the risk of re-offending by offenders. One of the punishments that are executed in the community is the punishment of work in the public interest (more in: Garic, D., (2015) Experiences of the Republic of Serbia in the application of the punishment of work in the public interest, bgcentar, Belgrade).

1960s, and as a parapenal measure socially useful work was first introduced in 1972 in Great Britain under the name community service (Criminal Justice Act 1972). It soon appeared in the United States and Canada as an alternative to imprisonment, and in the early 1980s, community service was also involved in the criminal legislation of a number of European countries (Mitrovic, 2012:22). Socially useful work in various modalities such as work for the benefit of the community, work in the public interest, work for the benefit of the local community is one of the most popular and progressive alternative penal measures in modern penal systems of European countries. The introduction of an alternative sanctioning system in existing criminal systems was imposed as a necessity primarily for two reasons: 1) out of the need to harmonize its own actions with modern European trends in the field of penal policy and 2) out of the need to establish common principles on penal policy among the member states of the Council of Europe[7]. These principles are specifically stated in the recommendations: P (1992) 16 Sanctions and measures implemented in the community, P (1997) 12 Staff in charge of enforcing sanctions and measures, P (1999) 22 Prison overcrowding and prison population inflation, P (2000) 22 Improving the implementation of European rules on Community sanctions and measures and P (2006) 2 (revised) European Prison Rules.

Accordingly, Criminal Code of the Republic of Serbia[8] in the provision of Article 52, defines work in the public interest as any socially useful work that

[7] In modern criminal legislation, there is an increasing tendency for the widespread application of various alternative or parapenal measures, i.e. criminal sanctions that are an alternative or substitute for imprisonment, especially short-term imprisonment. Their introduction into a certain legal system is the result of the adoption of a series of international legal acts that aimed to mitigate or reduce the retributive character of punishments. Some of the international legal acts are: 1) European Convention on the Supervision of Conditionally Sentenced or Conditionally Released Convicts of 1964, 2) Council of Europe Resolution No. 1 on Probation, Probation and Other Alternatives to Imprisonment of 1965, 3) Council of Europe Resolution No. 10 on Some Penal Measures Alternative to Imprisonment of 1976, 4) Council of Europe Recommendation No. 16 on Social Sanctions and Measures of 1992, 5) UN Minimum Standard Rules on Non-Detention Measures (so-called Tokyo Rules) from 1990, 6) UN Rules on the Treatment of Prisoners and the Execution of Non-Custody Measures against Women Executors (the so-called Banking Rules) from 2010, 7) Recommendation no. R (2000) 23 on the application of European rules on Community sanctions and measures, 8) Recommendation no. R (2003) 22 on conditional release, 9) Recommendation no. R (2014) 4 on electronic surveillance, 10) Basic principles of the UN on the application of restorative justice programs in criminal cases from 2002, 11) EU Directive on the establishment of minimum standards on the rights, support and protection of victims of crime from 2012, 12) Council of Europe Recommendation no. R (99) 19 on the application of mediation in criminal matters from 1999 and 13) Document of European assistance to victims on the position of the victim in the mediation process from 2005.

[8] Official Gazette of the Republic of Serbia, no. 85/2005, 88/2005 - corrigendum, 107/2005 - corrigendum, 72/2009, 111/2009, 121/2012, 104/2013, 108/2014, 94/2016 and 35/2019.

does not offend human dignity and which is not done for the purpose of making a profit, provided that this penalty may be imposed for criminal offenses punishable by up to three years imprisonment or a fine, or may be imposed in exchange for an unpaid fine in misdemeanor or criminal proceedings. In this state, work in the public interest is a punishment that cannot be imposed on the perpetrator without his consent and when deciding on the imposition of this type of punishment, the courts, having in mind the purpose of punishment, must take into account the type of criminal offense committed, the personality of the perpetrator, as well as his willingness to perform work in the public interest. The length of the sentence is determined in hours. It is possible to impose this penalty in the duration of 60 to 360 hours of work which must be done within six months, and during one month no less than 60 hours of socially useful work may be done. The penalty of work in the public interest is most often imposed for committing criminal offenses in the field of traffic, theft, illegal connection to the electricity network, milder forms of disturbing public order and peace, possession of a small amount of so-called "soft" drugs, irregular alimony payments and other criminal offenses. they pose less of a danger to society. Similarly, work in the public interest as a punishment in the provision of Article 33 is prescribed by the Criminal Code of Montenegro[9]. In Montenegro, this criminal sanction may be imposed for criminal offenses punishable by a fine or imprisonment for up to five years. In the Republic of Croatia, the Criminal Code[10] stipulates that community service may be imposed only as a substitute for imprisonment or a fine, but only in cases where a fine of less than 360 daily amounts or a prison sentence of less than one year is imposed. When it comes to the criminal legislation of Bosnia and Herzegovina[11], community service is not prescribed as a type of punishment, but exclusively as a substitute for a court sentence of up to one year. This substitute is found in all criminal laws in Bosnia and Herzegovina (Bosnia and Herzegovina, Republika Srpska, the Federation of Bosnia and Herzegovina and the Brčko District of Bosnia and Herzegovina).

[9] Official Gazette of the Republic of Montenegro, no. 70/2003, 13/2004 - corr. and 47/2006, Official Gazette of Montenegro, no. 40/2008, 25/2010, 32/2011, 64/2011 - other law, 40/2013, 56/2013 - amended, 14/2015, 42/2015, 58/2015 - other law, 44/2017 , 49/2018 and 3/2020.

[10] Official Gazette of the Republic of Croatia, no. 125/2011, 144/2012, 56/2015, 61/2015, 101/2017, 118/2018 and 126/2019.

[11] Today, the criminal legislation of Bosnia and Herzegovina, in accordance with its constitutional structure and distribution of competencies, consists of four separate criminal justice systems, namely: Bosnia and Herzegovina, Republic Srpska, the Federation of Bosnia and Herzegovina and the Brcko District of Bosnia and Herzegovina. This certainly implies the smooth existence of four criminal laws (similar to this, we also have four criminal procedure laws or four misdemeanor laws).

It can be stated with certainty that many countries have seen all the positive effects of the application of this extra-institutional criminal sanction which achieves a high level of resocialization, on one hand, with a very satisfactory reduction in recidivism, on the other hand. Rule 53 of the Council of Europe Recommendation[12] is certainly very important, according to which convicted persons must be compensated for all necessary expenses to which they are exposed during the execution of this sanction and Rule 69, which emphasizes that the convict will not bear the costs of execution, which means that the execution of this sentence must not damage the convict's budget in terms of supporting himself and his family members (convicts must be provided with travel expenses if traveling from home to another place performing work in the public interest).

NORMATIVE REGULATION OF AN ALTERNATIVE MEASURE CALLED „WORK IN THE PUBLIC INTEREST“ IN THE REPUBLIC OF SRPSKA

In legal theory, from the aspect of execution of criminal sanctions, legal solutions are very rarely analyzed in terms of how much convicts in prisons cost one society every day, and even less often whether and to what extent they can return to society "everything invested in their re-education" for the duration of the execution of prison sentences. In this context, alternative measures have a number of positive effects, as convicts are not excluded from the community and stay with their families, while at the same time one has achieved a repressive element and purpose of punishment. In addition, the debt is returned to the community through the unpaid work of convicts, which reduces the overcrowding of prison institutions and the costs of serving prison sentences. If we take into account that a prisoner costs a certain amount of money for each day spent in a prison institution (between 70 and 80 BAM), then a European international standard can be considered completely justified, which means that each member state of the Council of Europe has at least 20% prison population who serve their sentence in the community.

Although the practice of criminal legislation in the region, when it comes to the application of alternative measures (especially work in the public interest) supports this statement, Republika Srpska has not used its legal solutions in practice for a long time because of certain restrictions. In the middle of 2020,

[12] Recommendation R (92) 16 on the European rules on community sanctiones and measures, Council of Europe, Commitee of Ministers.

the first convict was sent to perform work in the public interest. In the Republika Srpska, there is still no „probation service“ in charge of these activities and there are no clear indications that it will be formed in the near future. One of the important items is certainly the large funds that need to be provided, because even the surrounding countries would not have been able to put the probation service in function if it there was not for the huge support of European funds[13].

This alternative measure was prescribed for the first time in the Republic of Srpska at the beginning of 2003 under the name "Work for the common good at large"[14]. The legal provision from that time, which defined socially useful work differed significantly from the one currently in force and as such was never implemented in practice until the adoption of the Criminal Code of the Republic of Srpska in 2017. The reason for this can be found in the shortcomings made by the legislator because it did not clearly specify the duration of the measure itself, but also in the insufficient activity of legal experts to eliminate such shortcomings. As a reminder, it should be noted that according to the Criminal Code of 2003, the replacement of imprisonment with community service was possible under the following conditions:

- if the court has sentenced a person to imprisonment for up to six months;
- if the accused has agreed to a replacement;
- if the decision has been made until the judgment becomes final and
- if the work for the common good lasts in proportion with the sentence of imprisonment[15].

It is evident that the court could replace the sentence of imprisonment of up to six months with community service at liberty, but only on condition that the accused agrees to it[16]. The first-instance court could impose this substitute for imprisonment in regular criminal proceedings, provided that the decision on replacement could also be made by the second-instance court when deciding on

[13] This is supported by the fact that the Republic of Croatia has so far withdrawn close to 2,800,000.00 euros from European funds for the development of the probation service.

[14] With the enactment of the Criminal Code of the Republic Srpska, published in the Official Gazette of the Republic Srpska, no. 49/2003.

[15] Group of authors, (2005), Comments on Criminal / Criminal Laws in Bosnia and Herzegovina, Book II, Joint Project of the Council of Europe and the European Commission, Sarajevo, p. 251-256.

[16] Mitrovic, Lj., Selak, G., (2017), Working for the common good in free, Proceedings of the International Scientific Conference entitled: CRIMINAL LAW BETWEEN PRACTICE AND REGULATIONS AND alignment with European standards; Milići, p. 47-55.

the appeal against the first-instance court decision[17]. So, the 2003 Criminal Code limited the possibility of deciding to commute a prison sentence to community service after the judgment became final. A crucial shortcoming why this legal provision never came to life in practice[18] was the non-existence of sufficiently prescribed legal facts, what legislator means that "*work for the common good lasts in proportion to the imprisonment sentence*". Nowhere in the legal provision was it clearly specified how long this measure lasted, both on a daily basis and in total. Due to the above, for a long time in the Republic of Srpska, no rulebook was adopted as a bylaw that would prescribe in more detail the application of this measure. Therefore, the courts did not make their decisions on this legal issue either. At the same time, most countries in the region have largely applied this sanction in their case law alone or in combination with other non-institutional sanctions.

Today, in the Republic of Srpska, a completely different legal modality is applied. In the Criminal Code of the Republic of Srpska from 2017[19], the provision prescribing this alternative measure has undergone significant changes. The name of the previous substitute namely "Work for the common good at liberty" was replaced by a completely new name, namely "Work in the public interest" and for the first time, this measure was prescribed as an alternative measure[20]. The provision of Article 61, paragraph 2 of the Criminal

[17] Mitrovic, Lj., (2012), the system of criminal sanctions in the Republic of Serbian, scientific monograph, the International Association of scientific workers - AIS - Banja Luka, Banja Luka, p. 122-126.

[18] Finally, it is necessary to say that our court practice finds it difficult to accept this measure, because not a single case of its imposition has been known for a year of its normative existence. Several reasons could be given for such an attitude of the courts towards this sanction. The first and basic consists in the fact that the competent Ministry of BiH did not act in terms of the above provision from para. 7. and has not made any decision on the application and execution of this measure. Other reasons mainly consist of objections to this measure. Some of them are quite justified and consist in the fact that the application of this measure is quite difficult to organize, especially in times of high unemployment and lack of jobs, because even citizens who are not perpetrators of crimes do not have a job. In addition, the lack of funds for the functioning of services that would organize, monitor and control the implementation of this measure, the lack of professionally trained and educated persons with appropriate experience, the inadequacy of some legal solutions related to this measure, etc. Probably for this there are certain reasons and on the side of the court, because it is a completely new measure and the courts cannot decide on this quite demanding measure, because they have other, simpler solutions.

[19] Official Gazette of Republic Srpska, no. 64/2017; 104/2018 - US decision and 15/2021.

[20] Unlike the Republic of Serbia, where the penalty of work in the public interest was first introduced in the Law on Misdemeanors in 2010, Article 30, in the Republic Srpska, misdemeanor legislation does not provide for this measure. In the Republic of Croatia, since a few years ago, work for the common good can also be imposed in misdemeanor proceedings. Namely, the Misdemeanor Law, which entered into force on 1 January 2008, provided for the

Code of the Republic of Srpska stipulates that alternative measures include: suspended sentence, suspended sentence with protective supervision and work in the public interest[21]. Following the example of criminal legislation in the environment, work in the public interest is defined as any socially useful work that simultaneously includes two negations:

- does not offend human dignity and
- is not made for profit.

According to Article 70 of the same legal text, the competent court in the Republic of Srpska may replace the sentence of imprisonment with work in the public interest with the cumulative fulfillment of two conditions:

1) that the convicted person submits a request for replacement of the imprisonment sentence with work in the public interest and

2) that the convicted person has been sentenced to imprisonment for up to one year[22].

There are two exceptions to this rule. A sentence of imprisonment imposed may not be replaced by work in the public interest of a convicted person:

a) who has previously been sentenced two or more times to imprisonment and
b) who has been convicted or has been convicted of criminal offenses against sexual integrity and criminal offenses of sexual abuse and exploitation of a child (Chapters XIV and XV of the Criminal Code of the Republic of Srpska)[23].

It should be clarified that the competent court, after submitting a request to replace a prison sentence with work in the public interest, in accordance with the law is obliged to take into account all circumstances that will be useful in assessing whether the sentence should be replaced by work in public interest. This includes all those circumstances, subjective and objective in nature, which would indicate that the purpose of punishment can be achieved without serving a prison sentence, provided that, at the same time, a suspended sentence would not be sufficient. The competent court in proceedings for replacing a prison

---

enactment of a special law on the execution of alternative sanctions, so that in July 2009 the Law on the Execution of Public Service at large and suspended sentences in the misdemeanor entered into force. procedure. Under the terms of the law, work for the common good, as a new alternative sanction by the Magistrates Court at the discretion imposed as a substitute for unpaid fine, execute misdemeanor courts in legal entities in the local community.

[21] Jovasević, D., Mitrovic, Lj., Ikanovic, V., Criminal Law - General Part, Pan-European University APEIRON, Banja Luka, 2017, p. 297-298.

[22] Jovasevic, D., Mitrovic, Lj., Ikanovic, V., Commentary of the Criminal Code of the Republic of Serbian, second revised and updated edition, PI Official Gazette of the Republic of Serbian, Banja Luka, 2021, p. 235-237.

[23] Ibidem

sentence with an alternative measure of work in the public interest is always the court that rendered the first instance verdict. Also, the legislator foresaw that this alternative measure, unlike the other two, in practice is imposed only in cases of committing minor or "trivial" crimes[24]. This would mean that the correct assessment of the court in making decisions on substitution is very important, although in the case law of neighboring countries it happens that such decisions are made for various crimes (even those related to drugs, violence in the family, etc.).

When it comes to the duration of this alternative measure, in the Republic of Srpska, work in the public interest cannot be shorter than 60 hours or longer than 360 hours in its total duration, provided that it cannot last longer than 60 hours in one month. The court may, in accordance with the law, determine by a decision the duration of this alternative measure for a minimum of one month and a maximum of six months. If the court finds that the convicted person, after the expiration of the term determined by the decision, did not perform certain work in the public interest, the court will again make a decision on the execution of the prison sentence. The same will happen if the convict only partially performs work in the public interest in such a way that court will replace every started 30 hours of work in the public interest with one month of imprisonment[25].

PERFORMING WORK IN THE PUBLIC INTEREST - ARE WE ON THE RIGHT WAY?

Work in the public interest is any form of work performed for the benefit of the community for which no monetary compensation is received and which is personally accepted by the convict. The Ministry of Justice of the Republic of Srpska, in accordance with the provision of Article 70 of the Criminal Code of the Republic of Srpska, in 2019 adopted the Rulebook on the manner of performing work in the public interest[26] as the most important bylaw in this area. This bylaw prescribes that the treatment of convicted persons "must be humane, taking care to maintain the necessary order and discipline"and that the

[24] In Europe, this penalty can be imposed for crimes against property, against people, against traffic safety and drug-related crimes, while only in Austria it cannot be applied to crimes related to traffic safety.

[25] The obligation of the employer is to correctly apply the provisions of applicable labor regulations in each individual case of performing a measure of work in the public interest, especially when it comes to the length of working time of a convicted person, duration of daily and weekly rest, but also the use of protective equipment.

[26] Official Gazette of Republic Srpska, No. 71/2019.

purpose of the execution of this alternative measure is reflected in the fact that the convicted person is not excluded from society, but on the contrary, with the help and supervision of the community, developing the convict's awareness of the harmfulness of certain forms of his behavior. The manner of performing work in the public interest, first of all, must be such that the private life of the convicted person and his family is respected and that fundamental rights and freedoms are not endangered. This means that a convicted person, when carrying out a measure of work in the public interest, must not be placed in an unequal position due to race, color, sex, religion, language, political beliefs, education, social origin or social status.

Unlike the surrounding countries[27], the mediator and the commissioner are in charge of executing an alternative measure of work in the public interest in the Republic of Srpska, because the „probation service“ has not been formed yet. The Ordinance specifies the terms of mediator and commissioner. The mediator has the role of case manager of the convicted person to whom this alternative measure has been imposed, and the commissioner is a person employed in a legal entity where work is performed in the public interest. The mediator and the commissioner can be persons who meet certain conditions: to have a university degree, work experience of at least three years and to possess moral human qualities that can be a model of behavior for a convicted person. The mediator can be exclusively a civil servant employed in the Ministry of Justice of the Republic of Srpska, a person assigned to a position in the Department for the Execution of Criminal and Misdemeanor Sanctions. The commissioner is appointed by a decision of the head of the legal entity in which the convict performs work in the public interest, provided that he has direct supervision over the implementation of this measure throughout its duration.

The Ministry of Justice of the Republic of Srpska is in charge of enforcing the decisions of the competent courts on the replacement of

[27] In the Republic of Croatia, the Probation Service of the Ministry of Justice and Administration includes the Probation Service, which was established after the Probation Act entered into force in 2009. The Probation Sector consists of the Central Office and 14 probation offices by cities, of which 12 probation offices are responsible for organizing and supervising the performance of work for the common good and actively cooperate with 1,137 legal entities and state bodies. The persons authorized to perform probation work are called probation officers, and in each probation office work the head of the office, the probation officer and the administrative worker. In the Republic of Serbia, after the establishment of the normative framework, under the supervision of the Directorate for Criminal Sanctions, a network of 25 trustee offices was formed for the execution of non-institutional sanctions and measures. The seats of the trustees' offices are determined according to the seats of the higher courts from 2014.

imprisonment with an alternative measure of work in the public interest[28] and the Ministry also keeps records of commissioners, then the registry of convicts who have been sent to carry out this alternative measure and a personal record for each convicted person. The register of convicts contains the following data: data on the personality of convicted persons, data on final court decisions, data on the place and time of execution of each imposed measure of work in the public interest, which are taken from the report on each performed work, as well as other important data. For each convict individually, a personal sheet is kept in which all relevant data on the convicted person are entered, but also all relevant documents necessary for the lawful execution of the measure of work in the public interest are attached: verdict, decision on replacement, decision on sending the convict for execution, medical certificate, program of execution, notes of mediators and commissioners and report on the performed measure of work in the public interest. The Minister of Justice of the Republic of Srpska shall issue a decision on sending convicts to perform work in the public interest, but may authorize the postponement of this measure. The postponement of this measure may be granted before the execution itself has begun or during the execution, but only on condition that the convicted person has applied for it for certain reasons or circumstances. The convict is obliged to submit the application and the originals (or certified copies) of the documents issued by the competent authorities to prove the allegations and reasons for the application. The Ordinance provided for the duration of the interruption and the duration of the postponement of the execution of this measure for legally justified reasons[29]. It is very important that the request for postponement of the beginning of work in the public interest is submitted within three days from the day of delivery of the decision on referral. The stated deadline may be extended by 48 hours from the moment of learning of the existence of certain circumstances in a situation when the measure of work in the public interest has not been started, and the reasons for postponement arose after the delivery of

[28] After the competent court makes a final decision on the replacement of the prison sentence with work in the public interest, it is obliged to submit it to the Ministry of Justice of the Republic Srpska for execution. The Minister of Justice, on the basis of the said final court decision, makes a decision on sending the convict to perform work in the public interest, but only after the convicted person submits to the Ministry a medical certificate necessary for insight into general health to assess individual abilities. assigned to a certain type of business with a certain legal entity.

[29] If a convicted person's sudden illness occurs, interruption or postponement may be granted while the illness lasts, provided that the decision is reviewed every 20 days. Due to the death or serious illness of a member of the convict's family, termination or postponement may be granted for a maximum of 20 days. The same deadline is provided for situations in which the convict has become the sole legal representative or guardian of a minor child, parent, spouse or common-law partner, adoptive parent or adoptee.

the decision. The same deadline is provided for the submission of the convict's request for termination of execution of this measure, and it is calculated from the day of occurrence of certain circumstances that may be legal reasons for termination of execution. The Minister of Justice has the obligation to issue a decision to postpone or terminate the execution of a measure of work in the public interest within three days from the day of receipt of the request.

An alternative measure called work in the public interest, in the Republic of Srpska is carried out according to the "individual program of execution" and it is a way of implementing this measure in a legal entity. The execution program includes: schedule for a specific job, then the duration and deadline for execution of the measure, schedule and length of working hours on a daily and weekly level, etc. Each convicted person is assigned an individually tailored program based on his health condition, previous work experience, certain elements of expertise and characteristics, as well as family circumstances, etc. The commissioner and the mediator determine the individual program of action. Before the start of work in the public interest, the mediator is obliged to call the convict to court to inform him about the rights and obligations during the work, but also to acquaint him with the commissioner who will introduce him to the job and provide him with support and protection. The mediator and the commissioner shall closely cooperate and supervise in any case the performance of work in the public interest. The replacement of a prison sentence with work in the public interest occurs exclusively at the request of the convicted person, and any non-execution or partial execution of this measure will result in a court decision on the execution of the prison sentence. The court will be informed about this and about the neglect of obligations on the basis of the report of the Ministry[30].

The adoption of the Rulebook on the manner of performing work in the public interest definitely meant the beginning of the application of this alternative measure in the legislative practice of the Republika Srpska. Shortly after this Ordinance, the Ordinance on determining the conditions for the selection of legal entities and compiling a list of interested legal entities for the execution of a measure of work in the public interest[31] entered into force. According to the Article 2 of this Ordinance, legal entities within which a measure of work in the public interest may be executed may exclusively be public companies, public institutions and other legal entities. Convicts, whose prison sentence has been replaced by a measure of work in the public interest,

[30] Neglect of obligations to work in the public interest includes: frequent delays at work, absence from work, unjustified leaving the workplace, consumption of alcohol and other intoxicants, inappropriate behavior and other forms of behavior that are contrary to achieving the goal of performing work in the public interest.

[31] Official Gazette of Republic Srpska, No. 77/2019.

may perform activities in the field of: humanitarian work, ecology, communal activities, mining, energy and other activities of general interest (waste management, arrangement and use of goods in general use such as are roads, waters, forests, shores, spas, etc.). Based on this Rulebook, the Ministry of Justice of the Republika Srpska issued a public call for applications for the participation of all those legal entities that were interested in the implementation of the measure of work in the public interest. Currently, on the territory of 20 basic courts in the Republika Srpska, there are about 40 legal entities in which it is possible to perform a measure of work in the public interest[32].

Since the entry into force of the Criminal Code of the Republika Srpska in 2017 and the adoption of bylaws in this area, seven convicted persons have been sent to perform a measure of work in the public interest.

No. pers	**Name and seat of the body that rendered the judgment**	**Type of crime i the amount of imprisonment**	**Length of measure**	**Execution start date**	**Execution completion date**
1	first instance court Doboj	Illegal production and arms trafficking; - imprisonment for three months	180 hours within six months	03/08/2020	13/10/2020
1	first instance court Zvornik	Theft; - imprisonment for three months	180 hours within three months	03/08/2020	28/10/2020
1	first instance court Zvornik	Illegal production and trafficking of weapons; - imprisonment for four months	60 hours within two months	07/12/2020	20/01/2021
1	first instance court Zvornik	Severe bodily injury; - imprisonment for one year	360 hours within six months	16/02/2021	17/08/2021
1	first instance court Zvornik	Endangering public transport; - imprisonment	360 hours within six months	11/01/2021	29/06/2021

[32] On the website of the Ministry of Justice of the Republic Srpska, from April 2021, the List of legal entities for the execution of a measure of work in the public interest was published.

		for eight months			
1	first instance court Zvornik	Robbery; - imprisonment for seven months	360 hours within six months	08/03/2021	-
1	first instance court Srebrenica	Severe bodily injury; - imprisonment for three years	360 hours within six months	05/05/2021	-

Table 1

Based on the data presented in Table 1, it is evident that during 2020 and 2021 in the Republic of Srpska, a total of seven persons were sent to perform an alternative measure of work in the public interest based on the decision of the Minister of Justice. Interestingly, in some cases, there were also persons who were convicted of extremely serious crimes such as robbery or grievous bodily harm, in addition to the standard ones for which this measure is imposed in most European countries (endangering public traffic or theft). According to the records of the Ministry of Justice of the Republic of Srpska, several other decisions of the basic courts were issued in the mentioned period, which approved the replacement of the prison sentence with a measure of work in the public interest, but the Minister of Justice did not approve the referral. These were criminal offenses which, according to the Ministry, given the gravity, manner of execution and circumstances, were not adequate for replacement, because the purpose of punishment would not be achieved, which certainly gives a new dimension in the application of this alternative measure in Republic of Srpska.

In 2020 two persons in the area of the Basic Court Zvornik and one person in the area of the Basic Court Doboj were sent to perform work in the public interest in public companies that are on the list of economic entities cooperating with the Ministry. In all three cases, the measure was successfully implemented, even one person continued to work after the termination of this measure, in terms of establishing employment in one of the companies. This is an excellent example of resocialization and re-education of a convicted person, when the execution of an alternative measure achieves a higher goal than the very purpose of the execution of a criminal sanction, so the former convict becomes a future worker. During 2021 three person in the area of the Basic Court in Zvornik and one person in the area of the Basic Court in Srebrenica, were sent to perform work in the public interest.

CONCLUSION

Although still in development and with a number of problems in implementation, the alternative measure of work in the public interest should continue to be promoted and applied in the Republic of Srpska. It is enough to have in mind all the positive effects of its implementation, but certainly to make additional efforts to ensure that this measure has the level of implementation that it has today in some European countries. Of course, this measure should certainly have a limited application especially for certain number of the most serious crimes in order not to go into its opposite and not to be abused. The problem in its more significant application in the Republic of Srpska, i.e. Bosnia and Herzegovina, may lie in the difficult socio-economic situation, which is reflected in the number and scope of work that could be performed in the process of implementing this alternative measure.

LITERATURE

1. Group of authors, (2005), Comments on Criminal / Criminal Laws in Bosnia and Herzegovina, Book II, Joint Project of the Council of Europe and the European Commission, Sarajevo.
2. Garic, D., (2015) Experiences of the Republic of Serbia in the application of labor penalties in the cpublic interest, bgcentar, Belgrade.
3. Jovasevic D., - Mitrovic, Lj., - Ikanovic, V., (2021), Commentary on the Criminal Code of the Republika Srpska, second amended edition, Official Gazette of the Republika Srpska, Banja Luka.
4. Jovasević, D., - Mitrovic, Lj., - Ikanovic, V., (2017), Criminal law - general part, Pan-European University APEIRON, Banja Luka.
5. Jovanic, G., (2016), Alternative sanctions in the neonatal incubator, Probation and alternative sanctions - possibilities and perspectives, Proceedings, Banja Luka.
6. Mitrovic, Lj., (2012), The system of criminal sanctions in the Republic of Srpska, Scientific monograph, International Association of Scientific Workers - AIS - Banja Luka, Banja Luka.
7. Mitrovic, Lj., Selak, G., (2017), Work for the common good at large, Proceedings of the International Scientific Conference entitled: CRIMINAL LEGISLATION BETWEEN PRACTICE AND REGULATIONS AND COMPLIANCE WITH EUROPEAN STANDARDS; Milici.

8. Spasojevic A., (2020), Work in the public interest - personal choice of offenders, Committee for Human Rights, Valjevo.
9. Recommendation R (92) 16 on the European rules on community sanctiones and measures, Council of Europe, Committee of Ministers, (19.10.1992), available at: www.rm.coe.int
10. Criminal Code of the Republika Srpska, Official Gazette of the Republika Srpska, no. 64/2017; 104/2018 - US decision and 15/2021.
11. Criminal Code of the Republic of Serbia, Official Gazette of the Republic of Serbia, no. 85/2005, 88/2005 - corrigendum, 107/2005 - corrigendum, 72/2009, 111/2009, 121/2012, 104/2013, 108/2014, 94/2016 and 35/2019.
12. Criminal Code of Montenegro, Official Gazette of the Republic of Montenegro, no. 70/2003, 13/2004 - corr. and 47/2006, Official Gazette of Montenegro, no. 40/2008, 25/2010, 32/2011, 64/2011 - dr. law, 40/2013, 56/2013 - corrected, 14/2015, 42/2015, 58/2015 - dr. law, 44/2017, 49/2018 and 3/2020.
13. Criminal Code of Croatia, Official Gazette of the Republic of Croatia, no. 125/2011, 144/2012, 56/2015, 61/2015, 101/2017, 118/2018 and 126/2019.
14. Rulebook on the manner of performing work in the public interest, Official Gazette of the Republika Srpska, No. 71/2019.
15. Rulebook on determining the conditions for the selection of legal entities and compiling a list of interested legal entities for the execution of measures of work in the public interest, Official Gazette of the Republic of Srpska, No. 77/2019.

SOME THOUGHTS ABOUT DATA, INFORMATION, BIG DATA AND CLASSIFIED DATA

Prof. dr. István László Gál[1]

Abstract: To define the concept of classified information, we need to clarify some basic terms. These are the concepts of data, information and knowledge. So data is the basic concept, in terms of our topic it is the genus proximum, and compared to it, the information is a special category, compared to which the concept of knowledge is special, and based on this the concept of secret, from which the state secrets are special, can be deduced. One of the biggest IT and data protection challenges of the 21st century is big data. We have an unimaginably large amount of digital data available today, which allows us to see the relationships within and between data files and to draw qualitatively new conclusions from them. The growing influence of big data today is fundamentally indicative of three changes: it is also affecting our methods of information analysis, which will transform how we interpret and organize society.

Key words: information, big data and classified data

INTRODUCTION

According to an open source intelligence book published in 2018:

a) Data: a set of facts that describes, explains, or analyzes something in detail. For example: "The price of an ounce of gold is $1,212."
b) Information: an interpreted data that gives us some extra meaning in a specific context. For example: "The price of gold fell from $1,212 an ounce to $1,196 an ounce within a week."
c) Knowledge: a combination of information, experience and intuition. Knowledge tells us back what our brains have fixed in the past, which can help us make better decisions in the future if we find ourselves in a similar situation. For example: "If the price of gold falls by more than five percent, it means that the price of oil will also fall.[2]

[1] University of Pécs, Faculty of Law, Department of Criminal Law, head of department, full professor.

[2] Nihad A. Hassan – Rami Hijazi: Open Source Intelligence Methods and Tools Apress New York, 2018. 4-5. o.

So data is the basic concept, in terms of our topic it is the genus proximum, and compared to it, the information is a special category, compared to which the concept of knowledge is special, and based on this the concept of secret, from which the state secrets are special, can be deduced. According to the relevant domestic literature[3], both knowledge and a conclusion that can be drawn on the basis of this knowledge are considered data, i.e. not only objective circumstances, facts and information can be considered data, but in addition to these data, opinions, ideas and conclusions appearing at the level of the subject are also considered data. On this basis, data can not only be real information about the data subject, which is actually relevant to him or her, but also data that may not be current, untrue or even erroneous knowledge.

Information is always new knowledge compared to data that is necessary for its acquirer and can be interpreted on the basis of his previous knowledge. Information is a fact that, when we learn, we acquire some extra knowledge, thereby eliminating an existing uncertainty. It is important to emphasize that it is not possible to produce information on its own. Only a publication that has information can be forwarded, processed, or stored. In the ordinary sense, we call the message that carries the novelty news. The technical language of information technology is more precise: it calls the information converted into signals a communication. Information is data interpreted in an IT sense.[4]

ANALYSIS OF THE CURRENT SITUATION

The Hungarian Law on Informational Self-Determination and Freedom of Information, Act CXII of 2011, does not distinguish between data and information from a legal point of view. According to this legislation, the two main categories of data in Hungary are personal data and data of public interest. Personal data is any information about the data subject[5]. Among personal data,

[3] Péterfalvi Attila (Ed.): Adatvédelem és információszabadság a mindennapokban (Data protection and freedom of information in everyday life) HVG-ORAC 2012. 59. o., valamint: Balogh Gyöngyi – Bíró János – Deák Ferenc – Kovács Melinda – Tömösi Ramóna: Az adatvédelmi jog alapelvei, fogalmai, szereplői, profilalkotás, a személyes adatok különleges kategóriái; bűnügyi személyes adatok (Principles, concepts, actors, profiling, special categories of personal data; criminal personal data) NKE, 2019. 47. o.

[4] http://users.atw.hu/infoanyag/tananyag/informacio_jel_adat.pdf (2020. 08. 10.)

[5] A natural person identified or identified on the basis of any information is considered to be concerned. An identifiable natural person is, under the current Hungarian legislation, a natural person who can be identified directly or indirectly, in particular on the basis of an identifier such as a name, identification number, location data, online id or one or more factors relating to

Hungarian legislation highlights two sensitive types of data, special data and criminal personal data:

1) Special data: all data belonging to special categories of personal data, i.e. personal data referring to racial or ethnic origin, political opinion, religious or philosophical beliefs or trade union membership, as well as genetic data, biometric data for the individual identification of natural persons, health data and personal data relating to the sexual life or sexual orientation of natural persons,
2) Criminal personal data: personal data generated during or before criminal proceedings in connection with the crime or criminal proceedings, in the bodies empowered to conduct criminal proceedings or to detect crimes, as well as in the organisation of the penal administration, related to the data subject and relating to the criminal record;

The other main group of data is data of public interest. The concept of data of public interest is also defined by the current Act CXII of 2011. This includes information or knowledge in the management of a body or person performing a state or local government function and other public functions specified by law and arising in connection with the performance of its activities or public tasks, which are not subject to the concept of personal data and are recorded in any way or form. This constitutes data of public interest, irrespective of the manner in which it is handled, its independent or collectional nature, in particular data relating to its assessment of competence, organisational structure, professional activity, its effectiveness, the types of data held and the legislation governing its operation, as well as the management and contracts concluded.

In addition to enforcing our right to the protection of our personal data, citizens also have a reasonable interest in ensuring that the state of which they are citizens is sufficiently transparent. It is desirable, therefore, that citizens should be known little to the state, but the state to the citizens in its full reality. The private sector and the public sector, the private good and the common good, data protection and data disclosure may seem to be somewhat contradictory concepts, but efforts should be made to find the golden middle ground in the relevant legislation and to achieve the objectives inherent in these concepts.[6]

---

the physical, physiological, genetic, mental, economic, cultural or social identity of the natural person. (Act CXII of 2011)

[6] Révész Balázs-Somogyvári Katalin: Az információszabadság jelentése, tartalma (Freedom of Information report and content) In: Adatvédelem és információszabadság a mindennapokban. Ed. Péterfalvi Attila. HVG-Orac, Budapest, 2012. 180-182. o.

In addition to data of public interest, there is also a special version of the types of data, which in many cases becomes data of public interest in such a way that it would originally be considered personal data, but is required by law to be made public. This is public data in the public interest. This includes all data which cannot be included in the concept of data of public interest, the disclosure, visibility or accessibility of which is ordered by law in the public interest. For example, in the public interest, public data may include the name, responsibilities, job and managerial mandate of an official acting under the authority of a public service body, as well as any other personal data related to the performance of the public function (for example, the amount of reward he received in a given year). It can be seen that in the public interest public data can often be personal data, but their publicity is based on a specific public interest. The scope of the data intended for the public is precisely defined by law.[7]

DISCUSSION

The protection of personal data is one of the most important fundamental rights not only in Hungary, but also in the European Union, the EU Data Protection Regulation[8], which entered into force on 25 May 2018, is currently one of the strictest regulations of its kind in the world. Due to the limitations of scope, neither this nor the Hungarian right to information self-determination is analyzed in more detail, we only refer to the fact that by 2020 the Hungarian Constitutional Court (hereinafter AB) already has had a fairly glazed practice on this topic and it has been dealing with this issue almost since the beginning of its operation. This claim is supported by Article 15/1991 (IV. 13) AB decision, which states: "The Constitutional Court ... interprets the right to the protection of personal data not as a traditional right of protection, but also as a right of information self-determination, taking into account its active side. According to this, the content of the right to the protection of personal data guaranteed by Article 59 of the Constitution is that everyone himself has the

[7] Buzás Péter – Révész Balázs: Közérdekű adatok (Data of public interest) (e-tananyag) ÁROP – 1.1.21-2012-2012-0001, 19. o.

[8] Az Európai Parlament és a Tanács 2016/679. rendelete a természetes személyeknek a személyes adatok kezelése tekintetében történő védelméről és az ilyen adatok szabad áramlásáról, valamint a 95/46/EK rendelet hatályon kívül helyezéséről. (Regulation No 2016/679 of the European Parliament and of the Council on the protection of natural persons with regard to the processing of personal data and on the free movement of such data and repealing Regulation (EC) No 95/46.)

provision for the exploration and use of his personal data. Personal data should therefore normally be taken and used only with the consent of the data subject; Everyone should be able to trace and control the entire process of data processing, i.e. everyone has the right to know who uses their personal data, where, when and for what purpose. Exceptionally, the law may require the mandatory disclosure of personal data and may also provide for the use of it. Such a law limits the fundamental right to information self-determination and is constitutional if it satisfies the conditions required by Article 8 of the Constitution."

The society of the 21st century, partly because of globalization, is already described as an information society. The development of information technology in recent decades has drastically transformed the principles, methods and means of producing, sharing, distributing, using and managing information, thus having a decisive impact on the economic, political and cultural functioning of society. Information is also a value[9], knowledge and power, the role and importance of information wealth is constantly increasing, nowadays it is becoming the most important resource in more and more areas. For the efficient operation of private sector and government (public) actors and for the service of their customers, it is important that the right amount and quality of information, in the right place and time, as well as in quality, is continuously improving their IT systems and infrastructures, and their services are being expanded.[10]

One of the biggest IT and data protection challenges of the 21st century is big data. We have an unimaginably large amount of digital data today, which makes the connections within and between datasets visible and we can draw qualitatively new conclusions from them. The growing influence of big data today basically signals three changes: it also affects our methods of information analysis, the changes of which will transform how we interpret and organize society. [11] An interesting example: if we look at the number of Google searches for our most important research subject in the last decade and a half, the term "classified data", we clearly get a growing trend, which Google believes will continue in the future.

Even more interesting is the distribution of searches for the term "classified data" by region. We expect the United States of America to come

[9] In addition to the three classical factors of production (capital, labor and natural factors), the majority of economists now classify three more factors of production, intellectual capital, i.e. human capital, technology and information, as factors of production.

[10] Kuris Zoltán – Faggyas Zoltán: Minősítet adatokat kezelő informatikai rendszerek kockázatértékelése és kockázatmenedzsmentje (Risk assessment and risk management ofIT systems handling classified data) (=Hadmérnök 2011. 3. szám 118. o.)

[11] Viktor Mayer-Schönberger – Kenneth Cukier: Big Data Hvgkönyvek Budapest, 2014. 21. o.

first here. However, the result is surprising, with two other countries ahead: the first is Nigeria, the second is India, the United States is in third place, followed by Pakistan and the Philippines. We are seeing the results, but in order to find the explanatory variable(s), we would need additional databases, tools and methods that cannot be used for open scientific research. Our subjective hunch is that Nigeria' ranking, which is already overrepresented in economic and cybercrime[12], raises suspicions of large-scale illegal activity in the country, or at least indicates increased interest in classified data.

In any case, the world's most advanced intelligence services are doing their best not only to take advantage of the new analytical possibilities offered by big data, but also to control the entire traffic of the Internet. 2013 was the year of the spy. Whistleblower Edward Snowden ignited both traditional and social media in mid-2013 when the US National Security Agency (NSA) released classified data on its surveillance program, according to the Guardian and The Washington Post. [13] In 2013, according to a leaked, then-classified document, the US NSA collected the data of more than three billion phone calls and emails that ran through U.S. telecommunications systems in one month. The "collect everything" philosophy still defines the NSA's ambitions today, with a 2012 report saying that the NSA "collects far more data than is generally useful or useful to analysts." [14] In 2020, DNI[15] is expected to process at least one order of magnitude more data, presumably much more efficiently than in 2013.

Constant surveillance of the Internet is also important for the secret services because it allows for access to classified data among large amounts of open information. The ability to obtain classified material is usually the fact that many users carelessly (accidentally or by mistake) make available materials stored on their computers. It also happens that someone intentionally discloses non-public, confidential, or compromising information of others. Most of this

[12] See more about this topic: Nagy Zoltán András: A kiber-háború új dimenzió – a veszélyeztetett állambiztonság (Cyberwar is a new dimension - endangered state security) (=Gaál, Gyula; Hautzinger, Zoltán (szerk.) Tanulmányok „A biztonság rendészettudományi dimenziói - változások és hatások" című tudományos konferenciáról Magyar Hadtudományi Társaság Határőr Szakosztály Pécsi Szakcsoport, Pécs, 2012. 221-235. o., Lajtár István: A kiberbűnözésről (About cybercrimeing) (=Ügyészek Lapja 2019/1. 47-52. o.), és Dobrocsi Szilvia – Domokos Andrea: Kiberbűnözés (Cybercrime) (=Homicskó Árpád Olivér (Szerk.): Egyes modern technológiák etikai, jogi és szabályozási kihívásai, Károli Gáspár Református Egyetem, Állam- és Jogtudományi Kar, Budapest, 2018. 49-74. o.)

[13] Michael Geist (Ed): Law, Privacy and Surveillance in Canada in the Post-Snowden Era University of Ottawa Press 2015. 127. o.

[14] Greenwald, Glenn: A Snowden-ügy. Korunk legnagyobb nemzetbiztonsági botránya. (The biggest national security scandal of our time) Hvgkönyvek, Budapest, 2014. 124. és 132. o.

[15] Digital Network Intelligence

information is usually only available for a very short time, but with constant monitoring and searching, there is a chance of finding it. Of course, confidential information from such sources must also be confirmed from other sources, since their authenticity is often questionable.[16]

CONCLUSION

It should also be noted that nowadays even the thoughts of state leaders who use social media are sometimes not even completely hidden, since the business model of social media platforms is based on the targeted distribution of advertisements on platforms, for which they need to know their users. This, in turn, applies not only to the information they share and publish, from which their profile enabling targeted advertising is drawn, but also to know their unspoken or unborn thoughts, or at least to try to get to know and figure out. Thoughts can not only be invented, but can also be influenced and controlled by raising awareness, so that the full freedom of choice of social media users can also be impaired, the more information is available about them. It is extremely worrying that the data collection may also cover opinions that have never been published and remain in the form of thought.[17] An example of this is the involvement of the analysis of unsent, unposted messages and content in the compilation of the user's profile. Let us add to this: if social media platforms have the capacity and the means to do so, then the intelligence services of developed countries can go even further in terms of analytical methods, tools and techniques. The reckless use of social media by some users with classified data will therefore become an increasingly serious threat in the future, including in the protection of the secrets of the state.

LITERATURE

1. Buzás Péter – Révész Balázs: Közérdekű adatok (Data of public interest) (e-tananyag) ÁROP – 1.1.21-2012-2012-0001, 19. o.

[16] Ferenczy Gábor Zoltán: Internet alapú nyílt információszerzés elvi rendszertechnikai megvalósítása (of internet-based open information acquisition in principle system technology implementation) Zrínyi Miklós Nemzetvédelmi Egyetem Doktori (PhD) értekezés, Budapest, 2007., 35. o.

[17] Koltay András: A social media platformok jogi státusa a szólásszabadság nézőpontjából (status of social media platforms from the point of view of freedom of speech) (=In Medias Res: Folyóirat a Sajtószabadságról és a médiaszabályozásról 2019/1. 25. o.)

2. Ferenczy Gábor Zoltán: Internet alapú nyílt információszerzés elvi rendszertechnikai megvalósítása (of internet-based open information acquisition in principle system technology implementation) Zrínyi Miklós Nemzetvédelmi Egyetem Doktori (PhD) értekezés, Budapest, 2007., 35. o.
3. Greenwald, Glenn: A Snowden-ügy. Korunk legnagyobb nemzetbiztonsági botránya. (The biggest national security scandal of our time) Hvgkönyvek, Budapest, 2014. 124. és 132. o.
4. Koltay András: A social media platformok jogi státusa a szólásszabadság nézőpontjából (status of social media platforms from the point of view of freedom of speech) (=In Medias Res: Folyóirat a Sajtószabadságról és a médiaszabályozásról 2019/1. 25. o.)
5. Kuris Zoltán – Faggyas Zoltán: Minősítet adatokat kezelő informatikai rendszerek kockázatértékelése és kockázatmenedzsmentje (Risk assessment and risk management ofIT systems handling classified data) (=Hadmérnök 2011. 3. szám 118. o.)
6. Michael Geist (Ed): Law, Privacy and Surveillance in Canada in the Post-Snowden Era University of Ottawa Press 2015. 127. o.
7. Nagy Zoltán András: A kiber-háború új dimenzió – a veszélyeztetett állambiztonság (Cyberwar is a new dimension - endangered state security) (=Gaál, Gyula; Hautzinger, Zoltán (szerk.) Tanulmányok „A biztonság rendészettudományi dimenziói - változások és hatások" című tudományos konferenciáról Magyar Hadtudományi Társaság Határőr Szakosztály Pécsi Szakcsoport, Pécs, 2012. 221-235. o., Lajtár István: A kiberbűnözésről (About cybercrimeing) (=Ügyészek Lapja 2019/1. 47-52. o.), és Dobrocsi Szilvia – Domokos Andrea: Kiberbűnözés (Cybercrime) (=Homicskó Árpád Olivér (Szerk.): Egyes modern technológiák etikai, jogi és szabályozási kihívásai, Károli Gáspár Református Egyetem, Állam- és Jogtudományi Kar, Budapest, 2018. 49-74. o.)
8. Nihad A. Hassan – Rami Hijazi: Open Source Intelligence Methods and Tools Apress New York, 2018. 4-5. o.
9. Péterfalvi Attila (Ed.): Adatvédelem és információszabadság a mindennapokban (Data protection and freedom of information in everyday life) HVG-ORAC 2012. 59. o., valamint: Balogh Gyöngyi – Bíró János – Deák Ferenc – Kovács Melinda – Tömösi Ramóna: Az adatvédelmi jog alapelvei, fogalmai, szereplői, profilalkotás, a személyes adatok különleges kategóriái; bűnügyi személyes adatok (Principles, concepts, actors, profiling, special categories of personal data; criminal personal data) NKE, 2019. 47. o.

10. Révész Balázs-Somogyvári Katalin: Az információszabadság jelentése, tartalma (Freedom of Information report and content) In: Adatvédelem és információszabadság a mindennapokban. Ed. Péterfalvi Attila. HVG-Orac, Budapest, 2012. 180-182. o.
11. Viktor Mayer-Schönberger – Kenneth Cukier: Big Data Hvgkönyvek Budapest, 2014. 21. o.
12. Az Európai Parlament és a Tanács 2016/679. rendelete a természetes személyeknek a személyes adatok kezelése tekintetében történő védelméről és az ilyen adatok szabad áramlásáról, valamint a 95/46/EK rendelet hatályon kívül helyezéséről. (Regulation No 2016/679 of the European Parliament and of the Council on the protection of natural persons with regard to the processing of personal data and on the free movement of such data and repealing Regulation (EC) No 95/46.)
13. http://users.atw.hu/infoanyag/tananyag/informacio_jel_adat.pdf (2020. 08. 10.)

REFERENCE TO THE JUDGMENTS OF THE ECtHR IN THE JUDICIAL CASE LAW OF HUNGARY

Full prof. Elek Balázs, PhD

Abstract: An old dilemma of Hungarian judicial practice is the extent to which the jurisprudence of the European Court of Human Rights (ECtHR) can be referred to in individual decisions. In order to do this, I have examined when and in what context references to the practice of the ECtHR occur in Hungarian Supreme Court decisions, and then I will also attempt to draw some conclusions based on that.

Key words: EctHR, the judgments, Hungary

PROLONGED PROCEEDINGS AS A VIOLATION OF DUE PROCESS

In the case, the defendant submitted a letter of revision, claiming that the criminal proceedings against him had taken an unreasonably long time, even though in his case there would have been room for an accelerated procedure by bringing him to court. In this connection, he referred to the Tibor Klement v. Hungary case pending before the European Court of Human Rights (ECtHR).

The Hungarian Criminal Procedure Act pursuant to § 649, paragraph (4), a motion for review (letter of revision) may be submitted based on the decision of a human rights body established by an international treaty, if the human rights body established by an international treaty has established that the conduct of the procedure or the final decision of the court violated a provision of the international treaty promulgated by law, provided , that Hungary submitted to the jurisdiction of the international human rights body.

In the case of Klement Tibor v. Hungary, in which the defendant was also involved, the ECtHR found in its judgment of July 27, 2006 that the procedure was excessively long and did not meet the requirement of adjudication within a reasonable time, therefore the human rights and Article 6 (1) of the Convention on the Protection of Fundamental Freedoms were violated. However, the ECtHR did not issue its judgment in connection with the present proceedings, not in connection with the subject of the present proceedings, but in another case. In addition, the Supreme Court also pointed out that on the Hungarian Criminal Procedure Act, there is no room for review

based on the decision of the international human rights body, if it only found a violation of the requirement to review the case within a reasonable time.
In view of all this, the Court rejected the review motion, which was excluded by law in all its details - with reference to the decisions of the European Court of Justice referred to in the motion.[1]

In another case, in the third-degree proceedings, the Supreme Court mitigated the penalties imposed in view of the length of the proceedings, in such a way that it cited the practice of the ECtHR through the decisions of the Hungarian Constitutional Court. All of this shows that the referability of ECtHR decisions thus receives a double legitimacy partly through the practice of the Constitutional Court and partly through the practice of the Supreme Court.
According to the verdict, the Constitutional Court already pointed out in its decision that "in the justification of the judgment - even in the case of abbreviated justification - the court must also detail the discount granted to the accused in view of the length of the criminal proceedings."[2]

The Constitutional Court decision referred to by the Hungarian Supreme Court stated that "The ECHR also examines the absolute duration of the procedure, because there may be a case where certain stages of the procedure proceed at an appropriate pace, but the whole of it still exceeds the reasonable duration.[3] The ECHR considers criminal proceedings approaching or exceeding 10 years to be so long that they clearly violate the "reasonable time" requirement of Article 6, Paragraph 1 of the ECHR.

The Hungarian court also referred to the fact that the Criminal Procedure Act contains a regulation consistent with the jurisprudence of the Constitutional Court and the ECtHR, according to which, if the court took into account the length of the criminal proceedings as a mitigating circumstance when imposing the sentence, then the reference to this is a mandatory element of the final decision.[4] It should be noted that, despite this, the Hungarian Supreme Court did not consider it necessary to refer to the practice of the Constitutional Court and the ECtHR.[5]

When imposing the penalty, the court referred to the Constitutional Court decision, which formulated as a constitutional requirement the evaluation of this fact as a mitigating circumstance in the event of a delay in the

[1] Hungarian Supreme Court Bfv.II.498/2019/9.
[2] Hungarian Constitutional Court 2/2017. (II. 10.) AB
[3] e.g. O'Neill and Lauchlan v. United Kingdom, [(41516/10, 75702/13), 28 June 2016, § 95, Moreno Carmona v. Spain, (26178/04), 9 June 2009, § 63
[4] Hungarian Criminal Procedure Act Section 564 (4) point b)
[5] Hungarian Supreme Court Bhar.I.302/2019/20.

procedure.[6] The prolongation of the procedure must also be taken into account when imposing the penalty, in addition to the passage of time as a mitigating circumstance.

BREACH OF DUE PROCESS (FAIR PLAY)

In the criminal case of the crime of accepting official bribe, the Supreme Court ordered the courts involved to conduct a new procedure. The court's military council of the second instance - regardless of this - correctly established the facts. The Supreme Court agreed with the judgment that the documentation of the reliability investigation was incomplete. The Supreme Court referred to its former decision (BEH 2018.B.1.) in which the Supreme Court explained that "the ECtHR explained that even a confession does not exempt the national courts from investigating the defendant's reference to possible illegal official incitement."[7] The present case is particularly interesting because in the area of evidence (verification), the Supreme Court considered the practice developed by the ECHR to be followed in the criminal procedure.

COERCIVE MEASURES

The Supreme Court pointed out that the ECtHR found the maintenance and ordering of the arrest to be lawful and legal, citing the public interest.

The ECHR in 2003 stated: "Whether or not it is reasonable to maintain the pretrial detention of the accused must be judged in the light of the special features of the case in each case.[8] Prolonged detention in a given case can only be justified if there are specific signs of a real requirement of the public interest, which - despite the presumption of innocence - is given more weight than the rule requiring respect for individual freedom laid down in Article 5 of the Convention. "[9] It can also be stated in this case that the reference to the practice of the ECtHR was necessary due to the reflection on the defendant's defense motion, but it did not arise that the practice of the ECtHR should not be followed in the application of domestic law.[10]

---

[6] Hungarian Constitutional Court No. 2/2017. (II. 10.) AB decision
[7] Hungarian Supreme Court Bhar.I.1736/2017/8)
[8] ECtHR 53129/99. in his case no. (Imre Zsolt v. Hungary)
[9] Hungarian Supre Court decision BH 2009.7
[10] Hungarian Supre Court Bpkf.III.1.307/2019/2.

In another case, the accused referred to the case of ordering "house arrest" and attached the admission statement given by his wife, the employer's certificate regarding the work from home, and the ECtHR's decision awarding compensation. In his appeal, the accused objected to the further delay of the proceedings. He explained that the first instance court merely copied a previous order in the same case regarding the review of the arrest, but at the same time did not take note of the partial acquittal of the first instance judgment and the second judgment of the ECtHR in this case, condemning Hungary. According to his point of view, the court's proceedings continuously violate the principle of fair proceedings, therefore based on his new claim submitted to the ECtHR, it is obvious that a damning judgment will be issued against the state again. He indicated that he requested the order of "house arrest" also because of the poor health of his mother, who was discharged from the hospital due to the coronavirus epidemic and required constant supervision. The Supreme Court emphasized that its procedure still did not detect in the documents any additional reason or circumstance acting in the opposite direction of the circumstances that gave rise to the arrest. There are special signs of the real requirement of the public interest, which stems from the high degree of danger of the accused to society - based on the nature of the acts they are charged with - and which is made concrete by the imprisonment imposed by non-final judgment. In a non-final judgment, in light of the crimes charged against the defendants and the duration of the prison sentences imposed, despite the significant passage of time, this is given more weight than the right to respect individual freedom, and thus justifies the maintenance of pretrial detention.[11] It should be noted that this argument regularly appears when justifying coercive measures.[12]

It is worth pointing out here that the Supreme Court no longer referred to the original Strasbourg decision, but only to the former Supreme Court Decision discussing it, thereby expressing that it considers the requirements established by the European Court of Justice to be the guiding principles during the judgment.

INTERPRETATION OF THE PROHIBITION OF DOUBLE PROCEDURE

Following the practice of the European Court of Human Rights (ECtHR) and the European Court of Justice, the Supreme Court explained that the fact that the accused was not sanctioned in a criminal procedure, but in an

[11] Hungarian Supre Court decision BH2009.7., Bpkf.II.567/2020/3.
[12] Hungarian Supre Court Bpkf.III.1.001/2020/2., Bpkf.II.669/2019/2.

administrative one for an act that is also considered in the challenged final judgment is ‘ne bis in idem’, and does not rule out a violation of the principle. The European Court of Human Rights (ECtHR) was the first to deal with the assessment of the criminal nature of administrative sanctions and their connection with the prohibition of double assessment and the principle of "ne bis in idem" in the case of Engel et al. against the Netherlands.[13]

In connection with this, the so-called ‘Engel criteria’ concerns the criminal classification of the provision under national law. However, the ECtHR does not regard this as authoritative, but only as a starting point for the investigation. The point, however, is that the Supreme Court also shared and described the practice established by the ECtHR, according to which the so-called Engel criteria must also be examined by the national court.[14]

A similar argument was raised in another Supreme Court case. In the criminal case for the crime of budget fraud causing a particularly large financial disadvantage, the first instance court examined the potential harm of the double procedure in part according to the practice developed by the ECtHR. The question to be decided was whether the fact that the defendant had already been fined by the tax authority in a tax administration procedure precludes criminal proceedings.

The court also examined the issue according to the Engel criteria devised by the ECtHR. Based on the Engel criteria, in recent years the ECtHR has declared a violation of the principle of *ne bis in idem* in several judgments in double proceedings where, in addition to the application of a tax fine for tax evasion, criminal proceedings were also initiated against the same person for the same violation of the rules, or an administrative fine was imposed for smuggling based on the same facts as on the basis of which a final decision was made in criminal proceedings.[15]

However, according to the consistent practice of the Court of the European Union and the ECtHR, the investigation of the punitive nature of the applied tax penalty is the responsibility of the National Court in each case. In its judgment, the ECtHR has already pointed out in relation to Article 6 of the European Convention on Human Rights that the 20% and 40% tax fines imposed in the Member States are of a criminal nature, and then the same with regard to the 30% and 60% tax fines reiterated.[16]

---

[13] reference in Hungarian Supre Court Bfv.II.308/2019/5.

[14] Hungarian Supre Court Bfv.II.308/2019/5.

[15] Grande Stevens and Others v. Italy case - 18640/10, judgment of March 4, 2014, Lucky Dev v. Sweden case - 7356/10, November 27, 2014 , Kapetanios and Others v. Greece – 3453/12, 42941/12 and 9028/13, judgment of 30 April 2015

[16] Janosevic v. Sweden case 34619/97, judgment of 1 November 2001, Vastberga v. Sweden case – 36985/97, judgment of 23 July 2002, Manasson v. Sweden case – 41265/98, April 2003

Taking into account the aspects worked out by the Court of Justice of the European Union and the European Court of Human Rights, national courts must also pay attention to the extent to which the applied administrative sanction can be considered a criminal sanction. According to the judgment panel's conclusion, the fine imposed in the tax administration procedure does not preclude subsequent criminal proceedings, but in the criminal proceedings the sanction imposed there must be taken into account. This was the reason why the court no longer applied fines in addition to imprisonment.[17]

MATERIAL LEGAL BASIS AND CRIMINALITY OF DEFAMATION

The accused in his review motion for exemption, the Be. § 648, point c), on the basis of which the final decision of the court can be reviewed also on the basis of the decision of a human rights body established by an international treaty.

According to Article 46, Paragraph 1 of the Rome Convention (1950), the contracting parties undertake to consider the final judgment of the ECtHR binding them in all cases in which they are a party.

The Supreme Court noted that the ECtHR's decision in the given case does not constitute a legal obstacle in itself to criminal prosecution, nor does it constitute a procedural right to acquit or terminate proceedings. The ECtHR decision establishing a violation of the Convention in the case is a legal fact that there is a legal reason for the review of the final conviction.

However, the ECtHR decision and court decision referred to by the defendant are previous decisions made in the criminal case of another defendant.

In his motion, the defendant referred to the fact that defamation cannot be committed against a legal entity, and this is also the content of the ECtHR decision he referred to.

Examining the merits of the ECtHR decisions cited in the accused's motion, the Supreme Court pointed out that in the case of the ECtHR decision cited by the accused, the subject of the case was not a defamatory factual statement, but a value judgment. According to Hungarian judicial practice, it is also clear that only natural persons can have human dignity, but legal persons can also claim the favorable value judgment and appreciation of society.

8, Rosenquist v. Sweden - 60619/00, 14 September 2002, Synnelius and Edsbergs Taxi AB v. Sweden - 44298/02, 17 June 2008, Carlberg v. Sweden – 9631/04, judgment of 27 January 2009, Lucky Dev case, A and B v. Norway case – 24130/11 and 29758/11, judgment of 15 November 2016

[17] Regional Court of Appeal Debrecen Bf.II.589/2018/26.sz.)

In its decision rejecting the review motion, the Supreme Court also highlighted the fact that in another decision of the ECtHR, it also stated that its task is not to take the place of domestic jurisdictions, it is primarily the responsibility of national authorities, namely the courts, to solve the problems of interpretation of domestic legislation.[18]

CONCLUSION

In my opinion, the main evidence that can be drawn from the legal cases is that the reference and use of the ECtHR's decisions in justification cannot be avoided if a letter of revision is submitted based on them.

In general, reference to these decisions cannot be avoided if specific reference is made to them in the submissions of the participants of the procedure.

It can be observed that, in the case of crimes involving the rights contained in the Convention, the substantive legal dogmatic basis of the crime can also be influenced by the ECtHR's decisions, and thus the decision on the question of guilt.

In several cases, the ECtHR practice is analyzed and referred to in order to avoid a possible condemnation of the country, such as when the compensation realized in mitigation is applied due to the prolongation of the procedure.

It is also worth pointing out that in many cases the decision of the European Court of Justice is referred to in order to increase the persuasive power of the justification.

LITERATURE

1. Hungarian Supreme Court Bfv.II.498/2019/9.
2. Hungarian Constitutional Court 2/2017. (II. 10.) AB
3. e.g. O'Neill and Lauchlan v. United Kingdom, [(41516/10, 75702/13), 28 June 2016, § 95, Moreno Carmona v. Spain, (26178/04), 9 June 2009, § 63
4. Hungarian Criminal Procedure Act Section 564 (4) point b)
5. Hungarian Supreme Court Bhar.I.302/2019/20.
6. Hungarian Constitutional Court No. 2/2017. (II. 10.) AB decision
7. Hungarian Supreme Court Bhar.I.1736/2017/8)

[18] Hungarian Supreme Court Bfv.III.75/2020/13.

8. ECtHR 53129/99. in his case no. (Imre Zsolt v. Hungary)
9. Hungarian Supre Court decision BH 2009.7
10. Hungarian Supre Court Bpkf.III.1.307/2019/2.
11. Hungarian Supre Court decision BH2009.7., Bpkf.II.567/2020/3.
12. Hungarian Supre Court Bpkf.III.1.001/2020/2., Bpkf.II.669/2019/2.
13. Hungarian Supre Court Bfv.II.308/2019/5.
14. Grande Stevens and Others v. Italy case - 18640/10, judgment of March 4, 2014, Lucky Dev v. Sweden case - 7356/10, November 27, 2014 , Kapetanios and Others v. Greece – 3453/12, 42941/12 and 9028/13, judgment of 30 April 2015
15. Janosevic v. Sweden case 34619/97, judgment of 1 November 2001, Vastberga v. Sweden case – 36985/97, judgment of 23 July 2002, Manasson v. Sweden case – 41265/98, April 2003 8, Rosenquist v. Sweden - 60619/00, 14 September 2002, Synnelius and Edsbergs Taxi AB v. Sweden - 44298/02, 17 June 2008, Carlberg v. Sweden – 9631/04, judgment of 27 January 2009, Lucky Dev case, A and B v. Norway case – 24130/11 and 29758/11, judgment of 15 November 2016
16. Regional Court of Appeal Debrecen Bf.II.589/2018/26.sz.)
17. Hungarian Supreme Court Bfv.III.75/2020/13.

GLOBAL SECURITY AS A MODERN SCIENTIFIC-TEACHING DISCIPLINE

Associate prof. Tatjana Gerginova, PhD[1]

Abstract: The subject of research in this paper is global security which is defined as authentic and special scientific discipline. Conceptual and terminological determination is a significant level of development of any scientific discipline, including global security. The independence of this scientific discipline arises from the content of its subject, the specific application and selection of scientific methods in the processing and systematization of the subject contents. In this paper, the author defines the contents of global security as a scientific-teaching discipline. The author further defines the methods used by this scientific discipline – such as the methods of the social sciences but also applies specific research methods and techniques that are characteristic and tailored to its subject matter. In the final part of the paper, the author defines the multidisciplinary character of global security – the scientific-teaching disciplines it unites, synthesizes and actually receives the necessary knowledge from different disciplines, which are more or less related to its subject of interest and research.

Keywords: global security, subject of research, research methods

INTRODUCTION

Today, Global Security is determined as an authentic and special scientific discipline, primarily because it has a separate, clear specific object of study, theoretical and logical foundation, a basis for its knowledge, a specific research methodology with a series of research, general, special and individual methods, as well as developed conceptual and categorical apparatus. The independence of this scientific discipline results from the very content of its subject, the specific application and selection of scientific methods in the processing and systematization of those subject contents. This scientific discipline has an interdisciplinary and multidisciplinary character. Conceptual and terminological determination represents a significant level of development

[1] Faculty of Security-Skopje, University "Sv. Kliment Ohridski"-Bitola, Macedonia. E-mail: *tanjagerginova@gmail.com*

of any scientific discipline, including global security. When we talk about a methodological approach, the basic starting points are language concepts, expressions and terms.

The most important element or constituent, a part that makes global security a scientific discipline is actually its object of study and research.

With the increasing volume, diversity and destructiveness of security challenges, risks and threats, the context of security is continuously changing. Knowing the problems is a necessary condition for solving them. This led to the development of security sciences, among which is Global Security, where by applying special methods (techniques and means) and rules of logic, existing knowledge about security phenomena is systematized and new knowledge is found.

The justification of security sciences should be sought in the existence of two parallel and causal levels of "security practice and theory". The scope of security practice is incorporated into the theory of security sciences and today is considered within the framework of the so-called concepts of individual, social, national, international and global security.

Today, security as an integral scientific field is one of the priority joint missions of security theorists and practitioners. Global security today is a theoretical-empirical scientific discipline, considering that it is both fundamental (it aims to acquire new knowledge and expand fund of scientific knowledge) and to some extent applied (it aims to find solutions for specific security problems), because it investigates real security phenomena, occurrences, processes and situations.

THE SUBJECT OF GLOBAL SECURITY AS AN EDUCATIONAL AND SCIENTIFIC DISCIPLINE

Science is a system of scientific knowledge, that is an organized, connected, comprehensive, changing set of scientific facts, experiential generalizations, scientific laws and scientific theories, based on certain principles.[2] The criteria by which the system of scientific knowledge is determined are the basic scientific constituents – its own and unique object, theory, language and method of science.

The subject of science is that part of reality to which research efforts are directed and for which, by applying certain research rules, an attempt is made to

[2] Mijalković, Saša., Keserović, Dragomir., (2010). *Security Basics*, Faculty of Security and Protection, Banja Luka, p. 28 and See more: Ristić, Ž.: *Uvod u metodologiju istraživanja*, Fakultet narodne odbrane, Beograd, 1983, str. 1.

form a system of scientific knowledge. The subject of global security research includes the following elements:[3]

-conceptual definition and different understandings of security;
-definitions and elements of security concepts (Levels of analysis);
-methodological foundations and scientific constituents of security sciences;
-Reference values and interests as a central constituent of security;
-determination of global security through the following contents: territorial security; security of state sovereignty; social security; environmental safety; economic and energy security; information security etc.
-Security threats; conceptual definition of the security threat, structure and classification of threatening phenomena;
-Emergence of global security; challenges, risks and threats to global security; Security environment – global challenges and key risks and threats to global security;
-Activities of the European Union in the suppression of global security threats and challenges;
-Preventive action of states in preventing modern risks and threats to global security, etc.

There is a justified need to define the meanings of terms that may be encountered in the theory and practice of security. In this way, it is necessary to determine the etiological and phenomenological nature of the categories being defined, the etymological meaning of the terms and phrases used to mark them, and to clarify the dilemmas surrounding the essential differences of similar security phenomena and their terminological formulation.

Finally, the security sciences have developed a conceptual-categorical apparatus that is a component of their identity. Within the framework of global security as a scientific-teaching discipline, the following concepts are developed and used: security, security situation, security organization, security function, security system, security entities, security activities, sources of security threats, carriers of security threats, type and form of security threats, object of security threats, consequences of security threats, reference values, reference interests, security challenge, security risk, security threat, concepts of security, individual security, human security, social security, national security, international security, regional security, global security, etc.

The language of science is of great importance for security practice. The confusion resulting from incorrect terminological labeling of security phenomena distorts the picture of the real situation and problems, makes it

[3] Gerginova, T., (2015). *Global Security*, Faculty of Security Publisher, Skopje

impossible to see their trends and reduces the effectiveness of the security system.

The knowledge and correct use of the conceptual-categorical apparatus is necessary for basic and unambiguous communication and for avoiding confusion, misconceptions and multiple standards in the treatment of security phenomena and also indicates the development of security culture.[4]

Methods of studying Global Security - Today, the subject "Global Security" represents a special and young scientific discipline, which in its study uses already known methods of the social sciences, but also applies specific research methods and techniques that are characteristic and adapted to its subject of research. Although scientific knowledge is more conditioned by the epistemological foundations of the research object and by the theoretical fund, the method is known to be the most dynamic constituent of the security sciences.[5]

The scientific method is a way of acquiring, verifying and developing scientific knowledge. Scientific is any knowledge that is general, true, objective, precise, systematic, verifiable and is an element of the knowledge system of a particular science. The basic functions of the scientific method include the discovery and proof of new scientific claims, practical verification and assessment of scientific knowledge, self-correction (abandonment or modification) of one's own claims about science and orientation of the researcher in relation to the objects to the reality being studied.[6]

Scientific research is a systematic, objective, critical and controlled process of acquiring new information necessary to identify and solve problems in science and other areas of human work. The methodology of scientific research deals with the origin, development and cognitive value of knowledge methods and technical procedures of scientific research, as well as the study of the components of scientific research and the structure of scientific knowledge.[7] Security sciences, like most social sciences, do not yet have a fully developed autonomous methodology of scientific research. Of course they use general methods of research, above all general logical operations of reasoning and conclusion, i.e. induction, deduction, analysis, synthesis, analogy,

---

[4] Mijalković, Saša., Keserović, Dragomir., (2010). *Security Basics, op. cit.,* p. 47

[5] Milošević, N., i Milojević, S., *Osnovi metodologije bezbednosnih nauka*, Policijska akademija 2001, Beograd, strana 28.

[6] Mijalković, Saša., Keserović, Dragomir., (2010). *Security Basics, op. cit.,* p. 47

See more: Ristić, Ž.: *Uvod u metodologiju istraživanja*, Fakultet narodne odbrane, Beograd, 1983, str. 91–96.

[7] Mijalković, Sasha., Keserović, Dragomir., (2010). Security Basics, *op. cit.,* p. 49.

See more: Ristić, Ž.: *Uvod u metodologiju istraživanja*, Fakultet narodne odbrane, Beograd, 1983, str. 100, 99.

generalization, then principles of formal logic (principles of identity, non-contradiction, exclusion of the third, sufficient reason) to arrive at certain scientific descriptions, scientific classification, scientific explanations, scientific laws and possible scientific predictions. Moreover, in security theory it is often emphasized that "scientific goals are descriptive, analytical (analysis of sui generis problems) and receptive (finding solutions to problems based on prediction).[8]

In researching the security reality, which is the focus of global security, numerous scientific methods, techniques and research instruments are applied. In particular, in researching its subject reality, global security often uses the general, particular and individual methods. Whether only one of the mentioned methods will be applied in the research or whether all the mentioned methods will be applied, mainly depends on the breadth and variety of the subject being researched and of course, on the research goals that want to be achieved. From the general scientific methods in global security research, statistical method, comparative method, modeling method and hypothetical method are applied.

Of the special methods, the method of analysis and synthesis, the method of induction and deduction, the method of definition and classification, etc. is mostly used, while the method of observation, experiments, tests is mostly used of the individual or as they are still called in methodological science, empirical methods and content analysis.

Individual research also requires the use of other methods such as: operational research methods, case study method and forecasting method. Each of the above mentioned methods has a special function in the realization of research either in terms of collecting, organizing or processing the research material or in data analysis or verification of hypothetical views.

COMPLEMENTARY CONNECTION WITH OTHER SCIENCES AND SCIENTIFIC DISCIPLINES

For security sciences, it is characteristic that they are interconnected, conditioned and that in terms of scientific knowledge, they always rely on social sciences, for example, economics, law, psychology, pedagogy, sociology, politics and communication sciences: natural sciences (chemistry, physics, mathematics, environmental science, geography, etc.); technical-technological

[8] Mijalković, Saša., Keserović, Dragomir., (2010). Security Basics, *op. cit.,* p. 49. See more: G.: Notes toward the Definition of Global Security, *American Behavioral Scientist*, No. 6, May 1995, p. 821

sciences: (organizational sciences, technological engineering, traffic engineering, biotechnology, etc.).

Global Security is objectively conditioned, referring to the use of knowledge obtained by other sciences, for the simple reason that those sciences, certainly to a different extent and with a special aspect, treat individual issues that represent its research interest. Also, Global Security must be familiar with and at the same time incorporate the knowledge gained by legal sciences: constitutional law, public, civil, administrative and criminal law, etc., and political science: political system, public policy, etc. However, by the nature of its subject area, Global Security relies on numerous economic scientific disciplines and their results, such as business economic, finance, management, etc.

By its nature, the subject of Global Security is related with the object "Basics of Security" and is in direct relation with other security disciplines, such as Etiology of Security Threats, National Security, International Security, Methodology of Intelligence Work, Security System, Theory and Security System, Security Management, Security System of Persons and Property, Terrorism, Terrorism and Political Violence, Data and Information Security, Emergency Security, Environmental Security, Crisis Management, Conflict Theory and others.

Given that the domain or field of interest of global security also includes phenomena related to criminal, pathological or deviant behavior, security sciences and thus global security establish a close relationship with criminology, social pathology and other disciplines that are thoroughly oriented towards preventing and suppressing these forms of illegal behavior.

In addition, the Global Security subject is also related to disciplines from scientific fields that are not closely related to security sciences. For example, the connection with Constitutional law, the theory of the state and law, the history of the state and law, political systems and international public law is obvious in the part of the subject that defines the subjects and determinants of security (individual, social groups, state, nation, international community), their reference values (sovereignty, territorial integrity, independence, freedoms and rights of citizens, legal order, environment, economy, energy, etc.), national security system (organization of the state, coercive apparatuses and other subjects of importance for security) and international cooperation in the field of security. In addition, knowledge about certain threats to national security that come from outside, as well as about the mechanisms of their prevention and suppression, as well as about the reality of relations between states, are related to the subject of the science of international relations.

MULTIDIMENSIONAL AND INTERDISCIPLINARY CHARACTER OF THE SUBJECT OF GLOBAL SECURITY

In science, and primarily in the methodology of researching security phenomena, the prevailing view is that key issues in the field of security cannot be observed or studied in isolation, that is, exclusively from the aspect of one science, but must be investigated in a wider context. In other words, the topic of security in modern conditions requires the need for the unification or concentration of several sciences and the use of scientific knowledge obtained by some other sciences or disciplines. Therefore, it can rightly be stated that the area of security as a research object, as a whole or by segments, is of an interdisciplinary and multidimensional character.[9]

The interdisciplinary character of global security stems from the fact that for the study of its complex subject and research complex, knowledge and also research procedures from other sciences must be used. That is, a stronger and direct connection with different disciplines from different scientific fields is necessary. So a concentration of multiple sciences and their potentials in examining a particular research problem. On the other hand, the multidisciplinary character of global security means that this scientific-teaching discipline unites, synthesizes, actually performs the reception of necessary knowledge from different disciplines, which are in a closer or more distant relationship with its subject and interest.

THE IMPORTANCE AND PURPOSE OF STUDYING GLOBAL SECURITY

The scientific study or research of global security has a clearly defined meaning and a defined purpose. In addition to the theoretical goal, which is determined or specified by the object of research, research directions and verified results, the theoretical goal also has its own use value, which means practical value, so global security can be considered as an applied discipline, whose theoretical knowledge has an applicable character.

The meaning of scientific research can be: social, scientific and pedagogical.

Social significance arises from the real need that the problems surrounding the modern security environment with all security challenges, risks and threats it is necessary to perceive it as a whole and with all aspects. In addition, it is understood to pay special attention to the reference values and the

[9] See more: Savić, Andreja i Stajić, Ljubomir , „*Osnovi civilne bezbednosti*“, Fakultet za pravne i poslovne studije, Novi Sad, 2006, p. 12.

concept of security in order to ensure the realization of security at the national and global level.

The practical significance of the study consists in the need for continuous improvement of the practical actions of numerous entities in each national state in terms of self-protection or self-protection from new threats and threat modalities, as well as the realization of a collective system of protection through action and realization of activities of the European Union.

Theoretical meaning is largely determined by synthetic understanding or by the relational relationship that exists between theory and practice. Namely, the theory is expected to establish correlation, functional and causal relationships (which is actually essential to the existence of any science) that exist in the subject area covered by global security and while the scientific processing of the practice results in the systematization and classification of knowledge and experiences, with the determination of certain rules, legalities and recommendations for the most efficient possible prevention, and then the elimination of dangers and their consequences that manifest themselves after the protection of national states.

In the end, the pedagogical significance of studying this phenomenon is reduced to the transfer of acquired knowledge through the process of education to all those subjects who in any way participate in the realization of security at the national and global level.

CONCLUSION

In the scientific literature, as well as the inclusion of the Global Security subject in the curricula of higher education institutions, it has the following meaning:

- Scientific (theoretical), which is reflected in the continuous development of the fund of scientific knowledge in the field of security;
- Practical (social), which is reflected in finding a model for solving specific security problems, improving security practice and achieving an optimal security situation and
- Pedagogical (educational) which, as a link with the previous two, are reflected in the education and professional development of future and current members of the security system to solve specific security problems by applying theory and improving security practice, sending feedback that improves theory, but also in the education of citizens by developing their security culture.

LITERATURE

1. Gerginova, T., (2015). *Global Security*, Faculty of Security Publisher, Skopje.
Mijalković, S., Keserović, D., (2010). *Security Basics*, Faculty of Security and Protection, Banja Luka.
3. Milošević, N., i Milojević, S., (2001). *Osnovi metodologije bezbednosnih nauka,* Policijska akademija, Beograd.
4. Ristić, Ž., (1983). *Uvod u metodologiju istraživanja*, Fakultet narodne odbrane, Beograd.
5. Savić, A., Stajić, Lj.. (2006). *Osnovi civilne bezbednosti*, Fakultet za pravne i poslovne studije, Novi Sad.

Review paper

OVERVIEW OVER ANTI-TERRORIST FINANCING REGULATION OF HUNGARY

Ferenc Dávid, PhD[1]

Abstract: The study would like to highlight how criminal law deals with and reacts to terrorism and financing terrorism as a crime, which directly offend fundamental values of state and the international community. Financing terrorism is a specific form of transnational crime and has a potential and remarkable effect across national borders. From the point of view of a terrorist or a terrorist group, if they would like to carry out an attack, they will need financial resources as well. If they do not have enough financial support, they will try to get money from legal or illegal external source. In Hungarian criminal law supporting guilty activities as financing terrorism is already a separate criminal offense. Following the modification of the older Hungarian Criminal Code in 2003 and a short decade later financing terrorism became a separate crime in the new Criminal Code in Act C of 2012.

Keyword: terrorism, terrorist financing, anti-terrorist financing

FOREWORD

Transnational crimes have a potential and remarkable effect across national borders. These types of crimes are interstate and directly offend fundamental values of state and the international community, while the term is commonly used in the law enforcement and academic circles. Focusing on the title of my paper terrorism and more specifically financing terrorism is a specific form of transnational crime. Even if a terrorist or a terrorist group would like to carry out an attack, they will need financial resources. If they do not have enough capital, they have to get money or other financial means from external source. In Hungarian criminal law, if someone helps them with supporting terrorist activities through financing their activity was already qualified as a crime from 2003, but it is a separate criminal offense since 2013. Following a short decade and because of the effect of international legislation, financing terrorism became a separate crime in the new Hungarian Criminal

[1] Reasercher at the Institute of defence, Hungary.

Code in the Act C of 2012. The question of my paper is focusing on the background of terrorism and exactly from the point of view of financing terrorism, while the answer will be how criminal law reacts to this new phenomenon where I will shortly examine the efficiency of Hungarian regulation.[2]

THE FINANCIAL NEEDS AND SOURCES OF TERRORISM

Terrorist organizations are very similar from the point of their financial needs of their organizational and operational expenses. By this mean, financing their activities is a direct or indirect financial support submitted to terrorist.[3] Unfortunately it is not a necessary to have a big money to carry out terrorist actions, but we can categorize them as: (1) the operational costs, [4] (2) the administrative costs[5] and (3) the donation given to the family.[6] Before 2001 the amount of this money was estimated to have been around 500 billion dollars worldwide. Their financial source was partly a legal business activity, but 2/3 came from crimes and other illegal activities where drug trade and money laundering played an important role. Following the overwhelming terrorist attacks against the United States in 2001, the first step was to make up a list of terrorists and freeze their financial resources. Nowadays legal business activities become more important to support terrorist cells.

---

[2] For more on this this topic, see from the author: Terrorizmus és nemzetbiztonság az ezredforduló jogalkotásában. [Terrorism and national security in the legislation of millennium.] Szakmai Szemle 2013/1. 40-52.; Nemzetbiztonsági kihívások és büntetőjogi válaszok: a terrorcselekmény és a terrorizmus finanszírozása. [National security challenges and criminal law answers: the terrorism and the terrorism financing.] In: Tavaszi Szél = Spring Wind XVII., Doktoranduszok Országos Szövetsége, Budapest, 2014.; Security challenges and answers: terrorism and financing terrorism in Hungary. In: Hendryk Malevski, Valéry Shepitko (ed.): Criminalistics and forensic examination: science, studies, practice. Criminalistics and Forensic Examination 10. Apostille Publishing, Harkov, 2014. 56-68.

[3] Johnston, Nedelescu 2006. 8-9.

[4] See a couple well known examples. On September 11 2001 the terrorist attack killed around 3 000 people and the cost was approximately 400-500 000 USD. In this case the significant part of financial resources (~300 000 USD) arrived by bank transfers. See: Ehrenfeld 2005. In 2005 the attack against London was only 15 000 USD and left 38 dead and 700 injured behind, see: Buchanan 2014.

[5] This proportion is even much higher and continuous than the operational cost and depends on its organizational structure. If we also add that the terrorist cells are often self-financing, it seems more problematic.

[6] Gál, Taylor 2012. 16-20.; Gál 2012. 7-8.; This is usually a single payment amount and/or a life annuity paid to the families of the suicide bomber. See: Bierstecker 2008. 102.

Terrorism is a crime itself, but terrorists usually prefer those crime-types which result higher incomes in shorter time.[7] Naturally, there are many profitable crime-types which are preferred by terrorists. More of them are usually drug-related crimes, kidnapping or human trafficking.[8] We have to emphasize that money laundering which is from one hand a profitable activity for the terrorists, but also an important resource for financing terrorism. On the other hand terrorist financing is nearly related to money laundering. In this case and in a wider sense financing terrorism is a converse money-laundering or money-dirtying, however it has a different characteristics compared to money-laundering:[9] (1) the motive is rather violent than financial,[10] (2) for financing terrorism the legal origin of money – from organizations of charity, beneficial donators etc. – is used as the same as of illegal origin, (3) the different quantity of money where even a smaller amount is sufficient to execute a greater terrorist attack.[11]

On the other side huge amounts of money came from donations or from other legal business activities which are equally dangerous compared with crimes.[12] Firstly, donations are a typical form of a financial support in order to finance terrorists or terrorist organizations. The range of sponsors can be wide, because terrorists can be supported by individual persons, organizations, other terrorist organizations and states as well. Following the logic above, the concept of donation – in a wider sense – can be considered as financing terrorism from the side of criminal law, while committing crimes can also be considered as part of these activities. Criminal law regulation of financing terrorism is primarily focusing on the donations of individuals while in other case (for example terrorists financed by a state) makes a big problem for criminal law. Secondly, legal business activities are important elements in financing terrorism. From the last decade self-financing terrorism seems to be a huge challenge, which also means that the privatization of financing terrorism has begun.[13] Noticeable that

[7] Berry, Curtis, Hudson, Kollars 2002. 52.

[8] Gál 2012. 12.; Korinek 2006. 456.; Besides this, see the problem of national corruption as well: Kőhalmi 2016. 159-165. and Kőhalmi 2013. 100-106.

[9] See more: Gál 2012.; Gál 2004.

[10] The goal of the terrorists is mainly to constrain state organs, international organizations to do something or to intimidate the population or to change or disturb the constitutional, social or economic order of a state. See in the Hungarian Criminal Code under Section 314 (former Section 261) about terrorist acts.

[11] For example the perpetrators of the New York hijackings in 2001 camouflaged as foreign students drew only moderate sums of support regularly and none of the transfers has reached the magic limit of 10.000 dollars. See: Levy 2003. 18-20.; Polt 2013. 16.

[12] Pavlović 2017. 400-404.; Gál, Taylor 2012. 16-20.

[13] Gál 2012. 8-9.

these people use a part of their legal incomes for terrorist purposes and that is why they will not need any external financial support.[14]

HUNGARIAN CRIMINAL CODE AND FINANCING TERRORISM AS A CRIME

The international agreement for the suppression of terrorist financing was adopted by the 54th session of the General Assembly of the UN in New York on December 9 1999. The agreement was proclaimed by the Hungarian Parliament with the Act LIX of 2002 Article 18 of this Agreement states that the "State Parties shall cooperate in the prevention of the offences set forth in article 2 by taking all practicable measures, inter alia, by adapting their domestic legislation, if necessary, to prevent and counter preparations in their respective territories for the commission of those offences within or outside their territories, including (…) measures requiring financial institutions and other professions involved in financial transactions to utilize the most efficient measures available for the identification of their usual or occasional customers, as well as customers in whose interest accounts are opened, and to pay special attention to unusual or suspicious transactions and report transactions suspected of stemming from a criminal activity."[15] Both the Agreement and the Directive starts from the conception that the fight announced for weakening the financial basis of terrorism can be based on the system of regulations of notification and identification to prevent money-laundering.[16] Hungarian regulations for terrorist financing are related to the regulations of money-laundering. The Preamble of the Act LIII of 2017, the operative law against money-laundering, refers to the importance of the fight against terrorist financing and says that "The aim of this law is to prevent and impede the laundering of money or thing of expressible value in money deriving from crime by activities that endanger in money-laundering and the support of terrorism with money or a thing of expressible value in money, in order to validate efficiently the prohibition of money-laundering and terrorist financing."[17] The suspicious circumstances that refer to

[14] Costigan, Gold 2007. 14.; Pavlović 2012. 447-461.

[15] UN 54/109 of 9 December 1999. International Convention for the Suppression of the Financing of Terrorism. See: http://www.un.org/law/cod/finterr.htm (01. 03. 2014); See: Polt 2013. 18.

[16] Nowadays this system is available and works well all over the world. See: Gál 2012. 9-10.

[17] See now in force the 2017. évi LIII. törvény a pénzmosás ás a terrorizmus finanszírozása megelőzéséről és megakadályozásáról [Act LIII of 2017 on prevention and deterrence of money laundering and terrorist financing]; see before: 2007. évi CXXXVI. törvény a pénzmosás finanszírozása megelőzéséről és megakadályozásáról [Act CXXXVI. of 2007 of Act LIII of 2017 on prevention and deterrence of money laundering and terrorist financing]; being modified

financing terrorism were to be reported the same as the suspicion of money-laundering. The report is obligatory to all kinds of service providers, which have to notify in any case of circumstances which referring to money-laundering. From practical point of view banks and other financial service providers observe the transactions with electronic filter-systems and if the names of determinate persons appear they immediately report it to the Financial Intelligence Unit that has been set up on December 16th 2007.

According to the operative Hungarian criminal law terrorist financing is ranked a crime since March 1 2003. Nowadays and a decade later, financing terrorism became a separate criminal offense in the new Hungarian Criminal Code. Under Act C of 2012 which came into force on July 1, 2013. In paragraph 318 of the law contains the Hungarian criminal regulations regarding to financing terrorism:

"(1) Any person who provides or collects funds with the intention that they should be used in order to carry out an act of terrorism, or who provides material assistance to a person who is making preparations to commit a terrorist act or to a third party on his behest is guilty of a felony punishable by imprisonment between two to eight years.

(2) Any person who commits the criminal offense referred to in Subsection (1) in order to carry out an act of terrorism in a terrorist group[18], or on behalf of any member of a terrorist group, or supports the activities of the terrorist group in any other form is punishable by imprisonment between five to ten years.

(3) For the purposes of this Section „material assistance" shall mean the assets specified in Point 1 of Article 1 of Council Regulation (EC) No. 2580/2001 of 27 December 2001 on specific restrictive measures directed against certain persons and entities with a view to combating terrorism, including legal documents and instruments in any form."[19]

So considering the accentuated objective weight of terrorist act, the law obligates every citizen to denunciate terrorist act even in the state of preparation. It can arise as a question what the difference is between notification and denunciation regarding terrorist financing. The two crimes can

---

as: 2013. évi LII. törvény a pénzmosás és a terrorizmus finanszírozása megelőzéséről és megakadályozásáról szóló 2007. évi CXXXVI. törvény módosításáról [Act LII of 2013 on the modification of Act CXXXVI of 2007 on Act LIII of 2017 on prevention and deterrence of money laundering and terrorist financing].

[18] According to interpretative provision in paragraph 319 of the criminal code: "For the purposes of Sections 315 and 318 „terrorist group" shall mean a group consisting of three or more persons operating in accord for an extended period of time whose aim is to commit acts of terrorism"; See: 2012. évi C. törvény a Büntető Törvénykönyvről [Act C of 2012 on Criminal Code] Section 319

[19] 2012. évi C. törvény a Büntető Törvénykönyvről [Act C of 2012 on Criminal Code] Section 318

never be stated together, so the court has to consider all the circumstances of the case and to decide which crime had been committed. The failure to report a terrorist act is regulated under the paragraph of 317: "Any person who has positive knowledge concerning plans for a terrorist act and fails to promptly report that to the authorities is guilty of a felony punishable by imprisonment not exceeding three years."[20] The obligation of denunciation and notification both refer to the paragraphs above. The base of the division is that a denunciation has to be made only in case if someone becomes aware of trustworthy information that someone is preparing to commit a terrorist act. Trustworthy aware means a higher level of knowledge, conviction than that we expect at the notification of terrorist financing. The second point of division is that the obligation of denunciation concerns a wider range, apart from the terrorist act in preparation, terrorist financing, it consists of the other preparation behaviors also. The third difference is the range of people obligated to report: everybody should make a denunciation if the conditions are met.

Notification should be made only by those, in whose case the circumstances respond to those determinate in Acts CXXXVI of 2007 and CLXXX of 2007. For financial service providers this means the following:[21] (1) if they become aware of a trustworthy information that financing terrorism or any other preparation of terrorist act is in progress (for example someone bought explosives) then – as every other citizen – have the obligation of denunciation that they can accomplish at any criminal law authorities (for example police, prosecution, etc.). The non-accomplishment of this obligation realizes crime determined in paragraph 317 of the criminal code. (2) if a data, fact or circumstance referring to terrorist financing arise regarding to someone's work then they have to report it to the Financial Intelligence Department (see: FIU) of the National Tax and Customs Administration of Hungary. This obligation typically is formed when a transaction is started in the name of or for the interest of someone on a prohibitive list. The prohibitive lists that are obligatory to be taken into account are made available for the service providers by State Audit Office of Hungary. The omission of the obligation of notification is a delinquency determined in the criminal code, so it is also a crime. (3) if a data, fact or circumstance arises regarding that the subject of a financial or asset restrictive measure disposes of resources or economic resources that are under the effect of the financial or asset restrictive measures on the territory of Hungary, then it is to be reported to the Hungarian FIU, the same way as in case (2). The non-accomplishment of the obligation of

[20] See: Belovics, Molnár, Sinku 2013. 494-500.; Polt 2013. 17.
[21] Gál 2012. 10-11.; Polt 2013. 18-19.

notification is also a separate crime but with a higher item of punishment than in the case of the previous two.

EVERY DAY PRACTICE WITHOUT SIGNIFICANT EXPERIENCES

In everyday practice, no one has been condemned for financing terrorism in Hungary. That means that the Hungarian justice administration did not judge even on a legal case. Only the Office of National Security of Hungary[22] and the Immigration and Citizenship Office initiated the expulse of a Syrian doctor from Hungary. The doctor who working in the intensive care unit of the clinics of Pécs, transferred 105.000 HUF to one of the cover organizations of the Islamist Hamas. He told to the investigation authorities that he did not know that the support request and the account number he had seen on the television channel of Lebanon was in connection with a terrorist organization. In this case his protection was doubtful. Criminal procedure did not start against the doctor because of the new criminal facts of the old (and modified) Criminal Code. So had Hungary a case a few years before, but it was impossible to prove a crime against him. If we would like to find the reasons then according to the optimistic view we are still a less infected area, but on the other side the pessimistic explanation states the possible latency as well. The Hungarian legal and institution system against financing terrorism is already developing, but mostly the same institutions are fighting against money-laundering as well.[23]

CONCLUSION

The terrorism is not the product of 21st century, but became a real threat and priority in the Euro-Atlantic region in the new millennium. Hungary as a Central European country could be an interesting example how to develop legal and institution structure in a multiple system to fight against terrorism and financing terrorism. From practical point of view and following the events of September 11 2001, terrorism was becoming a focus of law making and within 10 years. Hungary as a new member of Atlantic Community reformed its Criminal Code to meet the requirements of the new era. Facilitating national and international cooperation in the global struggle against terrorism means the same worth and interest as a common ground for cooperation and improved by national and international legislation.[24] Clear legal regulation improved the

[22] See nowadays as: Alkotmányvédelmi Hivatal [Constitution Protection Office] of Hungary
[23] Gál 2012/1. 11-12.; Polt 2013. 23.
[24] For the European and international framework see: Pavlović 2012. 447-461.

whole structure and amended domestic and international operational framework: (1) following more legislative amendment and a law making process to comply with Atlantic legislation, the Parliament passed even a new Criminal Code in 2012 and (2) established the framework for national and international cooperation. In my paper I wanted to outline how Hungarian criminal law reacts to this phenomenon. Terrorism and financing terrorism directly offend fundamental values of state and the international community. Financing terrorism is a specific form of transnational crime and has a potential and remarkable effect across national borders. From the point of view of a terrorist or a terrorist group, if they would like to carry out an attack, they will need financial resources as well. If they do not have enough financial support, they will try to get money from legal or illegal external source. In Hungarian criminal law supporting guilty activities as financing terrorism is already a separate criminal offense. Following the modification of the older Hungarian Criminal Code in 2003 and a short decade later financing terrorism became a separate crime in the new Criminal Code in Act C of 2012.

LITERATURE

1. Belovics, Molnár, Sinku 2013. = Belovics, Ervin – Molnár, Gábor Miklós – Sinku Pál: Büntetőjog II. Második kiadás. HVGORAC Lap- és Könyvkiadó Kft., Budapest, 2013.
2. Berry, Curtis, Hudson, Kollars 2002. = Berry LV – Curtis GE – Hudson RA – Kollars NA: A Global Overview of Narcotics-Funded Terrorist and Other Extremist Groups. Library of Congress, 2002.
3. Bierstecker, Eckert 2008. = Bierstecker, Thomas – Eckert, Sue (ed.): Countering the Financing of Terrorism. London - New York, 2008.
4. Buchanan 2014. = Buchanan, Michael: London bombs cost just hundreds. See: http://news.bbc.co.uk/2/hi/uk_news/4576346.stm (01. 03. 2014)
5. Costigan, Gold 2007. = Costigan, Sean – Gold, David: Terronomics. Ashgate, Cornwall, 2007.
6. Dávid 2013. = Dávid, Ferenc: Terrorizmus és nemzetbiztonság az ezredforduló jogalkotásában. Szakmai Szemle 2013/1.
7. Dávid 2014a. = Dávid, Ferenc: Nemzetbiztonsági kihívások és büntetőjogi válaszok: a terrorcselekmény és a terrorizmus finanszírozása. In: Tavaszi Szél = Spring Wind XVII., Doktoranduszok Országos Szövetsége, Budapest, 2014.
8. Dávid 2014b. = Dávid, Ferenc: Security challenges and answers: terrorism and financing terrorism in Hungary. In: Hendryk Malevski, Valéry Shepitko (ed.): Criminalistics and forensic examination: science,

studies, practice. Criminalistics and Forensic Examination 10. Apostille Publishing, Harkov, 2014.
9. Ehrenfeld 2005. = Ehrenfeld, Rachel: Funding Evil. How Terrorism Is Financed – and How to Stop It. Chicago - Los Angeles, 2005.
10. Gál 2004. = Gál, István: A pénzmosás. KJK-Kerszöv Jogi és Üzleti Kiadó, Budapest, 2004.
11. Gál 2012. = Gál, István László: Új biztonsági kihívás a XXI. században: a terrorizmus finanszírozása. Szakmai Szemle 2012/1.
12. Gál 2012. = Gál, István: A pénzmosással és a terrorizmus finanszírozásával kapcsolatos jogszabályok magyarázata. HVGORAC Kiadó, Budapest, 2012.
13. Gál, Taylor 2012. = Gál, István – Taylor, James Parker: Financing terrorism: Afghanistan and the Haqqani. Tradecraft Review 2012/2.
14. Johnston, Nedelescu 2006. = Johnston, R. Barry – Nedelescu, Oana M.: The impact of terrorism on financial markets. In: Journal of Financial Crime 2006/1.
15. Kőhalmi 2016. = Kőhalmi, László: Terrorism and Human Rights. Journal of Eastern European Criminal Law 2016/5.
16. Kőhalmi 2013. = Kőhalmi, László: A gazdasági növekedés gátlótényezője: a korrupció. Jura 2013/2.
17. Korinek 2006. = Korinek, László: A terrorizmus. In: Gönczöl Katalin, Kerezsi Klára, Korinek László, Lévay Miklós (ed.): Kriminológia-Szakkriminológia CompLex Kiadó, Budapest, 2006.
18. Levy 2003. = Levy, Steven Mark: Federal Money Laundering Regulation (Banking, Corporate, and Securities Compliance). New York, 2003.
19. Pavlović 2012. = Pavlović, Gojko: Borba protiv terorizma u svetlu evropske strategije bezbednosti. In: Митровић, Љубинко; Грбић-Павловић, Николина; Павловић, Гојко: Борба против тероризма у светлу европске стратегије безбедности, Институт за међународну политику и привреду и Ханс Зајдел фондација, Београд, 2012. 447–461.
20. Pavlović 2017. = Pavlović, Gojko: КРИВИЧНА ДЈЕЛА ТЕРОРИЗМА У КРИВИЧНОМ ПРАВУ РЕПУБЛИКЕ СРПСКЕ. In: Павловић Гојко, „Кривична дјела тероризма у кривичном праву Републике Српске“, Правна ријеч, год. XIV, бр. 52, Бања Лука, 2017. 397–421.
21. Polt 2013. = Polt, Péter (ed.): Új Btk. kommentás. 6. kötet, Különös rész. Nemzeti Közszolgálati és Tankönyv Kiadó, Budapest, 2013.

Review paper

RESILIENCE IN THE FACE OF BULLYING AND CYBERBULLYING

Assistant prof. Kulcsár Gabriella, PhD[1]

Abstract: Cyberbullying is an increasingly inescapable problem in young people's lives, which can have a serious emotional and mental impact on their social relationships, self-image and performance at school, among other things. While bullying, both online and offline, is always a community problem that can be prevented and managed in the long term by changing community norms and behaviours, research also highlights the importance of individual resilience in dealing with cyberbullying. Resilience, however, is not simply a set of individual traits, but a dynamically changing ability that depends as much on the wider and narrower social environment around the individual as on the psychological and biological state and characteristics of the individual. The aim of this study is to present research on the relationship between resilience and cyberbullying and to summarise the factors that help children develop resilience and quickly regain their ability to function well in the face of negative online influences.

Key words: bullying, cyberbullying, resilience

THE VALUE OF RESILIENCE IN COPING WITH BULLYING AND CYBERBULLYING

Most researchers and practitioners agree that bullying and cyberbullying can only be prevented and tackled if we understand *that it is a community problem that needs to be addressed by involving everyone in the solution by rejecting bullying and building and reinforcing positive community norms.* This can be done by introducing and maintaining long-term school-based anti-bullying programmes that develop social-emotional skills and involve the whole school community. Ideally, the support of the wider community will also contribute to this. If all this is not given and the school community does not function well, then the risk of the problem of bullying reoccurring will be high even if – as unfortunately happens in many schools – the student who was involved in the situation is expelled, whether it is the bully or the bullied. An unhealthy environment breeds abuse because, on one hand, formal and/or

[1] University of Pécs, Faculty of Law, Department of Criminology

informal norms allow it, and on the other, bystanders are not encouraged to stand up for the abused, who in turn are afraid to report because they do not feel safe to ask for help.

It can be seen, therefore, that long-term success in the fight against bullying/cyberbullying can be achieved through systemic changes, but *at the same time, supporting individuals and increasing their resilience can also play an important role*, as numerous studies show that the level of resilience of students has a strong influence on the extent to which they will be affected by bullying. It should be added that, as we will see below, *the new interpretations of resilience do not see it as a mere set of characteristics of a particular person, but as a much more complex phenomenon, closely linked to the individual's social relations and the whole context of his or her life.*

Resilience

Resilience in a general sense is *"the ability of resilience in the event of shocks that ensures functional survival"*.[2] In psychological terms, it refers to "the ability of an individual to successfully and adaptively overcome severe trauma and cope with significant, and in some cases chronic, stress."[3] There has been a debate going on about whether resilience is a trait, a process, an outcome or a life course development pattern.[4] For a long time, research was focused on identifying *the characteristics of a resilient individual or child*. These include "active coping, resilience, learned resourcefulness, self-efficacy, sense of coherence, ego control, emotional intelligence, dispositional optimism, ability to cognitively re-evaluate negative events, social competence, peer support seeking, life purpose, danger avoidance, persistence, cooperativeness, humour."[5] Subsequent research has made it clear that resilience does not only depend on individual traits but also on relational factors, and that it is not static but is changing dynamically over time. Among the most important *factors of resilience* are *a strong relationship with parents and effective family socialisation, good relationships with other prosocial adults and peers*, *the individual characteristics and abilities already mentioned* (emotion regulation,

[2] SZOKOLSZKY, Ágnes – V. KOMLÓSI, Annamária: A „reziliencia-gondolkodás" felemelkedése – ökológiai és pszichológiai megközelítések [The Rise of "Resilience Thinking" – Ecological and Psychological Approaches]. *Alkalmazott pszichológia [Applied psychology]*, 2015/1. p. 12.
[3] SZOKOLSZKY, Ágnes – V. KOMLÓSI, Annamária 2015. p.16.
[4] MASTEN, Ann S.: Resilience in developing systems: Progress and promise as the fourth wave rises. *Development and Psychopathology*, Vol. 19. 2007/3. 921–930. Cited by: SAGE, Melanie – RANDOLPH, Karen – FITCH, Dale – SAGE, Todd: Internet Use and Resilience in Adolescents: A Systematic Review. *Research on Social Work Practice*, Vol. 31. 2021/2. p. 171.
[5] SZOKOLSZKY, Ágnes – V. KOMLÓSI, Annamária 2015. p. 18.

positive attitudes, life goals, etc.) *and positive characteristics* of the wider social environment (a safe school and home environment, a setting that allows the development of personality values, appropriate socio-economic status, etc.)[6] *Papatraianou* and his colleagues[7] propose *Bronfenbrenner's socio-ecological model* to represent the complexity of resilience. According to this model, an individual's resilience depends not only on his or her personal psychological and biological characteristics, but is also influenced by the contexts in which he or she operates throughout life, such as family, school, social environment and cyberspace. Their research has shown that responses to cyberbullying and their adaptive solution depend to a large extent on the interaction of these contexts and their impact on the individual.

Resilience in the digital world

A systematic review from 2020[8] examined the factors associated with young people's digital resilience. The study reviewed 13 studies and found *that resilience and digital activities can be related to each other in two ways*. On the one hand, *resilience can play a direct role in reducing online risks and helping to cope with negative online experiences.* On the other hand, the connection may work in the opposite direction as well: *certain online activities may enhance young people's resilience.* For example, if a young person is successful in building supportive online relationships, this can be a support to help him or her through difficult situations later on. Another form of the potential resilience-enhancing effect of online activities is the ability to make safe choices in risky online situations that lead to successful resolution of these situations.[9] This is supported by Papatraianou's research, according to which *the enhancement in resilience is not increased by a challenge-free environment, but by actively and successfully managing challenges and risks*, so it is worth helping children in this process.[10] An important piece of information for professionals working with children is that research shows that the young people who are most at risk offline are also the most at risk online. The opposite is also true: those who are ablest to take advantage of technology and the digital

[6] MASTEN, Ann S. Cited by: SZOKOLSZKY, Ágnes – V. KOMLÓSI, Annamária 2015. p.18.
[7] PAPATRAIANOU, Lisa – LEVINE, Diane – WEST, Dean: Resilience in the face of cyberbullying: an ecological perspective on young people's experiences of online adversity. *Pastoral Care in Education*, Vol. 32 2014/4. p. 269.
[8] SAGE, Melanie – RANDOLPH, Karen – FITCH, Dale – SAGE, Todd: Internet Use and Resilience in Adolescents: A Systematic Review. Research on Social Work Practice, Vol. 31. 2021/2. pp. 171-179.
[9] SAGE, Melanie – RANDOLPH, Karen – FITCH, Dale – SAGE, Todd 2021. p. 176.
[10] PAPATRAIANOU, Lisa – LEVINE, Diane – WEST, Dean 2014. p. 279.

world are those who are at low risk in non-virtual environments, too. This means that *in the context of the online world, the gap between at-risk and vulnerable young people and their more fortunate peers may widen further, as the former are likely to have their psychological well-being further compromised by their experiences in the online world, while the latter are likely to have their psychological well-being further enhanced by their online experiences*.[11] This should be taken into account by all means when designing prevention programmes for young people to reduce inequalities.

Resilience and (cyber)bullying

Hinduja and Patchin's 2017 research on resilience found that *the lower the resilience level of children, the more likely they were to be significantly negatively affected by bullying and cyberbullying*, i.e. the more likely they were to be affected by it in terms of their ability to learn and their sense of safety at school. Also, it was found that the lower their resilience level, *the more likely they were to experience sadness, anger, fear and shame as a result of bullying, to suffer in silence or to remain passive* and not do anything to improve their situation. In this study, a standardised resilience questionnaire was used with statements about offline behaviour (e.g. I am able to adapt when changes occur., Having to cope with stress makes me stronger., Under pressure, I stay focused and think clearly., I am able to handle unpleasant or painful feelings like sadness, fear, and anger., etc. (Connor-Davidson questionnaire)).[12]

The two researchers then began to wonder *whether there were any special properties and capabilities that increased resilience expressly among the specific characteristics of the digital space*. To measure this, they formulated four new items. These were: "When someone says something hurtful to me online, I can easily laugh it off." "I am easily frustrated when communicating with people online." "I find myself responding quickly to emails, text messages, or online post that make me upset." "When I have a bad experience online, it sticks me for a long time."[13] *Digital resilience is defined by them as the ability to show positive attitudes and behaviours in the face of negative interpersonal experiences online by the given person.* The 2020 Hinduja-Patchin[14] study on the relationship between digital resilience and

[11] SAGE, Melanie – RANDOLPH, Karen – FITCH, Dale – SAGE, Todd p.172.

[12] HINDUJA, Sameer – PATCHIN, Justin W.: Cultivating youth resilience to prevent bullying and cyberbullying victimization. *Child Abuse & Neglect*, Vol. 73. 2017. pp. 51–62.

[13] HINDUJA, Sameer: *Digital resilience.* Online report on the research. 2021 https://cyberbullying.org/digital-resilience (19.08. 2021)

[14] HINDUJA, Sameer: *Digital resilience.* Online report on the research. 2021 https://cyberbullying.org/digital-resilience (19. 08. 2021)

cyberbullying with the new items developed to measure digital resilience had the following results: Those *who scored in the top 25% on the digital resilience measure were significantly less disturbed and hurt by the cyberbullying they experienced*. It was concluded by them that the use of methods and tools by professionals and parents to increase pupils' resilience may be of crucial importance in combating the harmful effects of bullying and cyberbullying, also taking into account that the online world presents qualitatively different challenges and may require specific coping mechanisms from children. Their concrete suggestions include the launch of specific messages and campaigns on social media channels by operators to remind users that they have the means to protect their online experiences, not to let others ruin them, and they remind them that they have control over who their audience is and what kind of interaction takes place with that audience.

Similar results are reported by *Gianesini and Brighi*[15], who have found that *the role played in a cyberbullying situation does not in itself determine the negative or positive nature of the outcome, but is highly dependent on the level of resilience, positive attitudes and the degree of alienation*. Even among the most at-risk group of students in the dual roles of bully and victim, there were groups who adapted well to the situation and emerged from cyberbullying situations mentally and emotionally stable, as their level of resilience was at least of moderate level. The researchers have found that *differentiation and regulation of emotions and self-control play a key role in how resilient an individual is, although they explicitly emphasize that the degree of resilience varies dynamically and depends on gender and age, in addition to individual life situations*. On this basis, they suggest that it is worth thinking in terms of a self-regulatory model of resilience, which involves the regulation of emotions, arousal and behaviour in the context of an individual's network of social environments, relationships and difficulties. They have found the evidence that *moderate resilience and positive attitudes may already be sufficient to serve a buffering function in cyberbullying situations and reduce the possibility of pathological outcomes*.

Navarro and his colleagues[16] examining the relationship between cyberbullying victimisation and fatalism, found that *victimisation in cyberbullying situations was associated with higher levels of fatalism, but that*

[15] GIANESINI, Giovanna – BRIGHI, Antonella: Cyberbullying in the Era of Digital Relationships: The Unique Role of Resilience and Emotion Regulation on Adolescents' Adjustment. In: *Technology and Youth: Growing Up in a Digital World.* Emerald Insight, Published online: 24 Sep. 2015. pp. 2-12.

[16] NAVARRO, Raúl – YUBERO, Santiago – LARRAÑAGA, Elisa: Cyberbullying victimization and fatalism in adolescence: Resilience as a moderator. *Children and Youth Services Review*, Vol. 84. 2018. pp. 215–221.

this association was moderated by an enhancement in resilience, a finding that also supports the importance of enhancing resilience in the prevention and handling of cyberbullying situations.

RECOMMENDATIONS TO ENHANCE RESILIENCE IN YOUTH IN ORDER TO PREVENT AND HANDLE BULLYING AND CYBERBULLYING CASES SUCCESSFULLY

Two of the key elements to enhance resilience in the face of (cyber)bullying are mentoring and training young people. This involves not only developing *digital literacy*, which means developing children's ability to navigate safely and communicate appropriately in the online world, but also *strengthening children's social-emotional skills*. In particular, this means developing self-awareness, empathy, communication skills and emotion regulation and relationship handling. A key part of this is teaching children how to differentiate their own feelings and recognise their needs, which also help them to understand the feelings and needs of others. This is the basis of *mentalizing*, which facilitates emotion regulation and handling stress cases, as well as assertive communication, which may be particularly needed in difficult and restricted communication situations in the online space. Teaching *the ability to take responsibility* is also an important basis for appropriate behaviour online and offline. *One of the main tools of mentoring is simply talking to children*. When children have the opportunity to talk to adults close to them about their feelings, their strengths and those of others, their plans, their goals, what is important and loved for them, the complexities of perfectionism and competition, the dangers of peer comparison, it becomes easier for them to understand and manage their life situations, to protect themselves and others, and to set healthy boundaries online and offline. It also helps *to use lesson plans and trainings developed to enhance social-emotional skills in educational institutions*.[17]

In addition to the above, teaching *young people active online coping strategies and methods* that enable them to make safe choices when faced with negative or risky online content and to seek help when they are being bullied online *can be a more direct way of enhancing digital resilience*.[18]

[17] In Hungary, the ENABLE programme, the Peaceful Schools programme and the Nyugiovi [Peaceful kindergarden] programme have developed curricula especially for the development of social-emotional skills specifically to prevent bullying. See more details: JÁRMI, Éva: Az iskolai bántalmazás (bullying) megelőzése [Preventing bullying in schools]. *Educatio*, Vol. 28 2019. /3. pp. 528–540.

[18] SAGE, Melanie – RANDOLPH, Karen – FITCH, Dale – SAGE, Todd 2021 p. 177.

Assessing which young people belong to the most vulnerable group can be a big help *in preventing situations of abuse.* Research findings underline the paramount importance of assessing resilience and emotion regulation skills, which, alongside the degree of involvement in peer violence, can be good indicators of which children are at greater risk in online and in-person spaces.[19]

In conclusion it can be established that the introduction of resilience-enhancing programmes can be effective in increasing the success of coping with bullying and cyberbullying situations, which not only aim to develop certain traits independently of context, but also take into account the developmental, environmental, relational and dynamically changing nature of resilience as well.

LITERATURE

1. GIANESINI, Giovanna – BRIGHI, Antonella: Cyberbullying in the Era of Digital Relationships: The Unique Role of Resilience and Emotion Regulation on Adolescents' Adjustment. In: Technology and Youth: Growing Up in a Digital World. Emerald Insight, Published online: 24 Sep. 2015.
2. HINDUJA, Sameer – PATCHIN, Justin W.: Cultivating youth resilience to prevent bullying and cyberbullying victimization. Child Abuse & Neglect, Vol. 73. 2017.
3. HINDUJA, Sameer: Digital resilience. Online report on the research. 2021 https://cyberbullying.org/digital-resilience (19.08. 2021)
4. JÁRMI, Éva: Az iskolai bántalmazás (bullying) megelőzése [Preventing bullying in schools]. Educatio, Vol. 28 2019. /3.
5. MASTEN, Ann S.: Resilience in developing systems: Progress and promise as the fourth wave rises. Development and Psychopathology, Vol. 19. 2007/3. 921–930. Cited by: SAGE, Melanie – RANDOLPH, Karen – FITCH, Dale – SAGE, Todd: Internet Use and Resilience in Adolescents: A Systematic Review. Research on Social Work Practice, Vol. 31. 2021/2.
6. NAVARRO, Raúl – YUBERO, Santiago – LARRAÑAGA, Elisa: Cyberbullying victimization and fatalism in adolescence: Resilience as a moderator. Children and Youth Services Review, Vol. 84. 2018.
7. PAPATRAIANOU, Lisa – LEVINE, Diane – WEST, Dean: Resilience in the face of cyberbullying: an ecological perspective on young people's experiences of online adversity. Pastoral Care in Education, Vol. 32 2014/4.

[19] GIANESINI, Giovanna – BRIGHI, Antonella 2015. pp. 1-46.

8. SAGE, Melanie – RANDOLPH, Karen – FITCH, Dale – SAGE, Todd: Internet Use and Resilience in Adolescents: A Systematic Review. Research on Social Work Practice, Vol. 31. 2021/2.
9. SZOKOLSZKY, Ágnes – V. KOMLÓSI, Annamária: A „reziliencia-gondolkodás” felemelkedése – ökológiai és pszichológiai megközelítések [The Rise of "Resilience Thinking" – Ecological and Psychological Approaches]. Alkalmazott pszichológia [Applied psychology], 2015/1.

PROTECTION OF THE ENVIRONMENT THROUGH CRIMINAL LAW

Peter Horvath, PhD[1]

Abstract: Corruption globally hinders economic growth and drains public resources from important areas such as health, education and infrastructure. It undermines democratic values and weakens the rule of law, weakens stability and security, which facilitates the spread of criminal activities within and across borders. Corruption has become a central issue worldwide by now and has reached the field of environmental protection including public permits or public tenders. Thus, if corruption could be eliminated, much of environmental pollution could be avoided. Environmental crime is the third largest crime in the world only falling short of illegal drug trafficking and counterfeiting crimes. As a cross-border phenomenon it cannot be considered as a local issue any longer. It affects all societies and economies. Without international cooperation it is impossible to prevent and control it at least to some extent. It is essential for the states to better prevent, detect and deter the transfer of illicitly acquired assets to other countries and to improve international cooperation in order to recover such assets.

Key words: environment, protection, criminal law

DEFINING CORRUPTION

There is no universally accepted definition of corruption, since it is an exceptionally complex, highly structured and complicated social phenomenon and its boundaries vary from culture to culture. The simplest and most concise definition of corruption could be '*the misuse of public funds and power for private gain*'. (World Bank, 1997)

It is to be noted, however, that corruption is constituted by the moral and legal norms of society, its existence, development and characteristics depend on the socio-economic context.

The effectiveness of the fight against corruption generally is low and the forms of prevention and punishment are also varied, ranging from very light punishments to capital punishment (e.g. in China).

[1] Judge at Regional Court of Debrecen, Hungary.

In some countries, giving a gift to an official or paying an official for a service is not considered to be a bribe but rather a natural and accepted form of behaviour in everyday life. Since there is a strong unity of interest between the active and passive parties, which the authorities have little or no power to detect, the most important feature of corruption is perhaps the concealment of corruptive acts.

There are generally accepted criteria for defining corruption like it is undesirable and harmful; it is insidious and difficult to detect; it always means an abuse of power; it is motivated by some sort of profit or benefit and; it always involves at least two parties (active and passive). The most morally and economically damaging forms of corruption are committed by those in the highest positions in the social hierarchy. The term 'white-collar crime' is also used in everyday talk and often fall into the categories of economic crime or abuse of power and are not only deliberate but also organized and thus individual responsibility is hard to detect. The question of 'who is responsible' arose, in particular, in tax evasion cases and where environmental damage occurred. It is also problematic that the owners of a company, the shareholders are legally liable up to the value of their investment or shareholding.

Enforcement of the law, investigation and prosecution are extremely difficult. Most of the cases involve large multinational companies, whose activities are complex, require a wide range of expertise and are time-consuming. Each procedure takes several years. In addition, if a company is fined, it can pass on the penalty to customers, consumers or lay-off workers, which holds potentially serious social consequences.

Where is the line that separates negligence and intentional behaviour in case of, for instance, environmental pollution? Who is responsible, when a tanker has an accident and hundred thousands of barrels of oil spill into the sea? Many questions remain unanswered. We see that the law itself does not really have much deterrent effect despite the efforts of the legislator to keep up with the changes.

Corruption exists in many forms and at many levels but can be basically defined at two levels: petty corruption and grand corruption. Petty corruption is used to describe cases of everyday corruption between low-level public officials or between workers and citizens, where small amounts of money are moved or small favours are granted. Grand corruption, by contrast, is involving high-level public officials, economic actors or politicians who seek to influence the functioning of state institutions or economic actors through money and/or other benefits in order to advance their own interests.

CATEGORIES

White-collar crimes, in terms of criminological aspect, can be categorised mainly as follows:

1. Corporate Crime: unlawful and harmful acts committed by employees of a firm, company or corporation in order to advance their (or their individual) interests (corporate financial manipulation, corporate political corruption).
2. Occupational Crime: unlawful, usually financially motivated acts, committed in a legitimate and respectable occupation.
3. Governmental Crime: illegal and harmful conduct committed by government, government agencies (state crime and political white-collar crime).
4. State-Corporate Crime: a crime committed by one or more governmental/state institutions and one or more business corporations/institutions in direct cooperation to achieve a common goal.

The following major, sometimes overlapping, crimes can be categorised, from criminal and criminological aspects:

- bribery, economic and public corruption;
- insider fraud, insider trading, abuse of power;
- tax fraud, insurance and social security fraud, budget fraud;
- economic crime, antitrust violations;
- high finance crime, embezzlement;
- bankruptcy, consumer fraud, advertising fraud, falsification of food and medicinal products;
- intellectual property infringements;
- computer crimes;
- environmental crimes;
- forgery or falsification of documents;
- labour abuses (non-compliance with safety regulations at the workplace).

Petty corruption (regular or occasional but trivial, insignificant offences) at the lowest levels of the hierarchy includes petty gratuities, tips and occasional, sporadic gratuities given to personal service providers (e.g. in envelopes), and tips given to parking attendants, police officers, clerks or other ’low-powered’ persons or officials, especially residents. This category is also referred to as ’low or street level’, ’bureaucratic’, ‘administrative’, ‘small-scale’, ‘occasional’ or ‘sporadic’ corruption.

Most political corruption at the top of the hierarchy is systemic, i.e. it affects the decision-makers who control the system. This type of corruption undermines the functioning of institutions and reduces positive initiatives, which causes indirect damage and economic slowdown or decline. From this

aspect, corrupt politicians are far more damaging than fraudsters, embezzlers and other common criminals combined.

MEASURING CORRUPTION

Corruption is not easy to measure, even if it is widespread and common. The true extent of corruption is a matter of conjecture. Involving business people, analysts and journalists, Transparency International, based in Berlin, has been conducting surveys for long in most countries of the world, on the basis of a well-developed methodology. It produced a score that shows how and to what extent corruption has changed in a given country compared to previous years, and how the country's situation is related to that of other countries.

Corruption Perceptions Index has been produced annually since 1995 by Transparency International. It ranks countries according to the perceived level of corruption among public officials and politicians.

It is also called a survey of surveys because it summarises at least 3 sources from a country and four types of ranking are taken into account:

- ICRG index (International Country Risk Guide);
- GCR index (corruption index from the Davos World Economic Forum report);
- Transparency International's CPI ranking; and
- Neumann index (based on data and opinions of importers).

The TI methodology ranks the corruption phenomenon on a scale of 100 to 0, with one endpoint being a fully transparent, i.e. corruption-free state (100) and the other endpoint being a fully corrupt state. The CPI is not a public opinion survey; however, it is one of the best corruption measurement tools currently available.

CPI data are drawn from a number of independent surveys (e.g. World Economic Forum corruption reports; Institute for Management Development, Lausanne; Pricewaterhouse Coopers; World Bank World Business Environment Survey; Gallop International)

The category of grand corruption is also referred to as ‘political’, ‘systemic’, ‘endemic’, ‘integrated’ or ‘high level.

Corruption Perceptions Index (CPI) for 2020 by Transparency International was published at the beginning of 2021 and had a special focus on corruption and its impact on the COVID-19 pandemic. According to a research, corruption also undermines public health systems and damages the ability of governments to respond effectively to public health crises like COVID-19. The acute crisis of COVID-19 made it clear that corruption contributed to the difficulties of responding to global challenges. Many still do not understand,

however, that the impact of corruption on climate change is exacerbating an even greater crisis. Climate change poses a serious threat to our long-term survival and hits the world's poorest and most vulnerable communities first and hardest.

The *Environmental Sustainability Index (ESI)* is a combination of datasets covering different aspects of environmental sustainability, from environmental pollution and emissions to human health impacts and international agreements. It ESI scores for each country range from 0 (most unsustainable) to 100 (most sustainable) and, like the CPI, the results for each country are published in a ranked order. ESI has been subject to a number of criticisms since the selection of the variables that make up the ESI is a subjective process; it largely reflects what its creators consider important.

The *corruption control capital stock* is the stock of a country's historical experience of being corruption-free. Countries' historical experience of corruption is relevant concerning climate change policies and, in particular, global environmental cooperation. It also follows that corruption reform programmes may not have an immediate impact on cross-border pollution problems, so patience is needed. Controlling corruption will provide results only in course of time.

In certain countries, today's environmental policies and pollution levels are largely the result of historical policy, monitoring enforcement decisions, influenced by the level of corruption at the time. If political groups that support more stringent environmental policies have less incentive to increase resources, corruption is likely to remain high in a given country in the future, so policy reforms are unlikely to be sustained in future. Environmental protection policy can be considered as a 'secondary policy', since this area is not necessarily given priority modernisation of environmental standards.

There are other internationally agreed indicators, e.g. CAPPRI (private sector responsiveness), GLOPAR (participation in international cooperation), CAPGOV, CLIMI (Climate Laws, Institutions and Measures Index and GLOBAL (Global Environmental Cooperation Index).

ENVIRONMENTAL LIABILITY IN CRIMINAL LAW

There is no universally accepted definition for environment and no uniform and universally applicable damage typology in international law. In international law, creating a definition for damage is of paramount importance, where disputes arise between states, the assessment of environmental impacts as damage is left to an external source in the absence of agreement between states. There is only one convention that covers generally harmful activities and

all elements of the environment and only this one takes the attempt to define the environment. The convention concerns civil liability for damage caused by activities dangerous to the environment. It was signed in Lugano in 1993 and has not yet entered into force.

The only convention of international legal standards that defines environmental damage is the UN Convention on the Law of the Sea with a focus on the marine environment. There is no institution with the power to enforce in international law and it is often problematic whether there is a possibility of sanction or what the applicable law is. In case of environmental damage, remedies can be obtained through international private law conventions, by international criminal law instruments and, in a broad sense, as individual human rights violations, in addition to the international responsibility of the state. Criminal liability is essentially based on culpability, it applies only when an act was committed intentionally or, if it is punishable by the law negligently. As a new field of law, European criminal law has become increasingly definite in character and the number of rules has recently increased exponentially in this area. Cooperation in the field of criminal law in European legislation has led to a dynamic process, namely, harmonisation of the practical, legislative and enforcement aspects of the application of European criminal law and criminal procedure law. The consequence of economic necessity could be an achievement of a single European criminal law; however, this would entail a number of theoretical and practical difficulties.

The Council of the European Union adopted **Framework Decision 2003/80/JHA on the protection of the environment through criminal law** in January 2003, which aims to harmonise national environmental criminal law in the Member States and to take concerted action. The role of criminal law is multiple: protection of society, education in general and repression and punishment of offences. The compatibility of criminal law with environmental protection raises a number of theoretical questions, such as the absence of intent, the question of danger to society, the definition of the victim of an offence, the question of criminal liability of legal persons and the liability of public officials. Since environmental crime is a classic latency area of criminality, the lack of detection count as a problem. Very few prosecutions are brought, although the number of offences actually committed is many times higher. The problem of enforcement arises at several levels. Firstly, the lack of expertise and secondly, the lack of governmental commitment to enforcement. Judicial cooperation in criminal matters helps to address the problems of cross-border cases, but does not provide an adequate solution. For protecting the environment, law is neither the only nor the most important instrument.

Corruption has been linked not only to social and economic development but also to environmental sustainability. Through problems of

environmental sustainability, it can be manifested, that poor governance leads to poor political management, although corruption is not environmentally destructive in a general sense but greater corruption is clearly associated with greater pollution. In low-income countries the impact of corruption on pollution is particularly strong.

Everything is globalising, which has both benefits and downsides. Globalisation has led to economic freedom and, despite the constantly widening gap between rich and poor, in principle, general standard of living is increasing worldwide. Globalisation is closely linked to the development of international trade and the proliferation of the production of goods and services.

Globalisation has contributed to the emergence of corporate social responsibility and the need to hold private sector actors, such as transnational corporations accountable, especially when their activities harm the environment or local communities. Problems such as the depletion of the ozone layer, loss of biodiversity, increasing pollution of land, air and water, environmental disasters, oil spills, floods or droughts due to climate change, waste management, the proliferation of nuclear weapons, deforestation and forest degradation, i.e. the global state of the environment is an important aspect of globalisation is.

CORRUPTION IN ENVIRONMENTAL PROTECTION

Unfortunately, corruption has become a central issue in the world and in Hungary, and it has not escaped the field of environmental protection, whether let be the area of public permits or the evaluation of tenders. If corruption could be eliminated, much of the environmental pollution could be avoided. In order to achieve this, a wide range of legislation needs to be reformed, including some that does not seem to be about reducing corruption (e.g. rules on land reclassification or construction). There have been a number of legal setbacks in ensuring civic participation, which also contribute to the spread of corruption in recent years. According to experts, it is unacceptable if a company is excluded from a tender because of irregularities and a few days later the managers of the same company can apply again on behalf of another company. They therefore believe that the exclusion should be extended to individuals and draft legislation should be initiated with the involvement of external experts and NGOs.

Corruption has become an integral part of life and business in some parts of the world and this seems to be the biggest problem. As to an extreme example from Italy, the cost of building urban railways fell by 52% and metro construction by 57% when the ’Tangentopoli’ bribery scandal was exposed and

those responsible were sentenced. The lower construction costs following the scandal reflect a reduction in corruption in the public works project. The illicit activity appeared to have consumed a large share of public funds allocated to the projects in this case. The adverse effects of high levels of corruption are transmitted to society through a reduction in product quality or overcharging. Corrupt activities are also linked to the wasteful use of natural resources, inappropriate land use and higher carbon emissions in addition to the misuse of public funds for infrastructure projects. Especially in developing countries, corruption hinders the reduction of greenhouse gas emissions by increasing the costs of switching to low-carbon alternatives. Corruption is a driver of deforestation and inappropriate use of natural resources. It appears that the greater the corruption is in a society, the less likely environmental policies are strictly enforced, leading to lower standards of energy production and environmental quality.

As the world aims to move towards a low-carbon economy, negative effects of corruption appear to be a major obstacle to this effort. This is hampered by the fact that corruption has a greater impact on greenhouse gas emissions in countries outside the OECD (Organisation for Economic Co-operation and Development). Corruption not only reduces overall business growth rates and swells public budgets, but is also associated with higher levels of public debt. Corruption does not attract as much attention as the environmental and social challenges that a company faces. It is often very difficult to detect and, in most cases, the damage is not directly visible to the world, since it is an illicit activity.

Corruption, however, is often linked to other forms of illegal behaviour, such as money laundering, tax evasion, embezzlement, fraud, theft, counterfeiting, conflict of interest and extortion, and even financing of terrorism.

Corruption has a net negative impact on GDP growth, while high levels of corruption lead to increased energy consumption due to reduced energy policy stringency. This in turn leads to an increase in carbon dioxide emissions, which leads to a modest increase in GDP. Corruption also increases public spending, since project budgets have to be adjusted on account of the additional costs and at the same time it reduces the quality and efficiency of the project.

CARBON MARKETS

Carbon markets seek to add value to emission reductions. A central authority sets a cap on the amount of emissions that can be produced and issues permits or credits to organisations below this limit. Governments or companies

that produce more emissions than they are allowed can buy credits from other organisations. Parties can buy carbon credits under the offset scheme. Governments set a cap on total emissions, the amount of greenhouse gases emitted by participating countries or companies, and then allocate allowances among participants (cap-and-trade). Regarding every tonne of carbon dioxide emitted, entities shall surrender an emission unit. Participants can sell their unused units to companies or countries, whose emissions exceed the amount of emission unit they hold. If a country emits less carbon than its Kyoto quota, it can sell the excess to countries that pollute more than their quota and this is the point of quota trading.

QUOTA TRADING

Problems with the European Union's Emissions Trading Scheme (ETS) have highlighted how illegal lobbying has led to excessive emission permits and Europe's four largest energy suppliers thus gained €6-8 billion unpredicted profit. EU approved a regulation back in 2010 that prevents carbon emission quota from being resold on the market. A carbon dioxide quota previously sold by Hungary reappeared on the market was the need for this tightening. Another carbon quota scandal erupted at the end of 2009, with the arrests of criminals specialising in trading with carbon dioxide quota in Belgium, Denmark and France. They had exploited the discrepancies between EU Member States' sales taxes and caused billions of euros in damage.

FORESTRY

Forests play a key role in climate policy. Improving forest governance is a priority for climate change mitigation. Forest management is one of the most corrupt sectors in the world. Since many activities take place in remote areas, monitoring the forestry sector faces difficulties. Since carbon brokers aggressively seek to secure carbon rights through negotiations with opaque government officials, forest communities are already victims of hoax. On-site spot checks are way too rare to have a deterrent effect and sanction corrupt practices in real. National bodies need to be set up to oversee the disbursement and implementation of funds and to use tools in order to detect corruption. Deforestation is responsible for 18% of greenhouse gas emissions and is a natural reservoir for carbon dioxide emissions. Deforestation is the permanent conversion of forest land into other types of land, such as cropland or wasteland. The world's forests are an integral part of global biodiversity and

function as the lungs of the planet. Forests covered about 30% of the Earth in 2000, and at the global level, their territories are shrinking. The loss of forests is negatively affecting the planet's ability to absorb and neutralise greenhouse gases created by human activity.

The ongoing pandemic has highlighted how environmental destruction is already changing our lives. Hopes that this was a one-off disruption and that we would soon be back to business as usual have been dashed. The pace of abuse of our planet is accelerating and the next crisis is imminent is frighteningly clear by now.

CLIMATE FINANCE AND ITS CORRUPTION RISKS

One of the most important intergovernmental instruments for tackling the climate emergency is climate finance. The Paris Agreement commits developed countries to increase financial support to developing countries to prevent and adapt to the impacts of climate change. Climate finance comes from a variety of sources, including government support, bilateral aid, multilateral organisations and the private sector. Climate finance works like a vaccine and a treatment. It helps developing countries, which are most vulnerable to the effects of global warming, to halt the march of global warming while preparing for its impacts through adaptation. Funds available for adaptation and mitigation are limited and under threat. States are spending only 12% of their total budgets on climate change mitigation after the epidemic, less than after the 2008 financial crisis (16%). At the COP25 conference in Madrid in 2019, the issue of ’double counting’ was raised. Double-counting, in the context of climate change mitigation, means reduction or removal of greenhouse gas emissions which are used multiple times to claim compliance with mitigation targets. Clearly defined social, environmental and anti-corruption safeguards should be built into climate change projects. These should be consistent with international obligations, including human rights and reflect the local and social environment. Complaint mechanisms and mandatory local consultation procedures with stakeholders involved should be established to avoid and quickly address adverse local impacts. In addition to these measures, a conflict-of-interest policy is also urgently needed to prevent undue influence of private interests and the erosion of national and international climate policy.

U4 is a group of anti-corruption consultants, a permanent centre of the Chr. Michelsen Institute (CMI) in Norway that shares research and evidence to help international development actors achieve sustainable results. The Centre's research shows that while huge sums are being invested in interventions to help

mitigating climate change and adapt to its consequences, corruption within climate finance is jeopardising the achievement of these goals globally. The development of appropriate and effective anticorruption tools and strategies can ensure climate finance to achieve optimal impact and success.

The main beneficiaries of climate finance are among the world's riskiest places for corruption, nevertheless they receive 41.9% of climate-related overseas development assistance. Anticorruption efforts shall focus on renewable energy, low-carbon transport and energy efficiency. There is still insufficient mapping of corruption risks, and anticorruption tools remain undeveloped, untested and poorly evaluated. It is well-known that financial losses from corruption are difficult to quantify, but as to an estimation, around 7-15% ($1-2 billion) is lost by corruption of the $13 billion of multilateral climate funds allocated annually to the water sector. 89% of climate finance is concentrated in three sectors: renewable energy production (60%), low carbon transport (23%) and energy efficiency measures (6%). The remaining 11% of the CF is distributed across 11 other sectors. These sectors often involve very large projects.

The corruption risks include, among others, unclear and changing rules; complicated payment mechanisms; inadequate monitoring; high technical standards not well understood by others; different anticorruption controls; payment pressure due to urgency (climate crisis); and limited research funding for corruption. Unfortunately, it is not easy to identify cases that clearly link the failure of interventions to corruption, because evidence is difficult to obtain or details are not made public.

For instance, the Italian government's new policy to promote renewable energy by building wind farms was targeted by the mafia. Three individuals, including a former provincial governor, demanded bribes for the award of permits and construction contracts for wind farms. As a result, some turbines were placed in sub-optimal (less windy) areas. The development of wind farms was driven by personal enrichment rather than increased clean energy. A criminal investigation was conducted and one individual was sentenced for abuse of office to seven years imprisonment and the former governor to two years imprisonment.

Half of all buildings did not meet building standards in Turkey, where an earthquake killed 11 000 people in 1999.

The biggest governance challenge the world has ever faced is arguably the climate change. Nearly 300 million people live in the five countries most vulnerable to climate change. If global warming is to be limited to 1.5°C compared to pre-industrial levels, there are 10-30 years to reduce emissions. Corruption is hampering efforts to reach this global target. Even with a 1.5°C temperature rise, billions of people will need adaptation interventions to avoid

the worst consequences. Anticorruption tools will give climate change practitioners a better chance of limiting global warming to 1.5°C, e.g. transparency in policy-making; accountability in decision-making; bottom-up engagement with climate-affected communities and civil society; public procurement controls; regulation of lobbying; and financial auditing. Some climate change interventions are already using these and other anticorruption measures, but we do not have a comprehensive understanding of what they are, what corruption risks they address, and, most importantly, whether they work at all. Anticorruption efforts should focus on renewable energy, low-carbon transport and energy efficiency, since these are areas where the 'money' is. There are just a few research, however, on how corruption undermines climate policy goals of these sectors.

THE ROLE OF EUROJUST

Environmental crime is spreading rapidly. These crimes can generate high profits, have a relatively low detection risk and are often committed by organised criminal groups across the EU's internal and external borders. The spread of environmental crime, together with its complex and transnational nature, requires an integrated and coordinated approach from administrative, law enforcement and judicial authorities at national level to cross-border cooperation at international level. Eurojust, the European Union's Agency for Criminal Justice Cooperation, is responsible for supporting coordination and cooperation between national judicial authorities related to serious cross-border crimes and in relation with organised crime, including environmental offences. Eurojust is able to maximise the investigative efforts of national authorities in a coordinated manner in order to ensure the effectiveness of cross-border investigations and prosecutions of environmental offences. The latest report on the subject also identifies the main challenges in investigating and prosecuting environmental criminal offences and makes recommendations to better exploit the potential benefits of effective and timely cross-border cooperation. The analysis has demonstrated the need for effective multidisciplinary cooperation between competent administrative, law enforcement and judicial authorities at national level as a prerequisite for effective international cooperation in environmental crime matters. Furthermore, environmental crime must be recognised as a form of organised crime. This allows for a wider range of investigative tools and resources to be used and opens up the possibility of launching cross-border investigations. Eurojust contributes to the fight against environmental crime by providing support at judicial level for cross-border

operational activities and targeted training and capacity building for judicial practitioners.

Eurojust published the Strategic Project on Environmental Crime – Report 6 in November 2014, which contained recommendations, legal and practical aspects on international judicial cooperation in environmental criminal cases. In particular, the establishment of joint investigation teams (JITs), the exchange of criminal records, the freezing and confiscation of criminal assets, the fight against money laundering, mutual law enforcement instruments (European Investigation Order and European freezing and confiscation orders) and cooperation through Eurojust and Europol. Environmental crime has become an EU crime priority for the first time between 2018 and 2021. The European Commission established the Environmental Compliance and Governance Forum and the Environmental Compliance Action Plan, which was carried out in 2018-2019.

EUROPEAN GREEN DEAL

The European Green Deal is the EU's strategic plan to address climate and environmental challenges and the transition to a sustainable economy, creating a climate-neutral EU economy and society by 2050. It is important that, in order to eliminate the financial incentives for this type of crime, financial investigations should be carried out in a more systematic way than has been done beforehand. The early involvement of Eurojust will allow effective international cooperation, coordination from the start of investigations, efficient exchange of information and the development of common strategies.

Key concepts in environmental criminal law need to be further harmonised and interpreted more consistently across EU Member States and sanctions for environmental criminal activities should also be more uniform and more dissuasive. In the majority of cases examined by Eurojust between 2014 and 2018, environmental crime was not a separate offence. The four most common environmental criminal offences in cases referred to Eurojust were organised crime, fraud, forgery and money laundering.

The nature of environmental investigations and prosecutions are complex and resource-intensive. Environmental criminal law is a multidisciplinary area requiring specialised approach of administrative and criminal nature and cooperation of a number of specialised national judicial authorities, police and prosecution services included. The number of cross-border environmental crime cases referred to Eurojust accounted for less than 1% of the Agency's total caseload. This is considered insufficient and clearly inadequate in view of the estimations published by Interpol and Eurojust.

According to the United Nations Environment Programme, environmental criminal activities are the fourth largest group of crimes in the world, with an annual growth rate of 5-7% since 2016. According to the analysis of Eurojust, the number of cross-border environmental crime investigations and prosecutions coordinated at EU level remains very low. Increased judicial cooperation and coordination is essential to improve efficiency. The ability to investigate and prosecute depends on monitoring, detection and initial gathering of evidence. It is also essential to coordinate administrative and criminal law approaches at national level, to recognise environmental crime as organised crime and to prioritise environmental-related criminal cases. Environmental crime is often associated with organised crime, whether it is a traditional organised criminal group or a modern and sophisticated international criminal network based on corporate structures and information technology. As to Eurojust, there is a general tendency for the lack of recognition of environmental crime as organised crime, which turns out to be a barrier to initiate cross-border cases. JIT, in particular, is a tool that has not yet been used for cross-border environmental crime, however, JITs would certainly be an effective tool, given the typical characteristics of an environmental crime, such as trade routes within and across the EU and high levels of illicit profits.

Directive 2008/99/EC on the protection of the environment through criminal law was adopted on 24 October 2008. The Directive's main approach is to supplement existing administrative sanction system with criminal law penalties without defining the type or level thereof in order to strengthen compliance with the laws for the environmental protection. It sets a minimum standard of environmental protection through criminal law under the thought that criminal penalties demonstrate a higher need for sanctions than administrative penalties or a compensation mechanism of any kind under civil law can provide.

It defines environmental offences that Member States shall criminalise, requires effective, proportionate and dissuasive criminal penalties for environmental crimes and also requires liability not only of natural but also for legal persons, for the latter let be of criminal or non-criminal nature.

However, the result of the evaluation of the Directive published in October 2020 by DG Justice and Consumers showed that the Directive did not have much effect in practice. Based on this result, the Commission revised the Directive and a legislative proposal to replace the Directive was adopted on 15 December 2021, which addressed further objectives to improve the effectiveness of criminal investigations and prosecution. Among others, clarifying the definition of environmental crime is of utter importance; new environmental crime sectors shall be drawn under the Directive's scope;

sanction types and levels also has to be defined for environmental crime; enforcement authorities shall be strengthened.

The Directive listed 9 environmental offences but the draft lists 18, which includes e.g. the placing on the market of non-compliant products or substances that cause or are likely to cause injury, death or substantial environmental damage; illegal ship recycling; illegal abstraction of water; illegal timber trade; or illegal introduction or spread of invasive alien species.

It also clarifies existing offences, for instance, with express references in the definition of the offence to other EU directives on illegal waste management, radioactive material or specimen of wild fauna or flora species. The draft proposes to implement tougher sanctions as well.

Council negotiations about the draft have started in January 2022 and the process of 'ordinary legislative procedure', which requires approval from the Council and European Parliament. This procedure usually takes around two years. Once approved, MSs have 18 months to transpose the content of the draft into national law.

THE EUROPEAN COMMISSION'S CLIMATE TARGETS

The European Commission would tighten rules in three areas to meet the 2030 and 2050 climate targets. Three new legislative proposals have been put forward as part of the Green Deal. The targets include halting deforestation, renewing sustainable waste management and making soils healthier. The world has lost 420 million hectares of forest between 1990 and 2020, which territory is larger than the European Union’s. The proposed new rules would ensure that products bought, used and consumed on the EU market do not contribute to global deforestation and forest degradation. The regulation will set binding rules for companies wishing to place these goods on the EU market. The aim is to ensure that only products produced through non-deforestation or other illegal practices are allowed to be traded with on the EU market.

The European Commission is also introducing a system for rating countries, classifying them into low, normal and high categories. Products made in high-risk countries will be subject to closer controls and stricter rules. This is aimed not only at illegal but also at deforestation of any kind caused by agricultural expansion. The EU has exported 75% more waste since 2004. Almost half of this goes to countries where the waste is burned or treated in an environmentally unfriendly way, increasing the damage caused to the environment. This is something the European Commission would also fight against. Exports of waste to non-OECD countries will be restricted and will only be allowed if third countries are willing to accept and treat certain waste in

a sustainable way. Shipments of waste to OECD countries will be monitored and may be suspended if they cause serious environmental problems in the country of destination. Waste shippers will be required to have the receiving facility independently inspected to verify that the waste is being managed in an environmentally sound manner. The Waste Shipment Regulation will further strengthen the fight against the one of the most serious forms of environmental crime, i.e. illegal waste trafficking, since illegal waste shipments potentially accounting for 30% of waste shipments, worth €9.5 billion a year.

As an example, deforestation and corruption in Romania also amounts to a huge problem. Forests are disappearing rapidly from the Carpathian Mountains, the largest remaining virgin forests on the continent, also known as the 'lungs of Europe'. Illegal logging is a billion-dollar-business per year, protected by officials and mafia-like syndicates, even at the cost of human lives in Romania. Behind the problem of illegal logging in Romania is organised crime. Illegal logging accounts for half of all logging in Romania, where it is often difficult to separate the criminal from the legitimate elements, since the industry is often intertwined with local authorities. Some 336,000 hectares of forest disappeared between 2001 and 2018, which is equivalent to one sixth of the current total forest area in Hungary. Following the ECJ's warning, a bill has been drafted to create a special unit in the Romanian anti-corruption agency to combat the destruction of natural resources. People are not allowed to talk about illegal activities and if they do, they are ostracised. Traceability is the biggest challenge in preventing the trading in illegally felled timber. In practice, timber felled in the area usually accumulates in a local depot and awaits delivery but legally and illegally harvested timber are all mixed up in the depot. Opaque regulations make the situation easier for criminals. The volume of legislation on logging is five times as much in Romania as in Germany. This opaque legal labyrinth, full of internal contradictions, creates an environment in which everyone, including the authorities and the courts, can pick and choose the regulations that are relevant to the situation at hand. The problem is that it is virtually impossible to determine whether suppliers have knowingly or unintentionally purchased illegal goods, since felled timber can change hands through five or six times before entering the market. Greenpeace is currently trying to get at least 30% of Romania's forests protected by 2030. This figure is currently only three percent.

Punishing those powerful has always been a critical issue, since ancient times: '*Laws are like spiders webs which, if anything small falls into them they ensnare it, but large things break through and escape.' /Solon/*

It would indeed be desirable that economic and political actors who act to the detriment of the members of society and destroy the morale of society should be caught in the web of our laws and face justice. Unfortunately, this

remains to be seen. In fact, this form of crime needs to be addressed, identified, and an effective prevention and prosecution system developed. Preventing and eradicating corruption is the duty of all states and in order for their efforts in this area to be effective, they shall work together with the support and involvement of individuals and groups outside the public sector. We have seen a number of efforts to fight corruption through both criminal and non-criminal means over the past decades. Governments have seen the creation of control essentially in the form of strict criminal law. Without full transparency in public procurement and the use of public money, however, any effort is illusory. Reform of the judiciary and professional strengthening of law enforcement agencies, especially the police services, are essential and establishing an effective control system is also of paramount importance. Adequate legal environment and institutional framework should be created to increase the willingness of citizens to report corruption. Effective prevention of corruption and white-collar crime can only be achieved through a comprehensive, transparent and deeply committed system that involves all sectors of society, both top-down and bottom-up. Media independence, freedom of the press and civil society organisations are not only indispensable for democracy, but also play a vital role in detecting, exposing and protesting against corruption and enforcing equality before the law, and thus are deterrents to criminal offences. There is a need to make rules and practical application of the deprivation of unjust enrichment more effective, since deprivation of any benefit derived by the offender from an offence can be a sufficient deterrent to the commission of the offence. Corruption reforms need to be deep and comprehensive with a long-term perspective, otherwise bad entrenched effects are likely to persist.

The challenges are monumental and the stakes could not be higher.

Pregledni rad

DOSTOJANSTVENA SMRT U SISTEMU ZAŠTITE PRAVA NA ŽIVOT - STANJE U BOSNI I HERCEGOVINI

Akademik prof. dr Miodrag N. Simović[1]
Prof. dr Vladimir M. Simović[2]

Apstrakt: Pravo na život predstavlja jedno od osnovnih, temeljnih, opštecivilizacijskih ljudskih prava. Ono je zaštićeno univerzalnim i regionalnim međunarodnim dokumentima, ali i domaćim zakonodavstvom - ustavnim i krivičnim. Pravo na život uživa opštu zaštitu od rođenja čovjeka do njegove smrti. Posebne garancije ovog ljudskog prava su vezane za smrt čovjeka. Tako, postoji opšta zabrana protivpravnog lišenja života (kroz krivično djelo ubistva u osnovnom, kvalifikovanom ili privilegovanom obliku), kao i opšta zabrana primjene smrtne kazne (bar u evropskom krivičnopravnom prostoru), osim u izuzetnim ili vanrednim okolnostima. U pogledu smrti čovjeka, opšti je pravni zahtjev da se obezbijedi njena dostojanstvenost u medicinskim granicama. Imajuci ovo u vidu, pojedina krivična zakonodavstva razmatraju različite modalitete pravno dozvoljene smrti u medicinski indikovanim slučajevima. Tada se radi o slučaju pravno i medicinski dozvoljene eutanazije. Riječ je, naime, o privilegovanju lišenja života drugog lica (bolesnih, starih i sl.) kada postoje medicinski razlozi, koji kroz osnov isključenja ili umanjenja protivpravnosti takvog čina, dovode do blažeg kažnjavanja iako krivično djelo ubistva, koje je kažnjivo po zakonu, i dalje postoji. U radu se analizira pozitivno zakonodavstvo u pogledu inkriminacije prouzrokovanja smrti (lišenja života) drugog lica u teškom fizičkom ili psihičkom stanju, odnosno dubokoj starosti sa stanjem u Bosni i Hercegovi.

Ključne riječi: pravo na život, smrt, teško zdravstveno stanje, saglasnost, krivično djelo.

[1] Potpredsjednik Ustavnog suda Bosne i Hercegovine, redovni član Akademije nauka i umjetnosti Bosne i Hercegovine, redovni profesor Pravnog fakulteta Univerziteta u Bihaću

[2] Tužilac Tužilaštva Bosne i Hercegovine i redovni profesor Fakulteta za bezbjednost i zaštitu Nezavisnog univerziteta u Banjoj Luci

UVOD

Pravo na život čovjeka od rođenja do smrti spada u njegova osnovna, temeljna, najznačajnija ljudska prava, od najstarijih vrijemena do danas[3]. Ono je zaštićeno u relevantnim međunarodnim, univerzalnim i regionalnim dokumentima, kao i u svim pozitivnim krivičnim (i drugim npr. ustavnim) zakonodavstvima. Slična je situacija i u Bosni i Hercegovini. Kršenje ovog ljudskog prava, njegova povreda ili ugrožavanje, predstavlja osnov za inkriminacije više krivičnih djela protiv života (kao ubistvo u osnovnom, kvalifikovanom ili privilegovanom obliku ispoljavanja)[4].

S druge strane, pravo na život čovjeka predstavlja osnov i uslov postojanja svih drugih ljudskih prava i sloboda. Ono zato spada u najznačajnija, ne samo lična, već i opštedruštvena dobra, odnosno vrijednosti. Pravo na život je garantovano brojnim univerzalnim i regionalnim međunarodnopravnim aktima. Pri tome, treba istaći da ovo pravo uživa apsolutnu zaštitu (sem u izuzetno rijetkim slučajevima mogućnosti primjene smrtne kazne za najteža krivična djela). Ono se štiti od rođenja čovjeka do njegove smrti, pri čemu taj život čovjeka mora biti dostojanstven u svim segmentima.

UNIVERZALNI MEĐUNARODNI STANDARDI ZAŠTITE PRAVA NA ŽIVOT

Pristupanjem u članstvo Organizacije ujedinjenih nacija[5], kao sukcesor bivše SFRJ, Bosna i Hercegovina je postala ugovorna strana svih međunarodnih konvencija i ugovora koje je potpisala i ratifikovala bivša država, među kojima se, po svom značaju za zaštitu prava na život u sistemu ljudskih prava i sloboda, naročito izdvajaju sljedeća dokumenta[6]: a) Opšta deklaracija o ljudskim pravima (1948.) i b) Međunarodni pakt o građanskim i političkim pravima (1966.).

---

[3] R.Kuzmanović, „Ustavnopravni aspekt krivičnopravne zaštite ljudskih prava i sloboda“, Zbornik radova *Reforma krivičnog zakonodavstva u Republici Srpskoj*, Banja Luka, Banja Luka, 2003., str. 13-22.

[4] N.Manfred, *Implementacija ljudskih prava u Bosni i Hercegovini*, Sarajevo, 1998., str. 137.

[5] Prijem Bosne i Hercegovine u članstvo Ujedinjenih nacija dogodio se 22. maja 1992. godine, kada je Savjet bezbjednosti odobrilo pristup ovoj međunarodnoj organizaciji Rezolucijom broj 755 (1992). Više u Rezolucija broj 755, Vijeće bezbjednosti Ujedinjenih nacija, 1992, final, 20. maj 1992. godine.

[6] V.Đ.Degan, *Međunarodno pravo*, Zagreb, 2011., str.198-211.

Opšta deklaracija o ljudskim pravima[7], kao prvi univerzalni međunarodni dokument, iako se primarno i isključivo ne bavi normiranjem ljudskih prava i sloboda, obuhvata temeljne standarde i osnovna načela koja su sadržana u svim savremenim zakonodavstvima država članica Organizacije ujedinjenih nacija, pa tako i u pozitivnom zakonodavstvu u Bosni i Hercegovini.

Pošto je priznavanje urođenog dostojanstva, jednakih i neotuđivih prava svih članova ljudske porodice temelj slobode, pravde i mira u svijetu, te pošto je nepoštovanje i preziranje ljudskih prava vodilo varvarskim postupcima, koji su vrijeđali savjest čovječanstva, te kako je stvaranje svijeta u kojem će ljudska bića uživati slobodu govora i ubjeđenja i biti slobodna od straha i nestašice proglašeno kao najviša težnja svakog čovjeka, međunarodna zajednica je zaključila da je bitno da ljudska prava budu zaštićena pravnim poretkom kako čovjek ne bi bio primoran da kao krajnjem izlazu pribjegne pobuni protiv tiranije i ugnjetavanja[8].

Univerzalna deklaracija o ljudskim pravima[9] u prvoj odredbi (član 1) naglašava da se sva ljudska bića rađaju slobodna i jednaka u dostojanstvu i pravima, te da su ona obdarena razumom i sviješću i treba jedni prema drugima da postupaju u duhu bratstva. U odredbi člana 2 Deklaracije[10] propisano je da svakom čovjeku pripadaju sva prava i slobode koja su uopšte proglašena u Deklaraciji bez ikakvih razlika u pogledu rase, boje, pola, jezika, vjeroispovijesti, političkog ili drugog mišljenja, nacionalnog ili društvenog porekla, imovine, rođenja ili drugih okolnosti (načelo jednakosti i načelo nediskriminacije)[11]. Takođe se ne pravi nikakva razlika između ljudi na osnovu političkog, pravnog ili međunarodnog statusa zemlje ili teritorije kojoj neko lice pripada, bilo da je ona nezavisna, pod starateljstvom, nesamoupravna ili da joj je suverenost na ma koji drugi način ograničena[12].

Poslije ovih sumarnih uvodnih izlaganja, Deklaracija potom nabraja pojedina ljudska prava i slobode, uopšte[13]. Na prvom mjestu su u članu 3 Deklaracije nabrojana sljedeća osnovna prava čovjeka kao što su pravo na[14]: a) život, b) slobodu i c) bezbjednost ličnosti. Stoga se niko ne smije držati u

[7] Opšta deklaracija o ljudskim pravima, Ujedinjene nacije, Rezolucija broj 217/III, 10. decembar 1948. godine.

[8] O.Račić, *Međunarodno pravo - stvarnost i iluzije*, Beograd, 2015., str. 109-124.

[9] B.Krivokapić, *Međunarodno javno pravo*, Beograd, 2017., str. 261-281.

[10] T.Šurlan, *Univerzalna ljudska prava*, Beograd, 2014., str. 117-136.

[11] V.Dimitrijević, M.Paunović, V.Đerić, *Ljudska prava*, Beograd, 1997., str. 222-228.

[12] M.Šmitran, "Međunarodnopravna zaštita ljudskih prava i sloboda", *Pregled*, Sarajevo, broj 1/2019., str. 137-150.

[13] O.Račić, B.Milinković, M.Paunović, *Ljudska prava – pet decenija od usvajanja Opšte deklaracije o pravima čovjeka*, Beograd, 1998., str.51-59.

[14] M.Vukčević, D.Čupić, *Uvod u ljudska prava*, Beograd, 2013., str. 45-63.

ropstvu ili potčinjenosti (član 4), što znači da su ropstvo i trgovina robljem zabranjeni u svim oblicima[15]. Konačno, član 5 Deklaracije na poseban, specifičan način garantuje da se niko ne smije podvrgnuti mučenju ili svirepom, nečovječnom ili ponižavajućem postupku ili kažnjavanju[16].

Na nešto detaljniji način pojačanu zaštitu prava na život čovjeka garantuje drugi univerzalni međunarodni dokumenat[17]. To je Međunarodni pakt o građanskim i političkim pravima (1966.)[18]. Ovaj pakt čini sastavni dio Aneksa I Ustava Bosne i Hercegovine[19], kao dodatni međunarodni sporazum o ljudskim pravima koji se neposredno primjenjuje u Bosni i Hercegovini[20].

Pakt u drugom dijelu naglašava (u članu 2) da se države potpisnice obavezuju da poštuju i garantuju svim licima koja se nalaze na njihovoj teritoriji i koja potpadaju pod njihovu nadležnost, prava priznata ovim paktom bez obzira naročito na rasu, boju, pol, jezik, vjeru, političko ili drugo mišljenje, nacionalno ili socijalno porijeklo, imovno stanje, rođenje ili svaku drugu okolnost (načelo nediskriminacije), te da u skladu sa svojim ustavnim postupkom i odredbama ovog pakta, preduzmu korake koji bi omogućili usvajanje takvih zakonskih ili drugih kojima mogu da ostvare prava priznata ovim paktom, a koja nisu još stupila na snagu.

Treći dio Međunarodnog pakta o građanskim i političkim pravima utvrđuje sistem standarda međunarodnim pravom zajemčenih osnovnih ljudskih prava i sloboda[21]. Kao što je logično, na prvom mjestu (član 6) je garantovano pravo na život[22]. Naime, bez i prije ljudskog života ili poslije njegove smrti nema nijednog ljudskog prava, niti ljudske slobode. Pravo na život (član 6) je neodvojivo od čovjekove ličnosti. Ovo pravo mora da bude zakonom zaštićeno.

Izričito je propisano ovim paktom da niko ne može da bude proizvoljno lišen života[23]. Stoga, u državama gdje smrtna kazna još uvek nije ukinuta (ova kapitalna, najteža kazna je ukinuta u državama članicama Savjeta Evrope), smrtna presuda se može izreći samo za najteže zločine, shodno zakonodavstvu na snazi u času kada je samo krivično djelo učinjeno i ne može da bude u

---

[15] Grupa autora, *Povelja Ujedinjenih nacija i Opšta deklaracija o ljudskim pravima*, Novi Sad, 2000., str. 65-76.

[16] S.Gajin, Ljudska prava - pravno sistematizovani okvir, Beograd, 2012., str. 51-68.

[17] V.Kazazić, *Međunarodno humanitarno pravo*, Sarajevo, 2008., str. 119-124.

[18] "Službeni list SFRJ - Međunarodni ugovori", broj 7/71.

[19] Ustav Bosne i Hercegovine, "Aneks IV Opšteg okvirnog sporazuma za mir u Bosni i Hercegovini", "Službeni glasnik Bosne i Hercegovine" broj 25/09.

[20] T.M.Bafar, *Univerzalna ljudska prava*, Sarajevo, 2014., str.121-135.

[21] M.Paunović, B.Krivokapić, I.Krstić, *Međunarodna ljudska prava*, Beograd, Beograd, 2010., str. 22.

[22] K. Kittichaisaree, *International criminal law*, Oxford University press Inc, 2001., str. 191-195.

[23] A. Murtezić, *Izabrani segmenti iz oblasti zaštite ljudskih prava*, Sarajevo, 2021., str. 109-126.

suprotnosti sa odredbama ovog pakta, niti sa Konvencijom o sprječavanju i kažnjavanju zločina genocida. Ova kazna se može primijeniti samo na osnovu pravnosnažne presude koju je donio nadležni sud[24]. S druge strane, kada lišenje života predstavlja zločin genocida, podrazumijeva se da nijedna odredba ovog pakta ne ovlašćuje državu da odstupi na bilo koji način od bilo koje obaveze preuzete na osnovu odredaba Konvencije o sprječavanju i kažnjavanju zločina genocida.

Svaki osuđenik na smrt (u državama gdje ova kazna još uvek egzistira u kaznenom sistemu mjera društvene reakcije na najteže oblike kriminaliteta) ima pravo da zatraži pomilovanje ili zamjenu kazne, s tim da se amnestija, pomilovanje ili zamjena smrtne kazne mogu odobriti u svim slučajevima[25]. Takođe, smrtna kazna se ne može izreći za zločine koje su počinila lica koja nisu navršila 18 godina (maloljetna lica) i ne može se izvršiti nad bremenitim ženama. Konačno, nijedna navedena odredba se ne može uzeti kao razlog za odlaganje ili sprječavanje ukidanja smrtne kazne od strane države članice ovog pakta.

REGIONALNI MEĐUNARODNI STANDARDI ZAŠTITE PRAVA NA ŽIVOT

Pored univerzalnih međunarodnih dokumenata u sistemu standarda koji garantuju i jemče pravo na život, nalaze se i regionalni međunarodni dokumenti. To su akti koji su donijeti u okviru Savjeta (Vijeća) Evrope koji garantuju pravo na život. U okviru regionalnih međunarodnih dokumenata poseban značaj za zaštitu ljudskih sloboda i prava uopšte, a posebno u Bosni i Hercegovini ima Evropska konvencija za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda[26] (1950.), sa u međuvremenu donijetim dodatnim protokolima[27].

Na osnovu standarda ugrađenih u Univerzalnu deklaraciju o ljudskim pravima OUN, države članice Savjeta Evrope, kao najbrojnije i najznačajnije

[24] Ž.Tomović, Č., Bogićević, *Ljudska prava – međunarodni dokumenti*, Podgorica, 2003., str. 17-34.

[25] V.Kazazić, M.Nadaždin Defterarević, R.Kotlo, *Ljudska prava - praktikum*, Sarajevo, 2009., str. 67-92.

[26] U daljem tekstu: Konvencija.

[27] Evropska konvencija za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda potpisana je u Rimu 4. novembra 1950. godine, a stupila je na snagu 3. septembra 1953. godine. Bosna i Hercegovina je ratifikovala Evropsku konvenciju 12. jula 2002. godine, kojom prilikom su ratifikovani i dodatni protokoli, i to Protokol broj 1 i Protokol broj 4, dok je Protokol broj 6 ratifikovan 1. avgusta 2002. godine, Protokol broj 7 – 7. januara 2002.godine, a Protokol broj 13 - 1. novembra 2003. godine. Ova konvencija je objavljena u "Službenom glasniku Bosne i Hercegovine" broj 6/99.

evropske, političke i bezbjednosne regionalne organizacije, u želji da osiguraju opšte i stvarno priznanje i poštovanje ljudskih prava, polaze od cilja ove organizacije (postizanje većeg jedinstva između njegovih članica i očuvanje i razvijanje osnovnih ljudskih prava i sloboda) – donijele su Evropsku konvenciju za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda [28]. Na ovaj način je iznova potvrđena duboka vjera u osnovne slobode i prava čovjeka koje su temelj pravde i mira u svijetu i najbolje se održavaju stvarnom političkom demokratijom, odnosno zajedničkim shvatanjem i poštovanjem ljudskih prava od kojih one zavise, kao zajedničkim nasljeđem političkih tradicija, ideala, sloboda i vladavine prava[29].

Evropska konvencija za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda nesumnjivo predstavlja najdjelotvorniji regionalni dokument za zaštitu ljudskih prava[30]. Ta snaga proizilazi iz dva razloga. To su[31]: a) politički kompromis oko njenog sadržaja koji uspješno odolijeva proteku vrijemena i brojnim promjenama koje su se desile posljednjih decenija u Evropi i b) utemeljenje Evropskog suda za ljudska prava sa primarnom funkcijom da osigura poštovanje obaveza koje su preuzele pojedine države – njeni potpisnici ili kako ih Konvencija naziva „visoke strane ugovornice“ sa njenim protokolima.

Prava i slobode predviđene Konvencijom se na specifičan način direktno (neposredno) primjenjuju u Bosni i Hercegovini[32]. Ovaj dokument ima prioritet nad svim drugim domaćim zakonima, a sudovi i drugi organi u svom radu su dužni direktno primjenjivati odredbe Konvencije, čak i u situacijama kada se sami građani (pojedinici) ne pozivaju na njene odredbe. Ustavna odredba o njenoj direktnoj primjenjivosti u pravu Bosne i Hercegovine znači i njenu neposrednu primjenu od strane, ne samo sudova u Bosni i Hercegovini, već i od svih organa i institucija koji se bave zaštitom ljudskih prava i osnovnih sloboda garantovanih ovom konvencijom. Ustav Bosne i Hercegovine je u cijelosti preuzeo katalog ljudskih prava i sloboda garantovanih Konvencijom. Međutim, i pored toga, naglasio je supremaciju ove konvencije u odnosu na sve ostale zakone. Štaviše, Ustav BIH je naglasio njenu direktnu i neposrednu primjenjivost.

Konvencija u dijelu prvom pod nazivom „Prava i slobode“ uspostavlja sistem međunarodnih standarda kojima se obezbeđuje efikasna zaštita

[28] M. Nadaždin Defterdarević, *Evropska konvencija prema praksi Evropskog suda za ljudska prava*, Mostar, 2007., str. 11.
[29] L. Sadiković, *Ljudska prava*, Sarajevo, 2006., str. 26.
[30] S. Carić, *Evropsko pravo ljudskih prava*, Beograd, 2015., str. 248-258.
[31] Grupa autora, *Komentar Konvencije za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda*, Beograd, 2017., str. 87-94.
[32] C. Harland, R.Rochem, E.Strauss, *Komentar Evropske konvencije o ljudskim pravima prema praksi u Bosni i Hercegovini*, Sarajevo, 2003., str.78-94.

najznačajnijih ljudskih prava i sloboda[33]. Među ovim pravima i slobodama koji imaju najveću vrijednost za efikasno obezbeđenje položaja optuženih lica u krivčnom postupku se posebno izdvajaju sljedeća prava[34]: a) pravo na život (član 2), b) zabrana mučenja (član 3), c) zabrana ropstva i prinudnog rada (član 4), d) pravo na slobodu i bezbednost (član 5) i dr.

Član 53 Konvencije izričito propisuje da se nijedna njena odredba neće se tumačiti tako da ograničava odnosno ugrožava ljudska prava i osnovne slobode koji bi bili priznati po zakonima svake visoke strane ugovornice ili po svakom drugom sporazumu čija je ona strana ugovornica[35].

U dijelu prvom pod nazivom „Prava i slobode" na prvom mjestu, u odredbi člana 2 Konvencija garantuje "Pravo na život"[36]. To je i logično jer bez ostvarivanja ovog fundamentalnog prava nema mogućnosti da čovjek koristi bilo koje drugo pravo ili drugu slobodu garantovanu, kako međunarodnim dokumentima, tako i nacionalnim zakonodavstvom.

Pravo na život svake osobe[37], u smislu člana 2 Konvencije, zaštićeno je zakonom, tako da niko ne može biti namjerno lišen života, sem prilikom izvršenja presude suda kojom je osuđen za zločin za koji je ova kazna predviđena zakonom[38]. Lišenje života se ne smatra protivnim Konvenciji, dakle, ne smatra se protivpravnim i kažnjivim djelom (stav 2) ako proistekne iz upotrebe sile koja je apsolutno nužna[39]: a) radi odbrane nekog lica od nezakonitog nasilja (nužna odbrana ili „pravo na samoodbranu"), b) da bi se izvršilo zakonito hapšenje ili spriječilo bjekstvo lica zakonito lišenog slobode (službeno ovlašćenje) i c) prilikom zakonitih mjera koje se preduzimaju u cilju suzbijanja nereda ili pobune (zakonito ovlašćenje)[40].

[33] Dž. Doneli, *Međunarodna ljudska prava*, Sarajevo, 1999., str. 119-132.
[34] Ć. Sadiković, *Evropsko pravo ljudskih prava*, Sarajevo, 2001., str. 92.
[35] D. Popović, *Evropsko pravo ljudskih prava*, Beograd, 2012., str. 211-253.
[36] M. Djelalić, "Evropska konvencija za zaštitu ljudskih prava kao sredstvo zaštite ljudskih prava na pravično suđenje u Bosni i Hercegovini", *Pravo i pravda*, Sarajevo, broj 1, 2017., str. 61-78.
[37] A. Dujmović, *Evropska konvencija za zaštitu ljudskih prava i temeljnih sloboda*, Mostar, 2021., str. 119- 135.
[38] Ž. Diretr, *Izvodi iz najznačajnijih odluka Evropskog suda za ljudska prava*, Beograd, 2006., str. 67-92.
[39] Grupa autora, *Evropska konvencija za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda - komentar*, Beograd, 2006., str. 67-89.
[40] N. Ademović, *Pravo na slobodu i sigurnost*, Sarajevo, 2005., str. 69-83.

USTAVNOPRAVNA ZAŠTITA ŽIVOTA U BOSNI I HERCEGOVINI

Ustav Bosne i Hercegovine[41] u članu 1 tačka 2 pod nazivom "Demokratska načela" naglašava da je Bosna i Hercegovina demokratska država, koja funkcioniše na principu vladavine prava i na osnovu slobodnih i demokratskih izbora. Poslije ove uvodne ustavne odredbe, član 2 Ustava BiH pod nazivom "Ljudska prava i osnovne slobode" garantuje da će Bosna i Hercegovina i oba entiteta obezbijediti najviši nivo međunarodno priznatih ljudskih prava i osnovnih sloboda[42]. U tom cilju, postoji Komisija za ljudska prava za Bosnu i Hercegovinu, kako je predviđeno Aneksom 6 Opšteg okvirnog sporazuma. Prava i slobode predviđene Konvencijom i njenim dopunskim protokolima (o čemu je bilo govora u uvodnim izlaganjima) direktno se primjenjuju u Bosni i Hercegovini. Štaviše, ovi evropski dokumenti sa garantovanim standardima imaju prioritet nad svim drugim zakonima[43].

Potom, Ustav BiH nabraja pojedina osnovna ljudska prava i slobode. Tako, sva lica na teritoriji Bosne i Hercegovine uživaju ljudska prava i osnovne slobode koje obuhvataju[44]: a) pravo na život, b) pravo da ne budu podvrgnuta mučenju ili nehumanom i ponižavajućem postupku ili kazni, c) pravo da ne budu držana u ropstvu ili potčinjenosti ili na prinudnom ili obaveznom radu, d) pravo na ličnu slobodu i bezbjednost itd[45]. Uživanje ovih prava i sloboda, kao i prava i sloboda zajemčenih međunarodnim sporazumima navedenim u Aneksu I Ustava, obezbijeđeno je svim licima u Bosni i Hercegovini bez diskriminacije po bilo kojoj osnovi kao što su pol, rasa, boja, jezik, vjeroispovijest, političko ili drugo mišljenje, nacionalno i socijalno porijeklo ili povezanost sa nacionalnom manjinom, imovina, rođenje ili drugi status[46].

Ustav Federacije Bosne i Hercegovine[47] u drugoj glavi koja nosi naslov "Ljudska prava i osnovne slobode" naglašava, u odredbi člana 1, primjenu načela, prava i slobode koji su utvrđeni u članu II Ustava Bosne i Hercegovine. Federacija BiH se obavezuje da će osigurati primjenu najvišeg nivoa međunarodno priznatih prava i sloboda utvrđenih u univerzalnim i regionalnim

---

[41] Ustav Bosne i Hercegovine, "Aneks IV Opšteg okvirnog sporazuma za mir u Bosni i Hercegovini" i "Službenik glasnik Bosne i Hercegovine" broj 25/2009.

[42] L.Sadiković, *Ustavno pravo Bosne i Hercegovine, sigurnost i ljudska prava*, Sarajevo, 2012., str. 67-83.

[43] Š.Lejlić, *Ustavno pravo*, Sarajevo, 1998., str. 72-79.

[44] V.Kazazić, M.Nadaždin Defterdarević, R.Kotlo, *Ljudska prava - praktikum*, Sarajevo, 2009., str. 45-62.

[45] F.Kozić, *Demokratija i ljudska prava i bosanskohercegovački ambijent*, Zenica, 2011., str. 91-111.

[46] S.Karan, P. Kunić, *Ustavno pravo,* Banja Luka, 2012., str. 67-81.

[47] „Službene novine Federacije Bosne i Hercegovine" br. 1/94, 13/97, 16/02, 22/02, 52/02, 60/02, 18/03, 63/2003, 9/04, 20/04, 33/04, 71/05. 72/05 i 88/08.

međunarodnim dokumentima, koji su navedeni u Aneksu Ustava BiH, a posebno sva lica na teritoriji Federacije BiH uživaju prava na[48]: a) život, b) slobodu, s tim da su hapšenje i pritvaranje dopušteni samo u skladu sa zakonom, c) jednakost pred zakonom, d) zabranu svake diskriminacije zasnovane na rasi, boji kože, polu, jeziku, religiji ili vjerovanju, političkim ili drugim uvjerenjima, nacionalnom i socijalnom porijeklu itd[49].

Statut Brčko Distrikta BiH[50], kao jedinstvena administrativna jedinica lokalne samouprave, pod suverenitetom Bosne i Hercegovine, izričito propisuje da su Ustav Bosne i Hercegovine, kao i važeći zakoni i odluke institucija Bosne i Hercegovine, direktno primjenljivi na cijeloj teritoriji Distrikta. Zakoni i odluke svih vlasti Distrikta moraju biti u skladu s važećim zakonima i odlukama institucija Bosne i Hercegovine.

Član 13 Statuta Brčko Distrikta BiH garantuje korpus osnovnih prava i obaveza. Prema ovim rješenjima, svako ima pravo da uživa sva prava i slobode garantovane Ustavom BiH i zakonima Bosne i Hercegovine, Statutom i zakonima Distrikta, bez diskriminacije po bilo kojoj osnovi, uključujući diskriminaciju po osnovu pola, rase, seksualnog opredjeljenja, boje kože, jezika, vjeroispovijesti, nacionalnog ili socijalnog porijekla, političkog ili drugog mišljenja, pripadnosti nacionalnoj manjini, imovinskog stanja, rođenja ili drugog statusa[51]. Posebno, svako ima pravo pristupa svim javnim institucijama i objektima u Distriktu; pravo da se slobodno kreće i određuje svoje mjesto prebivališta, poslovanja ili rada na cijeloj teritoriji Distrikta; pravo da kupuje i prodaje pokretnu i nepokretnu imovinu u skladu sa zakonom.

Konačno, Ustav Republike Srpske[52] predstavlja osnovni pravni akt Republike Srpske koja je jedinstven i nedjeljiv ustavnopravni entitet, pa u skladu sa tim samostalno obavlja svoje ustavotvorne, zakonodavne, izvršne i sudske funkcije. Shodno odredbi člana 5, ustavno uređenje Republike temelji se na[53]: a) garantovanju i zaštiti ljudskih sloboda i prava u skladu sa međunarodnim standardima, b) obezbjeđivanju nacionalnih ravnopravnosti i zaštiti vitalnih interesa konstitutivnih naroda i c) socijalnoj pravdi.

Sa aspekta teme našeg rada najznačajnija su rješenja druge glave Ustava Republike Srpske. Ona nosi naslov "Ljudska prava i slobode". Građani Republike su ravnopravni u slobodama, pravima i dužnostima, jednaki su pred

---

[48] N.Pobrić, *Ustavno pravo*, Mostar, 2000., str. 108-121.

[49] N.Ademović, J.Marko, G.Marković, *Ustavno pravo Bosne i Hercegovine*, Sarajevo, 2012., str. 278-286.

[50] „Službeni glasnik Brčko Distrikta BiH" broj 2/10.

[51] K.Trnka, *Ustavno pravo*, Sarajevo, 2006., str.109-121.

[52] „Službeni glasnik Republike Srpske" broj 21/92, 28/94, 8/96, 13/96, 15/96, 16/96, 21/96, 21/02, 26/02, 30/02, 31/02, 69/02, 31/03, 98/03, 115/05, 117/05 i 48/11 i 73/19.

[53] G.Marković, *Ustavno pravo*, Istočno Sarajevo, 2021., str. 98-107.

zakonom i uživaju istu pravnu zaštitu bez obzira na rasu, pol, jezik, nacionalnu pripadnost, vjeroispovijest, socijalno porijeklo, rođenje, obrazovanje, imovno stanje, političko i drugo uvjerenje, društveni položaj ili drugo lično svojstvo (član 10). U korpusu osnovnih prava na prvom mestu, u podredbi člana 11, garantuje se život čovjeka koji je neprikosnoven. Slično tome, sloboda i lična bezbjednost čovjeka su takođe nepovredivi (član 12). Naime, nikome se ne može oduzeti ili ograničiti sloboda, osim u slučajevima i po postupku koji su utvrđeni zakonom. Takođe, niko ne smije biti podvrgnut mučenju, svirepom, nehumanom ili ponižavajućem postupanju ili kažnjavanju (član 14)[54].

KRIVIČNOPRAVNA ZAŠTITA ŽIVOTA U BOSNI I HERCEGOVINI

Odgovornost i kažnjivost za krivično djelo ubistva

Krivičnopravni sistem Bosne i Hercegovine čine četiri krivična zakona/ika. Od ovih zakona sa primjenom u Bosni i Hercegovini, tri zakonska teksta izričito predviđaju krivičnopravnu zaštitu prava na život (u cijelosti - od rođenja do smrti). Ova je zaštita ostvarena putem inkriminacija predviđenih pod nazivom: „Krivična djela protiv života i tela“. Takvu zaštitu života pružaju sledeći zakoni: a) Krivični zakon Federacije BiH[55] (KZ FBiH) – glava šesnaesta, b) Krivični zakon Brčko Distrikta BiH[56] (KZ BD BiH) – glava šesnaesta i c) Krivični zakonik Republike Srpske[57] (KZ RS) – glava dvanaesta.

Život (koji uključuje tjelesni – fizički i psihički – duševni integritet i zdravlje) čovjeka su oduvek predstavljali zaštitni objekt[58]. No, ta krivičnopravna zaštita prava na život čovjeka nije bila potpuna, niti je bila jednaka za sve, već je bila parcijalna, djelimična i fragmentarna. Ipak se može reći da je objekt zaštite kod ovih krivičnih djela (krvni delikti) čovjek kao živo ljudsko biće, tj. njegov život[59]. Zaštita života počinje od momenta rađanja čovjeka (okončanja porođaja) i traje sve do momenta nastupanja njegove smrti.

Radnja izvršenja krivičnih djela ubistava[60] može biti preduzeta samo prema drugom licu, ali ne i prema samom sebi budući da samoubistvo i

---

[54] R.Kuzmanović, *Ustavno pravo*, Banja Luka, 2011., str. 89 -92.

55 „Službene novine Federacije Bosne i Hercegovine“ br. 36/03, 37/03, 21/04, 69/04, 18/05, 42/10, 42/11, 59/14, 76/14 i 75/17.

56 „Službeni glasnik Brčko Distrikta Bosne i Hercegovine“ broj 19/20.

57 „Službeni glasnik Republike Srpske“ br. 64/17, 104/18, 15/21 i 89/21.

[58] M. Simović, D. Jovašević, V. Simović, “Krivičnopravna zaštita bezbednosti života u Repulici Srpskoj”, Zbornik radova *Savrijemeni bezbjednosni rizici i prijetnje i njihov uticaj na bezbjednost država u regionu*, Banja Luka, 2016., str. 11–25.

[59] M. Radovanović, M. Đorđević, *Krivično pravo, Posebni deo*, Beograd 1967., str. 66.

[60] J.Tahović, *Krivično pravo, Posebni deo*, Beograd 1961., str. 71.

samopovreda nisu inkriminisani kao krivična djela[61]. Ona može da se sastoji kako u pozitivnoj, aktivnoj djelatnosti (radnji činjenja) ili negativnoj, pasivnoj radnji (propuštanju dužne radnje, radnji nečinjenja)[62]. Pri tome, ona se može preduzimati različitim sredstvima ili na različite načine, neposredno (direktno) ili posredno (indirektno)[63].

Učinilac krivičnih djela protiv života može biti svako lice[64]. U pogledu krivice učinioca ova se djela mogu izvršiti sa umišljajem ili sa nehatom (u kom slučaju postoji privilegovano - nehatno izazivanje smrti, za koje se čak i ne koristi riječ „ubistvo“, već „lišenje života“)[65].

Krivična djela protiv života nazivaju se ubistvo budući da se javljaju kao protivpravno lišavanje (oduzimanje) života drugog lica ili kao prouzrokovanje smrti drugog lica[66]. Ono se ispoljava kao: a) osnovno (obično) ubistvo, b) teško (kvalifikovano ubistvo – umorstvo) i c) lako (privilegovano) ubistvo[67], za koje su propisane stroge kazne zatvora (u trajanju zavisno od obima ili intenziteta prouzrokovane posljedicem, svojstva učinioca ili žrtve, oblika krivice, te okolnosti po kojima je djelo učinjeno)[68].

Zaštita života (ili prava na život) čovjeka traje samo do momenta nastupanja njegove smrti. To je upravo trenutak na koji tanatologija (nauka o smrti) daje precizan odgovor – trenutak nastupanja moždane smrti, što se utvrđuje na osnovu nalaza i mišljenja ljekara - vještaka. U vezi sa ovim pitanjem se u pravnoj teoriji, odnosno sudskoj praksi, a u poslednje vrijeme i u krivičnom zakonodavstvu javljaju ideje o davanju posebnog krivičnopravnog statusa lišenju života iz samilosti u stanju teškog oboljenja pasivnog subjekta, na njegovu inicijativu, prijedlog ili pak uz njegovu saglasnost.

U pogledu razrješenja ove dileme koja može da ima značajne posljedice, u poslednje vrijeme se javljaju u zakonodavstvu država u regionu (dakle, država koje su kao i Bosna i Hercegovina nastale na tekovinama SFRJ) specifične tendencije u pravcu privilegovanja ovakvog protivpravnog lišenja života (oduzimanja života ili prouzrokovanja smrti) drugog lica, ali uz prisustvo zakonom taksativno navedenih uslova (okolnosti).

Tako, Krivični zakonik Srbije[69] u članu 113 KZ (u grupi krivičnih djela protiv života i tijela – glava trinaesta) predviđa osnovno krivično djelo povrede,

---

[61] B. Zlatarić, M. Domaška, *Riječnik krivičnog prava i postupka*, Zagreb, 1966., str. 337.
[62] D. Atanacković, *Krivično pravo, Posebni deo*, Beograd, 1970., str. 89.
[63] V.Pešić, *Ubistva u Jugoslaviji*, Beograd, 1972., str. 115–127.
[64] Lj.Lazarević, *Krivično pravo, Posebni d*eo, Beograd, 1993., str. 78.
[65] Lj.Lazarević, B.Vučković, V.Vučković, *Komentar Krivičnog zakonika Crne Gore*, Cetinje, 2004., str. 337.
[66] N.Mrvić, *Krivično pravo*, Beograd, 2005., str. 227.
[67] M. Bošković, *Kriminologija s penologijom*, Novi Sad, 2002., str. 99.
[68] K.Turković *et al*., *Komentar Kaznenog zakona*, Zagreb, 2013., str. 163.
69 „Službeni glasnik Republike Srbije” br. 85/05, 88/05, 107/05, 72/09, 111/09, 121/12, 104/13,

narušavanja života drugog lica. To je ubistvo koje se sastoji u protivpravnom lišenju, oduzimanju života drugog lica. Među oblicima ispoljavanja krivičnog djela ubistva, kao privilegovano (lako) ubistvo) javlja se krivično djelo pod nazivom „Lišenje života iz samilosti“ (član 117 Krivičnog zakonik). Ovo se djelo sastoji u lišenju života punoljetnog lica iz samilosti zbog teškog zdravstvenog stanja u kome se nalazi, a na njegov ozbiljan i izričit zahtjev.

Iz zakonskog opisa proizilazi da ovo krivično djelo čine sljedeća četiri privilegujuće okolnosti koje moraju biti kumulativno ispunjene u svakom konkretnom slučaju. To su[70]:

a) pasivni subjekt je punoljetno lice, dakle, lice uzrasta preko 18 godina u vrijeme izvršenja djela,

b) radnja izvršenja se preduzima od strane lica koji je rukovođen, motivisan posebnom vrstom moralne, socijalno-prihvatljive pobude. To je pobuda samilosti ili milosrđa. Ova pobuda koja kvalifikuje oblik krivice učinioca, kao direktan umišljaj, mora da postoji na strani učinioca upravo prije ili u vrijeme preduzimanja radnje lišavanja života,

c) oštećeni je lice koje se nalazi u teškom zdravstvenom stanju, stanju fizičkog ili duševnog oboljenja. Zakonik ne određuje prirodu, karakter i oblik zdravstvenog stanja, već samo navodi da je to “teško” stanje. Očigledno je da ovdje dolazi u obzir oboljenje koje je trajno i teško, što znači da se prema savrijemenim medicinskim saznanjima ne može predvidjeti koliko će dugo liječenje trajati, odnosno da li će biti uspješno, a pri tome je i neizvjestan ishod liječenja, s tim što u konkretnom slučaju licu prijeti (stvarno, blisko, neposredno) nastupanje posljedice smrti i

d) radnja lišavanja života se preduzima na ozbiljan i izričit zahtjev oštećenog.

Za postojanje ovog djela, što predstavlja njegovu specifičnost, zahtijeva se prethodna aktivnost pasivnog subjekta (oštećenog). Naime, ovakav zahtjev oštećenog lica treba da predstavlja rezultat njegove čvrste i nepokolebljive svjesno i voljno donijete odluke da upravo zbog svog teškog zdravstvenog stanja bude lišeno života (usmrćeno)[71]. Taj zahtjev (kako ga Zakonik definiše) može biti saopšten na različite načine: usmeno, pismeno ili na drugi (simboličan način, konkludentnim radnjama). No, u svakom slučaju je obavezno da sadržina zahtjeva bude saznata od strane izvršioca djela, da je on razumije u potpunosti (sa aspekta njegove sadržine)[72]. Uz to se zahtijeva da oštećeni takav zahtjev za svojim usmrćenjem daje, saopštava bez prinude (bez primjene sile, pretnje,

---

108/14, 94/16 i 35/19.

[70] B.Čejović, V.Miladinović, *Krivično pravo, Posebni deo*, Niš, 1995., str.162.

[71] D.Jovašević, *Krivično pravo, Posebni deo,* Beograd, 2018., str. 14.

[72] I.Simić, M.Petrović, *Krivični zakon Republike Srbije, Praktična primena*, Beograd, 2002., str. 30.

obmane, prevare ili drugog vida pritiska na njegovu volju koji bi isključio ili umanjio sposobnost njegovog odlučivanja)[73].

Za ovo je privilegovano djelo ubistva – lišenja života u Srbiji propisana kazna zatvora u trajanju od šest mjeseci do pet godina.

Slična je situacija u pogledu razrješenja ove krivičnopravne situacije i u drugim državama u regionu. Naime, krivična zakonodavstva Crne Gore, Hrvatske i Sjeverne Makedonije takođe predviđaju ovakvo privilegovano lišenje života drugog lica na zahtjev oštećenog (žrtve). Na taj način se ova pozitivna zakonodavstva pokušavaju da razriješe sukob između dva temeljna ljudska prava. To su: a) pravo na nepovredivost života čovjeka i b) pravo na slobodno odlučivanje čovjeka o svom životu. Naime, u sukobu između ova dva univerzalnim i regionalnim međunarodnim dokumentima priznata ljudska prava (i slobode) navedena krivična zakonodavstva su dala primat, preimućstvo drugom pravu – pravu na slobodu odlučivanja čovjeka o svom životu (odnosno o načinu i vrijemenu njegovog okončanja).

Krivični zakonik Crne Gore[74], u glavi četrnaestoj pod nazivom „Krivična djela protiv života i tijela“, predviđa više oblika ispoljavanja krivičnog djela ubistva (lišenja života drugog lica). U članu 147 ovog zakonika, u sistemu privilegovanih oblika ubistva, predviđeno je krivično djelo koje nosi naziv „Lišenje života iz samilosti“. Ovo krivično djelo, za koje je propisana kazna zatvora u trajanju od šest mjeseci do pet godina, čine sljedeće privilegujuće okolnosti. To su[75]:

a) svojstvo pasivnog subjekta - samo punoljetno lice – lice uzrasta od 18 godina u vrijeme lišavanja života,

b) radnja izvršenja se preduzima iz posebne vrste moralne, plemenite, časne, društveno-prihvatljive pobude učinioca. To je „samilost“ koja mora da postoji na strani učinioca upravo u vrijeme preduzimanja radnje izvršenja,

c) pasivni subjekt se nalazi u vrijeme izvršenja djela nalazi u teškom (fizičkom ili psihičkom) zdravstvenom stanju. To je stanje znatno, u većoj mjeri ugrožava njegov život, odnosno preti nastupanjem smrtne posljedice i

d) izvršenju radnje lišavanja života[76] prethodi “ozbiljan i izričit zahtjev” oštećenog, s tim što je zahtjev upravljen na lišenje njegovog života od strane drugog lica (učinioca djela ubistva). To znači da se radnja lišavanja života pasivnog subjekta upravo preduzima nakon, u vezi, kao posljedica prethodno datog, saopštenog njegovog ozbiljnog i izričitog zahtjeva. Zapravo, između

[73] Đ.Đorđević, *Krivično pravo, Posebni deo*, Beograd, 2014., str.10.

74 “Službeni list Crne Gore“, br. 70/03, 13/04, 47/06, 40/08, 25/10, 32/11, 64/11, 40/13, 56/13, 14/15, 42/15, 58/15, 44/17, 49/18 i 3/20.

[75] B. Vučković, V. Vučković, *Krivično pravo Crne Gore*, Cetinje, 2009., str. 391.

[76] M.Babić, I.Marković, *Krivično pravo, Posebni dio*, Banja Luka, 2007., str. 29.

ovog zakonskog opisa krivičnog djela u zakonodavstvu Srbije i Crne Gore ne postoje značajnije razlike.

Kazneni zakon Hrvatske[77] u glavi desetoj, pod nazivom „Krivična djela protiv života i tijela“, među krivičnim djelima ubistva, kao privilegovano djelo ove vrste predviđa u članu 112 stav 3 “Ubistvo na zahtjev oštećenog”[78]. Za ovo djelo je propisana ista kazna kao i u prethodno analiziranim zakonodavstvima - kazna zatvora u trajanju od šest mjeseci do pet godina.

Ovo krivično djelo, prema zakonskom opisu, čine sljedeće privilegujuće okolnosti. To su[79]:

a) radnja izvršenja djela se preduzima od strane učinioca koji je rukovođen posebnim razlogom, povodom – to je izričit i ozbiljan zahtjev oštećenog. Taj se zahtjev može saopštiti, dati na bilo koji način, ali tako da se može saznati i razumjeti njegova sadržina od drugih lica, pa i samog učinioca djela. Interesantno je da hrvatski zakonodavac na strani oštećenog ne zahtijeva postojanje njegovog posebnog „ličnog svojstva ili stanja“, kao što je njegov uzrast (svojstvo punoljetnog lica) [80],

b) zahtjev za lišenje svoga života treba da istakne oštećeno lice koje se nalazi u teškom zdravstvenom stanju. Kada postoji teško tjelesno ili duševno zdravstveno stanje oštećenog, predstavlja faktičko pitanje koje sud utvrđuje na bazi nalaza i mišljenja ljekara vještaka medicinske struke[81] i

c) ubistvo se vrši iz posebne vrste pobude učinioca[82]. To je pobuda „suosjećanja“. To znači da učinilac djela u vrijeme preduzimanja radnje izvršenja posjeduje, gaji poseban odnos suosjećanja (samilosti, milosrđa) sa teškim zdravstvenim stanjem oštećenog, usljed čega ispunjava njegov ozbiljan izričit zahtjev za lišavanjem njegovog života.

Krivični zakonik Sjeverne Makedonije[83] u glavi četrnaestoj pod nazivom „Krivična djela protiv života i tijela“ predviđa: a) osnovno ubistvo, b) kvalifikovana ubistva i c) privilegovana ubistva. U okviru privilegovanih, lakših, oblika ispoljavanja ubistva, u odredbi člana 124 je predviđena krivična

77 “Narodne novine Republike Hrvatske” br. 125/11, 144/12, 56/15, 61/15, 101/17, 118/18, 126/19 i 84/21.

78 B.Pavišić, V.Grozdanić, P.Veić, *Komentar Kaznenog zakona*, Zagreb, 2007., str. 306.

79 G.Mršić, *Kaznena djela ubojstva – poseban osvrt na sudsku praksu*, Hrvatska pravna revija, Zagreb, broj 10, 2007., str. 87–100.

80 Z.Stojanović, O.Perić, *Krivično pravo, Posebni deo*, Beograd, 2000., str. 91–92.

81 Z. Kandić Popović, “Krivičnopravna zaštita ličnih prava na život”, Zbornik radova “Aktuelni problemi suzbijanja kriminaliteta”, Beograd, 1993., str. 55.

82 Z.Stojanović, O.Perić, *Krivično pravo, Posebni deo*, Beograd, 2000., str. 4.

83 „Služben vesnik na Republika Makedonija“ br. 37/96, 80/99, 4/02, 43/03, 19/04, 81/05, 60/06, 73/2006, 87/07, 7/08, 139/08, 114/09, 51/11, 135/11, 185/11, 142/12, 166/12, 55/13, 82/13, 14/14, 27/14, 28/14, 41/14, 115/14, 132/14, 160/14, 199/14, 226/15, 97/17, 170/17 i 248/18.

odgovornost i kažnjivost za djelo koje nosi naziv „Ubistvo iz plemenitih motiva“ za koje je propisana identična kazna kao i u prethodno analiziranim zakonodavstvima – kazna zatvora u trajanju od šest mjeseci do pet godina.

I ovo krivično djelo se sastoji u lišavanju života drugog lica, pod uslovom da je izvršeno sa posebnom vrstom pobude – „iz plemenitih motiva“ (kako Zakonik kaže)[84]. Bez detaljnijeg opisa, Zakonik ovo krivično djelo definiše vrstom, prirodom ili karakterom pobude učinioca sa kojom on upravo pristupa preduzimanju radnje lišavanja života (prouzrokovanja smrti) drugog lica. To su „plemeniti“, dakle, moralno prihvatljivi (socijalno opravdani) motivi koji kvalifikuju direktan umišljaj kao oblik krivice učinioca[85].

Navedena zakonska rješenja inkriminacije privilegovanog lišenja života u posmatranim regionalnim krivičnim zakonodavstvima bi mogla da se razmotre od strane sva tri zakonodavca u Bosni i Hercegovini (Federacije BiH, Brčko Distrikta BiH i Republike Srpske) u narednoj zakonodavnoj reformi, polazeći od međunarodnih standarda, ustavnopravnih rješenja, kao i potrebe pravne prakse, ali i opravdanih zahtjeva savremene politike suzbijanja kriminaliteta. U tom smislu, kao prijedlog *de lege ferenda* može se konstruisati novo privilegovano krivično djelo povrede života (ili prava na život) koje bi nosilo naziv „Lišenje života“, a ne ubistvo, sa propisanom kaznom zatvora u trajanju do pet godina. Ovo bi krivično djelo karakterisala sljedeća obilježja bića: a) pozitivna pobuda, motiv učinioca – milost, milosrđe, suosjećanje, plemenitost, b) svojstvo oštećenog – punoljetno lice (s obzirom da izjava volje maloljetnog lica nije pravno relevantna uopšte, a posebno kod tako značajnog prava kao što je pravo na nepovredivost života), c) zahtjev (odluka, izjava) oštećenog, koja je data prije izvršenja djela, na pravno relevantan način da reflektuje njegovu slobodno ispoljenu svijest i volju (odluku) u pravcu prouzrokovanja smrtne posljedice i d) eventualno zdravstveno stanje oštećenog koje ga upućuje na donošenje takve odluke, koje treba da predstavlja adekvatnu „ravnotežu“ prouzrokovanju smrtne posljedice. Ovdje oštećeni zapravo sam, svojom voljom, slobodno bira između nastupanja smrti u vrijeme kad on to sam želi „želi“ i nastupanja smrti koje neumitno prijeti usljed teškog i trajnog oboljenja ili drugog stanja narušenog zdravlja oštećenog.

Nemogućnost primjene smrtne kazne

U svakom slučaju, krivično zakonodavstvo u Bosni i Hercegovini više u sistemu kazni (kao najteže vrste krivičnih sankcija kao mjera društvene reakcije

[84] F.Bačić, Z.Šeparović, *Kazneno pravo, Posebni dio*, Zagreb, 1997., str. 29–34.
[85] P.Novoselec, *Posebni deo kaznenog prava*, Zagreb, 2007., str.11–31.

na kriminalitet) ne poznaje smrtnu kaznu kao najtežu (kapitalnu) kaznu za najteža krivična djela i najopasnije njihove učinioce.

Smrtna kazna[86] je dugo egzistirala kao dio kaznenog sistema velikog broja zemalja od vremena starog vijeka (Hamurabijev zakonik, Ur-Namuov zakonik, Bilalamov zakonik, Zakon XII tablica, Gortinski zakonik) ili iz vremena srednjeg vijeka (Ruska pravda, Zakon sudnji ljudem, Ekloga, Zemljoradnički zakon, Salijski zakon, Vinodolski zakon) za najteža krivična djela. To je ujedno i bila najteža, kapitalna kazna[87] u svim kaznenim sistemima u kojima je postojala više vijekova unazad.

Kapitalna kazna[88] je spadala u red najstarijih kazni u krivičnom pravu, pored tjelesnih i novčanih kazni. Nekada je izvršavana na veoma surov način i sa prethodnim mučenjem tzv. kvalifikovana smrtna kazna. I danas se ova kapitalna kazna izvršava, u zemljama u kojima postoji (to su zemlje van sastava Savjeta Evrope), na više načina, kao npr. strijeljanjem, vješanjem, otrovom, giljotinom, strujom itd. Međutim, danas se ne primjenjuje nikakvo prethodno mučenje, već se nastoji tamo gdje još postoji - da se izvrši bezbolno i humano[89].

U ranijim vrijemenima je smrtna kazna bila predviđena za veliki broj teških krivičnih djela, ali i za nepopravljive učinioce (sa nasilnim elementima, u povratu ili u sticaju) [90]. Snažna kritika koju su pokrenuli protiv srednjevjekovnog nehumanog prava filozofi, humanisti i prosvjetitelji i predstavnici klasične škole (Bekarija, Fojerbah, Berntam i dr.) dovela je do smanjenja broja krivičnih djela koja su zaprijećena ovom kapitalnom kaznom i do ublažavanja njenog izvršenja. Pitanje o ukidanje smrtne kazne koje je pokrenuo Bekarija dovelo je do stvaranja snažnog pokreta abolicionista čime je izazvana veoma široka diskusija o problemu smrtne kazne u kojoj su učestvovale različite profesije i koja je dovela do ukidanja smrtne kazne u nizu savremenih krivičnih zakonodavstava[9192].

---

[86] M. Tomić, "Evolucija smrtne kazne prije i u toku reforme buržoaskog krivičnog zakonodavstva u 19. Vijeku", *Advokatura Bosne i Hercegovine*, Sarajevo, broj 16, 1978., str. 62–75.

[87] M. Tomić, "Normativno regulisanje smrtne kazne u 20. vijeku", *Godišnjak Pravnog fakulteta u Banja Luci*, Banja Luka, broj 3, 1979., str. 209–221.

[88] M. Tomić, "Krivično pravo nove Jugoslavije i mjesto smrtne kazne u njemu", *Advokatura Bosne i Hercegovine*, Sarajevo, broj 29-30, 1982., str. 54–64.

[89] M. Tomić, "Aktuelnost najteže krivične sankcije i procesno pravne pretpostavke za njeno izricanje", *Godišnjak Pravnog fakulteta u Banja Luci*, Banja Luka, broj 6, 1982., str. 89–97.

[90] M. Tomić, M. Babić, "Savremeni pogled na smrtnu kaznu", *Godišnjak Pravnog fakulteta u Banja Luci*, Banja Luka, 1986., str.83–91.

[91] Z. Tomić, "Smrtna kazna i njeni supstituti u krivičnim zakonodavstvima država bivše Jugoslavije", *Godišnjak Pravnog fakulteta u Sarajevu*, Sarajevo, 2001., str. 332–355.

[92] M. Tomić, "Pokret za ukidanje smrtne kazne", *Godišnjak Pravnog fakulteta u Banja Luci*, Banja Luka, broj 2, 1978., str.169-183; M. Tomić, "Kapitalna krivična djela sankcionisana

Uzimajući u obzir razloge za i protiv smrtne kazne, danas je abolicionistički pokret u Evropi odnio prevagu i više od stotinu država ne poznaje smrtnu kaznu u svom kaznenom sistemu[93]. U Bosni i Hercegovini je smrtna kazna brisana iz sistema kazni 1998. godine. Umjesto kapitalne kazne za najteže oblike teških krivičnih djela - može se propisati kazna dugotrajnog zatvora (to je kazna lišenja slobode u trajanju od 21 do 45 godina) alternativno sa kaznom zatvora[94].

Kazna zatvora, kao osnovna i najčešće propisana (alternativno ili kumulativno sa novčanom kaznom) može se izreći kao glavna kazna, i to samo onda kada je zakonom propisana za određeno djelo i ne može biti kraća od 30 dana, niti duža od 20 godina (čl. 42 KZ BiH[95], 43. KZ FBiH i čl. 43 KZ BDBiH). Kazna zatvora[96] se izriče na pune godine i mjesece, a do šest mjeseci i na pune dane. Ova kazna zatvora se ne može izreći maloljetnom učiniocu krivičnog djela (budući da je prema ovoj kategoriji lica propisana kazna maloljetničkog zatvora). Kazna maloljetničkog zatvora je po svojoj svrsi, prirodi, trajanju i načinu izvršenja posebna vrsta kazne lišenja slobode.

Za najteže oblike teških krivičnih djela koja su učinjena sa umišljajem - može se zakonom propisati i kazna dugotrajnog zatvora (član 42b KZ BiH, član 43b KZ FBiH i član 53b KZ BD BiH)[97]. To je kazna zatvora u trajanju od 21 do 45 godina. Kazna dugotrajnog zatvora se ne može propisati kao jedina glavna kazna za pojedino krivično djelo, već uvijek u alternaciji sa kaznom zatvora[98]. Krivični zakonik Republike Srpske u članu 45 propisuje da se za najteža krivična djela i najteže oblike teških krivičnih djela koja su učinjena sa umišljajem može propisati kazna dugotrajnog zatvora u trajanju od 25 do 45 godina.

Pri tome su svi navedeni zakoni u Bosni i Hercegovini isključili mogućnost njenog izricanja mlađoj punoljetnoj osobi (osobi koja u vrijeme

---

smrtnom kaznom u krivičnom zakonodavstvu jugoslovenskih zemalja od 1804. do 1941. Godine", *Godišnjak Pravnog fakulteta u Banja Luci*, Banja Luka, broj 4, 1980., str. 283–297.

[93] The Death Penalty in the OSCE Area, Wasaw, 1999; Death Penalty Information Center, www. deathpenalty info. org. po. html; Amnesty International, The death penalty, Questions and Answers, april 2000, Al index, Act 50/01/00.

[94] U nekim krivičnim zakonodavstvima poslije ukidanja smrtne kazne za najteže oblike teških krivičnih djela - predviđena je kazna zatvora u doživotnom trajanju (Austrija, Njemačka, Švedska, Švajcarska, Francuska, Kina, Izrael, Bugarska, Albanija, Italija, Grčka).

[95] „Službeni glasnik Bosne i Hercegovine" br. 3/03, 32/03, 37/03, 54/04, 61/04, 3005, 53/06, 55/06, 32/07, 8/2010, 47/14, 22/15, 40/15, 35/18 i 46/21.

[96] B.Petrović, D.Jovašević, *Krivično pravo Bosne i Hercegovine, Opći dio*, Sarajevo, 2005., str. 321-335.

[97] M.Simović, V.Simović, Lj.Todorović, *Krivični zakoni u Bosni i Hercegovini*, Sarajevo, 2010., str. 422-423.

[98] B.Petrović, D.Jovašević, A.Ferhatović, *Krivično pravo 2*, Sarajevo, 2016., str.88-97.

učinjenja krivičnog djela nije navršila 21 godinu života), dok je primjena ove kazne isključena i prema bremenitoj (trudnoj) ženi. Kazna dugotrajnog zatvora se uvijek izriče samo na pune godine.

Interesantno je rješenje prema kome u slučaju izricanja kazne dugotrajnog zatvora u Federaciji Bosne i Hercegovine i Brčko Distriktu Bosne i Hercegovine, amnestija i pomilovanje mogu dati tek nakon izdržane tri petine ove kazne, dok je ova mogućnost u Republici Srpskoj predviđena tek posle izdržane dvije trećine kazne dugotrajnog zatvora.

Osuda na kaznu dugostrajnog zatvora se prema izričitom slovu zakonske odredbe stava 4 člana 121 KZ BiH, odnosno stava 4 člana 125 KZ BD BiH - ne može brisati. Ovo rješenje ne poznaje KZ FBiH.

Za razliku od drugih izvršnih krivičnih zakona sa primjenom u Bosni i Hercegovini, ovaj zakon u Republici Srpskoj čitavu glavu devet (pod nazivom "Izvršenje kazne dugotrajnog zatvora") posvećuje izvršenju ove najteže kazne. Prema ovom zakonskom rješenju (član 197), kazna dugotrajnog zatvora se izvršava se u ustanovi zatvorenog tipa. Lica koja izdržavaju kaznu dugotrajnog zatvora klasifikuju se u posebne vaspitne kolektive, s tim da na jednog vaspitača dolazi do 20 zatvorenika.

Zatvorenici koji izdržavaju kaznu dugotrajnog zatvora imaju i sljedeća ograničenja u toku penitensijarnog tretmana (član 198): a) oni ne mogu biti radno angažovani na poslovima koji se izvode van kruga ustanove, dok ne počnu koristiti pogodnosti koje se koriste van kruga ustanove i b) može im se vršiti kontrola pisama i telefonskih razgovora, sa čim oni moraju biti upoznati.

ZAKLJUČAK

Pravo na život, kao osnovno, temeljno univerzalno, opštecivilizacijsko ljudsko pravo, danas je zagarantovano nizom međunarodnih dokumenata, kako univerzalnog (u okviru Organizacije ujedinjenih nacija), tako i regionalnog (Savjet Evrope) značaja. U korpusu ljudskih prava i sloboda, pravo na život se nalazi na prvom mjestu. To je logično i opravdano jer bez neprikosnovenosti zaštite i obezbjeđenja ovog prava, dakle, bez sveobuhvatne zaštite prava na život čovjeka - uopšte i nema mogućnosti da ostvarenje nijednog drugog ljudskog prava ili slobode.

Stoga je pravo na život zajemčeno: a) Opštom deklaracijom o ljudskim pravima, b) Međunarodnim paktom o građanskim i političkim pravima i c) Evropskom konvencijom za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda, sa dopunskim protokolima. Ova se međunarodna dokumenta neposredno primjenjuju u Bosni i Hercegovini, na što izričito upućuju odredbe ustavnih

akata Bosne i Hercegovine kao države (odnosno njenih entiteta), kao i Statuta Brčko Distrikta BiH.

U cilju zaštite prava na život, zakonodavstvo Bosne i Hercegovine poznaje dva specifična rješenja u sistemu pozitivnog krivičnog zakonodavstva sa primjenom od 2003. godine i nizom novela. Naime, u propisima opšteg dijela, u sistemu kazni (kao najznačajnijoj vrsti krivičnih sankcija) kojima se društvo - država nastoji efikasno suprotstaviti svim oblicima - vidovima kriminaliteta fizičkih ili pravnih lica, počev od 1998. godine više ne egzistira smrtna kazna (kao negacija prava na život) za najteža krivična djela ili najteže oblike teških krivičnih djela. Umjesto smrtne, kapitalne kazne, kao i u drugim evropskim zakonodavstvima, uvedena je kazna dugotrajnog ili doživotnog zatvora, kao humaniji oblik kažnjavanja naročito opasnih učinilaca teških krivičnih djela (posebno u sticaju ili u povratu). S druge strane, sa intencijom prisutnom u nizu savremenih krivičnih zakonodavstava, posebno imajući u vidu zakonska rješenja u državama u regionu, bilo bi poželjno razmotriti mogućnost uvođenja posebnog oblika privilegovanog (lakog) ubistva u vidu lišenja života na zahtjev oštećenog.

LITERATURA

1. Ademović, N., *Pravo na slobodu i sigurnost*, Sarajevo, 2005.
2. Ademović, N., Marko, J., Marković, G., *Ustavno pravo Bosne i Hercegovine*, Sarajevo, 2012.
3. Atanacković, D., *Krivično pravo, Posebni deo*, Beograd, 1970.
4. Babić, M., Marković, I., *Krivično pravo, Posebni dio*, Banja Luka, 2007.
5. Bačić, F., Šeparović, Z., *Kazneno pravo, Posebni dio*, Zagreb, 1997.
6. Bafar, T.M., *Univerzalna ljudska prava*, Sarajevo, 2014.
7. Bošković, M., *Kriminologija s penologijom*, Novi Sad, 2002.
8. Carić, S., *Evropsko pravo ljudskih prava*, Beograd, 2015.
9. Čejović, B., Miladinović, V., *Krivično pravo, Posebni deo*, Niš, 1995.
10. Degan, V.Đ., *Međunarodno pravo*, Zagreb, 2011.
11. Djelalić, M., "Evropska konvencija za zaštitu ljudskih prava kao sredstvo zaštite ljudskih prava na pravično suđenje u Bosni i Hercegovini", *Pravo i pravda*, Sarajevo, broj 1, 2017.
12. Dimitrijević, V., Paunović, M., Đerić, V., *Ljudska prava*, Beograd, 1997.
13. Diretr, Ž., *Izvodi iz najznačajnijih odluka Evropskog suda za ljudska prava*, Beograd, 2006.
14. Doneli, Dž., *Međunarodna ljudska prava*, Sarajevo,1999.
15. Dujmović, A., *Evropska konvencija za zaštitu ljudskih prava i temeljnih sloboda*, Mostar, 2021.
16. Đorđević, Đ., *Krivično pravo, Posebni deo*, Beograd, 2014.
17. Gajin, S., *Ljudska prava – pravno sistematizovani okvir*, Beograd, 2012.

18. Grupa autora, *Povelja Ujedinjenih nacija i Opšta deklaracija o ljudskim pravima*, Novi Sad, 2000.
19. Grupa autora, *Evropska konvencija za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda – komentar*, Beograd, 2006.
20. Grupa autora, *Komentar Konvencije za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda*, Beograd, 2017.
21. Harland, C., Rochem, R., Strauss, E., *Komentar Evropske konvencije o ljudskim pravima prema praksi u Bosni i Hercegovini*, Sarajevo, 2003.
22. Jovašević, D., *Krivično pravo, Posebni deo*, Beograd, 2018.
23. Kandić Popović, Z., "Krivičnopravna zaštita ličnih prava na život" Zbornik radova *Aktuelni problemi suzbijanja kriminaliteta*, Beograd 1993.
24. Kazazić, V., *Međunarodno humanitarno pravo*, Sarajevo, 2008.
25. Kazazić, V., Nadaždin Defterarević, M., Kotlo, R., *Ljudska prava – praktikum*, Sarajevo, 2009.
26. Kittichaisaree, K., *International criminal law*, Oxford University press Inc, 2001.
27. Kozić, F., *Demokratija i ljudska prava i bosanskohercegovački ambijent*, Zenica, 2011.
28. Krivokapić, B., *Međunarodno javno pravo*, Beograd, 2017.
29. Kunić, P., Karan, S., *Ustavno pravo*, Banja Luka, 2012.
30. Kuzmanović, R., „Ustavnopravni aspekt krivičnopravne zaštite ljudskih prava i sloboda", Zbornik radova *Reforma krivičnog zakonodavstva u Republici Srpskoj*, Banja Luka, Banja Luka, 2003.
31. Kuzmanović, R., *Ustavno pravo*, Banja Luka, 2011.
32. Lazarević, Lj., *Krivično pravo, Posebni deo*, Beograd, 1993.
33. Lazarević, Lj., Vučković, B., Vučković, V., *Komentar Krivičnog zakonika Crne Gore*, Cetinje, 2004.
34. Lejlić, Š., *Ustavno pravo*, Sarajevo, 1998.
35. Manfred, N., *Implementacija ljudskih prava u Bosni i Hercegovini*, Sarajevo, 1998.
36. Marković, G., *Ustavno pravo*, Istočno Sarajevo, 2021.
37. Mršić, G., *Kaznena djela ubojstva – poseban osvrt na sudsku praksu*, Hrvatska pravna revija, Zagreb, broj 10, 2007.
38. Mrvić Petrović, N., *Krivično pravo*, Beograd, 2005.
39. Murtezić, A., *Izabrani segmenti iz oblasti zaštite ljudskih prava*, Sarajevo, 2021.
40. Nadaždin Defterdarević, M., *Evropska konvencija prema praksi Evropskog suda za ljudska prava*, Mostar, 2007.
41. Novoselec, P., *Posebni deo kaznenog prava*, Zagreb, 2007.
42. Paunović, M., Krivokapić, B., Krstić, I., *Međunarodna ljudska prava*, Beograd, Beograd, 2010.
43. Pavišić, B., Grozdanić, V., Veić, P., *Komentar Kaznenog zakona*, Zagreb, 2007.
44. Pešić, V., *Ubistva u Jugoslaviji*, Beograd, 1972.

45. Petrović, B., Jovašević, D., *Krivično pravo Bosne i Hercegovine*, Opći dio, Sarajevo, 2005.
46. Petrović, B., Jovašević, D., Ferhatović, A., *Krivično pravo 2*, Sarajevo, 2016.
47. Pobrić, N., *Ustavno pravo*, Mostar, 2000.
48. Popović, D., *Evropsko pravo ljudskih prava*, Beograd, 2012.
49. Račić, O., Milinković, B., Paunović, M., *Ljudska prava – pet decenija od usvajanja Opšte deklaracije o pravima čovjeka*, Beograd, 1998.
50. Račić, O., *Međunarodno pravo – stvarnost i iluzije*, Beograd, 2015.
51. Radovanović, M., Đorđević, M., *Krivično pravo, Posebni deo*, Beograd 1967.
52. Sadiković, Ć., *Evropsko pravo ljudskih prava*, Sarajevo, 2001.
53. Sadiković, L., *Ljudska prava*, Sarajevo, 2006.
54. Sadiković, L., *Ustavno pravo Bosne i Hercegovine, sigurnost i ljudska prava*, Sarajevo, 2012.
55. Simić, I., Petrović, M., *Krivični zakon Republike Srbije, Praktična primena,* Beograd, 2002.
56. Simović, M., Simović, V., Todorović, Lj., *Krivični zakoni u Bosni i Her*cegovini, Sarajevo, 2010.
57. Simović, M., Jovašević, D., Simović, V., "Krivičnopravna zaštita bezbednosti života u Repulici Srpskoj", Zbornik radova *Savremeni bezbjednosni rizici i prijetnje i njihov uticaj na bezbjednost država u regionu*, Banja Luka, 2016.
58. Stojanović, Z., Perić, O., *Krivično pravo, Posebni deo*, Beograd, 2000.
59. Šmitran, M., *Međunarodnopravna zaštita ljudskih prava i sloboda*, Pregled, Sarajevo, broj 1/2019.
60. Šurlan, T., *Univerzalna ljudska prava*, Beograd, 2014.
61. Tahović, J., *Krivično pravo, Posebni deo*, Beograd 1961.
62. *The Death Penalty in the OSCE Area*, Wasaw, 1999; Death Penalty Information Center, www. deathpenalty info. org. po. html; Amnesty International, The death penalty, Questions and Answers, april 2000, Al index, Act 50/01/00.
63. Tomić, M., "Evolucija smrtne kazne prije i u toku reforme buržoaskog krivičnog zakonodavstva u 19. vijeku", *Advokatura Bosne i Hercegovine*, Sarajevo, broj 16, 1978.
64. Tomić, M., "Pokret za ukidanje smrtne kazne", *Godišnjak Pravnog fakulteta u Banja Luci*, Banja Luka, broj 2, 1978.
65. Tomić, M., "Normativno regulisanje smrtne kazne u 20. vijeku", *Godišnjak Pravnog fakulteta u Banja Luci*, Banja Luka, broj 3, 1979.
66. Tomić, M., "Kapitalna krivična djela sankcionisana smrtnom kaznom u krivičnom zakonodavstvu jugoslovenskih zemalja od 1804. do 1941. Godine", *Godišnjak Pravnog fakulteta u Banja Luci*, Banja Luka, broj 4, 1980.
67. Tomić, M., "Krivično pravo nove Jugoslavije i mjesto smrtne kazne u njemu", *Advokatura Bosne i Hercegovine*, Sarajevo, broj 29-30, 1982.
68. Tomić, M., "Aktuelnost najteže krivične sankcije i procesno pravne pretpostavke za njeno izricanje", *Godišnjak Pravnog fakulteta u Banja Luci*, Banja Luka, broj 6, 1982.

69. Tomić, M., Babić, M., "Savremeni pogled na smrtnu kaznu", *Godišnjak Pravnog fakulteta u Banja Luci*, Banja Luka, broj 10, 1986.
70. Tomić, Z., "Smrtna kazna i njeni supstituti u krivičnim zakonodavstvima država bivše Jugoslavije", *Godišnjak Pravnog fakulteta u Sarajevu*, Sarajevo, 2001.
71. Tomović, Ž., Bogićević, Č., *Ljudska prava – međunarodni dokumenti*, Podgorica, 2003.
72. Trnka, K., *Ustavno pravo*, Sarajevo, 2006.
73. Turković, K., *et al., Komentar Kaznenog zakona*, Zagreb, 2013.
74. *Ustav Bosne i Hercegovine*, "Aneks IV Opšteg okvirnog sporazuma za mir u Bosni i Hercegovini" i "Službenik glasnik Bosne i Hercegovine" broj 25,2009.
75. Vučković, B., Vučković, V., *Krivično pravo Crne Gore*, Cetinje, 2009.
76. Vukčević, M., Čupić, D., *Uvod u ljudska prava*, Beograd, 2013.
77. Zlatarić, B., Domaška, M., *Rječnik krivičnog prava i postupka*, Zagreb, 1966.

DIGNIFIED DEATH IN THE SYSTEM OF PROTECTION OF THE RIGHT TO LIFE - SITUATION IN BOSNIA AND HERZEGOVINA

Academician Miodrag N. Simović, PhD[99]
Vladimir M. Simović, PhD[100]

Abstract: The right to life is one of the basic, fundamental, civilization human rights. It is protected by universal and regional international documents, but also by domestic legislation - constitutional and criminal. The right to life is being granted general protection from a person's birth to their death. Special guarantees of this human right are related to the death of a person. Thus, there is a general ban on unlawful deprivation of life (through the criminal offense of murder in basic, qualified or privileged form), as well as a general ban on the use of death penalty (at least in the European criminal area), except in exceptional or extraordinary circumstances. With regard to the death of a person, general legal requirement is to ensure its dignity within medical limits. Having this in mind, some criminal legislations consider different modalities of legally permissible death in medically indicated cases. Those are the cases of legally and medically allowed euthanasia. Namely, it is about privilege of depriving another person (sick, old, etc.) of life when there are medical reasons, which, by excluding or reducing the illegality of such an act, lead to milder punishment, although the criminal offense of murder, punishable by law, still

[99] Constitutional Court of Bosnia and Herzegovina; Faculty of Law of the University of Bihac; Academy of Sciences and Art of Bosnia and Herzegovina
[100] Prosecutor's Office of Bosnia and Herzegovina; Faculty of Security and Protection Independent University in Banja Luka

exists. The paper analyzes the positive legislation of Bosnia and Herzegovina regarding the incrimination of causing death (deprivation of life) of another person in a difficult physical or mental condition, or old age with a review of comparative legislation in this area.

Key words: right to life, death, serious health condition, consent, criminal offense.

Originalni naučni rad

IZAZOVI POGLAVLJA 31 – USKLAĐIVANJE SA SPOLJNOM I BEZBEDNOSNOM POLITIKOM EVROPSKE UNIJE

Prof. dr Vladimir Čolović[1]

Apstrakt: Poglavlje 31 pristupnih pregovora Republike Srbije sa Evropskom unjom (EU) nazivamo i političkim, obzirom da sadržinu tog poglavlja čini zajednička spoljna, bezbednosna i odbrambena politika. Poglavlje 31 definiše obavezno prilagođavanje domaćih institucija, koji su zaduženi za spoljnu, bezbednosnu i odbrambenu politiku. Zajednička spoljna i bezbednosna politika Unije je deo EU koji počiva na konsenzusu između vlada država članica. Zajednička spoljna i bezbednosna politika je zvanično ustanovljena Ugovorom u Mastrihtu 1992. Ugovorom iz Lisabona iz 2009., ona je još više institucionalno integrisana u sistem EU. Što se tiče Srbije, ona je ostvarila izvestan napredak u ovoj oblasti, ali, ceo proces usklađivanja spoljne politike Srbije i EU ima politički karakter. Za Srbiju će biti veoma veliki izazov da uskladi svoju spoljnu politiku u oblasti poglavlja 31, obzirom da je zavisna od međunarodne podrške država protiv kojih EU uvodi sankcije, kao i problema vezanog za jednostrano proglašenu tzv. nezavisnost Kosova. Osim toga, autor se osvrće i na pitanje teritorijalnih sporova, kao uslova za ulazak u EU.

Ključne reči: *poglavlje 31, pregovori, spoljna politika, bezbednost, pristupanje EU, teritorijalni sporovi.*

UVOD

Ispunjenje kriterijuma koji predstavljaju sadržinu pregovaračkih poglavlja kao uslov za ulazak u Evropsku uniju (EU) predstavlja jedan od izazova svake države koja želi da postane članica ove organizacije. I Republika Srbija mora da ispuni navedene kriterijume, odnosno, da „otvori i zatvori“ 35 poglavlja. Imajući u vidu poteškoće sa kojima se Srbija suočava u ispunjenju ovih kriterijuma, možemo reći da su navedena poglavlja poseban izazov za našu državu, a pogotovo poglavlje 31, koje je, čini se, najzahtevnije sa stanovišta političke situacije u našoj zemlji. Situacija u kojoj se nalazi svet, koji se promenio od februara 2022.godine, odnosno, od momenta intervencije ruskih vojnih snaga u Ukrajini, kao i još uvek prisutna pandemija, povećavaju

[1] Institut za uporedno pravo, Beograd, e-mail: v.colovic@iup.rs; vlad966@hotmail.com

navedene teškoće koje se tiču Srbije. Odnos Srbije sa Ruskom Federacijom dodatno otežava pristupanje u EU, imajući u vidu sadašnji odnos EU prema Rusiji. Osim toga, pitanje jednostranog proglašenja nezavisnosti Kosova predstavlja višedecenijski problem, koji, naročito ovih dana, u vreme pisanja ovog rada, dobija na aktuelnosti imajući u vidu izloženost pritiscima od strane EU koja se odnosi na što hitniji dogovor Beograda i Prištine. Najzad, moramo pomenuti i pojedine nerešene teritorijalne sporove, od kojih je posebno problematičan spor sa Republikom Hrvatskom. Sva tri pitanja ili problema predstavljaju prepreke ka ispunjenju uslova koje definiše poglavlje 31. U ovom radu ćemo analizirati šta predstavlja poglavlje 31 i kakav je status Srbije u odnosu na sadržinu tog poglavlja. Posebno ćemo se osvrnuti i na neka pitanja teritorijalnih sporova u okviru EU, ali i van ove organizacije, kako bi pokazali da u potpunosti rešeni teritorijalni sporovi nisu uvek uslova za članstvo u EU.

Inače, države koje žele da budu deo EU, moraju, prilikom ulaska u ov organizaciju, imati pravni sistem koji je potpuno usklađen sa pravom EU, jer se od trenutka sticanja članstva, ono primenjuje na isti način, kao i u drugim državama članicama. Cilj pravnog usklađivanja u procesu pristupanja je usklađivanje domaćeg prava sa celokupnim pravom EU. Konkretne obaveze u procesu usklađivanja proističu iz utvrđenih faza pristupanja EU[2]. Pregovori o pristupanju EU nisu u pravom smislu reči pregovori, već određivanje uslova pod kojima će država kandidat prihvatiti i sprovesti pravne tekovine EU. Uslov za prijem u EU je prihvatanje svih prava i obaveza na kojima se zasniva EU i institucionalni okvir koji je čini[3].

Kratko ćemo samo reći, da se pravo EU ili „pravne tekovine EU" (*acquis communautaire*) sastoji od primarnog i sekundarnog prava EU. A u primarno pravo spadaju osnivački akti, koji predstavljaju osnovne ugovore kojima se definišu ciljevi Zajednice. Primarno pravo predstavlja Lisabonski ugovor, koji se sastoji od Ugovora o EU i Ugovora o funkcionisanju EU, koji je stupio na snagu 1. decembra 2009[4]. Od tih akata treba poći, kad govorimo o pristupanju država kandidata u EU.

ELEMENTI ZAJEDNIČKE SPOLJNE I BEZBEDNOSNE POLITIKA EU

Početkom 2000.-ih godina zajednička spoljna i bezbednosna politika EU je imala najdinamičniji razvoj, naročito, imajući u vidu prijem novih članica 2004. i 2007.godine. Na to su uticali mnogi faktori, od kojih izdvajamo:

[2] V.Ateljević, B.Forca, G.Župac, „Opšti aspekt priključenja država Evropskoj uniji", *Vojno delo*, br. 3/2015, 106.
[3] V.Ateljević, B.Forca, G.Župac, 108.
[4] V.Ateljević, B.Forca, G.Župac, 104.

- promene u međunarodnoj zajednici, kao i promene u definiciji bezbednosti i pretnji u međunarodnim odnosima;
- relativizacija koncepta suverenosti, kao i veće prisustvo međunarodnog intervencionima u raznim oblicima. Zbog toga je EU i stvorila različite instrumente delovanja u uslovima međunarodnih kriza, kao bitan aspekt svoje spoljne i bezbednosne politike. U navedenom nalazimo i pojedine elemente „post-vestfalskog“ sistema u međunarodnim odnosima;
- promena politike SAD koje se odnosi na jačanje unilateralne politike, kao i na smanjenje vojnog angažmana SAD u Evropi;
- ratovi na Balkanu devedesetih godina XX veka, koji su promenili koncept bezbednosti na tlu Evrope; i
- veće usklađivanje spoljne politike EU, posebno u odnosu na ostale države[5].

Evropska bezbednosna i odbrambena politika funkcioniše u okviru zajedničke spoljne i bezbednosne politike EU, ali ima i svoje specifične elemente strukture, koje su bitne za njeno funkcionisanje kao što su: - sastanci Evropskog saveta i Saveta ministara odbrane EU, - Visoki predstavnik za spoljnu i bezbednosnu politiku EU, - politički i bezbednosni komitet koji čine ambasadori zemalja članica zaduženi za Evropsku bezbednosnu i odbrambenu politiku, - vojni komitet EU, koji čine predstavnici nacionalnih šefova generalštabova, i -komitet za civilne aspekte upravljanja krizama[6].

Da li EU može da se pretvori u postklasičnu silu, kako bi mogla da se poredi sa drugim silama u svetu? To je pitanje koje zavisi od transformacije EU. No, eventualna transfromacija EU neće biti moguća, ako se ne prevaziđu određene suprotnosti u okviru EU. Izdvajamo neke: - sa jedne strane postoji potreba za stvaranjem jedinstvenog političkog centra odlučivanja, a sa druge, postoji želja država članice da zadrže najveći deo ili celokupnu nadležnost u oblasti spoljne politike i odbrane; - suprotnost (kon)federalnih ciljeva EU, s jedne strane i otvorenog ili indirektnog jačanja nacionalizma i povratak identitetu “države-nacije”; - suprotnost između velikih geostrateških ciljeva, s jedne strane i nedovoljnih operativnih instrumenata, što se odnosi, pre svega, na finansijska ulaganja u odbranu; - neusklađenost, sa jedne strane, multilateralnih ciljeva i načela koja se odnosena podršku međunarodnom sistemu i poretku, sa unilateralnim delovanjem, koje dovodi i do kršenja osnovnih pravila međunarodnog sistema, sa druge strane; - problem koji se odnosi na

[5] D. Lopandić, „Evropska unija u novom međunarodnom okruženju“, *Međunarodni problemi*, LX, br. 2-3, 2008 201-202.
[6] D.Lopandić, 219.

usklađenost želje za daljim proširenjem Unije i teškog postizanja konsenzusa oko prijema drugih država u članstvo; - problem oko nastojanja da se postigne visok stepen autonomije EU i prihvatanja vodeće uloge SAD; - problem oko prihvatanja potrebe za daljim razvojem strateškog partnerstva sa Rusijom i podsticanja novih kriznih žarišta[7].

Evropska komisija je 06.02.2018.godine u Strazburu načinila saopštenje koje je upućeno Evropskom parlamentu, Evropskom savetu, Evropskom ekonomskom i socijalnom komitetu i Komitetu regiona, koje je nazvano „Strategija kredibilne prespektive proširenja i pojačanog angažovanja EU u regionu zapadnog Balkana“[8]. Ovaj dokument je potvrdio pristupanje država koje čine region zapadnog Balkana i tada je prvi put dat vremenski okvir u kome do tog pristupanja može da dođe, a to je 2025.godine. Naravno, u Strategiji se navodi da će do toga doći, ako budu ispunjeni navedeni u članu 49 Sporazuma o EU, a to su Kriterijumi iz Kopenhagena[9]. Zašto baš 2025.godina. Prvi razlog se, najverovatnije, tiče činjenice da će to biti prva godina rada novog saziva Evropske komisije, a koji bi stupio na dužnost krajem 2024. Drugi razlog se tiče postizanja dodatnog vremena za eventualnu konsolidaciju sopstvenog sistema u okviru EU, koji je zahvaćen krizom, koja je nastala 2008.godine[10]. U tekstu Strategije posebno je naglašen problem postojanja važnih nerešenih bilateralnih sporova među državama kandidatima za prijem u članstvo EU, koje je neophodno rešiti. Upozoreno je da Unija neće u svoj sastav uvesti te sporove i nestabilnost do koje bi oni u budućnosti mogli da dovedu[11]. Ovde mislimo i na teritorijalne sporove o kojima će biti reči kasnije.

Videli smo zadnjih godina da su ti rokovi produžavani i da su različite okolnosti uticale da o navedenoj 2025.godini kao godini pristupanja ne možemo govoriti.

Inače, ključna poruka Strategije je da je glavni kriterijum za ocenu sposobnosti za prijem u EU svake od država kandidata biti kvalitet reformi sprovedenih u ključnim oblastima: vladavini prava, poštovanju ljudskih i manjinskih prava, javnoj upravi, pravosuđu, borbi protiv korupcije i organizovanog kriminala, ekonomiji, kao i funkcionisanju demokratskih institucija[12].

[7] D.Lopandić, 222-223
[8] M. Milutinović, „Uticaj strategije proširenja Evropske unije za zapadni Balkan“, *Vojno delo*, br. 4/2019, 24
[9] M.Milutinović, 25
[10] M.Milutinović, 27
[11] M.Milutinović, 29
[12] M.Milutinovć, 34

UOPŠTE O PREGOVARAČKOM POGLAVLJU 31

Sadržinu pregovaračkog poglavlja 31 čini, pre svega, zajednička spoljna, bezbednosna i odbrambena politika EU. Veoma često se ovo poglavlje naziva i političkim. Praktično, ovo poglavlje se sastoji od pravno obavezujućih međunarodnih ugovora i imperativa usklađivanja sa političkim tekovinama EU[13]. Kako bi ispunila uslove iz ovog poglavlja, Republika Srbija, kao i sve ostale zemlje koje su kandidati za ulazak u EU, mora da uskladi svoje spoljnopolitičko delovanje sa spoljnopolitičkim pristupom EU, a u skladu sa odlukama Spoljnopolitičkog saveta i Evropskog saveta EU. Isto tako, u okviru ovog poglavlja se definiše i obaveza institucija države kandidata u oblasti spoljne, bezbednosne i odbrambene politike da se prilagode institucionalnim okvirima EU u okviru poglavlja 31.

U poglavlju 31 se navode i elementi koji, u stvari, predstavljaju uslove, koje kandidat za ulazak u EU mora da ispuni. Inače, tokom prethodnih pregovora o proširenju EU, ovo poglavlje nije tretirano kao problematično, odnosno, ono se lako zatvaralo, jer se u to vreme radilo o ispunjenju tehničkih uslova (iako i ovde možemo postaviti pitanje vezano za teritorijalne sporove, o čemu će kasnije biti reči). Naime, sve zemlje kandidati, osim Kipra i Malte, bile su članice NATO, tako da se nije dovodilo u pitanje uslova koje ovo poglavlje definiše. No, sada je drugačija situacija, pogotovo kada je u pitanju Republika Srbija, obzirom na jednostrano otcepljenje tzv. Republike Kosovo, koje Srbija ne priznaje, kao i na situaciju u Ukrajini, imajući u vidu zajednički stav svih članica EU prema ratu koji je izbio u februaru 2022. i odnosu prema Ruskoj Federaciji. Naravno, i teritorijalni spor sa Hrvatskom predstavlja, kako smo rekli, problem.

Inače, zajednička spoljna i bezbednosna politika EU počiva na konsenzusu između vlada država članica, tako da nije vezana za nadnacionalne strukture i politike EU. U okviru navedene zajedničke politike ne postoji prenos suvereniteta na institucije EU. Ova politika predstavlja samo deo ukupnih spoljnih odnosa EU, obzirom da značajan deo odnosa EU sa trećim državama ima svoj osnov u komunitarnim politikama koje se sprovode u okviru nadnacionalnih struktura EU, kao što su spoljni trgovinski odnosi, razvojna i humanitarna pomoć, politika pristupanja novih država članica u EU, Evropska susedska politika prema državama u okruženju[14].

U članu 24. Ugovora o EU je navedeno da zajednička spoljna i bezbednosna politika EU „obuhvata sve oblasti spoljne politike i sva pitanja

[13] Vodič kroz poglavlje 31 pretpristupnih pregovora Srbije sa Evropskom unijom, ISAC fond Centar za međunarodne i bezbednosne poslove, Beograd 2015., 13
[14] *Ibidem,* 14.

vezana za bezbednost Unije, uključujući i progresivno formulisanje zajedničke odbrambene politike, koja može voditi ka zajedničkoj odbrani“. Ova politika je zvanično uspostavljena Sporazumom u Mastrihtu 1992.godine, kao drugi stub EU, a Lisabonskim ugovorom iz 2009.godine, ova politika je još više institucionalno integrisana u sistem EU. Naime, osnovala se Evropska služba za spoljne poslove koja predstavlja jedan od glavnih stubova spoljne politike EU[15].

Po članu 31 pomenutog Ugovora sve odluke se u okviru ove politike donose jednoglasno. Ciljevi koji se kroz sprovođenje ove politike žele postići su navedeni u članu 21 Ugovora i oni su sledeći:

- očuvanje vrednosti na kojima je EU utemeljena, kao i fundamentalnih interesa, bezbednosti,
nezavisnosti i integriteta;
- konsolidovanje i podrška demokratiji, vladavini prava, ljudskim pravima i principima međunarodnog prava;
- očuvanje mira, prevencija konflikata i jačanje međunarodne bezbednosti, u skladu sa svrhom
i principima Povelje UN, kao i principima Završnog dokumenta iz Helsinkija i ciljevima Pariske povelje, uključujući i one koje se odnose na spoljne granice;
- podsticanje održivog ekonomskog, socijalnog razvoja, kao i razvoja zaštite životne sredine država u razvoju, sa osnovnim ciljem iskorenjivanja siromaštva;
- ohrabrivanje integracije svih zemalja u svetsku ekonomiju, i progresivno ukidanje svih prepreka u međunarodnoj trgovini;
- podrška razvoju međunarodnih mera na očuvanju i unapređenju kvaliteta životne sredine i održivog upravljanja globalnim prirodnim resursima, a u cilju osiguravanja održivog razvoja[16].

Navedeni ciljevi su, moramo da kažemo, opšti i oni bi predstavljali obavezne elemente spoljne i bezbednosne politike, bez obzira o kojoj državi ili međunarodnoj organizaciji se radi. Ako pogledamo sve navedene ciljeve, moramo reći da se oni zasnivaju na stabilnosti, što se i očekuje od bilo kog akta koji reguliše datu oblast. Ipak, fleksibilno tumačenje predstavlja problem, što doprinosi različitom tumačenju uslova koje države kandidati moraju da ispune. To se, naročito, odnosi na Srbiju.

[15] *Ibidem,* 15.
[16] *Ibidem.*

SPOLJNA POLITIKA EU PO LISABONSKOM UGOVORU

Početak Zajedničke spoljne i bezbednosne politike Evropske unije vezujemo još za sedamdesete godine XX veka. Kasniji razvoj Zajednice je doprineo želji za stvaranjem jedne čvršće organizacije što je i učinjeno i Ugovorom iz Mastrihta 1992.godine. Nakon donošenja tog Ugovora, nastala je želja mnogih država, pre svega, iz istočne Evrope za uključenjem u EU. U vezi sa tim, šefovi država ili vlada su u Kopenhagenu 1993.godine utvrdili osnovne kriterijume za članstvo. Time su postavljeni temelji proširenja. Oni su sledeći: 1. Stabilnost državnih institucija kojima se garantuje demokratija, vladavina prava, poštovanje ljudskih prava i zaštita manjina. 2. Funkcionalna tržišna ekonomija, kao i sposobnost učešća na jedinstvenom tržištu Unije. 3. Sposobnost preuzimanja prava i obaveza koja proističu iz članstva u EU i komunitarnog prava, kao i privrženost ciljevima političke, ekonomske i monetarne unije[17].

Iako mnogi od zvaničnih dokumenata EU, koji su doneti pre Kopenhaških kriterijuma, samo implicitno predviđaju norme, za koje se zalaže EU, naknadni dokumenti, kao što su Kopenhaški kriterijumi i Sporazum iz Madrida definišu da bi EU trebalo da se rukovodi normativnim vrednostima na kojima EU počiva, kada su u pitanju međunarodni poslovi. Obzirom da EU želi da utiče na odluke i „ponašanje" druge države, logično je pitanje da li će države nečlanice biti zainteresovane da se pridruže EU, kao i koji će biti njihov motiv za ulazak u EU. Ako jedna država ne uspe da uđe u EU, jedan od razloga za to će biti, to što ta država neće biti snažno motivisana[18].

Inače, Ugovorom iz Mastrihta, kojim se osnovala EU, formiran je drugi stub saradnje u spoljnoj i bezbednosnoj politici. Član J4, tačka 1 Ugovora iz Mastrihta definiše da će Zajednička spoljna i bezbednosna politika uključiti sva pitanja koja se odnose na bezbednost EU, što podrazumeva i postepeno definisanje odbrambene politike, koja vremenom može da vodi i ka zajedničkoj odbrani. No, u istom članu, samo u tački 4, navodi se uloga NATO i obaveze koje pojedine države članice imaju prema ovom savezu, što se, pre svega, tiče odambene politike[19].

Lisabonski ugovor iz 2009. reguliše međunarodnu nadležnost EU na jasniji način. Utvrđeni su jasni ciljevi delovanja EU, kao i podela na isključive,

[17] V.Ateljević, B.Forca, G.Župac, 102

[18] M.O. Slobodchikoff., „How effective are International Organizations at Resolving Territorial Disputes among Member States: A look at the European Union", *Studies of Changing Societies: Comparative and Interdisciplinary Focus* vol.1' (2) 2012, p. 34

[19] D.Lopandić, 217

eksplicitne i implicitne nadležnosti[20]. Dok je Ugovor u Mastrihtu konkretno definisao ciljeve Zajedničke spoljne i bezbednosne politike, dotle je Lisabonski ugovor doneo važne novine u oblasti politike zajedničke bezbednosti i odbrane. Prva izmena se ogleda u različitoj pojmovnoj definiciji. Razlog je napuštanje federalnog uređenja Evrope. Tada je i Evropska bezbednosna i odbrambena politika je sada preimenovana u Zajedničku bezbednosnu i odbrambenu politiku[21].

No, moramo istaći da je najvažnija izmena u oblasti zajedničke bezbednosne i odbrambene politike definisana u članu 42 Lisabonskog ugovora. Ona se odnosi na klauzulu „uzajamne pomoći". U navedenom članu je jasno navedeno da su, u slučaju napada na jednu državu članicu, ostale države članice Evropske unije dužne da pruže pomoć državi koja je napadnuta[22].

Ugovorom iz Mastrihta, kao i Lisabonskim ugovorom, uspostavljen je institucionalni okvir za Zajedničku spoljnu i bezbedonosnu politiku koja je bila rezervisana za oblast međunarodne saradnje[23]. Ovaj institucionalni okvir predstavlja sadržinu poglavlja 31.

MEĐUNARODNI ODNOSI I STRATEGIJA BEZBEDNOSTI EU

U međunarodnim odnosima se pojvaljuju novi učesnici, kao što su multinacionalne kompanije, nevladine organizacije, svetski masovni mediji, mreže organizovanog kriminala, terorističke organizacije, itd. Svi navedeni subjekti deluju preko granice i utiču na međunarodne odnose. Nacionalna država, u klasičnom smislu tog pojma, nije više u stanju da kontroliše celokupnu svoju teritoriju, kao ni stanovništvo na teritoriji, bez obzira što poseduje monopol sile[24].

U vezi sa aktuelnim međunarodnim odnosima, moramo pomenuti da se od početka devedesetih godina XX veka uloga NATO menja. Naime, NATO nikada nije bio isključiva vojna, već i politička koalicija. Ako pogledamo Povelju NATO, videćemo da se radi o organizaciji koja je osnovana kao institucija političke, ekonomske i druge saradnje koja može da utiče na bezbednost. Znači, političko-vojni aspekt NATO saveza se potencira u

[20] N.Prolović, „Lisabonski ugovor: institucionalne izmene u oblasti spoljne politike Evropske unije", *Međunarodna politika* br. 1138, april–jun 2010., 64
[21] M. Stevović, M. Crnobrnja, „Bezbednosna politika Evropske unije i aktuelna izbeglička kriza", *Megatrend revija* Vol. 12, No 3, 2015, 332
[22] M.Stevović, M.Crnobrnja, 333
[23] M.Stevović, M. Crnobrnja, 338
[24] D.Lopandić, 203

navedenom periodu i moramo reći da NATO nije prestao da postoji, kao Varšavski pakt[25].

EU nije definisala dovoljni stepen jedinstva, a nije definisala ni odnos prema NATO i SAD. Složena kriza u EU je produbljena nakon što je na referendumima u Francuskoj i Holandiji odbačen Ugovor o ustavu za Evropu, 2004.godine[26].

Što se tiče strategije bezbednosti EU, geostrateški prioriteti EU su navedeni u dokumentu "Evropska strategija bezbednosti: Bezbedna Evropa u boljem svetu"[27]. U ovom dokumentu se određuju ključne opasnosti za bezbednost EU, koje se odnose na terorizam, širenje oružja za masovno uništenje, organizovani kriminal, itd. Isto tako, u ovom dokumentu se definišu i strateški ciljevi EU, kao što su razvoj bezbednosti u susedstvu EU (ovde se, pre svega, misli na treće države nečlanice, ali pre na države kandidate za članstvo u EU), zatim, na razvoj međunarodnog sistema zasnovanog na efektivnom multilateralizmu, kao i na preduzimanje mera kako bi se smanjila mogućnost nastanka opasnosti. Zbog toga treba razvijati diplomatske, civilne i vojne aktivnosti, kako bi se mogli ostvariti ciljevi. Kad su u pitanju vojne aktivnosti, među njima izdvajamo transformaciju vojnih snaga, veću koherentnost spoljne politike i unapređenje odnosa sa strateškim partnerima[28].

TERITORIJALNI KONFLIKTI U OKVIRU I VAN EU

Većina zemalja Evropske unije (EU) ima nerešene teritorijalne sporove, kako sa drugim zemljama članicama EU, tako i sa trećim zemljama – zemljama nečlanicama[29]. Skoro svi sporovi između članica EU egzistiraju dugi niz godina. Sve zemlje članice EU su ušle u ovu organizaciju sa tim sporovima, koji, još uvek, nisu rešeni. Pomenućemo neke od njih[30].

Na prvom mestu, pomenućemo spor oko Gibraltara, između Velike Britanije i Španije. Teritorija Gibraltara izaziva sporove stotinama godina. Razlog tome je idealni položaj ove teritorije, odnosno, Gibraltarskog moreuza. Teritorija Gibraltara je ustupljena Velikoj Britaniji, zauvek, Ugovorom iz

[25] D.Lopandić, 206-207
[26] D.Lopandić, 211
[27] D.Lopandić, 212;
https://www.isacfund.org/download/Evropska%20strategija%20bezbednosti.pdf,19.09.2022.
[28] D.Lopandić, 213
[29] V.Čolović, „Teritorijalni sporovi u zemljama Evropske unije", *Godišnjak Fakulteta pravnih nauka* Panevropskog univerziteta „Apeiron" Banja Luka, 4/2014, 38
[30] V.Čolović, 41

Utrehta 1713.godine[31]. Zbog nesporazuma između Britanije i Španije, granica između Gibraltara i kopna je bila zatvorena između 1969. i 1985. godine. Španija se ni danas ne odriče svog zahteva. Suverenitet Gibraltara je glavna tačka sporenja. Stanovnici Gibraltara su odbacili prihvatanje španskog suvereniteta na referendumu 1967., kao i 2002.[32]

Zatim, spor između Švajcarske, Austrije i Nemačke oko Bodenskog jezera, koje je jedina oblast u Evropi, u kojoj ne postoje definisane granice. Austrija i Nemačka smatraju da jezero treba da ima status kondominijuma, odnosno, da se zajednički ostvaruju suverena prava bez podele na nacionalne zone. Švajcarska odbacuje takav stav[33].

Spor između Holandije i Nemačke tiče se reke Ems i zaliva Dolart. Državna granica između donjeg saksonskog područja Frisland i provincije Groningen u Holandiji, prolazi kroz ušće reke Ems i predmet je sporenja ove dve države. Sa druge strane, zaliv Dolart se nalazi između severne Holandije i Nemačke, na zapadnoj strani ušća reke Ems[34]. Ceo spor je nastao zbog elektrane Borkum Rifgat koja bi koristila vetar kao izvor energije[35].

Spor između Holandije i Nemačke tiče se reke Ems i zaliva Dolart. Državna granica između donjeg saksonskog područja Frisland i provincije Groningen u Holandiji, prolazi kroz ušće reke Ems i predmet je sporenja ove dve države. Sa druge strane, zaliv Dolart se nalazi između severne Holandije i Nemačke, na zapadnoj strani ušća reke Ems[36]. Ceo spor je nastao zbog elektrane Borkum Rifgat koja bi koristila vetar kao izvor energije[37].

---

[31] B.Krivokapić , *Enciklopedijski rečnik međunarodnog prava i međunarodnih odnosa*, Beograd 2010, 302

[32] T.Diez, S.Stetter, M.Albert, „The European Union and the Transformation of Border Conflicts“, *Working Papers Series in EU Border Conflicts Studies*, No 1, January 2004., The University of Birmingham, 7-8

[33] J.Blatter, Performing Symbolic Politics and International Environmental Regulation: Tracing and Theorizing a Causal Mechanism beyond Regime Theory, Global Environmental Politics 9:4, November 2009. *https://www.researchgate.net/publication/46532563_Performing_Symbolic_Politics_and_International_Environmental_Regulation_Tracing_and_Theorizing_a_Causal_Mechanism_beyond_Regime_Theory*, 05.09.2022.

[34] International Boundary Study, Germany – Netherlands Boundary, The Geographer Office of the Geographer Bureau of Intelligence and Research, No. 31 – April 6, 1964, http://library.law.fsu.edu/Digital-Collections/LimitsinSeas/pdf/ibs031.pdf, 19.09.2022.

[35] Offshore Project Stirs Up German-Dutch Border Dispute, https://www.spiegel.de/international/europe/ewe-wind-park-riffgat-caught-up-in-german-dutch-border-dispute-a-843419.html, 10.09.2022.

[36] International Boundary Study, Germany – Netherlands Boundary

[37] Offshore Project Stirs Up German-Dutch Border Dispute

Spor koji izaziva veliku pažnju i koji je predstavljao i, još uvek, predstavlja „kamen spoticanja“, jeste spor Slovenije i Hrvatske oko Piranskog zaliva, kome nećemo posvećibvati posebnu pažnju.

Egejski spor između Turske i Grčke oko Imie (turski Kardak) je skup međusobno povezanih spornih pitanja između Grčke i Turske oko suvereniteta i srodnih prava u oblasti Egejskog mora[38]. Dva puta je to dovelo do krize, odnosno, skoro do izbijanja rata, 1987. i početkom 1996.godine.

Jedan od najkontroverznijih teritorijalnih sporova na prostorima zapadnog Balkana je spor oko Prevlake. Sada taj spor egzistira između Crne Gore i Hrvatske, a ranije je taj spor postojao između SR Jugoslavije i Hrvatske. Kao što je u prošlosti služio vojnim i odbrambenim ciljevima, zbog svog izuzetnog strategijskog položaja za Dubrovačko zaleđe, Konavle i Boku, tako je i u bivšoj SFRJ ovo područje bilo podvrgnuto specijalnom režimu Jugoslovenske narodne armije. Međutim, po administrativnoj međurepubličkoj granici koja je usledila posle Drugog svetskog rata, ozvaničena je predratna granična linija Dubrovačkog sreza Banovine Hrvatske[39].

*

* *

Kad je reč o zemljama zapadnog Balkana, odnosno, bivšim republikama SFRJ, teritorijalni sporovi su nastali kao razlog sukcesije Jugoslavije, odnosno, njenog raspada. Sva opšta pravila vezana za rešavanje teritorijalnih sporova nisu primenljiva u svakom pojedinačnom slučaju. Šta više, u mnogim situacijama se, u mnogome, odstupa od ovih pravila. Evropa teži ka ujedinjenju uz poštovanje određenih definisanih pravila od strane svih zemalja. No, Evropa, kao i EU, nosi breme različitih sporova u vezi granica i teritorija, koji su nastali iz različitih razloga, kako vezanih za promene na tlu jedne ili više država, tako i za odnose dve ili više različitih zemalja. Ne možemo, naravno, sve sporove svrstati u jednu od ovih grupa razloga, ali bi morali da kažemo da bi, u okviru EU, morala biti definisana okvirna pravila za rešavanje ovih sporova koji bi se modifikovali u skladu sa prirodom spora i razlogom zbog koga je nastao.

Spor između Srbije i Hrvatske

Spor između Srbije i Hrvatske tiče se granice na Dunavu. Kratko ćemo se posvetiti ovom sporu. Oko 10.000 hektara zemljišta sa srpske i oko 2.500

[38] M.Pratt, C.Schofield, The Imia/Kardak Rocks Dispute in the Aegean Sea, IBRU Boundary and Security Bulletin Spring 1996, https://www.durham.ac.uk/media/durham-university/research-/research-centres/ibru-centre-for-borders-research/maps-and-databases/publications-database/boundary-amp-security-bulletins/bsb4-1_pratt.pdf, 22.09.2022.

[39] D.Dimitrijević, „Međunarodno-pravni tretman graničnih sporova na prostoru bivše Jugoslavije“, *Međunarodni problemi* 3-4, 2003, Beograd 2003., 366

hektara sa hrvatske strane je sporno. Republika Srbija se zalaže za utvrđivanje državne granice sredinom prirodnog toka reke Dunav. Neki hrvatski autori smatraju da bi trebalo uzeti u obzir granice katastarskih opština i privatne posede građana svake od država na adama na Dunavu, kao i na suprotnoj obali te reke. Zato bi, po tom mišljenju, državna granica Srbije i Hrvatske, pre ili kasnije, trebala da „ide" maticom Dunava[40]. Obe strane mogu kao pomoćni kriterijum razgraničenja uzeti i granice katastarskih opština. Hrvatska svoj predlog za razgraničenje zasniva na katastarskom premeru iz 1878. godine, iz vremena Austrougarske monarhije. Ovako povučena granica, linijom koja razdvaja katastarske opštine, odstupala bi od toka Dunava i čak bi ga presecala 18 puta. Ipak, u tom slučaju, na hrvatskoj strani bi se našle Šarengradska i Vukovarska ada, koje su i najviše sporne, a za koje je Hrvatska najviše zainteresovana. Takvo rešenje išlo bi na štetu Srbije, jer bi ona njime izgubila deo teritorija opština Apatin i Sombor[41].

Kadje u pitanju ovaj spor, dodatnu težinu po Republiku Srbiju ima i zahtev da se u slučaju nemogućnosti rešavanja pograničnih sporazuma kroz bilateralne sporazume, konačna odluka o spornim granicama donese od strane međunarodne arbitraže. Takvi događaji bi mogli da dovedu do gubitka kontrole nad delom međunarodnog plovnog puta reke Dunav, koji ima ogromnu važnost, na način da bi Hrvatska i NATO mogli ostvariti kontrolu nad obema obalama ove reke u širem regionu Apatina i time bi Srbiji bila prekinuta direktna veza sa Mađarskom[42].

DA LI EU MOŽE REŠAVATI TERITORIJALNE SPOROVE?

EU ne poseduje instrumente za rešavanje teritorijalnih sporova i drugih teritorijalnih problema. EU ne može da pruži direktnu pomoć stranama koje imaju teritorijalni spor. Proces razgraničenja smatra se bilateralnim pitanjem za koji EU nije nadležna. Kada su u pitanju problemi granica, *acquis communautaire* ne postoji[43]. Činjenica da EU insistira na tome da nove članice nemaju sporove sa svojim susedima, teško se može ostvariti, ako se ima u vidu pomenuta situacija između Slovenije i Hrvatske, kao i spor na Kipru, imajući u vidu da su ove zemlje primljene u EU 2004., odnosno, 2013.godine. Zbog toga

[40] V.Đ.Degan, „Međunarodno pravo kao osnova rješavanja preostalih sporova na području bivše SFRJ", *Adrias svezak* 12, Zagreb-Split 2005., 49

[41] J.Nogulović, „Savremeni odnosi Republike Srbije i Republike Hrvatske kroz analizu graničnog spora u Podunavlju", *Zbornik beogradske otvorene škole*, Beograd 2012., 75

[42] M.Milutinovć, 34

[43] Z.Brozović, *Teritorijalni i granični sporovi na Zapadnom Balkanu, Studija slučaja: proces razgraničenja Srbije i Crne Gore*, Beogradski centar za bezbednosnu politiku, Beograd, mart 2012., 4

ne možemo očekivati da će članstvo u EU rešiti teritorijalne sporove u zemljama zapadnog Balkana. Ulazak tih zemalja u ovu zajednicu može ublažiti posledice ovih sporova, ali ih nikako ne može, konačno, rešiti. Veće tenzije oko teritorijalnih sporova imamo u Severnoj Irskoj, na Gibraltaru i na Kipru, nego u zemljama zapadnog Balkana[44].

POGLAVLJE 31 I PRISTUPANJE SRBIJE EU

Srbija jeste ostvarila izvestan napredak kad su u pitanju zahtevi koje definiše poglavlje 31, ali, sa dosta problema, koji i danas traju. Kod drugih zemalja Poglavlje 31 je tretirano prilično lako, odnosno. lako su ispunjavani uslovi. Ovo Poglavlje, kao i Poglavlje 35 definišu uslove koji su, evidentno, teži za Srbiju, tako da ih možemo definisati i kao arbitrarne. Proces usklađivanja Srbije ima politički karakter. Za Srbiju će biti izazov da uskladi svoju spoljnu politiku u oblasti Poglavlja 31, obzirom na direktnu zavisnost od međunarodmne podrške onih država protiv kojih EU uvodi restriktivne i druge slične mere. Sa tim u vezi, govorimo i o teritorijalnom integirtetu Srbije , a u vezi sa Poglavljem 35, obzirom da je za zatvaranje ovog poglavlja potrebna saglasnost država članica koje su priznale „nezavisno“ Kosovo[45].

Da bi Srbija postala članica Evropske unije, mora da zatvori sva pregovaračka poglavlja, što će biti znak da se u svim oblastima, od nezavisnosti pravosuđa do životne sredine, uskladila sa pravom i standardima EU. Od početka pregovora 2014, otvorena su 22 poglavlja, ali javnost gotovo da nije ni imala prilike da vidi kako to izgleda zatvoriti poglavlje – to se desilo samo jednom, krajem 2016. godine, kada su poglavlja 25 i 26, o nauci i istraživanju, odnosno kulturi i obrazovanju, otvorena i zatvorena istog dana. “Kvaka” kod ova dva poglavlja bila je u tome što u ovim oblastima gotovo da i ne postoje zajednička pravila Evropske unije, jer u njima države članice imaju široku autonomiju. S druge strane, kod većine drugih poglavlja, posao usklađivanja je veći[46].

Način na koji su 2007.godine primljeni Bugarska i Rumunija govore da se kriterijumi za prijem u članstvo EU mogu tumačiti fleksibilno, odnosno, u zavisnosti od političkih interesa u okviru EU[47].

Što se tiče Crne Gore, ona je članica NATO i nema dodatne probleme, kao što Srbija ima vezano za jednostrano proglašenu „nezavisnost“ Kosova.

[44] V.Čolović, 50-51
[45] N.Stanković, Mesto poglavlja 31 u pregovorima o pristupanju Republike Srbije Evropskoj uniji, Evropsko zakonodavstvo, br. 61-62/2017, 307-308
[46] https://europeanwesternbalkans.rs/kada-ce-srbija-krenuti-da-zatvara-pregovaracka-poglavlja/
[47] M.Milutinovć, 35

Crna Gora ima mali broj stanovnika , pa samim tim, srazmernu veličinu nacionalne ekonomije i njeno članstvo u EU ne bi mogao bitno da utiče na status starih članica, a ne bi postojala ni opasnost građana Crne Gore u zemlje EU. To znači da ulazak Crne Gore u EU ne bi bitno uticao na životni standard članica EU[48].

ZAKLJUČAK

Ispunjenje kriterijuma koje definiše poglavlje 31, koje se, kako smo rekli, naziva i političkim, predstavlja najveći izazov za Republiku Srbiju u nastojanju da postane član EU. Ti izazovi čine se nepremostivim, a činjenica je da se neće fleksibilno posmatrati kriterijumi za ulazak Srbije u EU; kao što je to bio slučaj kad su primane u članstvo neke druge države, pre svega, Bugarska i Rumunija, a treba pomenuti i prijem čak 10 država u članstvo EU 2004.godine. Koji su to izazovi. Izdvojićemo tri najbitnija, ali na kojima se najviše insisitira od strane EU. Sva tri su političke prirode, ali su dva teritorijalna, s t im što je jedan izazov vezan za, praktično, gubitak teritorije Kosova nad kojim Republika Srbija po Rezoluciji 1244 UN ima suverenitet:

1. Upravo ćemo poći od prvog izazova vezanog za jednostrano proglašenje nezavisnosti Kosova i primenu Rezolucije 1244 UN[49]. Ovim aktom se garantuje suverenitet Srbije na tom delu njene teritorije. Kada bi se potpisao pravno obavezujući sporazum kako bi se regulisao status Kosova, to bi predstavljalo ogromno odstupanje od Ustava Republike Srbije. Takav događaj bi predstavljao narušavanje nacionalnih i odbrambenih interesa, osim ako ne bi bio potvrđen na referendumu voljom građana i izmenom ustava. Tada bi moralo da dođe i do izmene Strategije nacionalne bezbednosti i Strategije odbrane, tako što bi odbrambeni kapaciteti Srbije morali da dobiju novu procenu, imajući u vidu novo okruženje[50];
2. Drugi izazov se tiče teritorijalnog spora sa Hrvatskom. Kada bi došlo do međunarodne arbitraže, koja bi rešavala pitanje granice na Dunavu, moglo bi da dođe do narušavanja nacionalnih i bezbednosnih interesa Srbije. Time bi se ugrozila i suverenost i teritorijalna celovitost;
3. Treći izazov se tiče odnosa sa Ruskom Federacijom, koji je naročito sada došao do izražaja, od februara 2022.godine. Da bi Srbija uskladila svoju spoljnu politiku sa zajedničkom spoljnom i bezbednosnom

[48] M.Milutinovć, 35-36
[49] https://www.srbija.gov.rs/kosovo-metohija/19944
[50] M.Milutinovć, 37

politikom EU, morala bi da s priključi retsriktivnim merama, kao i sannkcijama prema Ruskoj federaciji. Ovde dolazi u pitanje i dugoročno opredeljnje vezano za politiku prema Rusiji. Odnosi Srbije i Rusije se zasnivaju na istorijskim, ali i na tradicionalnim okolnostima koji se tiču religije, jezika, pripadnosti istoj etničkoj grupi, itd. Osim toga, Srbija je zavisna od međunarodne podrške Rusije u mnogim situacijama, koji se tiču i statusa Kosova. Osim toga, Rusija i Srbija imaju intenzivnu ekonomsku saradnju, a Srbija je, u tom pogledu, moramo reći, zavisna od ruskih energenata. Sve su to činjenice koje zahtevaju da se odnosi Rusije i Srbije gledaju sa jednog šireg aspekta, a ne samo sa aspekta ispunjena uslova koje se traže za prijem u članstvo EU.

Kako bi svi navedeni izazovi, odnosno, moramo reći, problemi, mogli da se reše. Teško je odgovoriti na to pitanje, imajući u viud da se radi o opredeljenju države koje mora biti dugoročno i svesti rešenje na raspisivanje refrenduma ili promenu Ustava, bilo bi u najmanju ruku, neprimereno. Sigurno je da je jedan od strateških ciljeva Srbije ulazak u EU, ali ako pogledamo poglavlje 31 i zahteve EU, onda moramo imati u vidu da predstoje teške odluke za Srbiju, imajući u vidu navedne probleme, od kojih je najveći rešenje statusa Kosova.

CHALLENGES OF CHAPTER 31 - COMPLIANCE WITH THE EUROPEAN UNION'S FOREIGN AND SECURITY POLICY

Prof. Vladimir Čolović, PhD[51]

Abstract: The Chapter 31 of the accession negotiations of the Republic of Serbia with the European Union (EU) is also called political one, given that the content of that chapter is the common foreign, security and defense policy. The Chapter 31 defines the obligatory adjustment of domestic institutions, which are in charge of foreign, security and defense policy. The Union's common foreign and security policy is a part of the EU based on consensus between the governments of the member states. The common foreign and security policy was officially established by the Maastricht Treaty in 1992. With the Treaty of Lisbon in 2009, it was even more institutionally integrated into the EU system. As for the Republic of Serbia, it has made some progress in this area, but the whole process of harmonizing the foreign policy of Serbia and the EU has a political character. It will be a great challenge for Serbia to harmonize its foreign policy in the area of Chapter 31, since Serbia depends on

[51] Institute of Comparative Law, Belgrade, e.mail: v.colovic@iup.rs; vlad966@hotmail.com

the international political support of the countries against which the EU imposes sanctions and restrictive measures. Also, the author addresses the issue of territorial disputes, as a condition for joining the EU.

Keywords: Chapter 31, negotiations, foreign policy, security, EU accession, territorial disputes.

LITERATURA

Monografije i članci

1. Ateljević V., Forca B., Župac G., „Opšti aspekt priključenja država Evropskoj uniji“, *Vojno delo*, br. 3/2015.
2. Brozović Z., *Teritorijalni i granični sporovi na Zapadnom Balkanu, Studija slučaja: proces razgraničenja Srbije i Crne Gore,* Beogradski centar za bezbednosnu politiku, Beograd, mart 2012.
3. Čolović V., „Teritorijalni sporovi u zemljama Evropske unije“, *Godišnjak Fakulteta pravnih nauka* Panevropskog univerziteta „Apeiron“ Banja Luka, 4/2014.
4. Degan V.Đ, „Međunarodno pravo kao osnova rješavanja preostalih sporova na području bivše SFRJ“, *Adrias svezak* 12, Zagreb-Split 2005.
5. Diez T., Stetter S., Albert M., „The European Union and the Transformation of Border Conflicts“, *Working Papers Series in EU Border Conflicts Studies*, No 1, January 2004., The University of Birmingham.
6. Dimitrijević D., „Međunarodno-pravni tretman graničnih sporova na prostoru bivše Jugoslavije“, *Međunarodni problemi* 3-4, 2003, Beograd 2003.
7. Krivokapić B. , *Enciklopedijski rečnik međunarodnog prava i međunarodnih odnosa,* Beograd 2010.
8. Lopandić D., „Evropska unija u novom međunarodnom okruženju“, *Međunarodni problemi*, LX, br. 2-3, 2008.
9. Milutinović M.S., „Uticaj strategije proširenja Evropske unije za zapadni Balkan“, *Vojno delo*, br. 4/2019.
10. Nogulović J., „Savremeni odnosi Republike Srbije i Republike Hrvatske kroz analizu graničnog spora u Podunavlju“, *Zbornik beogradske otvorene škole*, Beograd 2012.
11. Prolović N., „Lisabonski ugovor: institucionalne izmene u oblasti spoljne politike Evropske unije“, *Međunarodna politika* br. 1138, april–jun 2010.
12. Slobodchikoff M.O., „How effective are International Organizations at Resolving Territorial Disputes among Member States: A look at the

European Union“, *Studies of Changing Societies: Comparative and Interdisciplinary Focus* vol.1’ (2) 2012.
13. Stanković N., Mesto poglavlja 31 u pregovorima o pristupanju Republike Srbije Evropskoj uniji, Evropsko zakonodavstvo, br. 61-62/2017.
14. Stević M., Crnobrnja M., „Bezbednosna politika Evropske unije i aktuelna izbeglička kriza“, *Megatrend revija* Vol. 12, No 3, 2015.

Izvori sa Interneta

15. „Evropska strategija bezbednosti: Bezbedna Evropa u boljem svetu“, *https://www.isac-fund.org/download/Evropska%20strategija%20bezbednosti.pdf*, 19.09.2022.
16. Blatter J., Performing Symbolic Politics and International Environmental Regulation: Tracing and Theorizing a Causal Mechanism beyond Regime Theory, Global Environmental Politics 9:4, November 2009, *https://www.researchgate.net/publication/46532563_Performing_Symbolic_Politics_and_International_Environmental_Regulation_Tracing_and_Theorizing_a_Causal_Mechanism_beyond_Regime_Theory*, 05.09.2022.
17. International Boundary Study, Germany – Netherlands Boundary, The Geographer Office of the Geographer Bureau of Intelligence and Research, No. 31 – April 6, 1964, *http://library.law.fsu.edu/Digital-Collections/LimitsinSeas/pdf/ibs031.pdf*, 19.09.2022.
18. Kada će Srbija krenuti da zatvara pregovaračka poglavlja?, A.Ivković, 17.02.2022.; *https://europeanwesternbalkans.rs/kada-ce-srbija-krenuti-da-zatvara-pregovaracka-poglavlja/*, 16.09.2022.
19. Offshore Project Stirs Up German-Dutch Border Dispute, *https://www.spiegel.de/international/europe/ewe-wind-park-riffgat-caught-up-in-german-dutch-border-dispute-a-843419.html*, 10.09.2022.
20. Pratt M., Schofield C., The Imia/Kardak Rocks Dispute in the Aegean Sea, IBRU Boundary and Security Bulletin Spring 1996, *https://www.durham.ac.uk/media/durham-university/research-/research-centres/ibru-centre-for-borders-research/maps-and-databases/publications-database/boundary-amp-security-bulletins/bsb4-1_pratt.pdf*, 22.09.2022.
21. Rezolucija SB UN 1244 (1999), *https://www.srbija.gov.rs/kosovo-metohija/19944*, 17.09.2022.

Pregledni rad

POLITIKA PROŠIRENJA EU I CRNA GORA U KONTEKSTU NOVE METODOLOGIJE PROCESA PRISTUPANJA

Prof. dr Velimir Rakočević
Mr Aleksandra Jovanović

Apstrakt: Proces pristupaanja Crne Gore EU nakon više od jedne decenije integracija saglasno starom metodološkom okviru, od 2021. godine realizuje se u skladu sa novim pristupom, odnosno inoviranom metodologijom u pregovorima između dvije strane. Novi pristup predviđa transformaciju više desetina poglavlja u šest klastera od kojih je po značaju na prvom mjestu vladavina prava, odnosno funkcionisanje institucija i javne uprave, zatim, tržište, zelena agenda, vanjski odnosi i tsl. Prelazak na novu metodologiju podržan od strane Savjeta ministara EU ima za cilj ostvarenje suštinskih reformi uz povećanje međusobnog povjerenja ali i inkorporiranje reverzibilnosti i uslovnosti u proces pregovora koji treba biti znatno učinkovitiji i dinamičniji. Uvođenje tematskih klastera za više poglavlja u pregovorima podrazumijeva usmjeravanje kapciteta na najznačajnije oblasti kao i kazne za neefikasno postupanje što je bitna novina u pregovorima. Ključne oblasti u pregovorima, odnosno pravosuđe i temeljna prava kao i pravda, sloboda i bezbjednost biće zatvorene poslednje a od prosperiteeta u ovim oblastima direktno će zavisiti napredak u svim drugim sektorima. Važno je naglasiti i ekonomski aspekt pretpristupnih pregovora budući da je novim pristupom predviđeno da u zavisnosti od napretka finansijska pomoć državi bude povećana ili smanjena. Imajući u vidu da Crna Gora isuviše dugo pregovara sa EU od nove metodologije se očekuje da bitno pojača kvalitet pregovaračkog procesa.

Ključne riječi: Crna Gora, EU, politika proširenja, nova metodologija

UVODNA RAZMATRANJA

Crna Gora je u vrijeme pisanja ovog rada ušla u drugu deceniju pregovora o pridruživanju EU koji su zvanično otpočeli u mjesecu junu 2012. godine. Prethodno je država morala ispuniti brojne obaveze prije zaključenja sporazuma o pridruživanju. To se prije svega odnosi na Sporazum o stabilizaciji i pridruživanju iz 2010. godine i sticanje statusa kandidata iste godine. Prethodno je Crna Gora potpisala Privremeni sporazum sa EU. Uslov otpočinjanja završne faze pregovora bio je i ispunjenje Kopenhaških kriterijuma

koji se odonose na stabilnost institucija koje su kadre da garantuju vladavinu prava, demokratiju, prava čovjeka i naročito manjinska prava. U ovoj završnoj fazi pristupanja u kojoj se Crna Gora nalazi pregovara se o uslovima koje ova država mora ispuniti da bi bila punopravni član EU. Država pregovara pojedinačno o svakom od 33 poglavlja na koja je podijeljena pravna tekovina EU. Ključni princip je da se sve mora ispregovarati, odnosno sva poglavlja kako bi proces bio uspješan. Do konačnog potpisivanja akta o punopravnom članstvu ostalo je očigledno još dosta posla. Postavlja se pitanje može li država da ubrza proces integracije naročito u kontekstu novih geopolitičkih i drugih okolnosti. Ukoliko bi analizirali unutrašnje i međunarodne okolnosti rezultat te analize bi bio da one ipak nijesu najpovoljnije za proces pridruživanja.

Da predugo traje pregovarački proces dovoljno je navesti nekoliko činjenica. Prvo, Crna Gora je još 2010. godine zvanično postala kandidat za člana EU. Samo 18 mjeseci kasnije nadležna tijela EU verifikovala su otvaranje pregovora pri čemu je kreiran novi pristup u ovom procesu shodno kojem će poglavlja koja se odnose na pravosuđe i temeljna prava kao i pravdu slobodu i bezbjednost biti otvorena do kraja procesa pregovora. Crna Gora je u ovom trenutku otvorila sva pregovaračka poglavlja, dok je privremeno zatvorila samo tri što dovoljno govori o neefikasnosti institucija.[1]

TRENUTNA POLITIČKA SITUACIJA U CRNOJ GORI I NJEN UTICAJ NA DINAMIKU PREGOVORA SA EU

Sindrom nesmjenjivosti vlasti bio je prisutan u Crnoj Gori skoro tri decenije, odnosno sve do avgusta 2020. kada je vlast izgubila Demokratska partija socijalista sa partnerima i upravljanje državom po prvi put u njenoj dugoj istoriji preuzela opozicija. Krajem godine formirana je tzv. ekspertska vlada sa znatno manjim brojem ministarstava u kojoj je bio samo jedan političar na poziciji potpredsjednika. Od samog starta krenuli su problemi u komunikaciji izvršne i zakonodavne vlasti što je kulminiralo njenim padom početkom ove godine. Nedugo zatim formirana je nova vlada čiji premijer je bio potpredsjednik u prethodnoj vladi. Samo tri mjeseca kasnije tačnije 19. avgusta ove godine izglasano je nepovjerenje 43 Vladi Crne Gore. Razlog je formalni bio potpisivanje ugovora sa SPC a suštinski razlozi su mnogo dublji a jedan od njih je i nazadovanje u procesu pregovora sa EU. U ovom trenutku

[1]Opširnije u : Rakočević V. Jovanović A. Dinamika pregovora Crne Gore i EU u pregovaračkom poglavlju 23-pravosuđe i temeljna prava, IV MNK „Usaglašavanje pravne regulative sa pravnim tekovinama (*Acquis Communautaire*) Evropske unije - stanje u Bosni i Hercegovini i iskustva drugih“. Banja Luka, 2020.

egzistira izvršna vlast u tehničkom mandatu do izbora nove vlade ili najvjerovatnije vanrednih parlamentarnih izbora.

Prethodna dugotrajuća vlast je u vrijeme građanskog rata prilikom disolucije bivše zajedničke države uspjela da sačuva građanski mir na svojoj teritoriji zbog čega zasigurno mora biti ponosna. Takođe je uspjela da obnovi državnost na referendumu 2006. godine pod uslovima koji do tada nijesu postavljani ni jednoj zemlji budući da je za da na referendumu moralo da se izjasni ne 50% građana što je u svim starim demokratijama pravilo već 55% od izašlih na izbore. Od ostalih uspjeha treba izdvojiti punopravno članstvo u NATO 2017. godine.

Kada jedna partija neprekidno vlada toliko dugo neminovno je da se dešavaju razne anomalije u društvu od kojih se najviše prigovaralo da nije dovoljno posvećena borbi protiv različitih oblika socijalne patologijje pri čemu se akcenat stavlja na organizovani kriminalitet i korupciju kao i to da je proizvela duboku polarizaciju društva jer između ostalog nije uspjela da integriše i one svoje građane koji su bili protiv obnove nazavisnosti. Ono što se mora konstatovati jeste činjenica da je nakon parlamentarnih izbora 2020. godine mirno predala vlast iskazujući visok stepen odgovornosti i pokazala da je u ovoj državi, moguće smijeniti vlast regularno u institucijama sistema a ne nasiljem i uličnim protestima, a to je način na koji je upravo dugotrajuća vladajuća garnitura preuzela vlast.

Vlada koja je formirana u decembru 2020. godine od samog starta nije imala podršku parlamentarne većine zbog čega je dio partija koje su je izabrale bojkotovao rad parlamenta. Došlo je do podjele unutar izvršne vlasti na one koji podržavaju premijera i one koji podržavaju vicepremijera. Na skupštinskoj raspravi o nepovjerenju izvršnoj vlasti ključne primjedbe većine poslanika su se odnosile na to da je država u institucionalnoj i političkoj blokadi. I izvještaji EU o napretku su po prvi put pokazali ne samo stagniranje već i nazadovanje u pojedinim oblastima uključujući i to da pojedini resori u izvršnoj vlasti nijesu ništa preduzeli na planu integracija. Vlada je bila manjinska i nije uspjela da obezbijedi podršku da se odblokira pravosuđe a time i put ka EU. Na kraju rasprave 43 od ukupno 81 poslanika je izglasalo nepovjerenje Vladi CG.

Nova Vlada CG formirana je krajem aprila ove godine i trajala je samo do 20. avgusta 2022. godine kada joj je izglasano nepovjerenje od strane 50 poslanika. Sada se država nalazi u stanju nestabilnosti izvršne vlasti i ulazi u drugu krajnost koja ne stvara mogućnosti za ozbiljnije iskorake prema EU.

SADRŽAJ NOVE METODOLOGIJE PREGOVORA CRNE GORE SA EU

Kao što je u uvodu naglašeno Crna Gora je početkom 2020. godine verifikovala novu metodologiju pristupnih pregovora koju je sačinila Evropska komisija[2]. Bitna novina u odnosu na prethodnu metodologiju tiče se formiranja tematskih klastera koji obuhvataju više poglavlja u cilju fokusiranja na najvažnije oblasti ali i sankcionisanja države u slučaju neispunjavanja ključnih uslova. Klaster 1 obuhvata temeljna poglavlja u okviru koji se nalaze sljedeća poglavlja: a) poglavlje 23-pravosuđe i temeljna prava, b) poglavlje 24 pravda sloboda i bezbjednost, c) poglavlje 5-javne nabavke, d) poglavlje 18-statistika, e) poglavlje 32-finansijska kontrola i slično. Klaster 2 obuhvata unutrašnje tržište a klaster 3 konkurentnost i inkluzivan rast. Zelena agenda i održiva povezanost sadržaj je klastera 4. Klaster 5 obuhvata poljoprivredu, a klaster 6 vanjske odnose.

Kako je navedeno u dokumentu Kolegijuma komesara EU jačanje pristupnog procesa daje izglednu perspektivu za države Zapadnog Balkana. Smatra se da je do sada nedostajalno znatno više aktivnosti na planu bazičnih reformi s jedne strane, kao i inkorporiranje dva bitna elementa a to su reverzibilnost i uslovnost u sam proces pregovora. Ključna poruka se odnosi na neophodnost intenziviranja temeljnih reformi sa akcentom na vladavinu prava, jačanje demokratije, javne uprave i ekonomskog sektora država kandidata. Ova metodologija se prvi put primjenjuje na Crnu Goru i ono što je karakateristično jeste da se otvaraju integralno što će reći posle ispunjavanja kriterijuma, dok se pregovori o poglavljima 23 i 24 zatvaraju poslednji i napredak u ovim oblastima diktira kompletan process pregovora.

Za novu metodologiju je karakteristično i to da se pristup država kandidata pristupnim fondovima EU limitira u zavisnosti od napretka ili nazadovanja države. To znači da u slučaju izostanka reformskih aktivnosti država može biti kažnjena redukcijom novca iz EU fondova. Bitno je istaći da je novi metodološki koncept u prvi plan stavio pojedina fundamentalna pitanja kao što su jačanje saradnja sa EU, snaženje političkog dijaloga i usvajanje evropskih vrijednosti u državama ovog regiona. Na kraju uspjeh ipak zavisi od političke volje same države i njene odlučnosti da implementira naznačene vrijednosti.

[2] Novi pristup u pregovorima i metodologija eu.me/novi pristup-u pregovorima i metodologija, pristupljeno 23.08.2022.

SPREMNOST CRNE GORE ZA ČLANSTVO U EU

Crna Gora se od 2018. godine nalazi u svojevrsnoj blokadi pravosudnih institucija. Amandmanom IV na Ustav CG iz 2013. godine[3] predviđeno je da u prvom krugu glasanja dvotrećinskom većinom i u drugom krugu glasanja tropetinskom većinom svih poslanika najranije nakon mjesec dana parlament bira i razarješava sudije Ustavnog suda, Vrhovnog državnog tužioca CGi i četiri člana Sudskog savjeta iz reda uglednih pravnika. Cilj ove odredbe je bio da se postigne opšti konsenzus oko ličnosti koje bi bile nesporne za obavljanje ovih funkcija u skladu sa preporukama evropskih partnera. Međutim, zahvaljujući ovom ustavnom rješenju pravosuđe se nalazi u višegodišnjoj krizi. Godine 2018. je istekao mandat članovima Sudskog savjeta iz reda uglednih pravnika i njima se produžavaju mandati što je vrlo sporno sa aspekta zakonitosti. Problem je i izbor Vrhovnog državnog tužioca CG budući da od 2019. godine ni jedan kandidat nije dobio ne samo dvotrećinsku nego ni tropetinsku većinu. Slična situacija je sa sudijama Ustavnog suda koji od sredine septembra ove godine neće imati kvorum za odlučivanje jer jedan sudija ide u starosnu penziju. U poslednjih dva mjeseca pokušalo se doći do rješenja za ove važne funkcije ali su rezultati glasanja parlamentaraca bili poražavajući. Za sudije Ustavnog suda ni jedan kandidat nije dobio čak ni minimum glasova da prođe na plenum a bio je prijavljen veliki broj respektabilnih kandidata. To dovodi u pitanje mogućnost održavanja izbora zakazanih za jesen a bez funkcionalnog Ustavnog suda nije moguće održati izbore.

Slična situacija je bila i sa izborom četiri člana Sudskog savjeta od kojih se četvoro dobili podršku matičnog Odbora za pravosuđe ali ni jedan (pa čak ni kandidat koji je redovni profesor međunarodnog javnog prava i deset godina sudija Evropskog suda za ljudska prava) nije dobio potrebnu većinu. Sve ovo će obeshrabriti buduće kandidate da apliciraju i zbog toga će budući izbori kandidata za ove funkcije biti upitni.

U izvještaju EK za Crnu Goru za 2021. godinu[4] procijenjena je opšta spremnost države za članstvo, odnosno stepen napretka za prethodnih godinu dana u odnosu na tematske klastere shodno novoj metodologiji pregovora. U ovom dokumentu je naglašeno ono što je odavno poznato a to je da je za napredovanje u pristupanju neophodno ispunjenje privremenih mjerila u okviru poglavlja pravosuđe i temeljna prava i pravda, sloboda i bezbjednost. Političku scenu ove države karakteriše visoka polarizacija i nepovjerenje među subjektima zbog čega nije ni započeto sa reformom izbornog zakonodavstva

[3] Amandmani na Ustav Crne Gore, Službeni list Crne Gore, broj 38/2013.

[4] Vlada Crne Gore, Kancelarija za evropske integracije, Ključni nalazi-godišnji izvještaj Evropske komisije za Crnu Goru-2021. wapi..gov.me, pristupljeno 22.08.2022.

budući da su postojali permanentni konflikti između zakonodavne i izvršne vlasti. U izvještaju je jasno konstatovao da nije postignut napredak u oblasti pravosuđa što je do sada najgora ocjena zbog nemogućnosti imenovanja u pravosuđu, odnosno nepostojanja kvalifikovane većine. Ograničeni napredak je konstatovan u oblasti borbe protiv korupcije i slobode izražavanja. U odnosu na poglavlje 24 koje se odnosi na suprotstavljanje organizovanom kriminalitetu konstatovan je napredak u smislu povećanja broja procesuiranih i presuđenih slučajeva. Policijsko kriminalistička saradnja je ocijenjena pozitivnom ocjenom naročito zbog zaplijena velikih količina droga u CG i inostranstvu. Radi se o oko tri tone kokaina zaplijenjene na teritoriji CG i više desetina tona zaplijenjenih širom svijeta čiji su akteri pripadnici crnogorskih kriminalnih klanova. U poslednjih godinu dana lišene su slobode osobe koje su bile na vrlo visokim pozicijama u pravosuđu i privredi. Zbog sumnje na izvršenje krivičnog djela protivzakoniti uticaj lišena je slobode bivša dugogodišnja predsjednica Vrhovnog suda CG, zatim aktuelni predsjednik Privrednog suda CG zbog sumnje na vršenje krivičnih djela iz oblasti privrednog poslovanja. U ovom periodu uhapšen je i jedan broj visokih funkcionera u organima državne uprave, zatim direktori i članovi odbora direktora jednog broja najvećih državnih preduzeća, pripadnici bezbjednosnih službi i slično. Imajući u vidu slabosti u krivičnom pravosuđu pitanje je šta će biti epilog aktuelnih istraga.

Kada je riječ o ekonomskim parametrima utvrđeno je da je ova država umjereno spremna za razvoj tržišne ekonomije i da je u toj oblasti postignut određeni napredak i pored brojnih izazova u vrijeme pandemije COVID-19. Uočen je napredak u energetskoj i telekomunikacionoj infrastrukturi uz naznaku da privreda može izdržati jaku konkurenciju tržišta EU. Crna Gora je jedina država na starom kontinentu koja je tek 13 jula 2022. godine za Dan državnosti otvorila prvu dionicu autoputa od glavnog grada prema sjeveru zbog čega je i u izvještaju naveden nedostatak u saobraćajnoj infrastrukturi kao ograničenje integracije sa regionalnim i evropskim tržištem. Ograničeni napredak realizovan je u reformi javne uprave što je evidentno nazadovanje u odnosu na prethodni period. Istaknute su od ranije poznate slabosti kao što su politizacija, višak zaposlenih i sniženi uslovi za zapošljavanje državnih službenika. Značajan napredak je ostvaren u poglavlju javne nabavke uvođenjem elektronskog sistema javnih nabavki i povećanjem transparentnosti i efikasnosti na polju suzbijanja korupcije i sive zone ekonomije. Umjereni napredak i spremnost utvrđen je za poglavlja 18 i 32.

Na osnovu analize klastera 2 (unutrašnje tržište) konstatovan je određeni progres u dijelu kontrole tržišta i u oblasti sprječavanja pranja novca i finansiranja terorizma kao i u oblasti elektronske registracije firmi. U ovom klasteru umjereno su spremna poglavlja 1,3,4,8,9 I 28 dok poglavlja 6 i 7 imaju dobar nivo spremnosti.

Za oblast konkurentnost i inkluzivnost u okviru klastera 4 konstatovan je umjereni napredak u dijelu kontrole duvanskih prizvoda, penzija, pametne specijalizacije, stručnog osposobljavanja i olakšanja trgovine. Ukazano je i na brojne manjkavosti koje se odnose na nezavisnost medijskog sektora, akcize, PDV, monetarna i ekonomska pitanja. U fokusu je i rad na antidiskriminacionom zakonodavstvu, istraživanju i inovacijama. Treba istaći da je za poglavlja 16,19 i 25 dobijena loša ocjena, dok je dobar nivo spremnosti postignut u poglavlju 15.

U osnosu na klaster 4 koji obuhvata zelenu energiju i održivu povezanost ostvaren je pomak u dijelu tržišta energije, razvoja saobraćaja i zaštite prirode. Konstatovan je ograničeni napredak u poglavljima energetika, transevropske mreže, životna sredina i klimatske promjene. U saobraćajnoj politici nije ostvaren nikakav napredak. U odnosu na klaster 5, odnosno poljoprivredu, resurse i koheziju kostatovan je napredak u oblastima primjene IPARD programa, podrške preduzećima da usklađuju poslovanje sa EU standardima, i unapređenja upravljanja vlastitim resursima. S druge strane, naglašena je potreba izgradnje objekata za proizvodnju hrane i jačanja administrativnih kapaciteta vezano za bezbjednost hrane i ribarstvo.

Na kraju kada su u pitanju vanjski odnosi, odnosno klaster 6, konstatovan je napokon dobar nivo spremnostii i istaknuto da Crna Gora u oblasti zajedničke vanjske i bezbjednosne politike se usaglašava sa svim stavovima EU. Dakle, trenutno je Crna Gora umjereno spremna u odnosu na klastere od 1-5 a dobar nivo spremnosti pokazuje samo u kalsteru 6.

PREPREKE NA PUTU ČLANSTVA CG U EU

Nakon smjene 43 Vlade CG ona u tehničkom mandate ima vrlo ograničene kapacitete da ispuni evropsku agendu. Trenutno ključna prepreka se nalazi u bitnim oblastima koje obuhvataju pravosuđe i temeljna prava, odnosno pravdu, slobodu i bezbjednost. Zabrinjava činjenica konstatovana u izvještaju da nije ostvaren bilo kakav napredak (to je najgora ocjena do sada), što podrazumijeva nazadovanje u reformi pravosuđa. Skupština nije u stanju da se pronađe rješenje za deblokadu pravosudnih institucija zbog nepostojanja kvalifikovane većine koja bi izabrala dio članova Sudskog savjeta, jedan broj sudija Ustavnog suda i VDT.

Druga ozbiljna prepreka kad je pridruživanje u pitanju odnosi se na još uvijek neefikasnu borbu protiv korupcije. Izostao je proaktivni pristup od strane nadležnih državnih organa i specijalizovanih agencija. I dalje postoji problemi selektivnosti u pristupu, zavisnosti od političkih činilaca, a upitan je i kvalitet rada nadležnih organa. Korupcija na visokom nivou predstavlja jedan od

najvećih izazova za čije suzbijanje je potrebna adekvatna krivično pravna reakcije koja očigledno izostaje. Deficiti su prisutni što se tiče rezultata i u dijelu oduzimanja protivpravno stečene imovine bez čega nema efikasnog suzbijanja ovih formi kriminalnog ispoljavanja.

Nesporna je činjenica da Crna Gora ima harmonizovan zakonodavni i institucionalni okvir sa EU ali je ključni problem adekvatne primjene u praksi. Pri tome se posebno ima u vidu oblast ljudskih prava u dijelu neefikasnosti istraga prekomjerne upotrebe sredstava prinude od strane policije i suzbijanja krivičnih djela učinjenih iz mržnje koja su učestala u poslednje vrijeme. Vulnerabilne grupe su izložene diskriminaciji, žene su daleko od jednakosti sa muškarcima i permanentno izložene rodno zasnovanom nasilju. Sve to uočavaju evropski partneri i s pravom traže efikasnu reakciju države. Državu opterećuju i slučajevi napada na novinare koji još uvijek nijesu riješeni u smislu sudskog epiloga. Podsjećamo da još uvijek nije u potpunosti riješen slučaj ubistva glavnog urednika jednog dnevnog lista a zločin je izvršen 2004. godine, kada je osuđeno samo jedno lice zbog pomaganja u izvršenju zločina, a naručioci, organizatori i neposredni izvršioci ubistva novinara nijesu otkriveni.

Jedna od najzahtjevnijih prepreka koju treba savladati na putu integracije jeste borba protiv svih oblika organizovanog kriminaliteta koji za CG predstavlja ozbiljan bezbjednosni problem. I pored nespornih rezultata u smislu razbijanja brojnih kriminalnih grupa još uvijek dvije najopasnije kriminalne organizacije iz CG vrše krivična djela transnacionalnog kriminaliteta na više kontinenata. Od 2014. godine kada je došlo do disolucije do tada jedinstvenog klana samo u Crnoj Gori lišeno je života više od 50 pretežno mlađih pripadnika suprotstavljenih klanova. Osim toga krijumčarenje cigareta u luci Bar gotovo u cjelosti je zaustavljeno a to je nanosilo veliku štetu ne samo CG nego i državama EU.

Međutim, ključna prepreka koji stoji na putu ispunjenja mjerila iz poglavlja 23 i 24 je neefikasno rješavanje predmeta sa elementima organizovanog kriminaliteta od strane nadležnih sudova. To je od ranije prisutan bitan nedostatak koji se iskazuje kroz oslobađajuće presude u najtežim slučajevima. I dalje je prisutan problem nepostojanja kapaciterta organa otkrivanja, gonjenja i suđenja da rješavaju kompleksna krivična djela pri čemu u prvom redu mislimo na pranje novca. Evidentne su i druge prepreke na putu pridruživanja od kojih se izdvajaju problem vezani za životnu sredinu, transevropske mreže, preduzetništvo, socijalnu politiku i zapošljavanje, energetiku, saobraćaj i slično.

ZAKLJUČAK

Ukoliko Crna Gora želi napredovati u EU integracijama trenutno najvažniji zadatak je ispunjavanje privremenih kriterijuma iz poglavlja koja se odnose na pravosuđe i temeljna prava, odnosno na pravdu, slobodu i bezbjednost. Preciznije rečeno, uslov za ubrzanje pregovaračkog procesa je reforma pravosudnog sistema i znatno efikasnija borba protiv organizovanog kriminaliteta i korupcije. Da bi se ovi ciljevi ostvarili sve institucije u državi moraju dati svoj maksimum, što do sada nije bio slučaj.

LITERATURA

1. Amandmani na Ustav Crne Gore, Službeni list Crne Gore, broj 38/2013.
2. Vlada Crne Gore, Kancelarija za evropske integracije, Ključni nalazi-godišnji izvještaj Evropske komisije za Crnu Goru-2021.
3. Novi pristup u pregovorima i metodologija eu.me/novi pristup-u pregovorima i metodologija.
4. Rakočević V. Jovanović A. Dinamika pregovora Crne Gore i EU u pregovaračkom poglavlju 23-pravosuđe i temeljna prava, IV MNK konferencija „Usaglašavanje pravne regulative sa pravnim tekovinama (*Acquis Communautaire*) Evropske unije - stanje u Bosni i Hercegovini i iskustva drugih". Banja Luka, 2020.

EU ENLARGEMENT POLICY AND MONTENEGRO IN THE CONTEXT OF THE NEW ACCESSION METHODOLOGY

Prof. Velimir Rakočević, PhD[5]
Aleksandra Jovanović, MA[6]

Abstract: The process of Montenegro's accession to the EU after more than a decade of integration according to the old methodological framework, has been implemented since 2021 based on the new approach, or innovated negotiation methodology between the two sides. The new approach envisages the transformation of dozens of chapters into six clusters, of which the rule of law is the most important, i.e. the functioning of institutions and public

[5] Professor at the Faculty of Law - University of Montenegro, 2, July 13 Str, 20000 Podgorica, Montenegro, tel.: +382 280851, e-mail: veljorakocevic@yahoo.com

[6] Phd student at Faculty of Law, University of Montenegro, 2, July 13 Str, Podgorica, tel.:+38267350772, e-mail: aleksandrajovanovic417@gmail.com

administration, then the market, green agenda, external relations, etc. The transition to the new methodology, supported by the EU Council of Ministers, aims to achieve substantial reforms while increasing mutual trust, but also to incorporate reversibility and conditionality in the negotiation process, which should be much more efficient and dynamic. The introduction of thematic clusters for several chapters in the negotiations implies directing capacities to the most important areas as well as penalties for inefficient actions, which is an important novelty in the negotiations. Key areas in the negotiations, i.e. justice and fundamental rights as well as justice, freedom and security, will be closed last, and progress in all other sectors will directly depend on prosperity in these areas. It is important to emphasize the economic aspect of the pre-accession negotiations, since the new approach envisages that, depending on the progress, the financial assistance to the state will be increased or decreased. Having in mind that Montenegro has been negotiating with the EU for too long, the new methodology is expected to significantly strengthen the quality of the negotiation process.

Keywords: Montenegro, EU, enlargement policy, new methodology.

KRIVIČNO DELO DAVANJA MITA[1]
-međunarodni standardi i pravo Srbije-

Prof. dr Jovašević Dragan[2]

Apstrakt: Krivična dela korupcije – aktivno i pasivno podmićivanje - predstavljaju različite oblike i vidove ispoljavanja zloupotrebe službenog položaja ili ovlašćenja koje poznaje veliki broj savremenih krivičnih zakonodavstava, pa tako i zakonodavstvo Republike Srbije. Osnova za ove inkriminacije se nalazi u brojnim univerzalnim i regionalnim međunarodnim dokumentima. Među njima se ističe Konvencija Saveta Evrope o korupciji koja sadrži evropske standarde na bazi kojih pojedina nacionalna krivična zakonodavstva predviđaju odgovornost i kažnjivost za dva osnovna krivična dela korupcije. To su: a) primanje mita i b) davanje mita. Upravo o pojmu, elementima, karakteristikama i oblicima ispoljavanja krivičnog dela davanja mita u teorijskom i praktičnom smislu, te međunarodnim standardima u vezi ove inkriminacije govori ovaj rad.

Ključne reči: korupcija, davanje mita, krivično delo, međunarodni standardi, zakon, odgovornost

UVOD

Iako pojava davnašnjeg porekla[3], imanentna svim državnim organizacijama tokom svoje duge istorije, korupcija (*corruption* – engl., *Korruption* – nem., *коррупция*- rus., *corrupción* – špan., *la corruption* – franc. ili *corruzione* – ital. - pokvarenost, mito, podmitljivost, potkupiti, potplatiti[4]) kao negativna, socijalno-patološka i kriminogena pojava, ali i bezbednosni

[1] Rad je nastao kao rezultat finansiranja od strane Ministarstva prosvete, nauke i tehnološkog razvoja RS prema ugovoru broj 451-03-68/2022-14/200120.

[2] Redovni profesor, Pravni fakultet Univerziteta u Nišu, Republika Srbija, email:jovas@prafak.ni.ac.rs

[3] Nekada je korupcija bila društveno prihvatljivo ponašanje. Tako je u Velikoj Britaniji sve do 18. veka bio poznat sistem "patronaže" kao legitiman način dobijanja visokih upravnih, administrativnih položaja u zemlji. Prema sistemu "spoils" koji je u SAD široko primenjivan sve do 1883. godine, nakon završenih političkih izbora, političkim pristalicama su deljene političke i upravne funkcije.

[4] Vujaklija, M., 1980, *Leksikon stranih reči i izraza*, Beograd.str. 472.

izazov i danas pobuđuje pažnju ne samo stručne i političke, već i šire, opšte javnosti[5]. Dakle, korupcija predstavlja predmet analize pravne, politikološke, kriminološke, kriminalističke, međunarodne, bezbednosne i društvene teorije, ali i pravne prakse i kriminalne politike. Sve to treba da vodi jedinstvenoj i celovitoj aktivnosti svih društvenih subjekata na svim društvenim nivoima, uključujući i međunarodnu zajednicu, a ne samo nacionalne države, kako bi se korupcija smanjila, iskorenila, sprečila, odnosno suzbila ili ako to nije moguće onda bar minimizirala u svom pojavnom ispoljavanju i prouzrokovanju štetnih posledica na današnjem nivou razvoja.

Korupcija se ispoljava u različitim oblicima i vidovima. Svi se ti različiti oblici, forme njenog ispoljavanja mogu podvesti, supsumirati pod određena, u krivičnom zakonodavstvu, predviđena "korupcijska" ili "korupcionaška" krivična dela. Takva je situacija u Republici Srbiji, ali i u komparativnom krivičnom zakonodavstvu država u regionu. Naime, Krivični zakonik Srbije (KZ) iz 2005.godine sa novelama do 2019.godine u glavi trideset trećoj pod nazivom: "Krivična dela protiv službene dužnosti" poznaje dva krivična dela ove vrste, prirode i karaktera. To su: a) primanje mita – član 367. KZ i b) davanje mita – član 368. KZ. Ovo su osnovna, prava, čista krivična dela korupcije koja imaju svoj osnov u ratifikovanim međunarodnim (univerzalnim ili regionalnim) standardima čime su na ovaj način inkorporisana u nacionalno krivično zakonodavstvo.

KORUPCIJA U MEĐUNARODNOM KRIVIČNOM PRAVU

Brojni međunarodnopravni akti univerzalnog (donetih u okviru Organizacije Ujedinjenih nacija) i regionalnog (sadržanih u okviru Saveta Evrope) karaktera[6] zabranjuju korupciju, odnosno predviđaju mere, sredstva, postupke i organe za njeno suzbijanje i sprečavanje[7]. Mnogi od tih akata rezultat su rada vladinih i međuvladinih organizacija, a koje su sve imale za cilj da odrede osnove široke međunarodne borbe protiv ovog opasnog društvenog zla i teške socijalno-patološke pojave koja polagano, ali sigurno, podriva ekonomske, političke, pravne i bezbednosne osnove svih država, pa i cele međunarodne zajednice[8].

[5] Mnoge međunarodne organizacije danas prate i široko publikuju podatke o stanju i raširenosti korupcije kao što su : Transparency International, Volkwirtschaftliches Seminar Goettingen Universitat, Political and Economic Risk Consultancy Hong Kong, Institute for Management Development.

[6] Jovašević, D., 2011, *Međunarodno krivično pravo,* Niš.str. 98-101.

[7] Petrović, B., Jovašević, D., 2010, *Međunarodno krivično pravo,* Sarajevo.str.102-104.

[8] Jovašević, D., Ikanović, V., 2015, *Međunardno krivično pravo,* Banja Luka.str. 89-92.

Univerzalni međunarodni standardi o korupciji

Konvencija Ujedinjenih nacija protiv transnacionalnog organizovanog kriminala[9] koja je usvojena na međunarodnoj konferenciji u Palermu decembra 2000. godine (koju je potpisala i ratifikovala tadašnja Savezna Republika Jugoslavija u čijem sastavu se nalazila Republika Srbija) u članu 8. određuje pojam i elemente korupcije[10]. Pri tome je korupcija definisana kao forma ispoljavanja ili oblik krivičnog dela u okviru organizovanog transnacionalnog kriminala[11]. Prema ovoj definiciji korupcija je krivično delo koje je učinjeno sa namerom (sa umišljajem)[12] u vidu preduzimanja, između ostalih, i sledećih delatnosti davanja mita (član 8.) kao što su: obećanje, ponuda ili davanje državnom službeniku, posredno ili neposredno, neprimerene koristi koja je namenjena njemu lično ili nekom drugom licu ili entitetu, kako bi taj službenik delovao ili se uzdržao od delovanja u obavljanju svojih službenih dužnosti. Ovaj univerzalni međunarodni akt predviđa obavezu za države potpisnice da u svom nacionalnom krivičnom zakonodavstvu propišu krivičnu odgovornost i kažnjivost za dva krivična dela korupcije. To su:

a) davanje mita – aktivno podmićivanje i

b) primanje mita – pasivno posmićivanje.

Davanje mita se preduzima sa sledećim alternativno predviđenim radnjama izvršenja. To su: a) obećanje – iskazivanje želje da se poklon da, b) ponuda, nuđenje, pokušaj davanja poklona i c) davanje, predaja, ustupanje u državinu poklona. Ova se radnja izvršenja preduzima: a) u odnosu na određeno lice - državnog službenika, b) na određeni način - posredno ili neposredno, c) u odnosu na određeni predmet - neprimerenu korist, d) korist je namenjena lično državnom službeniku ili nekom drugom licu ili entitetu i e) sa određenim ciljem - kako bi državni službenik delovao ili se uzdržao od delovanja u obavljanju svojih službenih dužnosti.

Konvencija Ujedinjenih nacija protiv korupcije[13], koja je usvojena u Njujorku 31. oktobra 2003. godine na potpuniji način uređuje oblast prevencije i represije korupcije različitih oblika i vidova ispoljavanja. Prema članu 1. Konvencije ona je doneta sa sledećim ciljevima: a) da se unaprede i ojačaju mere za efikasnije i uspešnije sprečavanje i borbu protiv korupcije, b) da se unapredi, olakša i podrži međunarodna saradnja i tehnička pomoć u sprečavanju i borbi protiv korupcije, uključujući povraćaj sredstava i c) da se unapredi integritet, odgovornost i pravilno upravljanje javnim poslovima i javnom

[9] Službeni list SRJ – Međunarodni ugovori br. 6/2001.
[10] Pavišić, B., 2006, *Kazneno pravo Vijeća Evrope,* Zagreb.str. 259-261.
[11] Derenčinović, D., 2005, *Komentar Konvencije UN protiv korupcije,* Zagreb.str. 89-101.
[12] Degan, V.Đ., Pavišić, B., 2005, *Međunarodno kazneno pravo*, Rijeka.str. 202-208.
[13] Službeni list Srbije i Crne Gore – Međunarodni ugovori br. 12/2005.

imovinom.

Poglavlje drugo pod nazivom: "Preventivne mere" utvrđuje sistem mera, sredstava, načina i postupaka za sprečavanje korupcije. Tu su propisane: a) opšte i b) posebne (specijalne) mere prevencije. Politika i praksa sprečavanja korupcije (član 5.) predviđa obavezu država ugovornica da: a) razvija i primenjuje ili održava delotvornu, koordiniranu politiku sprečavanja korupcije kojom se unapređuje učešće društva i odražavaju načela vladavine prava, dobrog upravljanja javnim poslovima i javnom imovinom, integritet, transparentnost i odgovornost, b) ustanovi i unapredi efikasnu praksu usmerenu na sprečavanje korupcije, c) redovno vrši procenu odgovarajuće pravne regulative i upravnih mera u cilju utvrđivanja njihove adekvatnosti za sprečavanje i borbu protiv korupcije i d) sarađuje međusobno i sa odgovarajućim međunarodnim i regionalnim organizacijama na unapređenju i razvijanju mera iz ovog člana.

Poglavlje treće Konvencije pod nazivom: "Inkriminisanje i sprovođenje zakona" predviđa više krivičnih dela davanja mita u okviru korupcije.

"Podmićivanje domaćih javnih funkcionera" (član 15.) se javlja kao davanje mita. To je umišljajno (namerno) obećanje, ponudu ili davanje javnom funkcioneru, posredno ili neposredno, neopravdane koristi, njemu lično ili nekom drugom licu ili entitetu, da taj funkcioner učini ili se uzdrži od činjenja neke radnje u vršenju službenih dužnosti.

Drugo krivično delo aktivne korupcije predviđeno u članu 16. Konvencije nosi naziv: "Podmićivanje stranih javnih funkcionera". Ovo krivično delo se sastoji u namernom obećanju, ponudi ili davanju stranom javnom funkcioneru ili funkcioneru javne međunarodne organizacije, posredno ili neposredno, neopravdane koristi, njemu lično ili nekom drugom licu ili entitetu, da taj funkcioner učini ili se uzdrži od činjenja neke radnje u vršenju službenih dužnosti a u cilju sticanja ili pribavljanja ili zadržavanja poslova ili druge neopravdane koristi u međunarodnom poslovanju. U ovom slučaju se mito daje, nudi ili obećava licu koje je strani javni funkcioner. To je prema članu 2.tačka b) svako lice koje vrši zakonodavnu, izvršnu, upravnu ili sudsku funkciju strane zemlje, bilo da je na nju imenovano ili izabrano, te svako lice koje obavlja javnu funkciju za stranu zemlju, uključujući u javnom organu ili javnom preduzeću i b) funkcioner javne međunarodne organizacije (član 2, tačka v) - međunarodni službenik ili svako lice koje takva organizacija ovlasti da deluje u ime te organizacije.

Član 18.Konvencije predviđa obeležja krivičnog dela "Zloupotreba uticaja". To je namerno, umišljajno obećanje, ponuda ili davanje javnom funkcioneru ili nekom drugom licu, posredno ili neposredno, neopravdane koristi kako bi taj javni funkcioner ili to lice zloupotrebili svoj stvarni ili pretpostavljeni uticaj da bi se od nekog organa uprave ili javnog organa države

ugovornice dobila neopravdana korist za prvobitnog podstrekača tog dela ili za neko drugo lice.

"Podmićivanje u privatnom sektoru" (član 21. Konvencije) sadrži karakteristike krivičnog dela davanja mita u obavljanju privrednih, finansijskih ili komercijalnih delatnosti. Davanje mita čini obećanje, ponuda ili davanje, posredno ili neposredno, neopravdane koristi bilo kom licu koje rukovodi ili radi u bilo kom svojstvu za neki entitet u privatnom sektoru, tom licu lično ili nekom drugom licu da bi to lice, kršenjem svojih dužnosti, činilo ili se uzdržalo od činjenja.

Interesantno je rešenje Konvencije sadržano u članu 26.koje postavlja osnove krivične odgovornosti pravnih lica za krivična dela korupcije. Ovaj odredba Konvencije nosi naziv: "Odgovornost pravnih lica". Na ovom su mestu predviđene sledeće vrste odgovornosti kolektiviteta (pravnog lica sa različitim svojstvima) za krivična dela korupcije. To su: a) krivična, b) građansko-pravna i c) upravna odgovornost. Ta odgovornost ne utiče na krivičnu odgovornost fizičkih lica koja su počinila krivična dela.

No, za krivična dela korupcije ova Konvencija propisuje obavezu država ugovornica da propiši i odgovornost za: a) pokušaj krivičnog dela – umišljajno započinjanje izvršenja dela, ali bez nastupanja posledice i b) učešće (saučesništvo) u vidu: podstrekavanja (umišljajno navođenje drugog lica na izvršenje ovog krivičnog dela) i pomaganja (umišljajno omogućavanje, doprinošenje ili olakšavanje drugom licu izvršenja ovog dela).

Regionalni međunarodni standardi o korupciji

Sledeći značajan međunarodni pravni akt, doduše regionalnog karaktera jeste Krivičnopravna konvencija o korupciji koju je usvojio Savet Evrope 1999. godine[14]. I ova konvencija predviđa obavezu za države potpisnice da u svom nacionalnom krivičnom zakonodavstvu predvide određena krivična dela korupcije, propisujući sistem krivične odgvovrnosti za njihove učinioce odnosno vrste i mere kazni[15]. To su sledeća krivična dela korupcije:

a) član 2. - aktivno podmićivanje domaćih državnih službenika - postoji kao namerno činjenje u vidu obećanja, nuđenja ili davanja od strane bilo kog lica, direktno ili indirektno, nezaslužene koristi bilo kom državnom službeniku za njega ili drugo lice kako bi izvršilo ili bi se uzdržalo od vršenja svojih funkcija,

b) član 4. - podmićivanje članova domaćih javnih skupština (koje vrše

[14] Službeni list SRJ – Međunarodni ugovori br. 2/2002 i 18/2005.

[15] Derenčinović, D., 2000, *Kaznenopravni sadržaji u suprostavljanju korupciji*, Zagreb.str. 56-73 .

zakonodavnu ili administrativnu vlast),

c) član 5. - podmićivanje stranih državnih službenika,

d) član 6. podmićivanje članova stranih javnih skupština,

e) član 7. - aktivno podmićivanje u privatnom sektoru – delo koje je učinjeno namerno tokom obavljanja poslovne aktivnosti u vidu obećanja, nuđenja ili davanja, direktno ili indirektno, svake nezaslužene koristi svakom licu koje rukovodi ili koje u bilo kom svojstvu radi za entitete privatnog sektora, namenjene njemu lično ili nekom drugom licu kako bi delovalo ili se uzdržalo od delovanja, a pri tome kršilo svoje dužnosti,

f) član 9. - podmićivanje službenika međunarodnih organizacija (službenika ili drugog lica koje je zaposleno po osnovu ugovora u bilo kojoj javnoj međunarodnoj ili nadnacionalnoj organizaciji ili organu),

g) član 10. - podmićivanje članova međunarodnih parlamentarnih skupština međunarodnih i nadnacionalnih organizacija i

h) član 11. - podmićivanje sudija i službenika međunarodnih sudova.

Godine 2003. Savet Evrope je usvojio i Dodatni protokol uz Krivičnopravnu konvenciju o korupciji kojim je precizirao odredbe o merama, sredstvima i postupcima u slučaju krivičnog progona, sprečavanja i suzbijanja krivičnih dela korucpije.

Dalji kvalitativni pomak u međunarodnopravnom regulisanju osnova za jednistvenu, organizovanu, sistematsku i koordiniranu aktivnost država i njihovih nadležnih organa u sprečavanju, suzbijanju i suprotstavljanju korupciji uopšte i pojedinim njenim oblicima i vidovima ispoljavanja predstavlja prihvatanje u nacionalnim zakonodavstvima odredaba Građanskopravne konvencije protiv korupcije koju je Savet Evrope[16] usvojio još 4. novembra 1999. godine i koja je stupila na snagu novembra 2003. godine. Ova konvencija zahteva od država potpisnica da ustanove efektivna pravna sredstva i mehanizme za lica koja su pretrpela štetu nastalu delima korupcije te da im omoguće zaštitu i ostvarenje prava i interesa, pa čak uključujući i mogućnost naknade štete i kompenzacije.

Prema članu 2. Građanskopravne konvencije protiv korupcije, "korupcija" označava zahtevanje, nuđenje, davanje ili primanje, direktno ili indirektno, mita ili bilo koje nezaslužene koristi ili njeno stavljanje u izgled, koje remeti pravilno obavljanje bilo koje dužnosti ili ponašanje koje se traži od primaoca mita, nezaslužene koristi ili koristi koja se stavlja u izgled. Imajući u vidu ovakvo terminološko određenje ove negativne i kažnjive pojave, sve države su obavezne da obezbede u domaćem pravu da lica koja su pretrpela štetu kao posledicu korupcije, imaju pravo na pokretanje postupka radi dobijanja pune naknade za štetu. Takva naknada može da obuhvati materijalnu

[16] Službeni glasnik Republike Srbije – Međunarodni ugovori br. 102/2007.

štetu, izmaklu dobit ili nematerijalnu štetu[17]. Kako bi se šteta pričinjena koruptivnim ponašanjem u prvom redu državnih službenika (službenih lica kao nosilaca javne vlasti) nadoknadila, država treba da obezbedi u domaćem pravu ispunjenje sledećih uslova: a) da je tuženi izvršio ili odobrio koruptivnu radnju ili da je propustio da preduzme razumne mere da spreči takvu radnju, b) da je tužilac pretrpeo štetu i c) da postoji uzročna veza između radnje korupcije i štete.

Prema članu 5. ove Konvencije država treba da obezbedi u domaćem pravu odgovarajuće postupke, kako bi se licima koja su pretrpela štetu kao posledicu koruptivne radnje, izvršenu od strane njenih službenih lica u vršenju njihovih dužnosti, omogućilo da potražuju naknadu od države ili od njenih nadležnih organa. U cilju obezbeđenja maksimalne efikasnosti ovakvih postupaka, država treba da obezbedi u domaćem pravu da postupci za naknadu štete zastarevaju u roku koji ne može da bude kraći od tri godine, od dana kada je oštećeni saznao ili osnovano mogao da sazna za štetu ili koruptivnu radnju i za identitet odgovornog lica. Takvi postupci ne mogu da se pokrenu nakon isteka roka zastarelosti, koji ne može da bude kraći od deset godina od dana kada je koruptivna radnja izvršena.

DAVANJE MITA U KRIVIČNOM PRAVU SRBIJE

U krivičnopravnom sistemu Republike Srbije, krivična dela korupcije su sistematizovana u glavi trideset trećoj Krivičnog zakonika (KZ)[18], u glavi krivičnih dela protiv službene dužnosti. Pored opšteg krivičnog dela korupcije koje nosi naziv: "Zloupotreba službenog položaja" (član 359. KZ), ovde su propisana i dva osnovna, prava, čista, temeljna krivična dela korupcije. To su:

a) primanje mita u članu 367. KZ i

b) davanje mita u članu 368. KZ.

Zbog izuzetnog značaja koji se posvećuje problemu sprečavanja i suzbijanja korupcije poslednjih godina, raniji Krivični zakon Republike Srbije iz 1977. godine (a koji je bio u primeni do 1. januara 2006. godine) je novelom iz marta 2002. godine pored decenijama već poznatih krivičnih dela primanja i davanja mita (osnovnih krivičnih dela korupcije) predvideo i posebna ili specijalna krivična dela korupcije.

U pozitivnom pravu Republike Srbije krivično delo davanja mita (član 368. KZ)[19] se sastoji u činjenju, nuđenju ili obećanju poklona ili druge koristi

[17] Babić, M., Marković, I., 2007, *Krivično pravo, Posebni dio*, Banja Luka.str. 258-262.

[18] Službeni glasnik Republike Srbije br. 85/2005, 88/2005, 107/2005, 72/2009, 111/2009, 121/2012, 104/2013, 108/2014, 94/2016 i 35/2019.

[19] Jovašević, D., 2017, *Krivično pravo, Posebni deo*, Beograd.str. 326.

službenom, stranom službenom ili odgovornom licu da u okviru svog službenog ovlašćenja ili u vezi sa svojim službenim ovlašćenjem izvrši službenu radnju koju ne bi smelo da izvrši ili da ne izvrši službenu radnju koju bi moralo da izvrši, odnosno da izvrši službenu radnju koju bi moralo da izvrši ili ne izvrši službenu radnju koju ne bi smelo da izvrši, ili u posredovanju pri ovakvom podmićivanju domaćeg ili stranog službenog ili odgovornog lica u ustanovi ili subjektu koji ne obavlja privrednu delatnost. Ovo delo se u pravnoj teoriji naziva aktivno podmićivanje. Ono predstavlja antipod krivičnom delu primanja mita. U suštini ova dva krivična dela – aktivno i pasivno podmićivanje ne mogu postojati jedno bez drugoga, ali njihovi učinioci nisu istovremeno i "nužni saizvršioci", već je svako od njih samostalni izvršilac svog krivičnog dela.

Radi se, zapravo, o krivičnom delu kojim se "spolja" ugrožava zakonitost u vršenju službene dužnosti. Njegov učinilac nije lice koje ima posebno lično svojstvo – službenog ili odgovornog (domaćeg ili stranog) lica. Stoga se neretko u pravnoj teoriji ovo krivično delo i ne smatra "pravim", "čistim" krivičnim delom protiv službene dužnosti. No, opravdanost njegove sistematike i svrstavanja u ovu grupu krivičnih dela se pronalazi u njegovoj funkcionalnoj povezanosti sa krivičnim delom primanja mita jer je logično davanje mita praćeno primanjem mita i obrnuto. Pri tome se uvek mito daje u vezi sa vršenjem ili nevršenjem službene dužnosti, odnosno u okviru službenog ovlašćenja ili u vezi sa njim[20].

No, iako nema primanja mita (kao pravog, čistog službenog krivičnog dela), bez davanja mita, ovde se ne radi o nužnom saizvršilaštvu, već o dve posebne, samostalne inkriminacije podmićivanja.

Objekt krivičnog dela

Objekt zaštite je kod krivičnog dela davanja mita određen kao zakonito, pravilno, uredno, blagovremeno, efikasno, i kvalitetno obavljanje službene dužnosti. Ali kod ovog dela se službena dužnost povređuje ili ugrožava radnjama drugih zainteresovanih lica, a ne službenih lica kao nosilaca službenih ovlašćenja. S druge strane, objekt napada je dvojako određen. To mogu biti[21]: a) poklon i b) druga korist (imovinskog ili neimovinskog karaktera).

Poklon je svaka imovinska vrednost u smislu pokretne ili nepokretne stvari koja se daje drugom licu bez adekvatne protivnaknade (dobročina delatnost)[22]. Predmet poklona mogu da budu različite pokretne stvari: najčešće

[20] Lazarević, Lj., 1993, *Krivično pravo, Posebni deo,* Beograd.str. 323.
[21] Turković, K., et al., 2013, *Komentar Kaznenog zakona,* Zagreb.str. 370.
[22] Stojanović, Z., Perić, O., 2000, *Krivično pravo, Posebni deo,* Beograd.str. 356.

novac, skupoceni predmeti, umetnička dela ili nepokretne stvari : plac, kuća, šuma, drveće, itd. Predmet poklona takođe mogu da budu ne samo stvari, već i određena imovinska prava koja se mogu prenositi na drugo lice. No, u smislu ovog krivičnog dela poklon se može obećati čak i u slučaju kada davalac poklona ne poseduje vrednost u trenutku datog obećanja, već istu tek treba kasnije, u budućnosti da stekne[23].

Druga korist može biti ostvarivanje bilo kakve imovinske i neimovinske pogodnosti[24], primanja, povlašćenog položaja ili privilegije: dobijanje povišice u ličnom primanju, dobijanje stipendije za usavršavanje u zemlji ili inostranstvu, dobijanje neke funkcije ili privilegije, besplatno putovanje, besplatno letovanje ili zimovanje, napredovanje u službi[25].

Za postojanje ovog krivičnog dela nije od značaja vrednost datog ili obećanog poklona odnosno druge koristi. U praksi se kao sporno može pojaviti pitanje u vezi sa objektom napada kod ovog krivičnog dela - da li je vrednost poklona ili koristi potpuno bez ikakvog značaja za pravnu kvalifikaciju dela. Naime, ako se radi o poklonima male vrednosti ili simboličnim poklonima koji su inače "uobičajeni" u određenoj sredini, postavlja se sa osnovom pitanje da li ovo krivično delo uopšte postoji[26].

Oblici ispoljavanja krivičnog dela

Krivično delo davanja mita (član 368. KZ) ima tri osnovna i jedan lakši oblik ispoljavanja. To su[27]:

a) pravo aktivno podmićivanje,

b) nepravo aktivno podmićivanje i

c) posredovanje u podmićivanju.

Pravo aktivno podmićivanje je činjenje, nuđenje ili obećanje poklona ili druge koristi službenom ili odgovornom licu ili drugom licu da službeno lice u okviru svog službenog ovlašćenja ili u vezi sa svojim službenim ovlašćenjem izvrši službenu radnju koju ne bi smelo da izvrši ili da ne izvrši radnju koju bi moralo da izvrši. Ovde se radi o podmićivanju, davanju mita radi izvršenja nezakonite radnje. Pored službenom licu poklon se može obećati, ponuditi ili učiniti i[28]: a) drugom licu, ali sa ciljem da službeno lice izvrši ili ne izvrši

[23] Mrvić Petrović, N., 2005, *Krivično pravo,* Beograd.str. 357.

[24] Đorđević, M., Đorđević, Đ., 2020, *Krivično pravo*, Beograd.str. 220.

[25] presuda Vrhovnog suda Srbije broj Kž. 112/82 i presuda Vrhovnog suda Srbije broj Kž. 1221/94 .

[26] Stojanović, Z., Perić, O., 2000, *Krivično pravo, Posebni deo*, Beograd.str. 356.

[27] Babić, M., Marković, I., 2007, *Krivično pravo, Posebni dio,* Banja Luka.str. 260-261.

[28] Jovašević, D., Mitrović, Lj., Ikanović, V., 2017, *Krivično pravo Republike Srpske, Posebni deo,* Banja Luka.str. 214-216.

službenu radnju i b) odgovornom licu u ustanovi ili drugom subjektu koji ne obavlja privrednu delatnost.

Radnja izvršenja krivičnog dela se sastoji iz više alternativno predviđenih delatnosti. To su[29]:

a) činjenje (u smislu davanja, tradicije ili predaje, neposredno ili posredno, u državinu drugog lica, predaja u ruke ili ostavljanje u prostoriji ili na drugom mestu gde službeno ili odgovorno lice može uzeti predmet poklona) poklona ili činjenje bilo koje imovinske ili neimovinske koristi,

b) nuđenje (pokušaj davanja poklona ili druge koristi, delatnost fizičkog, faktičkog karaktera iz koje se jasno, nedvosmisleno manifestuje volja da se poklon ili druga korist predaju). Ova radnja po pravilu prethodi davanju poklona[30], s tim što u ovom slučaju uopšte i ne mora doći do davanja poklona i

c) obećanje (jasno izražavanje volje, želje da se da poklon, odnosno sledi, što se može učiniti rečima, simbolima, znacima, gestovima, konkludentnim radnjama, mimikom i sl, neposredno ili posredno preko drugog lica). Dakle, obećanje poklona ili koristi je stavljanje u izgled službenom ili odgovornom licu koje treba službenu radnju da izvrši ili da je ne izvrši, da će mu biti dat poklon ili kakva druga korist ako upravo zahtevanu službenu radnju izvrši ili ne izvrši. Radi se dakle o saopštavanju svoje namere u bilo kojoj formi, da poklon ili korist slede. Kao obećanje davanja mita može se, prema shvatanju pravne teorije, u smislu bilo kakvog saglašavanja da se mito preda se može odrediti i kao[31] prihvatanje zahteva službenog lica od davaoca mita koji još uvek poklon ili drugu korist nije dao.

Delo postoji i kada je poklon dat ili obećan na inicijativu ili zahtev domaćeg ili stranog službenog ili odgovornog lica. Delo je svršeno činjenjem, nuđenjem ili obećanjem[32] poklona ili druge koristi u vezi sa izvršenjem nezakonite službene radnje bez obzira da li takva radnja uopšte i izvršena ili ne.

Za postojanje ovog dela nije nužno da je podmićeno lice izvršilo, odnosno propustilo ono radi čega je podmićivano. Isto tako nije od značaja za postojanje ovog dela da li je izvršilac ovog dela kada se trdai o obećanju poklona ili druge koristi takvo obećanje i ispunilo[33].

Pri tome se davanje, nuđenje ili obećanje poklona može vršiti prema službenom ili odgovornom licu neposredno, lično, ali i posredno preko bilo kog

---

[29] Jovašević, D., 2003, *Komentar Krivičnog zakona Republike Srbije sa sudskom praksom,* Beograd.str. 502-503.

[30] Stojanović, Z., Delić, N., 2013, *Krivično pravo, Posebni deo,* Beograd.str. 343-344.

[31] Stojanović, Z., Delić, N., 2013, *Krivično pravo, Posebni deo,* Beograd.str. 344.

[32] za postojanje dela je dovoljno da se službenom licu samo obeća poklon, a to što nijnj moglo biti utvrđeno da li je u konkretnom slučaju zaista i došlo do predaje poklona, ne isključuje postojanje krivičnog dela davanja mita (presuda Vrhovnog suda Srbije Kž. 4172/56).

[33] Đorđević, Đ., 2014, *Krivično pravo, Posebni deo,* Beograd.str. 246.

drugog lica[34]. U ovom slučaju je bitno da se mito daje, nudi ili obećava sa ciljem da službeno ili odgovorno lice izvrši (odnosno ne izvrši) službenu radnju u okviru svog službenog ovlašćenja ili u vezi sa svojim službenim ovlašćenjem[35].

Delo je svršeno samom ponudom ili predajom poklona, odnosno davanjem obećanja o poklonu ili neke druge koristi u vezi sa izvršenjem nezakonite službene radnje od strane službenog lica, bez obzira da li je ono radnju izvršilo, odnosno propustilo da izvrši ili ne[36]. Pri tome nije potrebno da je primalac mita u vezi sa tim nešto učini ili propusti da učini[37].

Nepravo aktivno podmićivanje[38] je činjenje, nuđenje ili obećanje poklona ili druge koristi domaćem ili stranom službenom ili odgovornom licu, odnosno drugom licu da službeno lice u okviru svog službenog ovlašćenja ili u vezi sa svojim službenim ovlašćenjem, izvrši službenu radnju koju bi moralo da izvrši ili da ne izvrši službenu radnju koju ne bi smelo da izvrši. Ovo je podmićivanje na izvršenje zakonite, dozvoljene radnje pa se smatra lakšim oblikom ovog krivičnog dela. To je jedina razlika u odnosu na prethodni oblik podmićivanja jer ovde nema protivpravnosti u službenoj tradnji koju preduzima ili propušta službeno lice pod uticajem datom, ponuđenog ili obećanog poklona ili druge koristi[39]. U svemu ostalom je ovaj oblik ispoljavanja krivičnog dela aktivnog podmićivanja sličan prethodnom obliku krivičnog dela.

Za postojanje ovog krivičnog dela nije od značaja vrednost datog ili ponuđenog odnosno obećanog poklona odnosno druge koristi. U praksi se kao sporno može pojaviti pitanje u vezi sa objektom napada kod ovog krivičnog dela - da li je vrednost poklona ili koristi potpuno bez ikakvog značaja za pravnu kvalifikaciju dela. Naime, ako se radi o poklonima male vrednosti koji su inače "uobičajeni" u određenoj sredini, postavlja se sa osnovom pitanje da li ovo krivično delo uopšte postoji[40]. U načelu, i u ovakvom slučaju su ostvarena objektivna i subjektivna obeležja bića krivičnog dela aktivnog podmićivanja, ali mali, gotovo neznatan značaj, neznatna vrednost poklona ili koristi mogu da ukažu na mogućnost primene instituta dela malog značaja iz člana 18. KZ.

Interesantno je rešenje sadržano u pozitivnom pravu Republike Srbije prema kome naknadno aktivno podmićivanje (za razliku od naknadnog

---

[34] Jovašević, D., Mitrović, Lj., Ikanović, V., 2017, *Krivično pravo Republike Srpske, Posebni deo,* Banja Luka.str. 251-255.

[35] Đorđević, M., Đorđević, Đ., 2020, *Krivično pravo,* Beograd.str. 222.

[36] Petrović, B., Jovašević, D., Ferhatović, A., 2016, *Krivično pravo 2,* Sarajevo.str. 242.

[37] Pavišić, B., Grozdanić, V., Veić, P., 2007, *Komentar Kaznenog zakona,* Zagreb.str. 728.

[38] Čejović, B., Miladinović, V., 1995, *Krivično pravo, Posebni deo,* Niš.str. 419-420.

[39] Simić, I., Petrović, M., 2002, *Krivični zakon Republike Srbije– praktična primena,* Beograd.str.304.

[40] Stojanović, Z., Perić, O., 2000, *Krivično pravo, Posebni deo,* Beograd.str. 356.

pasivnog podmićivanja) nije inkriminisano. Naime, ako se pklon ili kakva druga korist daju posle izvršenja (neizvršenja) službene radnje, ne postoji krivično delo davanja mita, osim ako davanje mita ili druge koristi nije bilo unapred obećano (u kom slučaju se obećanje poklona ili druge koristi javlja kao radnja izvršenja)[41]. Smatra se, naime, da "čašćavanje" službenog lica posle izvršenja službene radnje nije imalo uticaja na preduzimanje takve službene radnje u vezi sa kojom se daje. Dalje, se ističe da lice koje naknadno daje poklon ili drugu korist službenom licu nije imalo "lošu" nameru da na taj način utiče na službeno lice jer bi u tom slučaju ono mito dalo ranije, tj.pre izvršenja (neizvršenja) službene radnje.

Posredovanje u podmićivanju je preduzimanje delatnosti kojima se podstiče, doprinosi, omogućava ili pomaže drugom licu da učini, ponudi ili obeća poklon ili drugu korist domaćem ili stranom službenom ili odgovornom licu da u okviru (granicama) svog službenog ovlašćenja ili u vezi sa svojim službenim ovlašćenjem izvrši nezakonitu ili zakonitu službenu radnju.

Posredovanje zapravo predstavlja svaku delatnost kojom neko lice doprinosi da se poklon ili druga korist učini, ponudi ili obeća drugom licu kao što su: nagovaranje drugog lica na davanje poklona ili učvršćivanje, bodrenje da istraje u tome, davanje saveta kako da se poklon da ili obeća, uspostavljanje veze između davaoca i primaoca mita, prenošenje poruka ili poklona i sl. Ovde se radi o delu koje u sebi objedinjava podstrekavanje i pomaganje u davanju mita kao oblike saučesništva koji su ovde dobili karakter samostalne radnje izvršenja zbog izuzetno visokog stepena ispoljavanja kriminalne volje.

Kod ovog oblika ispoljavanja krivičnog dela se ne kažnjava lice koje daje poklon ili drugu korist, već lice (posrednik) koje to različitim delatnostima omogućava ili olakšava, ubrzava, intenzivira. Ono se delo čini davanjem inicijative, uveravanjem, uspostavljanjem veze, preuzimanjem predmeta poklona od davaoca i uručivanjem primaocu. Izvršilac ovog oblika dela je posrednik, dakle treće lice, a ne davalac ili primalac mita.

Lakši oblik krivičnog dela davanja mita (stav 4.), za koji je zakon iz kriminalno političkih razloga predvideo mogućnost potpunog oslobođenja od propisane kazne zatvora, postoji ako su ispunjeni sledeći kumulativni uslovi[42]:

a) ako je lice koje je ponudilo, učinilo ili obećalo poklon ili drugu korist službenom (ili odgovornom) ili drugom licu potom prijavilo učinjeno krivično delo. Može se raditi o usmenoj ili pismenoj prijavi. Prijava se može podneti policiju, javnom tužilaštvu ili sudu. Pri tome prijaviloac može da prijavi samo da je učinjeno krivično delo, bez navođenja njegove pravne kvalifikacije, ali može i da prijavi primaoca mita. Ovde se radi o stvarnom ili delotvornom

[41] Stojanović, Z., Delić, N., 2013, *Krivično pravo, Posebni deo,* Beograd.str. 345.
[42] Petrović, B., Jovašević, D., Ferhatović, A., 2016, *Krivično pravo 2,* Sarajevo.str. 286-288.

kajanju[43]. Ratio legis ovog zakonskog rešenja jeste podsticanje učinioca dela na njegovo prijavljivanje, odnosno na prijavljivanje njegovog učinioca i

b) učinjeno krivično delo davanja mita je prijavljeno nadležnim državnim organima u određeno vreme – u vreme pre nego što je učinilac saznao da je ovo krivično otkriveno, dakle, poznato državnim organima.

Ovo je poseban oblik stvarnog kajanja. Razlozi koji opravdavaju primenu ovog posebnog osnova za oslobođenje od kazne su u vezi sa dokazivanjem postojanja ovog krivičnog dela. Ti su razlozi u nekim savremenim krivičnim zakonodavstvima posebno došli do izražaja kod predviđanja širih mogućnosti za oslobođenje od kazne[44].

Elementi krivičnog dela

Krivično delo davanja mita je svršeno nuđenjem ili predajom poklona ili predajom poruke da je poklon obećan, odnosno samim obećanjem poklona. Otuda činjenica što do predaje poklona primaocu mita zaista nije ni došlo, ne isključuje postojanje ovog krivičnog dela. Takođe ni činjenica da službeno ili odgovorno lice nije prihvatilo obećanje poklona, niti je pristalo na obavljanje tražene službene radnje, ne utiče na postojanje ovog krivičnog dela podmićivanja.

Otuda pokušaj ovog dela nije moguć jer je delo dovršeno preduzimanjem svake delatnosti koja znači obećanje poklona (a što se utvrđuje u svakom konkretnom slučaju kao faktičko pitanje). Pokušaj ovog oblika dela bi bio moguć samo u slučaju ako se radnja izvršenja sastoji u činjenju, davanju poklona ili neke druge koristi[45], bilo neposredno službenom licu ili preko drugog lica.

Poklon ili obećanje poklona ili druge koristi u svim oblicima treba da je ponuđen, dat ili obećan službenom ili odgovornom licu[46], odnosno drugom licu kako bi ono uticalo da službeno lice izvrši ili ne izvrši traženu službenu radnju.

Pri tome, se za postojanje ovog krivičnog dela prema slovu zakona traži da davanje mita nužno prethodni izvršenju službene radnje što znači da nema naknadnog davanja mita[47]. To znači da ako se poklon ili druga korist daju posle izvršene (odnosno neizvršene) službene radnje službenog ili odgovornog lica (naknadno davanje mita), tada ne postoji krivično delo davanja mita, osim u slučaju ako davanje mita nije bilo unapred obećano (u kom slučaju se obećanje

[43] Turković, K.,et al., 2013, *Komentar Kaznenog zakona,* Zagreb.str. 370.
[44] Stojanović, Z., Perić, O., 2000, *Krivično pravo, Posebni deo,* Beograd.str. 358-359.
[45] Mrvić Petrović, N., 2005, *Krivično pravo,* Beograd.str. 359.
[46] Radovanović, M., Đorđević, M., 1975, *Krivično pravo, Posebni deo,* Beograd.str. 387-388.
[47] kada je davanje poklona izvršeno posle obavljanja službene radnje, nema krivičnog dela davanja mita (presuda Vrhovnog suda Srbije Kž. 1391/61).

poklona javlja kao radnja izvršenja ovog dela, a ne i samo davanje mita).

Izvršilac ovog krivičnog dela podmićivanja može da bude svako lice. Ovo je delicta communia.

U vezi sa ovakvim zakonskim rešenjem se u pravnoj teoriji kao sporno pitanje javlja pitanje karaktera ovog krivičnog dela, odnosno pitanje njegove pravne prirode[48]. Naime, sa osnovom se postavlja pitanje da li se kod davanja mita može uopšte raditi o "službenom krivičnom delu". No, zbog svoje bliske povezanosti sa delom primanja mita, ne samo u našem, već u gotovo svim savremenim krivičnim zakonima danas, opravdano je svrstavanje i sistematizacija ovog krivičnog dela u grupu krivičnih dela protiv službene dužnosti (posebno jer se i njegova posledica ogleda u ugrožavanju zakonitog, efikasnog, kvalitetnog i blagovremenog funkcionisanja službe).

U pogledu krivice, za izvršenje ovog krivičnog dela podmićivanja je potreban umišljaj učinioca.

Za prvi oblik ispoljavanja dela davanja mita (pravo aktivno podmićivanje) je propisana kazna zatvora u trajanju od šest meseci do pet godina, a za drugi oblik dela (nepravo aktivno podmićivanje) propisana je kazna zatvora do tri godine.

Za posredovanje u podmićivanju je propisana vrsta i mera kazne zavisno od vrste, prirode i karaktera službene radnje službenog lica na koje se podmićivanje upravljeno. Ako se radi o posredovanju na pravo aktivno podmićivanje, tada je propisana kazna zatvora u trajanju od šest meseci do pet godina. U suprotnom, ako se radi o posredovanju na nepravo aktivno podmićivanje, tada je propisana kazna zatvora do tri godine.

Pored kazne, učiniocu ovog krivičnog dela (st.1-3.i st.5.) se shodno članu 2. Zakona o oduzimanju imovine proistekle iz krivičnog dela[49] može izreći posebna imovinska krivičnopravna mera oduzimanja imovine proistekle iz krivičnog dela ako imovinska korist pribavljena krivičnim delom ili vrednost predmeta krivičnog dela prelazi iznos od 1.500.000 dinara.

ZAKLJUČAK

Brojni međunarodni dokumenti – univerzalnog ili regionalnog značaja - postavljaju sistem standarda za nacionalna zakonodavstva u pogledu primene mera, sredstava i postupaka za efikasno, kvalitetno, zakonito i kvalitetno

[48] Stojanović, Z., Perić, O., 1996, *Komentar Krivičnog zakona Republike Srbije i Krivični zakon Republike Crne Gore sa objašnjenjima*, Beograd.str. 390-391.

49 Službeni glasnik Republike Srbije br. 32/2013, 94/2016 и 35/2019.

suprotstavljanje svim oblicima korupcije. Osnovu ovog sistema čini solidan institucionalni i pravni osnov za preduzimanje široke lepeze preventivnih i represivnih mera u suprotstavljanju korupciji kao posebno opasnog oblika kriminaliteta. Kriminalitet, posebno onaj organizovanog karaktera, danas široko premašuje granice pojedinih država i postaje internacionalni bezbednosni problem širokih razmera sa tendencijom daljeg prodiranja u sve pore društva. Slična je situacija i u Republici Srbiji.

Tako, savremeno društvo, kako u nacionalnim, tako i u međunarodnim razmerama karakteriše jedna izuzetno opasna pojavna forma ispoljavanja transnacionalnog organizovanog kriminaliteta. To je korupcija (kroz neposredno ili posredno primanje i davanje mita u vidu poklona, predmeta ili druge imovinske koristi ili u vidu zloupotrebe službenog položaja). Iako, korupcija predstavlja predmet proučavanja pravne, politikološke, međunarodne, bezbednosne i društvene teorije, ali i pravne prakse i kriminalne politike, ipak se najveći efekti u borbi protiv ove pošasti savremenog doba mogu postići primenom mehanizma krivičnopravne represije – propisivanjem, izricanjem i izvršenjem kazni za učinioce različitih oblika i vidova ispoljavanja krivičnih dela korupcije.

Posebno opasan oblik ispoljavanja korupcije je aktivno podmićivanje ili davanje mita koje se preduzima kako bi domaća ili strana službena ili odgovorna lica da prekršila svoja službena ovlašćenja činjenjem ili nečinjenjem (propuštanjem). Naime, davanjem, nuđenjem ili obećanjem mita (poklona ili druge koristi, imovinskog ili neimovinskog karaktera), odnosno posredovanjem u davanju ili primanju mita utiče se na ova lica da ona u vršenju službene dužnosti preduzmu zakonitu ili nezakonitu službenu radnju.

No, uz kaznu se učiniocima krivičnih dela primanja mita mogu izreći i druge krivičnopravne mere: a) novčana kazna (ako je krivično delo učinjeno iz koristoljublja), b) mera bezbednosti oduzimanja predmeta (datog mita), c) oduzimanje imovinske koristi pribavljene krivičnim delom i d) oduzimanje imovine proistekle iz krivičnog dela.

Sve to treba da vodi jedinstvenoj i celovitoj aktivnosti svih društvenih subjekata na svim nivoima, uključujući i međunarodnu zajednicu, a ne samo pojedine države, kako bi se korupcija smanjila, iskorenila, sprečila, odnosno suzbila ili ako to nije moguće onda bar minimizirala u svom pojavnom ispoljavanju i prouzrokovanju štetnih posledica na današnjem nivou razvoja.

LITERATURA

1. Babić, M., Marković, I. (2007), *Krivično pravo, Posebni dio*. Pravni fakultet, Banja Luka.

2. Čejović, B., Miladinović, V. (1995), *Krivično pravo, Posebni deo*. SKC, Niš.
3. Degan, V.Đ., Pavišić, B. (2005), *Međunarodno kazneno pravo*. Pravni fakultet, Rijeka.
4. Derenčinović, D. (2000), *Kaznenopravni sadržaji u suprostavljanju korupciji*. Narodne novine, Zagreb.
5. Derenčinović, D. (2005), *Komentar Konvencije UN protiv korupcije*. Narodne novine, Zagreb.
6. Đorđević, Đ. (2014), *Krivično pravo, Posebni deo.* Kriminalističko-policijska akademija, Beograd.
7. Đorđević, M., Đorđević, Đ. (2020), *Krivično pravo.* Projuris, Beograd.
8. Jovašević, D. (2003), *Komentar Krivičnog zakona Republike Srbije sa sudskom praksom.* Nomos, Beograd.
9. Jovašević, D. (2011), *Međunarodno krivično pravo*. Pravni fakultet, Niš.
10. Jovašević, D., Ikanović, V. (2015), *Međunardno krivično pravo*. Univerzitet Apeiron, Banja Luka.
11. Jovašević, D. (2017), *Krivično pravo, Posebni deo*. Dosije, Beograd.
12. Jovašević, D., Mitrović, Lj., Ikanović, V. (2017), *Krivično pravo Republike Srpske, Posebni deo.* Univerzitet Apeiron, Banja Luka.
13. Lazarević, Lj. (1993), *Krivično pravo, Posebni deo*. Savremena administracija, Beograd.
14. Mrvić Petrović, N. (2005), *Krivično pravo*. Službeni glasnik, Beograd.
15. Pavišić, B. (2006), *Kazneno pravo Vijeća Evrope*. Golden marketing, Zagreb.
16. Pavišić, B., Grozdanić, V., Veić, P. (2007), *Komentar Kaznenog zakona*. Narodne novine, Zagreb.
17. Petrović, B., Jovašević, D. (2010), *Međunarodno krivično pravo.* Pravni fakultet, Sarajevo.
18. Petrović, B., Jovašević, D., Ferhatović, A. (2016), *Krivično pravo 2*. Pravni fakultet, Sarajevo.
19. Radovanović, M., Đorđević, M. (1975), *Krivično pravo, Posebni deo*. Savremena administracija, Beograd.
20. Simić, I., Petrović, M. (2002), *Krivični zakon Republike Srbije– praktična primena*. Službeni glasnik, Beograd.
21. Stojanović, Z., Perić, O. (1996*), Komentar Krivičnog zakona Republike Srbije i Krivični zakon Republike Crne Gore sa objašnjenjima*. Službeni list, Beograd.
22. Stojanović, Z., Perić,O. (2000), Krivično pravo, Posebni deo. Službeni glasnik, Beograd.
23. Stojanović, Z., Delić, N. (2013), *Krivično pravo, Posebni deo*. Pravni fakultet, Beograd.

24. Turković, K., et al. (2013), *Komentar Kaznenog zakona*. Narodne novine, Zagreb.
25. Vujaklija, M. (1980), *Leksikon stranih reči i izraza*. Prosveta, Beograd.
26. Službeni glasnik Republike Srbije br. 85/2005, 88/2005, 107/2005, 72/2009, 111/2009, 121/2012, 104/2013, 108/2014, 94/2016 I 35/2019.
27. Službeni glasnik Republike Srbije br. 32/2013, 94/2016 и 35/2019.
28. Službeni glasnik Republike Srbije – Međunarodni ugovori br. 102/2007.
29. Službeni list SRJ – Međunarodni ugovori br. 6/2001.
30. Službeni list SRJ – Međunarodni ugovori br. 2/2002 i 18/2005.
31. Službeni list Srbije i Crne Gore – Međunarodni ugovori br. 12/2005.

THE CRIMINAL OFFENSE OF GIVING BRIBES[50]
-international standards and Serbian law-

Full. prof. Dragan Jovašević, PhD[51]

Abstract: Criminal acts of corruption - active and passive bribery - represent various forms and types of abuse of official position or authority known to a large number of modern criminal legislations, including the legislation of the Republic of Serbia. The basis for these incriminations is found in numerous universal and regional international documents. Among them, the Council of Europe Convention on Corruption stands out, which contains European standards on the basis of which certain national criminal legislations provide for responsibility and criminality in two basic criminal acts of corruption. These are: a) receiving bribes and b) giving bribes. This paper speaks about the concept, elements, characteristics and forms of manifestation of the criminal offense of bribery in theoretical and practical sense, as well as international standards regarding this incrimination.

Key words: corruption, giving bribery, crime, international standards, law, responsibility

[50] The paper was financed by the Ministry of Education, Science and Technological Development of the RS under contract number 451-03-68/2022-14/200120.

[51] Full Professor, Faculty of Law, University of Niš, Republic of Serbia, email:jovas@prafak.ni.ac.rs

REFORMIRANIM ADMINISTRATIVNIM SISTEMOM BOSNE I HERCEGOVINE, KAO GENERATOROM DRUŠTVENOG RAZVOJA, KA PRIDRUŽIVANJU EUROPSKOJ UNIJI

Prof. dr. Fuad Purišević[1]
Prof. dr. Armin Kržalić[2]

Apstrakt: Ovaj rad istražuje administrativni sistem Bosne i Hercegovine sa fokusom na izazove sa kojima se suočavaju izvršne i upravne vlasti u promjenjivom okruženju. Rad počinje sa analizom koncepata shvatanja državnih funkcija i etabliranja pravne političke odgovornosti, prije nego što se uđe u trag glavnim faktorima koji su doprinijeli da izvršne i upravne vlasti padnu pod kontrolu političkih stranaka i njihovih vođa. Zatim se dalje raspravlja o efektima promjena, posebno u razvoju upravne djelatnosti i različitim tendencijama koje je prate od nastanka. Rad je zasnovan na pregledu literature i na diskusiji sa učesnicima tokom predavanja na sesiji Akademije nauka i umjetnosti Bosne i Hercegovine. Rezultati rada jasno naglašavaju da su dosadašnje reforme administrativnog sistema Bosne i Hercegovine rađene u vidu malih promjena. Takvim pristupom se samo pozicione političke strukture održavaju na vlasti i iste nisu garant ispunjavanja administrativnog uslova za pridruživanje Europskoj uniji.

Ključne riječi: administrativni sistem, izazovi, tendencije, promjena, vlast

UVOD

Utvrditi šta sve predstavlja i spada u upravnu djelatnost, znatno je teže nego utvrditi šta sve ne spada u upravnu djelatnost, odnosno koja djelatnost ne spada u izvršnu i upravnu djelatnost. Obimnost i složenost izvora upravnog prava govori nam o tome da postoji izuzetno veliki broj pravnih normi koje spadaju u ovu granu prava. Smatra se da od ukupnog broja pravnih normi svakog nacionalnog sistema pojedinačno, njih više od dvije trećine otpada na upravno pravo. Toliki broj normi upravnog prava i veliki broj materijalnih propisa, u Bosni i Hercegovini posebno, zbog njenog unutarnjeg partikularnog i

[1] Fakultet za kriminalistiku, kriminologiju i sigurnosne studije Univerziteta u Sarajevu
[2] Fakultet za kriminalistiku, kriminologiju i sigurnosne studije Univerziteta u Sarajevu

difuznog društveno-političkog sistema, jesu odlučujući razlozi zbog čega norme upravnog prava nisu skupljene, sistematizovane i povezane u jednu cjelinu. Za razliku od materijalnih pravnih normi upravnog prava, upravne procesne norme su kodificirane.

Ako ovo imamo u vidu, onda je sasvim i na prvi pogled jasno koliki značaj u Bosni i Hercegovini, na svim njenim političko-teritorijalnim nivoima vlasti, ima ostvarivanje bitnih tendencija u radu uprave za njen administrativni sistem. Drugim riječima, u našoj zemlji je nezamislivo provođenje reforme javne uprave, kao administrativnog sistema, bez ostvarivanja bitnih tendencija u radu njene uprave. Prema tome, bitne tendencije u radu uprave su zapravo pravne pretpostavke za reformiranje administarativnog sistema u cijelosti, a što je de iure i de facto nužan i opravdan uslov za pristupanje naše zemlje Europskoj uniji.

KONCEPTI SHVATANJA DRŽAVNIH FUNKCIJA I ETABLIRANJE PRAVNE POLITIČKE ODGOVORNOSTI, KAO JEDNOG OD PET OBLIKA PRAVNE ODGOVORNOSTI

Kroz historiju su se etablirala tri koncepta shvatanja izvršne vlasti o broju i sadržini državnih funkcija: dualistički ili bipartitni, trijalistički i kvadrijalistički. Prema najstarijem konceptu, dualističkom, postojale su dvije vlasti (zakonodavna i upravna), po kome je uprava upodobljena sudstvu jer im je zajednička uloga bila ista, a to je izvršenje zakona. Trijalistički koncept, razdavaja upravu od sudstva, te uz zakonodavnu vlast dovodi do trodiobe državnih djelatnosti (zakonodavna, sudska i izvršna). Danas bi se, po našem mišljenju, opravdano moglo tvrditi da bi kvadrijalistički koncept diobe državnih funkcija trebao da bude preovladavajući u teoriji. Po ovom konceptu se izvršna funkcija dijeli na političko-izvršnu i upravnu, iz čega se zaključuje da danas de facto egzistiraju četiri vrste državne vlasti:

- *zakonodavna,*
- *sudska,*
- *izvršna, odnosno političko-izvršna i*
- *upravna.*

U navedenom kontekstu postavlja se pitanje, zašto bi generalno, a posebno u Bosni i Hercegovini bilo poželjno pristupiti svojevrsnoj divergenciji izvršne i upravne vlasti? Izvršna vlast se primarno bavi formulisanjem politike, odnosno predlaganjem i donošenjem najvažnijih političkih odluka, ostvarivanjem općih načela pravičnosti, aktivnostima na oblikovanju budućnosti društva i slično. Uvažavajući izrečenu konstataciju, možemo kazati da bi izvršna vlast trebala primarno da ima pravnu političku odgovornost, kao

jedan od oblika pravne odgovornosti. Ovoj vrsti pravne odgovornosti podliježu logično nosioci javnih funkcija (politički funkcioneri). Dakle, osim krivične, građanske, prekršajne i disciplinske, peti oblik pravne odovornosti predstavlja pravna politička odgovornost.

U Bosni i Hercegovini pravnoj političkoj odgovornost nipošto ne treba dozvoliti da popunjava prostor između navedena četiri oblika odgovornosti, na način što bi joj se tobože pripisala elastičnost i fleksibilnost, a što se sada nerijetko čini. Politička odgovornost, kao jedan od oblika pravne odgovornosti u našoj zemlji, nažalost prekriva prostor svih drugih oblika pravne odgovornosti, pa tako nerijetko isključuje: krivičnu, građansku, prekršajnu i disciplinsku odgovornost, kao preostale pravne oblike odgovornosti. Zar ovo nije dovoljan razlog da se ovom obliku paravne odgovornost posveti dužna pažnja. S obzirom da prekriva druge oblike pravne odgovornost, ta činjenica stvara privid da sistem s političkog gledišta funkcioniše, mada su u ovom našem slučaju potpuno ugroženi, posebno načelo zakonitosti i načelo jednakosti svih građana, ali i druga pravna načela. Ovaj oblik pravne odgovornost, zaista je poseban i specifičan, jer se samo u njemu susreću i dodiruju politika i pravo, ali bez njihovog međusobnog prožimanja. Polazeći od ove konstatacije, to znači da je neophodno i praktično spriječiti da pravo bude prekriveno politikom. Da bi se to ostvarilo, neophodno je u kontinuitetu na objektiviziran i transparentan način voditi računa o funkcioniranju sistema i efektima pravne političke odgovornosti.

Za razliku od pravne političke odgovornosti, vanpravna politička odgovornost nije nikada pravnim normama regulisana, zbog čega je u potpunosti izvan sfere prava. Zbog toga objektivno cijenimo da nam vanapravna odgovornost u ovoj fazi izgradnje našeg društveno-političkog sistema nije potrebna, jer bi bila neučinkovita. Esenciju vanpravne političke odgovornosti predstavlja moralno-politička odgovornost kadrova.

Nedostatak pravne političke odgovornosti doveo je do nereda i neodgovornosti u radu političkih funkcionera u Bosni i Hercegovini, a što svakodnevno gledamo. *Zbog toga se bojimo da neodgovornost političkih funkcionera i službenika ne postane izraz stanja duha i društvenog bitka, što je izuzetno opasno ako se ne zaustavi ova postojeća negativna progresija.* Konačno, posebno treba naglasiti da je samo jedna sankcija kod pravne političke odgovornosti. Naime, odluke nadležnih tijela ili organa prema izabranim i postavljenim kadrovima, sastoje se samo u jednom, a to je opoziv, smjena, odnosno razrješenje dužnosti. Nažalost, ova sankcija je nosiocima javnih funkcija u Bosni i Hercegovini praktična nepoznanica.

ZAŠTO JE REFORMU ADMINISTRATIVNOG SISTEMA BOSNE I HERCEGOVINE POTREBNO ZASNIVATI NA OSNOVNIM TENDENCIJAMA U RADU UPRAVE

Na početku, posebno naglašavamo da se vremenom izvršna vlast udvojila, kao:

- opće izvršenje, čiji je nosilac političko-izvršna vlast, i
- posebno izvršenje, čiji je nosilac upravna vlast (organi uprave, upravne organizacije i institucije kojima je povjereno vršenje javnih ovlaštenja). Drugim riječima, upravna vlast je izvršilac prava kojom država ostvaruje svoj suverenitet.

Postdejtonski razvoj izvršne i upravne vlasti u Bosni i Hercegovini predstavlja period u kome dominantne političke stranke i njihove vođe vladajući na načelima tribalizma, suštinski djeluju kao izvršna i upravna vlast koja najčešće funkcioniše na principu partikularne cjelishodnosti. To je neodložno što prije mijenjati. Bosni i Hercegovini je, posebno u upravnoj vlasti, potreban meritokratski, a ne sinekura kadar, u što se možemo uvjeriti i lično jer je upravna vlast u najneposrednijem kontaktu sa građanima.

Razvoj upravne djelatnosti od njenog nastanka prate različite tendencije. Posebno ističemo slijedeće:

1. Pojava novih organa i rast uprave, ali u objektivnom smislu,
2. Diferencijacija upravnih resora,
3. Smanjivanje efektivne primjene prinude,
4. Profesionalizacija uprave na principima stručnosti, kompetentnosti, nepristrasnosti i političke neutralnosti i
5. Informatizacija uprave (Purišević; 2021: 64-77).

U postdejtonskoj Bosni i Hercegovini ove se tendencije iskazuju nejednako, odnosno u nejednakoj mjeri. Zato ćemo se posebno osvrnuti na svaku od njih.

Pojava novih organa i rast uprave

Novi organizacioni oblici uprave i njen rast su opravdane pojave, ukoliko su zasnovane na objektivnim potrebama, kao što je porast postojećih ili pojava novih zadataka uprave do čega dolazi i zbog urbanizacije društvene zajednice. Ako su ove potrebe objektivizirane, onda je pojava novih organa i drugih subjekata opravdana, pa time i upošljavanje novih kadrova.

Međutim, ono što je danas česta pojava u našoj zemlji, a što se ne bi smjelo nikako dešavati, predstavlja neprestan rast uprave do koga dolazi formiranjem novih organa koji obavljaju istu vrstu poslova, ali sa novoprimljenim uposlenicima, s tim da se raniji organizacioni oblici uprave ne

gase, a prethodni uposlenici ostaju radno aktivni. Ovo je školski primjer disfunkcionalne uprave, nažalost ne rijetke pojave u Bosni i Hercegovini u svim njenim političko-teritorijalnim jedinicama. Na disfunkcionalnost uprave neposredno utiče i upošljavanje više izvršilaca na jednom radnom mjestu, a za što objektivno ne postoji nikakva potreba. Jedan od najznačajnijih razloga prekobrojnosti državnih službenika predstavlja upravo disfunkcionalna uprava u našoj zemlji.

Uz navedeno, posebno ističemo da je uzrok disfunkcionalnosti i sama dejtonska organizacija države Bosne i Hercegovine. Takva organizacija države dovela je do disfunkcionalne distribucije nadležnosti između države BiH i njenih entiteta, a u Federaciji Bosne i Hercegovine između entiteta i kantona. S ovim u vezi, pitamo se zbog čega je država Bosna i Hercegovina, koja nastavlja svoj državno-pravni kontinuitet, izvlašćena od prerogativa svojstvenih svim demokratskim državama koja u savremenom svijetu uživaju karakter univerzalnosti.

Tako na primjer, prema Ustavu Federacije BiH, entitet „ima svu vlast, ovlaštenja i odgovornosti koje po Ustavu Bosne i Hercegovine nisu date u isključivu nadležnost institucija Bosne i Hercegovine“ (Ustav Federacije Bosne i Hercegovine, član I.1(1)). Prema Ustavu Republike Srpske, ovom entitetu „pripadaju sve državne funkcije i nadležnosti, osim onih koje su Ustavom Bosne i Hercegovine izričito prenesene na njene institucije“(Ustav Republike Srpske, član 3.) Na isti način i prema istom principu izvlašćivanja, tretiran je i prostor entiteta Federacija Bosne i Hercegovine u kojem „kantoni imaju sve nadležnosti koje nisu izričito povjerene federalnoj vlasti“ (Ustav Federacije Bosne i Hercegovine, član III.4.). Umjesto ovoga, Ustavom BiH trebalo je propisati da državi Bosni i Hercegovini pripada sva vlast, ovlaštenja i odgovornost, osim onih koji su izričito u nadležnosti entiteta, a ne obratno, kao što je sada slučaj. Na isti način bi trebalo postupiti i u Ustavu Federacije BiH u odnosu između entiteta i kantona, tako da entitetu pripada sva vlast, ovlaštenja i odgovornosti, osim onih koji su u izričitoj nadležnosti kantona (Purišević, 2021). Na ovaj način bi u značajnoj mjeri bila ublažena disfunkcionalnost uprave.

Diferencijacija upravnih resora

Diferencijacija upravnih resora je pojava koja započinje još od perioda kada je uprava, kao jedinstvena vlast, vršila sve poslove za određenu zajednicu. Diferencijacija uprave prati razvoj ukupnih društvenih odnosa, zato je ona stalni pratilac upravne organizacije i djelatnosti.

Prva diferencijacija uprave započinje sa pet resora, koji ni danas nisu ništa manje aktuelni, a tiču se: unutarnjih i spoljnjih poslova, odbrane, finasija i

pravosuđa. Ovaj proces će zasigurno biti nastavljen i u budućnosti jer je materija upravnog prava podložna stalnom prilagođavanju novim društvenim potrebama u čijem fokusu je građanin sa svojim ovlaštenjima i dužnostima, s jedne strane, te zaštita usavršenog ili novoformiranog javnog ili općeg interesa. Upravno pravo sadrži opće pravne norme kojima se razrađuju principi i pravila ustavnog prava, a posebno one norme koje se tiču organizacije i djelatnosti uprave. Svaka dublja promjena u ustavnom pravu određene države nužno utiče i na promjenu njenog upravnog prava. Zato, pojam uprave nije vječan i ne vrijedi jednako za sve države i sva vremena. S ovim u vezi, zadatak teorije upravnog prava je da utvrdi u kom smislu se mora upotrebljavati pojam uprave u konkretnim društvenim uslovima.

Jedan od iznimno važnih ciljeva upravne funkcije jeste i razvijanje kulture.

Danas je značenje kulture, po našem mišljenju, neopravdano i pogrešno reducirano. Pojam kulture bi morao da supsumira sve društveno korisne djelatnosti a naročito: privredne djelatnosti, obrazovanje, nauku, zdravstvo, socijalnu zaštitu, informiranje, zaštitu životne sredine, biračko pravo, umjetnost i slično. Ovakav pristup kulturi u cijelosti bi bio zasnovan na objektivnim parametrima, te bi kao takav služio istinskom zadovoljavanju potreba građana. Posljedično, kultura bi postala javno dobro i sigurno bi doprinijela neuporedivo bržem razvoju društvene zajednice. Pored navedenog ne treba zaboraviti ni činjenicu da „države kandidati za punopravnog člana Europske unije moraju ostvarenju kulturnog razvoja koji će biti od veče koristi za samu zemlju i Europsku uniju“ (Kržalić, 2017:182).

Smanjivanje efektivne primjene prinude

Smanjenje efektivne primjene prinude, kao treće tendencije u radu uprave, ne znači nipošto i nestanak sredstava prinude kojima uprava raspolaže, već samo smanjenje njenog obima i težine sa stanovišta građana i drugih subjekata, kao njenih efekata. Razlog smanjenja prinude leži, najprije, u činjenici da građani sve više dobrovoljno izvršavaju svoje obaveze koje je uprava ranije ostvarivala prinudom, kao što je vakcinacija stanovništva ili obavezno školovanje. Ista je situacija i sa naplatom poreza, koja je nekada realizirana samo uz upotrebu sile od strane uprave, što danas više nije slučaj.

Drugi mogući razlog smanjenja uloge prinude tiče se informatizacije uprave, s obzirom da se na ovaj način neposredno ne komunicira sa građanima. Uz navedeno, ističemo da se sa razvojem društva sve više profiliraju nove upravne službe, kao što je npr. informiranje, čija djelatnost uopće ne zavisi od primjene prinude (Mikov, 2012:21-26).

Poseban osvrt na profesionalizaciju uprave na principima stručnosti, kompetentnosti, nepristrasnosti i političke neutralnosti

Naredna, veoma važna, tendencija u radu uprave je profesionalizacija uprave na principima stručnosti, kompetentnosti, nepristrasnosti i političke neutralnosti. Ovo pitanje je jedno od esencijalnih u svim društvenim sistemima, a posebno u zemljama u razvoju, među koje spada i naša zemlja. Etatizam, kao društvena pojava, svojstven je posebno zemljama u tranziciji. On je sa sobom donio birokratizaciju političkih partija, ali i uprave u cijelosti. U takvim političkim i socijalnim procesima, nerijetko i dramatično turbulentnim, čini nam se da je birokratizirana politika neposredan uzročnik "povampirenja ili izrođavanja" uprave (Pusić, 1971:79-87). Ovo je rezultat zamjene teza. Umjesto da služi očuvanju javnog dobra, uključujući i kulturu, te zadovoljavanju općih interesa, uprava počinje da neposredno djeluje kao aparat političkih stranaka, interesnih skupina ili čak pojedinaca. Dobru ilustraciju u našim uslovima za iznesenu konstataciju pruža upotreba javnih budžetskih sredstava u političkim kampanjama pojedinih stranaka i kandidata.

Iz navedenih razloga, upravi se danas često pristupa kao nečemu što je prolazno. Promjene na vlasti u višepartijskom sistemu dovode i do promjene profesionalnog službeničkog aparata, što je ortodoksni nonsens. Sve političko-teritorijalne jedinice u Bosni i Hercegovini su dobar egzemplar za ovu tvrdnju.
Kada je u pitanju naša zemlja, naglašavamo da ona ima izuzetno složeno društveno uređenje sa elementima (semi)parlamentarizma i (semi)prezidencijalizma. Nedovoljno i neprecizno definisanje društvenog uređenja je dovelo do toga da su čak i ustavna prava i slobode njenih građana nedostatno ili anahrono regulirana.[3] I zbog toga je prostor za djelovanje

[3] Što se tiče Bosne i Hercegovine, pozicija ustavnih institucija je zasnovana na jednoj varijanti podjele vlasti koja se može označiti kao semiparlamentarizam. Parlamentarna skupština je pretpostavljeni nosilac legislativne vlasti, a za koju možemo kazati da njen naziv predstavlja klasični pleonazam, jer parlament u prevodu označava skupštinu ili sabor.
Uz ovu vlast, postoji i u visokom stepenu osamostaljena egzekutiva sa jakim polažejem Predsjedništva, kao političko-izvršnog organa. U odnosu na druge savremene parlamente, Parlamentarna skupština BiH ima vrlo ograničene izborme prerogative. Tako npr. izbor Predsjedništva nije u njenim rukama, već samo donošenje izbornog zakona. Što se tiče predsjedavajućeg i članova Vijeća ministara, tu je nadležnost Parlamentarne skupštine svedena na potvrđivanje izbora koji je već napravilo Predsjedništvo. Slične formulacije su rijetke u uporednoj ustavnosti. Gdje god postoji institucija mandatara predloženog od strane organa van parlamenta, tu se radi o vezanom aktu, te je onda uloga parlamenta svedena na prihvatanje ili odbijanje dostavljenog prijedloga. Isto tako, ni izbor sudija Ustavnog suda BiH nije u nadležnosti Parlamentarne skupštine.
Postoji i načelno nezavisna sudska i načelno samostalna upravna vlast. Sudska vlast organizirana na način i u obliku kao što je u našoj zemlji, rijetko se sreće kod složenih država. Kad su u pitanju evropske složene države, u skoro svim postoji vrhovna sudska instanca

birokratizirane politike izuzetno širok. Na ovaj način se stvara i upravni sistem kome je zadaća da takvu politiku održi na vlasti.

Uvjerili smo se da u ovakvom ambijentu, političke partije koje osvoje vlast, postavljaju državne djelatnike po partijskoj lojalnosti, a ne stručnosti i kompetentnosti deideologiziranog službeničkog kadra. Filozofija „uhljebljenja“ u javnoj službi, koja je rezultat mentalnog stanja društvenog sistema, konačno mora prestati.

Javna služba se ne može više posmatrati kao političko i lično pokroviteljstvo, a još manje kao prilika za korupciju i zloupotrebu položaja i ovlasti. Jednostavno, po vulgarnom shvatanju američkog sistema plijena (spoils system), *političke partije vrijeme svoga vladanja ovdje primarno vide kao priliku za osobno sticanje materijalne i druge koristi, a ne za obezbjeđenje i zadovoljenje općeg ili javnog dobra njenih građana.* Ovim mentalitetom se, između ostalog, može objasniti i veliki broj „kupljenih“ diploma zaposlenih u upravi („Oslobođenje“od 6.9.2022. godine).

Nedorečen pravni sistem Bosne i Hercegovine, uz retrogradna razmišljanja i postupke ovdašnjih vlastodržaca, ne može obezbijediti savremen

---

redovnih sudova. Ustavna institucionalizacija BiH se razlikuje od evropskih zemalja, jer nema vrhovnog suda u sistemu redovnih sudova. Postoji Ustavni sud u čijoj nadležnosti se nalaze i elementi koji neprijeporno govore o spoju redovnog i ustavnog sudstva. I u drugim zemljama je mali broj predmeta iz osnovne nadležnosti ustavnog suda, te bi po uzoru na njih, i u BiH trebalo za Ustavni sud rezervirati samo poslove iz njegove osnovne nadležnosti, jer onda njegova aktivnost proizvodi potpune željene društvene posljedice.

Zbog navedenog, ni pozicija političko-izvršnih organa različitih nivoa vlasti u našoj zemlji nije juridički najjasnija. Ovu konstataciju potvrđuje i Evropska komisija koja je u maju 2019. godine objavila mišljenje o zahtjevu Bosne i Hercegovine za članstvo u Evropskoj uniji: „Bosna i Hercegovina i dalje ne zadovoljava u dovoljnoj mjeri kriterije koji se odnose na stabilnost institucija koje garantuju demokratiju, vladavinu prava, ljudska prava i poštivanje i zaštitu manjina, a koje je Evropsko vijeće postavilo u Kopenhagenu 1993. godine. S tim u vezi, zemlja mora uložiti znatne napore kako bi u dovoljnoj mjeri ispunila te kriterije putem jačanja institucija kako bi se garantovala demokratija, vladavina prava, ljudska prava i poštivanje i zaštita manjina.“ S ovim u vezi ističemo da postoje mnogobrojni prigovori i na do sada održane izbore. Treba naglasiti da je u Bosni i Hercegovini zastupljen i proporcionalni izborni isistem kojim se pojačava odlučujući uticaj političkih stranaka, a slabi uticaj birača. Biračko pravo je subjektivno pravo građana (državljana) da na izborima daju glas za određenog kandidata, ali je to istovremeno i njihovo pravo da budu kandidati na izborima. Ova njihova prava se propisuju ustavom i izbornim zakonom. S obzirom da su u Ustavu BiH direktno ugrožene odredbe Evropske konvencije o zaštiti ljudskih prava i temeljnih sloboda, to se onda Evropski sud nameće kao supranacionalni sud, a što potvrđuje i jedna od Presuda Evropskog suda za ljudska prava u predmetu Sejdić/Finci, kojom je utvrđena diskriminacija proizašla iz nemogućnosti pripadnika nekonstitutivnih naroda da se kandiduju i budu izabrani u Predsjedništvo i Dom naroda Parlamentarne skupštine BiH.

Zbog navedenog, Bosna i Hercegovina mora uskladiti svoj ustavni okvir s evropskim standardima i osigurati funkcionalnost svojih institucija kako bi bila u stanju preuzeti obaveze Evropske unije.

politički, pravni, ekonomski i socijalni ambijent za življenje, a ni spriječiti zabrinjavajući egzodus svojih građana diljem svijeta (Čičić, 2019). Zbog toga se građani i etnije Bosne i Hercegovine nalaze u začaranom krugu.

Zar nije zadatak vladajućih političkih partija, pa u konačnici i svih njenih građana i naroda, da se oživotvori postojeći sistem, ma koliko on bio složen. Da država (koju bi nedvojbeno trebalo institucionalno ojačati), zajedno sa entitetima, kantonima, gradovima, općinama i Brčko Distriktom, stvori uslove da sve političko-teritorijalne jedinice budu podjednako zdrave, kako bi svako u precizno i objektivno utvrđenim granicama svoje ingerencije opće korisno gospodario tim prostorom kao dobar domaćin. Istovremeno, svi zajedno bi trebali biti međusobno povezani u saradnji spajajući neovisnosti, te biti spremni da jedni drugima pomognemo u cilju zajedničkog boljitka i nasušno potrebnog početka ozdravljenja ove države, posebno političkog i pravnog, jer su ova pitanja pretpostavka za ukupno ozdravljenje društva. Svakodnevno u kolokvijalnoj, pa i stručnoj komunikaciji, čujemo da nama u BiH trebaju sistemska rješenja. O tome se govori kao da se ta sistemska rješenja mogu načiniti „preko noći", a što je zapravo teorijski i praktični galimatijas. Naime, za donošenje sistemskih rješenja nephodan je planski i metodičan pristup, zatim poštivanje naučnih principa seriozno obrađenih i inkorporinanih, a sve u cilju stvaranja dosljednih rješenja, za što je neophodno vrijeme i stručnost

Samo politički sistem može stvoriti uslove za učinkovit i efektuiran boljitak njenih građana. Tek tada će se svi građani ove naše države osjećati i ponašati kao svoji na svome. Bez ovoga, naša zemlja će i dalje nastaviti stagnirati i nazadovati u profesionalizaciji javne uprave, odnosno njenoj reformi. Trenutno je uprava u BiH etnički i stranački ideologizirana, te ju je neophodno deidelogizirati. Ako se ovo ne desi, to će značiti da stvarne i odgovarajuće reforme javne uprave i dalje neće biti, već će se dešavati male promjene koje odgovaraju samo vladajućoj strukturi. Reformisati upravu može samo konzistentan politički establišment u saradnji sa službeničkim aparatom koji je stručan, kompetentan, nepristrasan i politički neutralan, neovisno od toga koja partija/e su na vlasti. Naravno, kao i svugdje u svijetu, samo strogi vrh upravne strukture će i dalje ostati pod ingerencijom politike, odnosno, biće zavisan od političkih promjena. „Nacionalni interesi ne mogu biti izgovor za sprečavanje reformskih napora, niti država može biti zarobljena radi ostvarivanja političkih ciljeva" (Kržalić, 2017:182).

Ukoliko bosanskohercegovačka uprava ne bude imala profesionalan službenički kadar, a što sada nije slučaj, uprava neće moći u zemlji postati neophodan generator društvenog razvoja. Pretpostavka postojanja profesionalnog službeničkog kadra je postojanje logičkog, a u našim uslovima i ujednačenog službeničkog sistema zasnovanog na razvrstavanju službenika po radnim mjestima prema unaprijed utvrđenim kriterijima. Ovakvo razvrstavanje

službenika je ujedno i osnov za njihovo nagrađivanje i okvir za njihovo napredovanje u službi. Prema tome, bez sistema klasifikacije, platnog sistema i sistema napredovanja, nema ni službeničkog sistema, a to znači ni profesionalizacije uprave. Napominjemo, učinkovitost izvršne, odnosno upravne vlasti je najbolji i najpouzdaniji pokazatelj efikasnosti jednog društvenog sistema u cijelosti. Dakle, radikalan zaokret u odnosu na postojeće kadroviranje u svim političko-teritorijalnim jedinicama u Bosni i Hercegovini je neophodno napraviti, u protivnom, migracije bosanskohercegovačkih građana, sa ciljem da se u zemljama Europe i ostatka svijeta nastane stalno ili na duže vrijeme, neupitne su, uz mogućnost dodatnog intenziviranja.

Birokratskoj vlasti, kao što je nerijetko bosanskohercegovačka na svim političko-teritorijalnim nivoima, uprava je glavni oslonac. Uprava je dio jednog političkog sistema, jer njena: organiziranost, djelatnost i kontrola, predstavljaju dio tog sistema. U svakom političkom sistemu poseban značaj ima izvršna vlast koja raspolaže sa brojnim prerogativima države i zato uvijek postoji realna mogućnost da izvršna vlast ugrožava prava i slobode građana, posebno uz pomoć nepravih zakonskih praznina.

Uz navedeno, jedan od najvećih problema ove zemlje u svim segmentima društvenog života predstavlja nedostatak, odnosno neangažovanost profesionalnog, stručnog i kompetentnog kadra. Zašto?

Da bi smo dobili potpun i praktično upotrebljiv odgovor na prethodno pitanje, trebalo bi krenuti od upravne funkcije i njenog cilja. Funkciju i cilj u svim društveno korisnim djelatnostima koje obilježavaju modernu javnu upravu mogu da obavljaju samo stvarni, a ne formalni rukovodioci. Stvarne rukovodoce karakterizira znanje, dok se formalni rukovodioci kriju iza vlasti, te umjesto znanja koriste neki od oblika prinude (C. Certo, T. Certo, 2006).

Javnu upravu treba osavremeniti, a sve sa ciljem uvećanja njene djelotvornosti i odgovornosti spram javnosti. Vrijednosti javne uprave moraju se kontinuirano i permanentno njegovati. Vrijednosne karakteristike javne uprave, zajedno sa proaktivnim djelovanjem službenika kao zasebnim segmentom kulture, trebale bi da profiliraju tri vrijednosne dimenzije organizacijske kulture: pravnu, političku i ekonomsku.

Ekonomska vrijednost se može sažeto odrediti kao efikasnost, ekonomičnost i efektivnost u organiziranju i funkcioniranju javne uprave.

Politička vrijednost javne uprave oslonjena je na demokratske, a ne etnokratske principe savremenog društva, od kojih posebno ističemo odgovornost izabranih političkih zvaničnika i državnih službenika prema građanima, a sve s ciljem ukupnog napretka i prosperiteta društva u cijelosti. Od političkih vrijednosti na prvom mjestu ističemo izbornost. Izbornost profesionalnih službenika ne smije biti vezana za lica koja svoje poslove obavljaju kao svoje stalno zanimanje, odnosno kao svoju profesiju. Ukoliko su

ova lica podložna izbornosti, to onda postaje sredstvo u rukama vlastodržaca kojim oni sprječavaju debirokratizaciju, demokratizaciju i profesionalizaciju državne uprave.

Prema tome, status izbornosti lica u upravi mogu uživati samo politički funkcioneri koji općim političkim smjernicama prenose volju vladajuće političke strukture i vrše politički nadzor uprave u ime i za račun vladajućeg/ih. Drugim riječima, izbornost u savremenoj upravi ne može da dovede u pitanje profesionalizam službeničkog kadra, kao nosioca osnovne i stručne djelatnosti savremene uprave u svijetu, pa i u Bosni i Hercegovini.[4] Da bi se održao profesionalizam službeničkog kadra i primjereno potrebna izbornost političkih funkcionera u upravi, svi su oni dužni polagati račune institucijama i svojim građanima, odnosno društvenoj zajednici u cijelosti. S druge strane, institucije, a posebno građani, istovremno su ovlašteni da to od političkih funkcionera zahtjevaju. S aspekta vrijednosti u javnoj upravi, u političke vrijednosti bi mogli uvrstiti još i legitimitet i društvenu pravednost. Što se tiče državne vlasti općenito, prema stavu političke sociologije, svaka je vlast legitimna, izuzev uzurpatorske, diktatorske i tiranijske.

Od pravnih vrijednosti posebno ističemo: legalitet (zakonitost), zaštitu građana, odnosno ljudskih prava i sloboda, postupanje u skladu sa dobrim poslovnim običajima i pravnu odgovornost uprave. Ove pravne vrijednosti su fundamentalni principi pozicioniranja i utemeljenja javne uprave u javnom pravu. Samo se na ovaj način kod nas može postići željno isčekivana zadovoljavajuća pravna sigurnost i izvijesnost građana (Koprić, 1999:97-137). Ovim izazovima, u cilju stvaranja legalne kulture s pravnim vrijednostima može odgovoriti jedino profesionalno-proaktivan službenički kadar, a nikako birokratsko-reaktivan. Ovaj birokratsko-reaktivan kadar koji karakterizira sve političko-teritorijalne nivoe vlasti u našoj zemlji predstavlja politički podoban i poslušan kadar političke partije/a koje su na vlasti. Zato je već nepunih dvadesetpet godina u našoj zemlji ovaj kadar autoritarno-kancelarijsko-reaktivan i pod zaštitom je vladajuće političke/ih "elite/a".

Kako objašnjava Lilić (1994) simplificirano se može reći da kod nas ni jedan oblik vlasti, pa ni upravna vlast, nije koordinirana sa zakonodavnim organima. U BiH se vlast ne oslanja na državnu moć-silu, već na političke autoritete, zbog čega postoji opasnost da preraste u autokratsku vlast. Upravo zbog ove potonje konstatacije, čini nam se da bi bosanskohercegovački građani, civilno društvo, lokalna zajednica, naučni radnici, savjesni profesionalni službenici i ostali zagovornici dobrog upravljanja i modernizacije uprave,

[4] Presuda Ustavnog suda Federacije BiH, broj: U-13/16 od 7.12.2016. godine o neustavnosti Zakona o izmjenama i dopunama Zakona o državnoj službi u Federaciji BiH (Sl. nivine FBiH, br. 99/15).

konačno trebali tražiti više promjena, jer je učinak reforme uprave, kako kažu predstavnici međunarodne zajednice u Bosni i Hercegovini, neznatan.[5]

Uz navedeno, treba posebno naglasiti da na svim političko-teritorijalnim nivoima vlasti u Bosni i Hercegovini još uvijek ne postoje značajnije upravne reforme. U pitanju su male promjene koje perpetuiraju vlast od Dejtonskog ustava i odgovaraju samo vladajućim političkim strukturama. Na ovaj način se samo pozicione političke strukture održavaju na vlasti uz pomoć malih promjena u upravi. Iako ove male promjene nisu bosanskohercegovački izum, njene vlasti ih neprestano rabe.

Navedeno predstavlja dovoljan broj argumenata za konstataciju da etnonacionalisti drže zemlju zarobljenom, a građane taocima svojih ličnih interesa. Zato su vlastodršci autarsi koji etnonacionalizam nameću kao jedini modus operandi ove države.

Sve ovo ukazuje na konsocijacijsko društveno-političko uređenje koje omogućava istim tribalističkim političkim partijama da se smjenjuju na vlasti, u pravilu, sa sličnim ili istovjetnim "rezultatima rada".[6] Na ovaj način je, umjesto demokratije, na sceni etnokratija. Za ostvarivanje prosperiteta u državi, uz novu upravnu paradigmu sa jasno preciziranim načinom ostvarivanja tih ciljeva i vrijednosti, ne možemo se osloniti i očekivati rezultate od tradicionalista, kao zagovornika postojećeg modela javne uprave, a niti od zagovornika ekstremno radikalnih rezova.

Zato posebno ističemo: Nama u Bosni i Hercegovini treba prvo globalizacija u bosanskohercegovačkoj državnoj zajednici, a mogli bi je ostvariti agregiranjem, jer smo, nažalost, po ovom pitanju trenutno u velikoj državnoj glibalizaciji.

---

[5] SIGMA monitoring izvještaj za 2021. ukazuje na ograničen napredak BiH u reformi javne uprave, uz naglasak da je ovo zaključak djelomične procjene odabranih područja javne uprave u BiH, koja uključuju razvoj politike i koordinaciju, odgovornost i dva aspekta upravljanja finansijama (upravljanje budžetom i javne nabavke). Iako postoji određeni napredak, provedba reforme je kontinuirano slaba i ne uspijeva postići glavne ciljeve reformi. Potrebno je usklađivanje svih zakona o državnoj službi na svim nivoima vlasti sa evropskim standardima, kako bi se državna služba depolitizirala. Uz to, potrebno je i osiguranje proaktivne transparentnosti procesa, digitalizacija, te razvijanje metodološkog okvira za praćenje implementacije planova od strane svih odgovornih institucija (Inicijativa za monitoring evropskih ingracija Bosne i Hercegovine: ALTERNATIVNI IZVJEŠTAJ O NAPRETKU BOSNE I HERCEGOVINE NA PUTU ZA ČLANSTVO U EVROPSKOJ UNIJI ZA 2021. GODINU: POLITIČKI KRITERIJI, Sarajevo, 2022.).

[6] Tribalizam predstavlja plemenski način organiziranja i plemenski način života u zajednici, oličen kod nas u

nacionalnim etnijama.

Informatizacija uprave

Posljednja navedena tendencija razvoja uprave je njena informatizacija. U 20. i na početku 21. stoljeća, u svim zemljama, a posebno u razvijenim zemljama svijeta, došlo je do naglog skoka po pitanju napretka informatičkih tehnologija (računari nevjerovatnih mogućnosti, automatizacija, robotizacija, telekomunikacije, umjetna inteligencija itd.).

Informatizacija je u organizacijskom smislu olakšala povezivanje organizacija i aktivnosti javne uprave na mikro i makro planu. Osim ovog boljitka, informatizacija je sa sobom donijela i napredak po pitanju osavremenjivanja rukovanja i upravljanja podacima. Ovaj posao je na ovaj način postao znatno brži, a istovremeno su se povećali obim i kvalitet komunikacija u javnoj upravi.

U uslovima informatičke revolucije savremena-moderna javna uprava treba da obezbjedi informatičku podlogu za obezbjeđenje kvalitetnog sistema evidencije fizičkih lica-građana i pravnih lica. Kako je javna uprava vezana za zakon, to se onda prava navedenih subjekata, a posebno građana, mogu ograničiti samo pravnim propisima, uz efikasnu zaštitu ličnih podataka i prava privatnosti.

Uz sve navedeno, informatički sistem treba da posluži javnoj upravi kao efikasno sredstvo za brzo i tačno utvrđivanje kvantiteta i kvaliteta rada javne uprave u odnosu na stvarno postignute rezultate, a sve u cilju identifikacije i otklanjanja ograničenja u radu javne uprave. Zbog toga zabrinjava značajno zaostajanje u ovoj aktivnosti za ostatkom svijeta. Bojimo se da će dostignuti nivo informatičke tehnologije u svijetu biti teško nadoknaditi, jer je evidentno značajno zaostajanje. Drugim riječima, biće teško uhvatiti priključak za svijetom, jer ovi nedostaci multipliciraju nove, s obzirom da se informatizacija ubrzava i proširuje geometrijskom progresijom.

ZAKLJUČAK

Pretpostavka jednakog odnosa kadrova u izvršnoj i upravnoj vlasti prema građanima satkana je u činjenici da kadrovi općenito, a posebno politički funkcioneri u izvršnoj i upravnoj vlasti obavljaju društveno-korisne djelatnosti, te su kao takvi potrebni zajednici, odnosno njenim članovima. Međutim, pri tome ne treba zaboraviti da u svakom političkom sistemu izvršna i upravna vlast raspolaže sa svim prerogativima države, zbog čega postoji i realna mogućnost da one u vršenju vlasti ugroze prava i slobode građana.

Svi kadrovi u izvršnoj i upravnoj vlasti, a posebno birana i izabrana lica od strane zakonodavnih organa, zatim postavljena lica od strane političko-

izvršnih organa, te naposljetku službenici koji obavljaju osnovnu djelatnost uprave, svoj odnos prema građanima treba da temelje na ravnopravnosti i jednakosti. Oni moraju biti spremni da pomognu svakome u svojoj djelatnosti, ne dajući prednost nikome, obavljajući to na način što će se strogo pridržavati pravila svoje struke i vršenja službe. Svako drugačije postupanje kadrova u ove dvije vlasti bi se moglo smatrati koruptivnom djelatnošću do koje dolazi ukoliko se odstupi od načela jednakosti kadrova u izvršnoj i upravnoj vlasti u odnosu na građane.

Ovakav preobražaj izvršne i upravne vlasti, od njihove dominacije ka prerastanju takve vlasti u društvenu službu, mogu ostvariti samo profesionalni kadrovi ukoliko je njihova djelatnost zasnovana na etičkim načelima službe i kulturi društvenog općenja.

Drugim riječima, načelo jednakosti izvršne i upravne vlasti prema građanima zahtijeva da se ni jedan građanin neopravdano ne favorizira, niti da se ošteti u materijalnim davanjima i u pružanju usluga.Ukoliko se ovo ne bude činilo, to će onda predstavljati prostor za neograničenu i raznovrsnu koruptivnu djelatnost vlasti.

Naše dosadašnje praktične spoznaje govore da je glavno područje korupcije u djelatnostima izvršne i upravne vlasti kod ugovaranja velikih ekonomskih poslova. Ugovaranje ovih poslova nerijetko se u Bosni i Hercegovini ostvaruje putem tzv. kaptura sistema, sa petrificiranim pravilima javnih nabavki. Kaptura sistem predstavlja zapravo zarobljavanje države u kome se dirigira institucijama sistema da rade u korist privatnika.

Sve ove oblike koruptivnih radnji bi bilo najlakše suzbiti razradom izričitih pravila postupanja u materijalnom i formalnom pogledu, te posebno iskazivanjem porijekla imovine kadrova u izvršnoj i upravnoj vlasti i njegovo sankcioniranje u slučaju nezakonitosti po osnmovu svih oblika pravne odgovornosti.

Da bi izvršna i upravna vlast ujednačile postupanje prema građanima, te da bi vratile povjerenje u svoj zakonit rad i jednak tretman prema građanima, bilo bi neophodno da sa/za građanima/e imaju u kontinuitetu i nesmetan: lični kontakt; informacijske kancelarije; organizacijska i tehnička sredstva; publikacije ili informiranje putem mas-medija.

Jednakost pred zakonom je bitna pretpostavka vladavine prava. Naime, građane je neophodno zaštiti od samovolje bilo koje državne vlasti, a posebno od neograničene „svemoći“ izvršne i upravne vlasti, s obzirom da djeluju u pravcu zaštite javnog ili općeg društvenog interesa i pojedinačnih interesa građana i drugih subjekata i to u najneposrednijem odnosu. Pri ovoj konstataciji ne treba izgubiti iz vida da birokratskim vlastima, kakve su nerijetko bosanskohercegovačke, izvršna i upravna vlast služe kao osnovna sredstva za održavanje na poziciji moći. Na kraju, važno je istaći da se pravna sigurnost

sastoji u predvidljivosti mogućih odluka javne vlasti u određenim pravnim stvarima, dok pravna jednakost podrazumijeva primjenu pravnih pravila podjednako na sve, uključujući i one koji vladaju. Zato je legitimna, posebno naglašavamo, samo ona politička vlast koja je ograničena svrhom svog konstituisanja.

LITERATURA

1. C.Certo, S., T.Certo. (2006). *Moderni menadžment 10. izdanje.* Zagreb: Mate d.o.o.
2. Čičić, M. (2019). *„Studija o migracijama - Bosna i Hercegovina“*. Sarajevo: ANUBIH.
3. Dedić, S., Purišević, F. (2016). *Opće službeničko pravo*. Sarajevo: P NIO Službenički list Bosne i Hercegovine.
4. Jovičić, M. (1968). *Odgovornost nosilaca javnih funkcija*. Beograd: Institut za uporedno pravo Beograd.
5. Koprić, I. (1999). *Organizacijska kultura u javnoj upravi.* Zagreb: Hrvatska javna uprava.
6. Kržalić, A. (2017). Vanjska i sigurnosna politika Europske Unije. Sarajevo: Udruženje Nova sigurnosna inicijativa.
7. Lilić, S. (1994). *Izvršna vlast i uprava u parlamentarnom i predsjedničkom sistemu podjele vlasti (sa posebnim osvrtom na ustavni sistem Jugoslavije)*, Beograd: Arhiv za pravne i društvene nauke, broj: 2/1994.
8. Milkov, D. (2012). *Upravno pravo I (uvodna i organizaciona pitanja),*. Novi sad: Pravni fakultet Univerziteta u Novom Sadu.
9. Popović, S., Marković, B., Hrnjez, R., Kuzmanović R. (1984). *Osnovi nauke o upravljanju*. Beograd: IRO Svetozar Marković
10. Popović, S., Marković, B., Hrnjez, R., Kuzmanović, R. (1984). *Osnovi nauke o upravljanju.* Beograd: IRO Svetozar Marković.
11. Purišević, F. (2021). *Opće upravno pravo, TOM DRUGI, Teritorijalna organizacija uprave i radni/službenički odnosi kadrova u upravi u Bosni i Hercegovini*. Sarajevo: Fakultet za kriminalistiku, kriminologiju i sigurnosne studije Univerziteta u Sarajevu.
12. Purišević, F. (2021*). Opće upravno pravo, TOM PRVI, Pojmovno određenje uprave i nosioci upravne funkcije.* Sarajevo: Fakultet za kriminalistiku, kriminologiju i sigurnosne studije Univerziteta u Sarajevu.
13. Purišević, F., Kržalić, A., Selimić M. (2020). *O nosiocima upravne funkcije i njenim obilježjima (sa posebnim osvrtom na Bosnu i*

Hercegovinu), Časopis za društvene i tehničke studije, broj: 2/2020, Visoka škola CEPS-Centar za poslovne studije, 2020;
14. Purišević, F., Kržalić, A., Selimić M. (2021). *Specifičnosti organizacije upravne, odnosno izvršne vlasti u Bosni i Hercegovini*, Časopis za društvene i tehničke studije, broj: 1/2021.
15. Purišević, F., Omanović, S., Kržalić, A., Selimić M. (2021).: *Evolutivne tendencije razvoja uprave i njenog menadžmenta, s posebnim osvrtom na Bosnu i Herecgovinu.* Pravne teme. Časopis departmana za pravne nauke Univerziteta u Novom Pazaru. Godina 9, broj 18., 1-17. Novi Pazar, 2021.
16. Pusić, E. (1971). *Problemi upravljanja,* Hrestomatija političke znanosti. Zagreb: „Naprijed".
17. „Oslobođenje"od 6.9.2022. godine

WITH THE REFORMED ADMINISTRATIVE SYSTEM OF BOSNIA AND HERZEGOVINA, AS A GENERATOR OF SOCIAL DEVELOPMENT, TOWARDS JOINING THE EUROPEAN UNION

Prof. Dr. Fuad Purisevic[7]
Prof. Dr. Armin Krzalic[8]

Abstract: This paper explores the administrative system of Bosnia and Herzegovina with a focus on the challenges executive and administrative authorities face in a changing environment. The work begins with an analysis of the concepts of understanding state functions and the establishment of legal political responsibility, before finding the main factors that contributed that executive and administrative powers failing under the control of political parties and their leaders. The effects of the changes are then further discussed, especially in the development of administrative activities and the various tendencies that have accompanied it since its inception. The paper is based on a literature review and a discussion with the participants at the session of the Academy of Sciences and Arts of Bosnia and Herzegovina. The results of the work clearly emphasize that the previous reforms of the administrative system of Bosnia and Herzegovina were carried out in the form of small changes. With such an approach, only positional political structures remain in power and as

[7] Faculty of Criminalistics, Criminology and Security Studies, University of Sarajevo
[8] Faculty of Criminalistics, Criminology and Security Studies, University of Sarajevo

such, they are not a guarantee of fulfilling the administrative requirements for joining the European Union.

Keywords: administrative system, challenges, tendencies, change, authority

NASILjE U PORODICI U BOSNI I HERCEGOVINI U SVJETLU MEĐUNARODNIH STANDARDA

Prof. dr Marina M. Simović[1]
Prof. dr Milena Simović[2]

Apstrakt: Različiti akti nasilja u porodici (nasilje nad ženama ili djecom, rodno zasnovano nasilje) predstavljaju različite oblike i vidove ispoljavanja nasilničkog ponašanja pojedinaca ili grupa. Na ovaj način se grubo povređuje ili ugrožava mir, spokojstvo i dostojanstvo ličnosti čovjeka, odnosno njegov fizičko ili psihički integritet. Ova djela nasilja poznaje veliki broj savremenih krivičnih zakonodavstava, pa tako i zakonodavstvo Bosne i Hercegovine. U temelju ove inkriminacije se nalazi veći broj međunarodnih dokumenata donijetih u okviru najznačajnije evropske organizacije – Savjeta Evrope. Tako je uspostavljen sistem međunarodnih standarda koji su uticali na brojna nacionalna krivična zakonodavstva Evrope da inkriminišu posebno krivično djelo nasilja – nasilje u porodici ili porodičnoj zajednici. Ovo krivično djelo zauzima značajno, ali i specifično mjesto u okviru nasilničkog kriminaliteta čijom sadržinom i karakteristikama se bave autori u ovom radu.

Ključne riječi: Istanbulska konvencija, krivično djelo, međunarodni standardi, nasilje, porodica.

UVOD

Nasilje u porodici[3] je od početka pisane pravne istorije još iz perioda starog vijeka prisutno u ljudskoj i društvenoj stvarnosti gotovo svih država, bez obzira na različite uglove posmatranja na ovu pojavu (od kažnjavanja i proskribovanja njihovih učinilaca ili žrtava, do odobravanja ovakvih postupaka kao društveno dopuštenih ponašanja). Ipak se svijest o potrebi kažnjavanja za ovakva nedopuštena ponašanja rađa tek poslednjih decenija, prvo u međunarodnoj zajednici[4], a potom i u zakonodavstvu pojedinih država. U

[1] sekretar Ombudsmena za djecu Republike Srpske, vanredni profesor na Fakultetu pravnih nauka Univerziteta „Apeiron" Banja Luka
[2] redovni profesor na Fakultetu za bezbjednost i zaštitu Nezavisnog univerziteta Banja Luka
[3] Buzawa, E.S., Buzawa, C.G., 1996, *Domestic violence*, Thousand Oaks, str.118-132.
[4] Javier, R.A., 1996, *Domestic violence*, London, str. 67 - 91.

okviru međunarodnih dokumenata[5] koji se bave problematikom sprječavanja i suzbijanja nasilja u porodici ili porodičnoj zajednici (kao i nasilja nad žena i nasilja nad djecom, odnosno drugih oblika rodno zasnovanog nasilja)[6], razlikuju se[7]: a) univerzalni dokumenti (OUN) i b) regionalni dokumenti (Vijeće Evrope)[8].

U sistemu univerzalnih međunarodnih dokumenata koji direktno (neposredno) ili indirektno (posredno) imaju za cilj sprječavanje i suzbijanje svih oblika nasilja u porodici ili porodičnoj zajednici[9], uključujući i nasilja nad ženama i djecom, ističu se[10]: 1) Konvencija Ujedinjenih nacija o ukidanju svih oblika diskriminacije žena (1979) i Opcioni protokol uz ovu Konvenciju (1999), 2) Opšta preporuka 4 broj 19 Komiteta za ukidanje svih oblika diskriminacije žena, 3) Međunarodni pakt o građanskim i političkim pravima (1966), 4) Međunarodni pakt o ekonomskim, socijalnim i kulturnim pravima (1966), 5) Konvencija o zabrani torture i drugih vrsta mučenja, nehumanog i degradirajućeg tretmana ili kažnjavanja (1984), 6) Konvencija UN o pravima djeteta (1989) i Opcioni protokoli uz ovu Konvenciju (2000), 7) Konvencija UN o pravima lica sa invaliditetom (2006), 8) Deklaracija UN o ukidanju nasilja nad ženama (1993) i 9) Pekinška deklaracija i platforma za akciju (1995).

Među regionalnim dokumentima[11] od osobenog značaja je svakako Konvencija Savjeta Evrope o sprječavanju i suzbijanju nasilja nad ženama i nasilja u porodici[12] iz 2011. godine (poznata i kao Istanbulska konvencija prema mjestu njenog usvajanja). Ova konvencija je prvi i jedini sveobuhvatni i pravno obavezujući dokument u oblasti sprječavanja i suzbijanja nasilja nad ženama i nasilja u porodici u Evropi.

U okviru ostalih regionalnih međunarodnih dokumenata koji su donijeti u okviru Evropske unije i Vijeća Evrope od značaja za nacionalna zakonodavstva u sprječavanju i suzbijanju svih oblika rodno zasnovanog nasilja, nasilja nad djecom ili nasilja nad ženama, odnosno nasilja u partnerskim odnosima jesu sljedeći dokumenti Evropske unije[13]: 1) Povelja o osnovnim pravima Evropske unije (član 4.), 2) Rezolucija Evropskog parlamenta o potrebi ustanovljavanja kampanje širom Evropske unije za nultu toleranciju prema

[5] Pavišić, B., Bubalović, T., 2013, *Međunarodno kazneno pravo*, Rijeka, str. 67 - 74.
[6] Schornstein, S.L., 1997, *Domestic violence and health care*, London, str. 89 - 104.
[7] Petrović, B., Jovašević, D., 2010, *Međunarodno krivično pravo*, Sarajevo. str.112 - 119.
[8] Andrus, J., 2015, *Entextualizing domestic violence*, Oxford, str.178 - 196.
[9] Jarić, V., 2015, "Doprinos UN u Srbiji zaštiti žena žrtava nasilja u porodici i u intimnim partnerskim odnosima", *Temida*, broj 1, Beograd. str. 55 - 74.
[10] Aranson, J., 1996, *Domestic violence*, London.str. 89 - 103,
[11] Pavišić, B., 2006, *Kazneno pravo Vijeća Europe*, Zagreb, str.78 - 87.
[12] „Službeni glasnik Bosne i Hercegovine – Međunarodni ugovori", broj 19/2013.
[13] Jovašević, D., Ikanović, V., 2015, *Međunarodno krivično pravo*, Banja Luka, str. 98 - 102.

nasilju nad ženama iz 1997. godine, 3) Rezolucija Evropskog parlamenta o trenutnoj situaciji u borbi protiv nasilja nad ženama i budućim akcijama iz 2006. godine i 4) Rezolucija Evropskog parlamenta o suzbijanju nasilja nad ženama iz 2009. godine.

Među regionalnim dokumentima Savjeta (vijeća) Evrope od značaja za nacionalna zakonodavstva u oblasti sprječavanja i suzbijanja nasilja u porodici ili porodičnoj zajednici relevantne su sljedeće konvencije[14]: 1) Evropska konvencija o zaštiti ljudskih prava i osnovnih sloboda (ETS broj 5, 1950), 2) Evropska socijalna povelja (ETS broj 35, 1961), koja je revidirana 1996. godine (ETS broj 163), 3) Konvencija Savjeta Evrope o sprječavanju i suzbijanju nasilja nad ženama i nasilja u porodici (CETS broj 210), 4) Konvencija Savjeta Evrope o borbi protiv trgovine ljudima (ETS broj 197, 2005) i 5) Konvencija Savjeta Evrope o zaštiti djece od seksualnog iskorišćavanja i seksualnog zlostavljanja (ETS broj 201, 2007).

Pored konvencija (kao međunarodnih dokumenata koji imaju obavezujuću pravnu snagu za države potpisnice), Savjet Evrope je takođe donio i niz preporuka. Među preporukama Savjeta ministara Savjeta Evrope su od posebne vrijednosti i uloge u suprotstavljanju različitim oblicima nasilja u porodici i partnerskim odnosima sljedeći dokumenti[15]: 1) Preporuka (2002)5 Komiteta ministara državama članicama o zaštiti žena od nasilja, 2) Preporuka Komiteta ministara br. R (85) 4 o nasilju u porodici, 3) Preporuka Komiteta ministara br. R (87) 21 o pomoći žrtvama i prevenciji viktimizacije, 4) Preporuka (2006)8 Komiteta ministara državama članicama o podršci žrtvama zločina, 5) Preporuka CM/Rec(2007)17 o standardima i mehanizmima rodne ravnopravnosti, 6) Preporuka od 3. oktobra 2008. godine broj 1847 (2008) o borbi protiv nasilja nad ženama[16] i 7) Preporuka CM/Rec(2010)10 o ulozi žena i muškaraca u prevenciji i razrešenju sukoba i izgradnji mira.

Na bazi rješenja sadržanih u navedeni međunarodnim (univerzalnim i regionalnim) dokumentima, kao i posebno Konvencije iz Istanbula (2011. godine) brojna savremena (porodična i kaznena – krivično i prekršajno) zakonodavstva[17] predviđaju široku lepezu različitih mjera, sredstava i postupaka za sprječavanja, prevenciju, suzbijanje i zaštitu od nasilja u porodici, kao i kaznenu (uz građansku i upravnu – administrativnu) odgovornost njihovih učinilaca. U Bosni i Hercegovini je, na bazi navedenih standarda, ali i zavisno

[14] Matijević, A., 2010, "Nasilje u obitelji – europski modeli", *Policija i sigurnost*, broj 2, Zagreb. str.195 - 209.
[15] Tejić, M., Nikolić Ristanović, V., Dokmanović, M., 2007, *Pravna regulativa o nasilju u porodici u Srbiji i međunarodni standardi,* Novi Sad, str. 117 - 128.
[16] Odeljan, R., 2013, "Nasilje u obitelji – komparativna analiza pravne regulative u zemljama njemačkog govornog područja", *Policija i sigurnost*, broj 2, Zagreb, str. 258 - 267.
[17] Davis, R.L., 1998, *Domestic violence - facts and fallacies*, Westport, str. 156 - 176.

od potreba i mogućnosti, zaštita od nasilja u porodici uređena sljedećim zakonima (Federacije BiH, Brčko distrikta i Republike Srpske): a) porodičnim zakonom, b) krivičnim zakonom i c) zakonom o zaštiti od nasilja u porodici.

EVROPSKI STANDARDI O SUZBIJANJU NASILJA U PORODICI

Najznačajniji evropski međunarodni dokumenat čiji standardi predstavljaju temelj za jedinstvenu, sistematizovanu i organizovanu aktivnost nadležnih državnih organa u suprotstavljanju različitim oblicima nasilja u porodici/porodičnoj zajednici predstavlja Konvencija Savjeta Evrope o sprječavanju i borbi protiv nasilja nad ženama i nasilja u porodici[18] (2011) poznata kao Istanbulska konvencija. Osnovni je cilj Konvencije da izrazi javnu osudu svih vidova i oblika ispoljavanja nasilja u porodici, rodno zasnovanog nasilja, nasilja nad ženama, nasilja u partnerskim odnosima i sl[19].

U osnovi ovih organizovanih napora međunarodne zajednice se nalaze sljedeći principi (načela) među kojima se posebno ističu[20]: a) nasilje nad ženama predstavlja manifestaciju istorijski nejednakih odnosa moći između žena i muškaraca, koji su potom i doveli do dominacije i diskriminacije nad ženama od strane muškaraca, kao i do sprječavanja napredovanja žena u punoj mjeri, b) strukturna priroda nasilja nad ženama se javlja kao rodno zasnovano nasilje, c) nasilje nad ženama predstavlja jedan od ključnih društvenih mehanizama, kojima se žene primoravaju da budu u podređenom položaju u odnosu na muškarce, d) žene, a posebno djevojčice su često izložene teškim oblicima nasilja poput nasilja u porodici, seksualnog uznemiravanja, silovanja, prinudnog braka, krivičnih djela koja su izvršena u ime takozvane „časti" i genitalnog sakaćenja, a što sve u krajnjoj liniji predstavlja različite oblike i vidove ispoljavanja ozbiljnog kršenja ljudskih prava žena i djevojčica, ali i glavnu prepreku za ostvarivanje jednakosti između žena i muškaraca[21], e) žene i djevojčice su izložene većem riziku od rodno zasnovanog nasilja od muškaraca i f) nasilje u porodici pogađa žene neravnomjerno, iako je činjenica da i muškarci takođe mogu biti žrtve nasilja u porodici.

---

[18] „Službeni glasnik Bosne i Hercegovine - Međunarodni ugovori", broj 19/2013.

[19] Gasmi, G., 2014, "Nova Konvencija SE o prevenciji i borbi protiv nasilja nad ženama i porodičnog nasilja – značaj ustanovljenja evropskih pravnih standarda", *Strani pravni život*, broj 2, Beograd, str. 37 - 56.

[20] Kovaček Stanić, G., Samardžić, S., 2014, "Novine koje donosi Konvencija SE o sprečavanju i borbi protiv nasilja nad ženama i nasilja u porodici", *Zbornik Pravnog fakulteta u Novom Sadu*, broj 2, Novi Sad, str. 93 - 115.

[21] Hampton, R.L., 1998, *Substance abuse, family violence and child welfare*, Thousand Oaks, str. 118 - 135.

U odredbi člana 3. Konvencija je odredila pojam, elemente i karakteristike, te specifična obilježja nasilja nad ženama, odnosno nasilju u porodici uopšte[22] kao oblik kršenja ljudskih prava, ali i kao oblik diskriminacije nad ženama. Kao takav, on označava sva djela rodno zasnovanog nasilja koja dovode do ili mogu da dovedu do: a) fizičke, b) seksualne, c) psihičke i d) finansijske povrede ili patnje za žene. Prema ovom dokumentu, nasilje nad ženama obuhvata: a) prijetnju vršenjem takvih kažnjivih ponašanja – to je svaka usmena ili pisana (pa čak i simbolična) izjava ili na drugi način stavljanje u izgled drugom licu da će prema njemu ili njemu bliskom licu biti nanijeto kakvo zlo u smislu navedenih oblika nasilja, b) sve oblike prinude (uticanja na volju drugog lica u pravcu donošenja određene odluke ili odluke sa određenom sadržinom) i c) neovlašćeno (proizvoljno, van zakonskih uslova i postupka) lišavanje ili oduzimanje slobode kretanja, kako u javnom, tako i u privatnom životu[23].

Pored nasilja nad ženama, Konvencija određuje i pojam nasilja u porodici. Kao nasilje u porodici se smatra svako djelo fizičkog, seksualnog, psihičkog, odnosno ekonomskog nasilja do kojeg dolazi u okviru porodice ili domaćinstva, odnosno između bivših ili sadašnjih supružnika ili partnera, nezavisno od toga da li učinilac dijeli ili je dijelio isto boravište sa žrtvom. Konačno, ovdje je određen i pojam rodno zasnovanog nasilja nad ženama. To je nasilje koje je usmjereno protiv žene zato što je žena, odnosno ono koje nesrazmjerno pogađa žene (pri čemu pojam „žena" uključuje i djevojke – djecu uzrasta ispod 18 godina života).

Pored određivanja opisa pojedinih krivičnih djela nasilja nad ženama, nasilja u porodici ili rodno zasnovanog nasilja nad ženama Konvencija je (član 41.) izričito propisala krivičnu odgovornost i za oblike njihovog ispoljavanja kao što su[24]: a) pokušaj (započinjanje izvršenja) krivičnih djela, b) saučesništvo u obliku podstrekavanja kao samostalno krivično djelo (umišljajno navođenje, uticanje na drugo lice u smislu da ono samo donese odluku o izvršenju krivičnih djela) i c) saučesništvo u obliku pomaganja kao samostalno krivično djelo (umišljajno stvaranje uslova i pretpostavki, odnosno omogućavanje izvršenja uopšte ili olakšavanje izvršenja krivičnih djela).

Za učinioce navedenih krivičnih djela Konvencija, pored kazne zatvora, predlaže (član 45.), primjenu specifičnih, specijalnih krivičnopravnih mjera. To su: a) praćenje, odnosno nadzor osuđenih lica i b) ukidanje prava na

[22] Petrić, N., Vidović, G., Žigić, R., 2012, *Analiza usklađenosti zakona o zaštiti od nasilja u porodici Republike Srpske sa međunarodnim standardima,* Banja Luka, str. 38 - 51.
[23] Čović, A., 2013, "Značaj ratifikacije Konvencije Saveta Evrope o sprečavanju i borbi protiv nasilja nad ženama i nasilja u porodici", *Strani pravni život*, br. 3, Beograd, str. 279 - 292.
[24] Marcus, I., 2014, "Redefinisanje koncepta nasilja u porodici kao akta torture ili terorizma u porodici", *Zbornik Pravnog fakulteta u Nišu,* broj 67, Niš, str. 13 - 24.

roditeljstvo, ukoliko se princip najboljeg interesa za dijete ne može garantovati ni na koji drugi način, a što može da obuhvati i bezbjednost žrtve. Pri odmjeravanju kazne učiniocu ovakvog krivičnog djela (član 46.), Konvencija sugeriše nacionalnim zakonodavstvima da uzmu u obzir posebno sljedeće "otežavajuće" okolnosti: a) krivično djelo učinjeno nad bivšom ili sadašnjom supružnicom ili partnerkom u skladu sa nacionalnim zakonodavstvom od strane člana porodice ili lica, koje živi zajedno sa žrtvom, odnosno lica koje je zloupotrijebilo svoj autoritet, b) ponovljeno krivično djelo (specijalni povrat), odnosno srodno djelo, c) krivično djelo učinjeno nad licem koje je postalo ugroženo usljed određenih okolnosti (posebno svojstvo oštećenog lica), d) krivično djelo učinjeno nad djetetom ili u prisustvu djeteta (uzrast oštećenog lica u vrijeme izvršenja djela – uzrast do 14 godina), e) krivično djelo učinjeno od strane dva ili više udruženih lica (grupni, organizovani način vršenja djela), f) krivično djelo kome je prethodilo ili ga je pratilo ekstremno nasilje, g) krivično djelo učinjeno na opasan način - uz upotrebu oružja ili uz prijetnju upotrebom oružja, h) krivično djelo sa ozbiljnim fizičkim, odnosno psihičkim posljedicama za žrtvu i i) ako je učinilac prethodno osuđivan za krivična djela slične prirode (specijalni povratnik).

NASILJE U PORODICI U KRIVIČNOM ZAKONODAVSTVU BIH

Od četiri krivična zakona sa primjenom u Bosni i Hercegovini, ovo krivično djelo ne poznaje Krivični zakon Bosne i Hercegovine (KZ BiH)[25]. Krivični zakon Federacije Bosne i Hercegovine (KZ FBiH)[26] u glavi dvadesetoj pod nazivom "Krivična djela protiv braka, porodice i mladeži" u članu 222. predviđa krivično djelo pod nazivom "Nasilje u porodici". Krivični zakon Brčko distrikta Bosne i Hercegovine (KZ BDBiH))[27] u glavi dvadesetoj pod nazivom "Krivična djela protiv braka, porodice i omladine'" u članu 218. propisuje krivično djelo "Nasilje u porodici". Konačno, Krivični zakonik Republike Srpske (KZRS)[28] u glavi dvadesetoj pod nazivom "Krivična djela protiv braka i porodice" u članu 198. predviđa krivično djelo "Nasilje u porodici ili porodičnoj zajednici".

Već na prvi pogled uočavamo dvije razlike između ovih inkriminacija. One se ogledaju u sljedećem: a) na različite načine su određeni nazivi grupe

[25] „Službeni glasnik Bosne i Hercegovine" br. 3/2003, 32/2003, 37/2003, 54/2004, 61/2004, 30/2005, 53/2006, 55/2006, 8/2010, 47/2014, 22/2015, 40/2015, 35/2018 i 46/2021.
[26] „Službene novine Federacije Bosne i Hercegovine" br. 36/2003, 21/2004, 69/2004, 42/2010, 42/2011, 59/2014, 76/2014, 46/2016 i 75/2017.
[27] „Službeni glasnik Brčko distrikta Bosne i Hercegovine" broj 19/2020.
[28] „Službeni glasnik Republike Srpske" br. 64/2017, 104/2018 i 15/2021.

krivičnih djela gdje je propisano ovo krivično djelo, pa tako zakonodavstvo Republike Srpske ne poznaje riječ "omladine ili mladeži" kao grupni, zaštitni objekat i b) ovo krivično djelo u zakonima Federacije Bosne i Hercegovine i Brčko distrikta Bosne i Hercegovine nosi naziv "Nasilje u porodici", dok Republika Srpska ovo krivično djelo naziva "Nasilje u porodici ili porodičnoj zajednici".

Pojam i elementi krivičnog djela

KZRS u članu 190. predviđa krivično djelo pod nazivom „Nasilje u porodici ili porodičnoj zajednici" na znatno drugačiji način nego druga dva krivična zakona sa primjenom u Bosni i Hercegovini[29]. U uporednom zakonodavstvu se ovo krivično djelo pojmovno šire određuje, pa se za njegovo određenje koriste naslovi "Nasilje u porodici ili porodičnoj zajednici" (član 220. Krivičnog zakonika Crne Gore[30]). Neka zakonodavstva ovo krivično djelo nisu određivala u krivičnom zakonu (zakoniku), već u sporednom zakonodavstvu (npr. Zakonu o zaštiti od nasilja u porodici iz 2009. godine – Hrvatska). Druga dva krivična zakona Federacije Bosne i Hercegovine i Brčko distrikta Bosne i Hercegovine ovo krivično djelo nazivaju "Nasilje u porodici".

Ovo krivično djelo[31] se sastoji u ugrožavanju spokojstva, tjelesnog integriteta ili duševnog zdravlja člana svoje porodice ili porodične zajednice primjenom nasilja, prijetnjom da će napasti na život ili tijelo, drskim ili bezobzirnim ponašanjem. Novelom KZRS[32] iz februara 2021. godine iz ovog pojma je brisana posljedica djela u vidu povrede njegovog fizičkog ili psihičkog integriteta[33].

Objekt zaštite je dvojako određen kao[34]: a) spokojstvo (osjećanje lične sigurnosti) i b) fizički (tjelesni) integritet ili duševno zdravlje (psihički integritet) člana porodice ili porodične zajednice učinioca djela. U KZ FBiH je objekt zaštite određen kao: a) mir, b) tjelesna cjelovitost i c) psihičko zdravlje. S druge strane, KZ BDBiH, pored navedenih vrijednosti u smislu objekta zaštite, umjesto termina "psihičko" zdravlje upotrebljava termin "duševno

[29] Ganija, H., 2016, *Pravni aspekti braka i nasilja u porodici*, Travnik, str. 48 - 62.

[30] „Službeni list Republike Crne Gore" br. 70/2003, 23/2004, 47/2006, 40/2008, 25/2010, 32/2011, 64/2011, 40/2013, 56/2013, 58/2015, 44/2017, 49/2018 i 3/2020.

[31] Njagulović, J., 2012, "Nasilje u porodici – tri segmenta pravne zaštite u domaćem zakonodavstvu", *Zbornik Pravnog fakulteta u Nišu*, broj 62, Niš, str. 593 - 603.

[32] "Službeni glasnik Republike Srpske" br. 15/2021.

[33] Jovašević, D., Mitrović, Lj., Ikanović, V., 2017, *Krivično pravo Republike Srpske, Posebni deo*, Banja Luka, str. 101 - 102.

[34] Savić, M., Mikić, D., 2010, "Metodika otkrivanja i dokazivanja krivičnog dela nasilja u porodici", *Bezbednost*, broj 3, Beograd, str. 298 - 312.

zdravlje". Ovo ukazuje da se ovdje radi o posebnom, specijalnom obliku krivičnog djela ugrožavanja sigurnosti[35].

Radnja izvršenja[36] je, prema slovu zakona, izražena upotrebom trajnog glagolskog oblika što znači da djelo postoji bez obzira da li je djelatnost činjenja preduzeta jednom ili više puta prema istom pasivnom subjektu, pri čemu broj ponovljenih radnji može biti od značaja za odmjeravanje kazne učiniocu[37]. Ona je određena posljedičnom dispozicijom. To je svaka djelatnost fizičkog ili psihičkog karaktera[38] koja se preduzima prema članu svoje porodice ili porodične zajednice koja je podobna, dovoljna da dovede do ugrožavanja spokojstva, odnosno izazivanja osjećanja nesigurnosti i straha za tjelesni integritet ili duševno zdravlje[39].

Za postojanje krivičnog djela je bitno da se radnja izvršenja preduzima[40]:

1) na određeni način - primjenom nasilja, prijetnjom da će napasti na život ili tijelo, drskim ili bezobzirnim ponašanjem[41]. Tri su alternativno određena načina preduzimanja radnje izvršenja[42]. Primjena nasilja[43] predstavlja svaku djelatnost koja je podobna, dovoljna da ugroži život ili tjelesni (psihički) integritet drugog lica. To je djelatnost činjenja (pozitivna, aktivna[44] radnja) koja stvara neposrednu, blisku, stvarnu opasnost od nastupanja smrti ili teške tjelesne povered drugog lica. Nasilje[45] je svaka djelatnost kojom se neposredno, blisko i stvarno ugrožava tjelesni i duševni integritet pasivnog subjekta. To je radnja kojom se prouzrokuje opasnost od nastupanja tjelesne povrede. Ona može biti preduzeta različitim djelatnostima, na različite načine i različitim

[35] Babić, M., Marković, I., 2008, *Krivično pravo, Posebni deo*, Banja Luka, str. 150 - 152.
[36] Petković, N., Pavlović, Z., 2016, *Zlostavljanje i zanemarivanje dece u Srbiji*, Beograd, str. 222 - 225.
[37] Đorđević, Đ., 2011, *Krivično pravo, Posebni deo*, Beograd, str. 84 - 85.
[38] Ljubojev, N., 2008, *Zaštita deteta od zlostavljanja i zanemarivanja u porodici*, Novi Sad, str.78 - 93.
[39] Đorđević, M., Đorđević, Đ., 2020, *Krivično pravo*, Beograd, str. 168.
[40] Jovašević, D., Mitrović, Lj., Ikanović, V., 2021, *Komentar Krivičnog zakonika Republike Srpske*, Banja Luka, str. 370 - 372.
[41] Đorđević, Đ., 2007, "Krivično djelo nasilja u porodici", *Revija za kriminologiju i krivično pravo*, broj 3, Beograd, str. 121 - 133.
[42] Bošković, D., 2009, *Nasilje u porodici – društveni, kriminološki i kriminalistički aspekti*, Banja Luka, str. 117 - 128.
[43] Bošković, D., 2009, „Etiološka obeležja nasilja u porodici", *Bezbjednost, policija, građani*, broj 1, Banja Luka, str. 199 - 216.
[44] Draškić, M., 2008, "Nasilje u porodici – prva presuda Vrhovnog suda Srbije", *Anali Pravnog fakulteta u Beogradu*, broj 2, Beograd. str. 341 - 351.
[45] Simić, I., Petrović, M., 2002, *Krivični zakon Republike Srbije, Praktična primena*, Beograd, str. 117.

sredstvima[46]. Prijetnja[47] je izjava volje ili misli (usmena ili pisana) kojom je najavljuje, stavlja u izgled drugom licu da će se napasti na njegov život ili tjelesni integritet. Prijetnju iznosi upravo ono lice koje će najavljeno zlo i nanijeti, a ne neko treće lice (u kom slučaju bi postojala opomena). Da bi prijetnja bila pravno relevantna, potrebno je da ona ispunjava određene uslove. Ovdje se u svakom slučaju radi o kvalifikovanoj prijetnji - stavljanjem u izgled nanošenja posljedice smrti ili tjelesne povrede[48]. Tako prijetnja mora da bude[49]: a) stvarna, b) moguća, c) ozbiljna i d) neotklonjiva. Drsko ili bezobzirno ponašanje[50], kao način izvršenja krivičnog djela iz člana 198. KZ RS, predstavlja svako ponašanje kojim se grubo, vulgarno, nepristojno ponaša prema drugom licu i

2) tako da nastupi posljedica povrede fizičkog ili psihičkog integriteta člana porodice ili porodične zajednice. Posljedica krivičnog djela se, dakle, ispoljava u vidu povrede – narušavanja tjelesnog ili psihičkog integriteta člana porodice učinioca[51].

S druge strane, KZ FBiH i KZ BDBiH pod radnjom izvršenja ovog krivičnog djela podrazumijevaju: a) nasilje i b) drsko ili bezobzirno ponašanje, dok se ove djelatnosti u Republici Srpskoj smatraju kao načini preduzimanja posljedične radnje izvršenja. Različito određivanje pojma, prirode, karaktera i osobenosti radnje izvršenja ovog krivičnog djela ukazuje i na različito određivanje pojma i vrste prouzrokovane posljedice tako preduzete radnje izvršenja - zavisno od zakonskog rješenja.

Dok se posljedica krivičnog djela nasilja u porodici ili porodičnoj zajednici (prema KZ RS) ispoljava u povredi – narušavanju tjelesnog ili psihičkog integriteta (dakle, u nastupanju tjelesne povrede u različitim oblicima i vidovima ispoljavanja), dotle se prema rješenju ostala dva krivična zakona koja uopšte poznaju ovo krivično djelo na teritoriji Bosne i Hercegovine (KZ FBiH i KZ BDBiH) posljedica javlja u vidu ugrožavanja zaštićenih dobara, odnosno u stvaranju konkretne, bliske, stvarne, neposredne opasnosti da dođe do njihove povrede, ali takva povreda u konkretnom slučaju još uvijek nije nastupila.

---

[46] Petrić, N., 2013, „*Društvena reakcija na rodno zasnovano nasilje u porodici"*, Svarog, broj 6, Banja Luka, str. 105 - 117.

[47] Mrvić Petrović, N., 2005, *Krivično pravo,* Beograd, str. 285 - 287.

[48] Lazarević, Lj., Vučković, B., Vučković, V., 2004, *Komentar Krivičnog zakonika Crne Gore*, Cetinje, str. 560 - 562.

[49] Jovašević, D., 2017, *Krivično pravo, Posebni deo,* Beograd, str. 147.

[50] Jeličić, I., Lukač, D., Janjuš, Z., 2012, „Analiza krivičnog djela nasilja u porodici na području CJB Banja Luka", *Bezbjednost policija, građani*, br. 1-2, Banja Luka, str. 29 - 41.

[51] Kuzman, M., Pavleković, G., 2004, *Nasilje nad ženom u obitelji*, Zagreb, str. 213 - 221.

Izvršilac djela može biti samo određeno lice (stav 6.) – član porodice ili porodične zajednice pasivnog subjekta. To su: a) supružnici ili bivši supružnici i njihova djeca i djeca svakog od njih, b) vanbračni partneri ili bivši vanbračni partneri, njihova djeca ili djeca svakog od njih, c) srodnici po tazbini zaključno do drugog stepena bez obzira na činjenicu da je bračna zajednica prestala, d) roditelji sadašnjih i bivših bračnih i vanbračnih partnera, e) srodnici iz potpunog usvojenja u pravoj liniji bez ograničenja, a u pobočnoj zaključno sa četvrtim stepenom, f) srodnici iz nepotpunog usvojenja, g) lica koja vezuje odnos staratelјstva, h) lica koja žive ili su živjela u istom porodičnom domaćinstvu, bez obzira na srodstvo, i) lica koja imaju zajedničko dijete ili je dijete začeto, iako nikada nisu živjela u istom porodičnom domaćinstvu i j) lica koja su međusobno bila ili su još u emotivnoj ili intimnoj vezi, nezavisno od toga da li učinilac dijeli ili je dijelio domaćinstvo sa žrtvom[52].

U pogledu krivice potreban je umišljaj učinioca koji obuhvata i svijest o svojstvu oštećenog lica (pasivnog subjekta), odnosno o načinu preduzete radnje izvršenja.

Za osnovni oblik krivičnog djela je alternativno propisana novčana kazna ili kazna zatvora do tri godine (KZ RS). Znatno blaža kazna za osnovni oblik krivičnog djela nasilja u porodici je propisana u KZ FBiH, odnosno u KZ BDBiH, i to novčana kazna alternativno sa kaznom zatvora u trajanju do jedne godine.

POSEBNI I TEŽI OBLICI KRIVIČNOG DJELA NASILJA U PORODICI

Poseban oblik krivičnog djela (stav 5.)[53], za koji je alternativno propisana novčana kazna ili kazna zatvora do tri godine, postoji u slučaju kršenja zaštitne mjere ili hitne mjere zaštite od nasilja u porodici koje je sud odredio na osnovu zakona[54]. Zakon o zaštiti od nasilja u porodici[55] predviđa u članu 23. sljedeći sistem zaštitnih mjera: a) udaljenje iz stana, kuće ili nekog drugog stambenog prostora, b) zabrana približavanja žrtvi nasilja u porodici ili porodičnoj zajednici (zabrana približavanja žrtvi), c) zabrana uznemiravanja ili uhođenja žrtve nasilja u porodici ili porodičnoj zajednici (zabrana

[52] Đukić, B., Vujić, D., 2013, „Specifičnosti krivičnog djela nasilje u porodici u Krivičnom zakonu Republike Srpske“, *Bezbjednost, policija, građani*, br. 1-2, Banja Luka, str. 205 - 220.

[53] Počuča, M., 2010, “Nasilje u porodici”, *Pravo - teorija i praksa*, br.9-10, Novi Sad, str. 49 - 61.

[54] Grozdanić, V., Škorić, M., Vinja, I., 2010, “Nasilje u obitelji u svjetlu promjena Kaznenog zakona”, *Hrvatski ljetopis za kazneno pravo i praksu,* broj 2, Zagreb, str. 669 - 698.

[55] Marić, T., 2020, „Novi standardi u primjeni Zakona o zaštiti od nasilja u porodici u Republici Srpskoj“, *Godišnjak Fakulteta pravnih nauka*, br.10, Banja Luka, str. 256 - 264.

uznemiravanja ili uhođenja žrtve), d) obavezan psihosocijalni tretman i e) obavezno liječenje od zavisnosti. Kršenjem bilo koje od navedenih mjera zaštite učinilac nasilja u porodici ostvaruje obilježja bića ovog posebnog oblika krivičnog djela iz člana 190. KZ RS.

Ovaj poseban oblik krivičnog djela nasilja u porodici ne poznaju KZ FBiH i KZ BDBiH.

Pored osnovnog i posebnog oblika, krivično djelo nasilje u porodici ili porodičnoj zajednici u Republici Srpskoj ima i tri teža, kvalifikovana oblika ispoljavanja za koja Zakonik propisuje pooštreno kažnjavanje, za razliku od KZ FBiH i KZ BDBiH koji propisuju pet težih oblika ispoljajavanja ovog krivičnog djela.

Prvi teži oblik djela (stav 2.), poslije novele KZ RS[56] iz februara 2021. godine, postoji ako je prilikom preduzimanja radnje izvršenja učinilac koristio oružje (hladno ili vatreno), opasno oruđe ili drugo sredstvo koje je pogodno da tijelo drugog lica teško povrijedi ili njegovo zdravlje teško naruši. Zakon o oružju i municiji Republike Srpske određuje pojam i vrste oružja[57]. Ovdje, opasno sredstvo (priroda i karakter) izvršenja djela, predstavlja kvalifikatornu okolnost[58] za koju Zakonik propisuje kaznu zatvora u trajanju od šest mjeseci do pet godina.

Zakonski opis ovog kvalifikovanog oblika krivičnog djela nasilja u porodici je predviđen na identičan način i u druga dva zakona u Bosni i Hercegovini koji uopšte i poznaju ovo krivično djelo, ali se razlikuje zaprijećena kazna za njegovog učinioca. Tako, krivični zakoni sa primjenom u Federaciji Bosne i Hercegovine i Brčko Distriktu Bosne i Hercegovine za ovo djelo propisuju blažu kaznu u trajanju od tri mjeseca do tri godine, nego što je slučaj u Republici Srpskoj. Za ovo je djelo u Republici Srpskoj propisana kazna zatvora u trajanju od šest meseci do pet godina.

Drugi teži oblik krivičnog djela nasilje u porodici ili porodičnoj zajednici postoji ako je: 1) usljed preduzete radnje izvršenja iz nehata nastupila teža posljedica u vidu: a) teške tjelesne povrede i b) teškog narušavanja zdravlja i 2) ako je radnja izvršenja preduzeta prema određenom licu pod određenim okolnostima – prema djetetu kao pasivnom subjektu ili u prisustvu djeteta. Ovaj teži oblik ispoljavanja krivičnog djela nasilja u porodici karakterišu dvije kvalifikatorne okolnosti. To su:

1) teška tjelesna povreda ili teško narušavanje zdravlja[59]. U smislu člana 132. KZRS, teška tjelesna povreda se sastoji u narušavanju tjelesnog integriteta

[56] "Službeni glasnik Republike Srpske" broj 15/2021.
[57] „Službeni glasnik Republike Srpske" br. 26/2016, 18/2017, 31/2018 i 58/2019.
[58] Pavišić, B., Grozdanić, V., Veić, P., 2007, *Komentar Kaznenog zakona*, Zagreb, str. 534 - 537.
[59] Rogić Hadžalić, D., 2012, *Nasilje u obitelji*, Zagreb, str. 67 - 83.

ili tjelesnog ili duševnog zdravlja drugog lica kojim je stvorena opasnost po njegov život ili se izražava u uništenju ili oštećenju dijela tijela ili organa, u prouzrokovanju trajne ili privremene nesposobnosti za rad, u trajnom ili teškom narušavanju zdravlja ili izazivanju promjena na vidljivim djelovima tijela koje narušavaju ili unakazuju estetski izgled čovjeka[60]. Posljedica djela je povreda tjelesnog integriteta ili zdravlja. Ona se javlja u vidu oštećenja tjelesnog integriteta (prouzrokovanje posjekotina, preloma, opekotina, ubodina, krvnih podliva) ili u vidu narušavanja zdravlja (izazivanje novog ili pogoršanje postojećeg oboljenja organskog ili duševnog karaktera) i

2) svojstvo oštećenog lica. Naime, ako je radnja izvršenja u bilo kom obliku ispoljavanja preduzeta prema djetetu (to je lice koje u vrijeme izvršenja djela još nije navršilo 18 godina, shodno članu 123. tačka 7. KZRS - "Značenje izraza u ovom zakoniku") ili u prisustvu takvog lica. Ovdje svojstvo djeteta u vrijeme preduzimanja radnje izvršenja mora biti obuhvaćemo umišljajem učinioca.

Za razliku od navedenog zakonskog rješenja sa primjenom u Republici Srpskoj, u Federaciji Bosne i Hercegovine i Brčko distriktu Bosne i Hercegovine se za ovo teže krivično djelo, pored nastupanja teške tjelesne povrede ili teškog narušavanja zdravlja oštećenog lica, odnosno izvršenja krivičnog djela prema djetetu ili u "prisustvu" djeteta, zahtijeva samo izvršenje radnje osnovnog oblika krivičnog djela prema djetetu ili maloljetniku, a ne i izvršenje djela u prisustvu takvog lica, što znatno sužava područje primjene ove inkriminacije. Za ovo je krivično djelo u Republici Srpskoj propisana kazna zatvora u trajanju od dvije do deset godina, dok je u Federaciji Bosne i Hercegovine, odnosno u Brčko distriktu Bosne i Hercegovine za ovo teže djelo propisana blaža kazna i to kazna zatvora u trajanju od jedne do pet godina.

Treći i najteži oblik krivičnog djela (stav 4.) postoji ako je usljed preduzete radnje izvršenja iz nehata nastupila teža posljedica u vidu smrti člana porodice ili porodične zajednice. Ovo krivično djelo čine sljedeći elementi[61]: a) radnja nasilničkog ponašanja – primjene nasilja ili drskog ili bezobzirnog ponašanja učinioca, b) nastupanje posljedice smrti pasivnog subjekta – člana porodice ili proodične zajednice učinioca, c) teška posljedica mora biti rezultat preduzete radnje izvršenja, odnosno između njih mora da postoji uzročno-posljedična (kauzalna) veza i d) teža posljedica mora biti rezultat nehata (svjesnog ili nesvjesnog) učinioca. Za ovo krivično djelo je propisana kazna zatvora u trajanju od tri do 15 godina.

[60] Jovašević, D., 2017, *Krivično pravo, Posebni deo*, Beograd, str. 35 - 37.

[61] Kokolj, M., Jovašević, D., 2012, *Krivično pravo Republike Srpske, Opšti i posebni deo*, Bijeljina, str. 294.

Ovaj teži oblik krivičnog djela nasilja u porodici je na identičan način propisan i u zakonima Federacije Bosne i Hercegovine, odnosno Brčko Distrikta Bosne i Hercegovine, ali sa blažom kaznom. Naime, u ovim je zakonima za ovo teže djelo propisana kazna zatvora u trajanju od dvije do 15 godina (dakle sa blažim, nižim posebnim minimumom kazne).

ZAKLJUČAK

Na bazi usvojenih međunarodnih standarda sadržanih u aktima Organizacije ujedinjenih nacija i posebno Vijeća Evrope, i Bosna i Hercegovina je u novijem krivičnom zakonodavstvu na poseban, specifičan način propisala krivičnu odgovornost i kažnjivost za krivično djelo nasilja u porodici/porodičnoj zajednici. Radi se o novom krivičnom djelu u domaćem zakonodavstvu, a iako je ova pojava ranijeg datuma, prisutna je dugo u društvenoj i pravnoj stvarnosti.

Donošenjem novog krivičnog zakonodavstva 2003. godine (osim KZ BiH), svi ostali zakoni sa primjenom u Bosni i Hercegovini predviđaju ovo krivično djelo: a) KZ FBiH u glavi dvadesetoj "Krivična djela protiv braka, porodice i mladeži'" – "Nasilje u porodici" (član 220.), b) KZ BDBiH u glavi dvadesetoj "Krivična djela protiv braka, porodice i omladine" – "Nasilje u porodici" (član 218.) i c) KZRS u glavi dvadesetoj "Krivična djela protiv braka i porodice" – "Nasilje u porodici ili porodičnoj zajednici" (član 198.).

Već na prvi pogled uočavamo dvije razlike između ovih inkriminacija. One se ogledaju u sljedećem: a) na različite načine su određeni nazivi grupe krivičnih djela gdje je propisano ovo krivično djelo, pa tako zakonodavstvo Republike Srpske ne poznaje riječ "omladine ili mladeži" kao grupni, zaštitni objekat i b) ovo krivično djelo u zakonima Federacije Bosne i Hercegovine i Brčko distrikta Bosne i Hercegovine nosi naziv "Nasilje u porodici", dok Republika Srpska ovo krivično djelo naziva "Nasilje u porodici ili porodičnoj zajednici".

Ovo krivično djelo se, bez obzira na zakonsko rješenje, sastoji u ugrožavanju spokojstva, tjelesnog integriteta ili duševnog zdravlja člana svoje porodice ili porodične zajednice primjenom nasilja, prijetnjom da će napasti na život ili tijelo, drskim ili bezobzirnim ponašanjem. Kao objekt zaštite smatraju se: a) spokojstvo (osjećanje lične sigurnosti) i b) fizički (tjelesni) integritet ili duševno zdravlje (psihički integritet) člana porodice ili porodične zajednice učinioca djela. U KZ FBiH je objekt zaštite određen kao: a) mir, b) tjelesna cjelovitost i c) psihičko zdravlje. S druge strane, KZ BDBiH, pored navedenih vrijednosti u smislu objekta zaštite, umjesto termina "psihičko" zdravlje

upotrebljava termin "duševno zdravlje". Ovo ukazuje da se ovdje radi o posebnom, specijalnom obliku krivičnog djela ugrožavanja sigurnosti.

Radnja izvršenja krivičnog djela nasilja u porodici/porodičnoj zajednici je, prema slovu zakona, izražena upotrebom trajnog glagolskog oblika što znači da djelo postoji bez obzira na to da li je djelatnost činjenja preduzeta jednom ili više puta prema istom pasivnom subjektu, pri čemu broj ponovljenih radnji može biti od značaja za odmjeravanje kazne učiniocu. Ona je određena posljedičnom dispozicijom. To je svaka djelatnost fizičkog ili psihičkog karaktera koja se preduzima prema članu svoje porodice ili porodične zajednice koja je podobna, dovoljna da dovede do ugrožavanja spokojstva, odnosno izazivanja osećanja nesigurnosti i straha za tjelesni integritet ili duševno zdravlje. Potrebno je, pri tome, da se ova radnja izvršenja preduzima: a) na određeni način - primjenom nasilja, prijetnjom da će napasti na život ili tijelo, drskim ili bezobzirnim ponašanjem i b) tako da nastupi posljedica povrede fizičkog ili psihičkog integriteta člana porodice ili porodične zajednice.

Za ovo je krivično djelo, bez obzira na to da li se radi o osnovnom djelu ili pak o posebnom ili težem, kvalifikovanom obliku ispoljavanja - propisane stroge kazne zatvora. No, za ovo djelo KZ RS (i druga zakonodavstva u BiH) propisuju, pored kazni, i druge krivične sankcije pod zakonom propisanim uslovima – mjere bezbjednosti. Od ovih krivičnih sankcija koje uopšte poznaje krivično pravo Republike Srpske, prema učiniocima nasilja u porodici se najčešće mogu (a nekad i moraju) izreći učiniocima ovog krivičnog djela. Identične krivične sankcije ove vrste poznaju i druga dva krivična zakona sa primjenom u Federaciji Bosne i Hercegovine i Brčko Distriktu Bosne i Hercegovine. Izuzetno se učiniocu nasilja u porodici mogu izreći sljedeće mjere bezbjednosti: a) obavezno psihijatrijsko liječenje i čuvanje u zdravstvenoj ustanovi (član 74. KZ RS), b) obavezno psihijatrijsko liječenje na slobodi u trajanju do tri godine (član 75. KZ RS), c) obavezno liječenje od zavisnosti (član 76. KZ RS), d) zabrana približavanja i komunikacije sa određenim licem (član 79. KZ RS), e) udaljenje iz zajedničkog domaćinastva (član 81. KZ RS) i f) oduzimanje predmeta (član 82. KZ RS).

LITERATURA

1. Andrus, J., 2015, *Entextualizing domestic violence*, Oxford.
2. Aranson, J., 1996, Domestic violence, London.
3. Babić, M., Marković, I., 2008, Krivično pravo, Posebni deo, Banja Luka.
4. Bošković, D., 2009, Nasilje u porodici – društveni, kriminološki i kriminalistički aspekti, Banja Luka.

5. Bošković, D., 2009, „Etiološka obeležja nasilja u porodici“, Bezbjednost, policija, građani, br.1, Banja Luka.
6. Buzawa, E.S., Buzawa, C.G., 1996, Domestic violence, Thousand Oaks.
7. Čović, A., 2013, “Značaj ratifikacije Konvencije Saveta Evrope o sprečavanju i borbi protiv nasilja nad ženama i nasilja u porodici”, Strani pravni život, br. 3, Beograd.
8. Davis, R.L., 1998, Domestic violence – facts and fallacies, Westport.
9. Draškić, M., 2008, “Nasilje u porodici – prva presuda Vrhovnog suda Srbije”, Anali Pravnog fakulteta u Beogradu, br.2, Beograd.
10. Đorđević, Đ., 2007, “Krivično djelo nasilja u porodici”, Revija za kriminologiju i krivično pravo, br.3, Beograd.
11. Đorđević, Đ., 2011, Krivično pravo, Posebni deo, Beograd.
12. Đorđević, M., Đorđević, Đ., 2020, Krivično pravo, Beograd.
13. Đukić, B., Vujić, D., 2013, „Specifičnosti krivičnog djela nasilje u porodici u Krivičnom zakonu Republike Srpske“, Bezbjednost, policija, građani, br. 1-2, Banja Luka.
14. Ganija, H., 2016, Pravni aspekti braka i nasilja u porodici, Travnik.
15. Gasmi, G., 2014, “Nova Konvencija SE o prevenciji i borbi protiv nasilja nad ženama i porodičnog nasilja – značaj ustanovljenja evropskih pravnih standarda”, Strani pravni život, br. 2, Beograd.
16. Grozdanić, V., Škorić, M., Vinja, I., 2010, “Nasilje u obitelji u svjetlu promjena Kaznenog zakona”, Hrvatski ljetopis za kazneno pravo i praksu, br.2, Zagreb.
17. Hampton, R.L., 1998, Substance abuse, family violence and child welfare, Thousand Oaks.
18. Jarić, V., 2015, “Doprinos UN u Srbiji zaštiti žena žrtava nasilja u porodici i u intimnim partnerskim odnosima”, Temida, br. 1, Beograd.
19. Javier, R.A., 1996, Domestic violence, London.
20. Jeličić, I., Lukač, D., Janjuš, Z., 2012, „Analiza krivičnog djela nasilja u porodici na području CJB Banja Luka“, Bezbjednost policija, građani, br.1-2, Banja Luka.
21. Jovašević, D., Ikanović, V., 2015, Međunarodno krivično pravo, Banja Luka.
22. Jovašević, D., 2017, Krivično pravo, Posebni deo, Beograd.
23. Jovašević, D., Mitrović, Lj., Ikanović, V., 2017, Krivično pravo Republike Srpske, Posebni dio, Banja Luka.
24. Jovašević, D., Mitrović, Lj., Ikanović, V., 2021, Komentar Krivičnog zakonika Republike Srpske, Banja Luka.

25. Kokolj, M., Jovašević, D., 2012, Krivično pravo Republike Srpske, Opšti i posebni deo, Bijeljina.
26. Kovaček Stanić, G., Samardžić, S., 2014, "Novine koje donosi Konvencija SE o sprečavanju i borbi protiv nasilja nad ženama i nasilja u porodici", Zbornik Pravnog fakulteta u Novom Sadu, br. 2, Novi Sad.
27. Kuzman, M., Pavleković, G., 2004, Nasilje nad ženom u obitelji, Zagreb.
28. Lazarević, Lj., Vučković, B., Vučković, V., 2004, Komentar Krivičnog zakonika Crne Gore, Cetinje.
29. Ljubojev, N., 2008, Zaštita deteta od zlostavljanja i zanemarivanja u porodici, Novi Sad.
30. Marcus, I., 2014, "Redefinisanje koncepta nasilja u porodici kao akta torture ili terorizma u porodici", Zbornik Pravnog fakulteta u Nišu, br.67, Niš.
31. Marić, T., 2020, „Novi standardi u primjeni Zakona o zaštiti od nasilja u porodici u Republici Srpskoj", Godišnjak Fakulteta pravnih nauka, br.10, Banja Luka.
32. Matijević, A., 2010, "Nasilje u obitelji – europski modeli", Policija i sigurnost, br.2, Zagreb.
33. Mrvić Petrović, N., 2005, Krivično pravo, Beograd.
34. Njagulović, J., 2012, "Nasilje u porodici – tri segmenta pravne zaštite u domaćem zakonodavstvu", Zbornik Pravnog fakulteta u Nišu, br. 62, Niš.
35. Odeljan, R., 2013, "Nasilje u obitelji – komparativna analiza pravne regulative u zemljama nemačkog govornog područja", Policija i sigurnost, br. 2, Zagreb.
36. Pavišić, B., 2006, Kazneno pravo Vijeća Europe, Zagreb.
37. Pavišić, B., Grozdanić, V., Veić, P., 2007, Komentar Kaznenog zakona, Zagreb.
38. Pavišić, B., Bubalović, T., 2013, Međunarodno kazneno pravo, Rijeka.
39. Petrić, N., Vidović, G., Žigić, R., 2012, Analiza usklađenosti zakona o zaštiti od nasilja u porodici Republike Srpske sa međunarodnim standardima, Banja Luka.
40. Petrić, N., 2013, „Društvena reakcija na rodno zasnovano nasilje u porodici", Svarog, br.6, Banja Luka.
41. Petković, N., Pavlović, Z., 2016, Zlostavljanje i zanemarivanje dece u Srbiji, Beograd.
42. Petrović, B., Jovašević, D., 2010, Međunarodno krivično pravo, Sarajevo.

43. Počuča, M., 2010, "Nasilje u porodici", Pravo - teorija i praksa, br.9-10, Novi Sad.
44. Rogić Hadžalić, D., 2012, Nasilje u obitelji, Zagreb.
45. Savić, M., Mikić, D., 2010, "Metodika otkrivanja i dokazivanja krivičnog djela nasilja u porodici", Bezbednost, br.3, Beograd.
46. Schornstein, S.L., 1997, Domestic violence and health care, London.
47. Simić, I., Petrović, M., 2002, Krivični zakon Republike Srbije, Praktična primena, Beograd.
48. Tejić, M., Nikolić Ristanović, V., Dokmanović, M., 2007, Pravna regulativa o nasilju u porodici u Srbiji i međunarodni standardi, Novi Sad.

DOMESTIC VIOLENCE IN BOSNIA AND HERZEGOVINA IN THE LIGHT OF INTERNATIONAL STANDARDS

Prof. Marina M. Simović, PhD[62]
Prof. Milena Simović, PhD[63]

Abstract: Different acts of domestic violence (violence against women or children, gender-based violence) represent different forms and types of manifestations of violent behavior of individuals or groups. In this way, the peace, tranquility and dignity of a person's personality, i.e. thier physical or mental integrity, are roughly violated or endangered. These acts of violence are known to a large number of modern criminal legislations, including the legislation of Bosnia and Herzegovina. At the heart of this incrimination is a large number of international documents adopted within the most important European organization - the Council of Europe. Thus, a system of international standards that influenced many national criminal legislations of Europe to criminalize a special criminal offense of violence – domestic or family community violence, was established. This criminal offense has a significant, but also a specific place within the range of violent crimes, whose content and characteristics are dealt with by the authors in this paper.

Keywords: Istanbul Convention, criminal offense, international standards, violence, family.

[62] Secretary of the Ombudsman for Children of the Republic of Srpska, associate professor, Faculty of Law, "Aperion" University of Banja Luka
[63] Full professor, Faculty of Security and Protection of the Independent University of Banja Luka

Prethodno saopštenje

ZAKON O UTVRĐIVANJU PORIJEKLA IMOVINE I POSEBNOM POREZU NA IMOVINU

Doc. dr Goran Maričić[1]
Doc. dr Gojko Pavlović[2]

Apstrakt: U radu se obrazlažu odredbe Zakona o porijeklu imovine i posebnom porezu na imovinu koji je Narodna skupština Republike Srpske usvojila početkom tekuće godine i koji stupa na snagu u februaru 2023.godine, a kojim se uređuju uslovi, način i postupak utvrđivanja porijekla imovine, odnosno uvećanja imovine nekog fizičkog lica, te postupak oporezivanja posebnim porezom na uvećanje imovine za koju fizičko lice ne može da dokaže način sticanja. Zakonom je predviđeno da je organ nadležan za sprovođenje ovog zakona Poreska uprava Republike Srpske, odnosno poseban Sektor za utvrđivanje porijekla imovine i posebnog poreza unutar Poreske uprave. Autori ukazuju na činjenicu da ispitivanje porijekla imovine nije novina u našem pravnom sistemu, te da su slična zakonska rješenja ranije postojala u bivšoj SFRJ ali sa bitnim razlikama. Naime, dok se bivšim zakonskim rješenjima pokušavalo ući u trag nezakonitim prihodima građana, glavni cilj ovoga Zakona jeste da se obezbijedi efikasniji sistem borbe protiv korupcije i sive ekonomije, kao i podizanje svijesti o plaćanju poreza, odnosno povećanju poreske discipline u Republici Srpskoj. Prema tome, Zakon o porijeklu imovine i posebnom porezu na imovinu ne treba miješati sa nezakonitim prihodima građana i zakonskim okvirom kojim se uređuju pitanja oduzimanja imovinske koristi pribavljene krivičnim djelom. S tim u vezi ukoliko se u postupku utvrđivanja porijekla imovine utvrdi da činjenice ukazuju na postojanje osnova sumnje da je izvršeno krivično djelo, Poreska uprava o tome obavještava nadležno tužilaštvo i druge nadležne organe bez odgađanja.

Ključne riječi: porijeklo imovine, poseban porez

[1] Dr. sci Goran Maričić, docent na Univerzitetu Privredna akademija u Novom Sadu.
[2] Dr. sci Gojko Pavlović, Istraživački centar Banja Luka i docent na Pravnom fakultetu Univerziteta PIM u Banja Luci.

UVODNA RAZMATRANJA

Narodna skupština Republike Srpske je početkom 2021.godine prihvatila i dalje u skupštinsku proceduru, tj. na javnu raspravu uputila Nacrt zakona o utvrđivanju porijekla imovine i posebnom porezu na imovinu. Nakon održane javne rasprave Zakon o utvrđivanju porijekla imovine i posebnom porezu na imovinu[3] je usvojen i objavljen u Službenom glasniku Republike Srpske, a stupanje na snagu i njegova primjena se očekuje u prvom kvartalu naredne godine.

Ovim Zakonom uređuje se najprije procedura, tj. način i postupak utvrđivanja uvećanja imovine nekog fizičkog lica, a zatim i sam postupak oporezivanja posebnim porezom na uvećanje imovine, a za koju fizičko lice ne može da dokaže način sticanja.

Fizičko lice, u smislu ovog zakona, je poreski obveznik posebnog poreza na imovinu koji je dužan da plati porez u skladu sa poreskim propisima u Republici Srpskoj, a uvećanje imovine fizičkog lica podrazumijeva pozitivnu razliku između vrijednosti imovine fizičkog lica na kraju određenog perioda u odnosu na početak tog perioda. Pod imovinom se podrazumijeva skup apsolutnih i relativnih imovinskih prava[4], udjeli u privrednim društvima i prava koja iz njih proizlaze, zatim hartije od vrijednosti, novac, kriptovalute[5], kao i druga imovinska prava u Republici Srpskoj, Federaciji BiH, Brčko Distriktu BiH i inostranstvu.

Potrebno je podsjetiti da su u skladu sa članom 121. Zakona o poreskom postupku Republike Srpske[6] sva fizička lica i sa njima povezana fizička lica koja učestvuju neposredno ili posredno u kontroli nekog pravnog lica, kao i fizička lica koja obavljaju samostalnu djelatnost i sa njima povezana fizička lica

---

[3] *Zakon o utvrđivanju porijekla imovine i posebnom porezu na imovinu Republike Srpske*, („Službeni glasnik Republike Srpske“, br. 15/22).

[4] Misli se na pravo svojine i druga stvarna prava na pokretnim i nepokretnim stvarima, prava intelektualne svojine, kao i na potraživanja iz svih izvora obligacionih odnosa.

[5] Kriptovaluta, odnosno "Virtuelna valuta" je digitalni zapis vrijednosti koji nije emitovala i za čiju vrijednost ne garantuje centralna banka, niti drugi organ javnog sektora, koja nije nužno vezana za zakonsko sredstvo plaćanja i nema pravni status novca ili valute, ali je fizička i pravna lica prihvataju kao sredstvo razmjene i može se kupovati, prodavati, razmjenjivati, prenositi i čuvati elektronskim putem – član 2. *Zakona o tržištu hartija od vrijednosti* („Službeni glasnik Republike Srpske", br. br. 92/2006, 34/2009, 8/2012 - odluka US, 30/2012, 59/2013, 86/2013 - odluka US, 108/2013, 4/2017, 63/2021, 11/2022 i 63/2022).

[6] *Zakon o poreskom postupku Republike Srpske,* („Službeni glasnik Republike Srpske“, br. 78/20 i 37/22).

imala obavezu da podnesu Poreskoj upravi prijavu za evidenciju ukupne imovine i obaveza u zemlji i inostranstvu[7].

Nadalje, ono što je važno istaći jeste obaveza propisana u članu 3. Zakona prema kojoj je teret dokazivanja uvećanja imovine u odnosu na prijavljene prihode fizičkog lica na Poreskoj upravi Republike Srpske, dok je na fizičkom licu teret dokazivanja načina sticanja imovine u dijelu u kome uvećanje njegove imovine nije u skladu sa prijavljenim prihodima. Pri tome treba znati da su prijavljeni prihodi svi prihodi fizičkog lica koji su prijavljeni nadležnom poreskom organu.

S tim u vezi, imovina na koju se utvrđuje poseban porez predstavlja upravo razliku između zbira uvećanja imovine i izdataka za privatne potrebe fizičkog lica, sa jedne strane, i prijavljenih prihoda koji su uvećani za iznos prihoda koji ne podliježu oporezivanju u Republici Srpskoj, besteretno stečene imovine, imovine stečene zaduživanjem, odnosno imovine stečene na drugi zakonit način, s druge strane.

Pod posebnim porezom na imovinu podrazumijeva se porez koji se plaća na uvećanje imovine fizičkog lica u skladu sa ovim zakonom.

OVLAŠĆENJA PORESKE UPRAVE REPUBLIKE SRPSKE

Za sprovođenje ovoga Zakona, tj. za vođenje postupka utvrđivanja imovine i posebnog poreza na imovinu i naplate posebnog poreza nadležna je, kako smo već istakli, Poreska uprava Republike Srpske, odnosno Sektor za utvrđivanje porijekla imovine i posebnog poreza.

U vezi sa navedenim, nadležni Sektor za utvrđivanje porijekla imovine i posebnog poreza u Pooreskoj upravi u cilju sprovođenja zakona, ima pravo uvida i pribavljanja podataka iz svih vrsta evidencija i podataka koje vode, odnosno posjeduju nadležni organi i druga lica o nepokretnim i pokretnim stvarima, privrednim subjektima, hartijama od vrijednosti, štednim ulozima i računima kod poslovnih banaka, kao i drugih evidencija i podataka iz kojih se može utvrditi imovina fizičkog lica, kao i iz poslovnih knjiga i dokumentacije privrednih društava i drugih lica, radi utvrđivanja imovine fizičkog lica (član 6. Zakona).

Zakonom je jasno propisano da sva ministarstva, republičke uprave, republičke upravne organizacije, organi jedinica lokalne samouprave, pravna lica čiji je osnivač Republika Srpska ili jedinica lokalne samouprave, ustanove,

[7] Ovu imovinu i obaveze, čine: 1) nepokretnosti (stan, kuća, poslovna zgrada i prostorije, garaža, zemljište i drugo), 2) akcije, udjeli u pravnom licu i ostale hartije od vrijednosti, 3) oprema za obavljanje samostalne djelatnosti, 4) motorna vozila, plovni objekti i vazduhoplovi, 5) štedni ulozi i gotov novac, 6) druga imovinska prava i 7) sve obaveze poreskog obveznika.

javna preduzeća i drugi oblici organizovanja utvrđeni zakonom, a koji vrše javna ovlašćenja, poslovni subjekti, poslovne banke, te drugi organi i organizacije, fizička i pravna lica, na zahtjev Poreske uprave moraju dostaviti podatke kojima raspolažu u roku od osam (8) dana od dana prijema zahtjeva.

Takođe, pored ove obaveze svi navedeni subjekti imaju obavezu i da pružaju podršku Poreskoj upravi u provođenju zakona. Tako je, Zakonom određena i obaveza za Ministarstvo unutrašnjih poslova, Ministarstvo finansija, Agencija za bankarstvo Republike Srpske, Republička uprava za geodetske i imovinsko-pravne poslove, Agencija za posredničke, informatičke i finansijske usluge, Centralni registar hartija od vrijednosti a. d. Banja Luka, kao i druge organe i institucije koje vrše javna ovlašćenja da odrede jednog ili više zaposlenih za vezu, radi efikasnije saradnje i dostavljanja podataka koji su Poreskoj upravi potrebni za vođenje postupka utvrđivanja porijekla imovine. Zakonom je ostavljena i mogućnost da zaposleni iz navedenih subjekata mogu biti privremeno upućeni na rad u Poresku upravu.

Prilikom utvrđivanja porijekla i vrijednosti imovine uzima se u obzir cjelokupna imovina fizičkog lica (član 11. Zakona), a to je:

1) nepokretne stvari (stan, kuća, poslovna zgrada i prostorije, garaža, zemljište i dr.),
2) pravo građenja,
3) pokretne stvari,
4) hartije od vrijednosti,
5) potraživanja iz svih izvora obligacionih odnosa,
6) udjeli u pravnom licu i sva prava koja iz njega proizlaze,
7) oprema za obavljanje samostalne djelatnosti,
8) motorna vozila, plovni objekti i vazduhoplovi,
9) štedni ulozi, novac i kriptovalute,
10) prava intelektualne svojine,
11) druga imovinska prava,
12) izdaci za privatne potrebe fizičkog lica.

U skladu sa zakonom fizičko lice, na zahtjev Poreske uprave, dužno je da navodi podatke o imovini koju posjeduje u Republici Srpskoj, Federaciji BiH, Brčko Distriktu BiH i inostranstvu, i to broj i vrstu imovine, vrijednost imovine, vrijeme kada je stečena i plaćena, pravni osnov sticanja, te sve promjene na imovini od trenutka sticanja.

Ono što je veoma važno napomenuti sa se navedena imovina odnosi na imovinu stečenu u periodu od 9. januara 1992. godine.

FAZE POSTUPKA

Postupak utvrđivanja porijekla imovine i posebnog poreza pokreće se i vodi po službenoj dužnosti, a sastoji se od:

- prethodnog postupka i
- postupka kontrole i utvrđivanja posebnog poreza.

Prethodni postupak sprovodi se na osnovu procjene rizika koju provodi nadležni Sektor Poreske uprave, a može se pokrenuti i na osnovu prijave drugog organa ili po inicijativi fizičkog ili pravnog lica. Na osnovu procjene rizika i prijava od strane drugih subjekata Poreska uprava je u obavezi da sačini plan radi pokretanja prethodnog postupka.

Nakon što se sačini i odobri plan prethodnog postupka, u samom prethodnom postupku nadležni Sektor utvrđuje uvećanje imovine na osnovu podataka kojima raspolaže i podataka koje prikupi od drugih organa i organizacija, pravnih ili fizičkih lica i upoređuje ih sa prijavljenim prihodima u određenom periodu.

Ukoliko se u prethodnom postupku učini vjerovatnim da u najviše tri uzastopne kalendarske godine u kojima fizičko lice ima uvećanje imovine, postoji razlika između uvećanja imovine i prijavljenih prihoda fizičkog lica koja je veća od 300.000,00 KM Poreska uprava pokreće postupak kontrole, na način kako je to uređeno Zakonom o poreskom postupku.

Takođe, na osnovu sprovedenih prethodnih postupaka Poreska uprava je dužna da donose plan kontrola.

U postupku kontrole utvrđuje se imovina na koju se utvrđuje poseban porez fizičkog lica i njena vrijednost. Važno je naglasiti da fizičko ima pravo da učestvuje u postupku kontrole i da podnosi dokaze kojima dokazuje način sticanja imovine, ali da neučestvovanje fizičkog lica u postupku kontrole ne odgađa dalje vođenje postupka.

Postupajući inspektor sačinjava zapisnik o izvršenoj kontroli, dok se po okončanju postupka kontrole, ako se utvrdi postojanje imovine na koju se plaća poseban porez, donosi rješenje o utvrđivanju posebnog poreza.

Zakonom je propisano da poreska osnovica posebnog poreza na imovinu predstavlja uvećanje imovine. Osnovica posebnog poreza se utvrđuje u vrijednosti imovine na koju se utvrđuje poseban porez, a koju čini zbir revalorizovane vrijednosti te imovine za svaku kalendarsku godinu koja je bila predmet kontrole.

Vrijednost imovine za koju se utvrđuje poseban porez se revalorizuje indeksom potrošačkih cijena od posljednjeg dana kalendarske godine za koju je utvrđena ta imovina do dana donošenja rješenja o posebnom porezu. Međutim,

ukoliko se vrijednost imovine utvrđuje za imovinu stečenu nakon uvođenja konvertibilne marke neće se vršiti revalorizacija.

Zakon propisuje da se poseban porez na imovinu plaća po stopi od 75% na osnovicu utvrđenu u skladu sa ovim zakonom. Ovakva visoka stopa posebnog poreza u skladu je upravo sa proklamovanim ciljem koji se zakonom želi postići.

Protiv rješenja o posebnom porezu može se izjaviti žalba Ministarstvu finansija, a koja odgađa izvršenje rješenja. Rješenje Ministarstva finansija kojim se odlučuje o žalbi je konačno i protiv njega se može pokrenuti upravni spor pred nadležnim sudom.

Na sam postupak utvrđivanja imovine i posebnog poreza primjenjuje se Zakon o poreskom postupku, izuzev odredaba o zastarjelosti utvrđivanja i naplate poreza, te ukoliko to nije drugačije uređeno ovim zakonom. Takođe, ako se u postupku utvrdi da fizičko lice ima neispunjenu poresku obavezu koja je propisana drugim zakonom (druga vrsta poreza), po osnovu zakonito stečenih prihoda, odnosno imovine, postupak utvrđivanja i naplate tog poreza sprovešće se u skladu sa propisima kojima se uređuje ta vrsta poreza, kao i zakona kojima se uređuje poreski postupak.

OSTALE ZAKONSKE ODREDBE

U vezi sa odnosom prema krivičnom postupku, Zakon u članu 19. propisuje da ukoliko je u krivičnom postupku pravosnažnom presudom utvrđena imovina koja je proistekla izvršenjem krivičnog djela, a na koju je plaćen poseban porez u skladu sa ovim zakonom, sud će u presudi uračunati iznos plaćenog posebnog poreza u imovinu koja je proistekla izvršenjem krivičnog djela. Takođe, ovakva odredba će se primjenjivati i u postupcima koji se vode na osnovu zakona kojim se uređuje postupak oduzimanja imovine koja je proistekla izvršenjem krivičnog djela.

Zakonom je propisana obavezna obuka zaposlenih u Ministarstvu finansija i Poreskoj upravi. Naime, određeni zaposleni za provođenje ovog zakona su dužni da pohađaju stalnu obuku iz oblasti postupka utvrđivanja porijekla imovine i posebnog poreza, a program i način sprovođenja ove obuke propisuje ministar finansija.

Istovremeno, zakon predviđa i obavezu obuka sudija koji će voditi postupke po tužbama protiv konačnih rješenja o posebnom porezu. Ove sudije su dužne da prolaze obuku za sticanje posebnih znanja o postupku utvrđivanja imovine i posebnom porezu, a kojui će sprovoditi Centar za edukaciju sudija i javnih tužilaca Republike Srpske. Program, način sprovođenja i trajanje obuke propisuje Centar za edukaciju sudija i javnih tužilaca.

Jedna od važnih odredaba Zakona jeste ona koja se odnosi na obaveznost provođenja bezbjednosnih provjera lica koja će raditi u Sektoru. Naime, zakon predviđa obavezu da se na pismeni zahtjev direktora Poreske uprave, u kome se navode pravni osnov, svrha i obim provjeravanja, obavljaju se bezbjednosne provjere zaposlenih u Sektoru, i to prije stupanja na rad, tokom rada u Sektoru i godinu dana od prestanka rada u Sektoru, bez znanja lica koja se provjeravaju. Ove bezbjednosne provjere će vršiti Ministarstvo unutrašnjih poslova, s ciljem utvrđivanja postojanja smetnji sa stanovišta zaštite javnog poretka i u svrhu utvrđivanja postojanja smetnji sa stanovišta bezbjednosti Republike Srpske. U postupku bezbjednosnog provjeravanja prikupljaće se i provjeravati svi podaci o licu prema kome se sprovodi provjeravanje koji su neophodni da se ostvari svrha bezbjednosnog provjeravanja, pomoću metoda i postupaka koje se koriste u radu Ministarstva (obavljanjem razgovora sa građanima, prikupljanjem podataka od pravnih lica, organa vlasti ili uvidom u registre, evidencije, zbirke i baze podataka koje se vode na osnovu zakona), kao i preduzimanjem drugih mjera u skladu sa zakonom i propisima donijetim na osnovu zakona.

O sprovedenom bezbjednosnom provjeravanju sačinjava se izvještaj koji Ministarstvo unutrašnjih poslova dostavlja direktoru Poreske uprave. U izvještaju ne mogu da se nalaze podaci na osnovu kojih bi se otkrile metode i postupci korišćeni u prikupljanju podataka, identifikovali izvori podataka ili pripadnici Ministarstva unutrašnjih poslova koji su učestvovali u bezbjednosnom provjeravanju. Tako, prikupljeni podaci, tj. prikupljeni bezbjednosnim provjeravanjem evidentiraju se, čuvaju i štite prema zakonu kojim se uređuje zaštita ličnih podataka, a mogu se koristiti isključivo u svrhu za koju su prikupljeni.

Zakon obavezuje sva lica koja u postupku utvrđivanja imovine i posebnog poreza dođu do podataka u vezi sa tim postupkom na dužnost čuvanja tih podataka kao poreske tajne u smislu kako je ona određena Zakonom o poreskom postupku.

Takođe, Zakon propisuje kaznene odredbe za fizička lica koja u postupku utvrđivanja porijekla imovine ne prijave cjelokupnu imovinu. Takva lica će se kazniti za prekršaj novčanom kaznom od 3.000 KM do 10.000 KM u zavisnosti od utvrđene vrijednosti neprijavljene imovine. Istovremeno, novčanom kaznom od 2.000 KM do 6.000 KM kazniće se za prekršaj pravno lice koje na zahtjev Poreske uprave i u roku koji ona odredi ne dostavi podatke kojima raspolaže, a za isti prekršaj kazniće se preduzetnik novčanom kaznom od 1.000 KM do 3.000 KM.

U slučaju nedostavljanja podataka od strane subjekata koji su određeni članom 7. Zakona za prekršaj će se kazniti fizičko lice i odgovorno lice u

pravnom licu, državnom organu i organizaciji i jedinice lokalne samouprave i imaocu javnih ovlašćenja, i to novčanom kaznom od 500 KM do 1.500 KM.

Zakon nadalje propisuje rokove u kojima se imaju donijeti provedbeni – podzakonski akti neophodni za primjenu zakona. Tako je propisano da će u roku od tri mjeseca od dana stupanja na snagu zakona ministar na prijedlog direktora Poreske uprave donijeti Pravilnik o načinu i postupku vršenja prethodnog postupka i postupka kontrole. Takođe, u roku od tri mjeseca od dana stupanja na snagu zakona ministar će donijeti Pravilnik o načinu i postupku utvrđivanja vrijednosti imovine, prihoda fizičkog lica i izdataka za privatne potrebe fizičkog lica.

S druge strane, Ministarstvo unutrašnjih poslova, Ministarstvo finansija, Agencija za bankarstvo Republike Srpske, Republička uprava za geodetske i imovinsko-pravne poslove, Agencija za posredničke, informatičke i finasijske usluge, Centralni registar hartija od vrijednosti a.d. Banjaluka i drugi organi i institucije koje vrše javna ovlašćenja dužni su da odrede jednog ili više zaposlenih za podršku Poreskoj upravi u primjeni zakona. Navedeni subjekti imaju obavezu da u roku od tri mjeseca od dana objavljivanja zakona odrede zaposlene za vezu sa Poreskom upravom u svojim institucijama.

ZAKLJUČNA RAZMATRANJA

Zakonom o utvrđivanju porijekla imovine i posebnom porezu na imovinu su uređeni uslovi, način i postupak pod kojima se utvrđuje imovina i uvećanje imovine fizičkog lica, kao i poseban porez na uvećanje imovine, koje u uzastopnom periodu do tri godine prelazi iznos od 300.000,00 KM, a za koju fizičko lice ne može da dokaže način sticanja.

Postupak se provodi kroz dvije faze, i to fazu prethodnog postupka i postupak kontrole. Važno je naglasiti još jednom da je Zakon dao poreskom obvezniku mogućnost učešća u toku postupka, ali da neučestvovanje poreskog obveznika-fizičkog lica ne odlaže postupak. Teret dokazivanja u prethodnom postupku je na nadležnom Sektoru, dok se u postupku kontrole teret dokazivanja prebacuje na poreskog obveznika.

Usvajanjem Zakona Republika Srpska je u mnogome unaprijedila svoje pravne kapacitete u oblastima borbe protiv korupcije i sive ekonomije. Očekuje se da će se uspostavljanjem posebnog Sektora u Poreskoj upravi istovremeno unaprijediti i institucionalni kapaciteti Republike Srpske u ovoj oblasti. Takođe, očekivanja su da ću ovaj zakon, odnosno njegova primjena doprinijeti i povećanju poreske discipline u Republici Srpskoj generalno posmatrano.

LITERATURA

1. *Zakon o utvrđivanju porijekla imovine i posebnom porezu na imovinu Republike Srpske,* („Službeni glasnik Republike Srpske“, br. 15/22).
2. *Zakon o tržištu hartija od vrijednosti* („Službeni glasnik Republike Srpske", br. br. 92/2006, 34/2009, 8/2012 - odluka US, 30/2012, 59/2013, 86/2013 - odluka US, 108/2013, 4/2017, 63/2021, 11/2022 i 63/2022).
3. *Zakon o poreskom postupku Republike Srpske,* („Službeni glasnik Republike Srpske“, br. 78/20 i 37/22).

THE LAW ON DETERMINING THE ORIGIN OF PROPERTY AND THE SPECIAL TAX ON PROPERTY

Asst. prof. Goran Maričić
Asst. prof. Gojko Pavlović

Abstract: The paper explains the provisions of the Law on the origin of property and special tax on property, which was adopted by the National Assembly of the Republic of Srpska at the beginning of the current year and which enters into force in February 2023, and which regulates the conditions, method and procedure for determining the origin of property, that is, the increase in property of a natural person, and the procedure for taxation with a special tax on the increase in property, for which the natural person cannot prove the method of acquisition. The law stipulates that the competent authority for the implementation of this law is the Tax Administration of the Republic of Srpska, that is, a special Sector for determining the origin of property and special taxes within the Tax Administration. The authors point to the fact that examining the origin of property is not new in our legal system, and that similar legal solutions previously existed in the former SFRJ, but with important differences.

Namely, while previous legal solutions tried to track down the illegal income of citizens, the main goal of this law is to provide a more efficient system of fighting corruption and the gray economy, as well as raising awareness about paying taxes, i.e. increasing tax discipline in the Republic of Srpska. Therefore, the Law on the origin of property and the special tax on property should not be confused with the illegal income of citizens and the legal framework governing the confiscation of property benefits obtained through criminal acts. In this regard, if in the process of determining the origin of the property it is determined that the facts indicate the existence of grounds for suspicion that a

criminal offense has been committed, the Tax Administration shall notify the competent prosecution and other competent authorities without delay.

Keywords: origin of property, special tax

USAGLAŠENOST PRAVNOG OKVIRA ZAŠTITE I SPASAVANJA U REPUBLICI SRPSKOJ SA PRAVNIM OKVIROM EVROPSKE UNIJE

Mr Dragana Kosić[1]
Dr Željko Zorić[2]

Apstrakt: Bosna i Hercegovina je potpisnik sporazuma o stabilizaciji i pridruživanju sa EU (SL. Glasnik BiH br. 1/17, 8/17) kojim je preuzela obavezu usklađivanja svog postojećeg i budućeg zakonodavstva s pravnim tekovinama Evropske unije. Sporazum se, svakako, odnosi i na Republiku Srpsku, a samim ti i na oblast zaštite i spasavanja, odnosno na civilnu zaštitu. Republika Srpska je samo jednom vršila usaglašavanje prijedloga Zakona o zaštiti i spasavanju u vanrednim situacijama sa pravnim propisima EU i pravnim aktima Savjeta Evrope. Usaglašavanje se odnosilo na Zakon o zaštiti i spasavanju objavljenom u Službenom glasniku RS, broj 21/12. Primarni izvori prava korišćeni prilikom izrade nacrta Zakon o zaštiti i spasavanju u vanrednim situacijama su:Ugovor o funkcionisanju EU, prečišćeni tekst, dio treći, naslov XXIII, Civilna zaštita, član 196, (Službeni glasnik EU, 2010/C 83, 30.03.2010.) - djelimično usklađeno. Sekundarni izvori prava korišćeni prilikom izrade nacrta Zakona o zaštiti i spasavanju u vanrednim situacijama su: Direktiva Savjeta 96/83/ES o kontroli opasnosti od velikih nesereća koje uključuju opasne supstance, donesena 09. decembra 1996. godine-djelimično usklađeno; Odluka Komisije od 8.novembra 2007.godine kojom se uspostavlja Komunitarni mehanizam civilne zaštite, (2007/779/ES, Euroatom)-djelimično usklađeno. Ocjena ispunjenosti obaveza je bila „djelimična ispunjenost“. Rok za potpuno usklađivanje je bio do 2014. godine, usklađivanje nije urađeno. Izmjene i dopune Zakona su izvršene 2017. godine donošenjem Zakona o izmjenama i dopunama zakona o zaštiti i spasavanju u vanrednim situacijama. Prilikom izrade nacrta izmjena zakona nije traženo mišljenje usaglašenosti pravnog okvira zaštite i spasavanja u RS sa pravnim okvirom Evropske unije. U radu će se metod analize, sinteze i komparacije prikazati stvarne aktivnosti RS na usaglašavanju sistema CZ sa pravnim tekovinama Evropske unije.

Ključne riječi: civilna zaštita, Evropska unija, zakon, direktiva, usklađenost.

[1] dragana.kosić@sectorsecurity.org
[2] zeljko.zoric@sectorsecurity.org

UVOD

"Današnja civilna zaštita je organizovana da zaštiti život i vlasništvo u slučajevima katastrofa koje uzrokuje priroda ili čovjek. Usljed problema koji su iznikli sa pojavom prirodnih katastrofa, EU je započela proces čiji je cilj viša efikasnost civilne zaštite u zemljama članicama, ali takođe i sa formiranjem zajedničkog sistema civilne aštite na svojoj teritoriji. Ključni razlog za formiranje zajedničkog sistema civilne zaštite je činjenica da katastrofa u jednoj zemlji ima posljedice u nekoliko susjednih zemalja. Zbog toga okvir modernizacije civilne zaštite EU uključuje i zemlje nečlanice"[3].

Imajući u vidu učestalost i teritorijalnu rasprostranjenost brojnih elementarnih nepogoda koje ostavljaju značajne posljedice, sasvim je jasno zbog čega EU teži razvoju sistema CZ prihvatljivom za sve države članice. Teži se sistemu koji bi u svojoj osnovi bio izomorfan, odnosno organizaciono prihvatljiv za sve države. Briga za razvoj sistema CZ u državama, koje se graniče sa EU, se upravo i temelji na mogućim posljedicama elementarnih nepogoda. Ukoliko zemlje nečlanice EU nemaju razvijen sistem CZ, jasno da će posljedice njegovog nefunkcionisanja u značajnoj mjeri uticati i na naprezanje sistema CZ u državama Evropske unije. Svako naprezanje sistema ima za posljedicu trošenje ljudskih resursa i materijalnih kapaciteta a što nikome nije u interesu.

"Organizacijski i strukturno je civilna zaštita u zemljama EU dospjela do civilnog planiranja za vanredne situacije (CEP, engleski: Civil Emergency Planning, CEP). Na nivou EU čine se značajni napori u cilju unapređenja efikasnosti civilne zaštite. Naime, shvaćeno ja da su sistemi civilne zaštite efektivni samo kada u značajnim momentima postoje mehanizmi interakcije i kooperacije, kako bi se stvorila zajednička podloga za njihovo djelovanje. Razvoj i integracija civilne zaštite mogući su samo kroz saradnju, interakciju i poređenje između zemalja Evrope"[4].

Da bi organizacija CZ u potpunosti opravdala svoju svrsishodnost, potrebno je znati šta ona treba da obuhvata i u kojim situacijama dolazi do izražaja. Prema Jakovljeviću CZ obuhvata:

- "preventivne mjere za smanjenje učinka budućih hitnih situacija ili katastrofa;
- pomoć koju vlada osigurava stanovništvu kojem je potrebna pomoć nakon hitne situacije ili prirodne katastrofe.

[3]Jazić, A. (2015). Novi pristup sistemu civilne zaštite u Evropskoj uniji. *Međunarodni Problem*i, *67*(1).

[4] Evropsko vijeće, Vijeće Evropske unije, https://www.consilium.europa.eu/hr/policies/civil protection/, vrijeme pristupa 27.10.2020.

Zavisno o prirodi katastrofe, ta pomoć može imati različite oblike, kao što su:

- operacije potrage i spasavanja;
- gašenje šumskih požara i požara u urbanim sredinama;
- razmještanje medicinskog osoblja;
- pročišćavanje vode;
- privremena skloništa za hitne situacije;
- istraživanje i razvoj."[5]

Problemom organizacije i funkcionisanja CZ u EU bavila se grupa autora: Kuipers, S., Boin, A., Bossong, R. i Hegemann, H.[6], koji su korišćenjem metode komparativnog istraživanja i analize u 22 evropske države ukazali na sličnosti i razlike u organizaciji i funkcionisanju nacionalnih sistema civilne zaštite. [7]. Osnovni zaključak je da se sistem civilne zaštite u posmatranim državama sastoji od različitih aktera i načina upravljanja. Način upravljanja u prvom zavisi od pravnog uređenja SCZ a koje se bazira na iskustvu države sa vanrednim situacijama. Zajedničko svim sistemima je ozbiljno shvatanje uloge zaštite stanovništva i drugih dobara u vanrednim situacijama. Najbolji primjer multinacionalnog pristupa razvoju SCZ je svakako Evropska unija (u daljem tekstu: EU). Unija je kroz više obavezujućih dokumenata razvila, i razvija SCZ koji je u mogućnosti da u vrlo kratkom vremenu obezbijedi neophodna sredstva i pomoć bilo kojoj članici u bilo koje vrijeme.

CIVILNA ZAŠTITA REPUBLIKE SRPSKE

Republika Srpska, je od vremena Dejtonskog sporazuma više puta mijenjala nadležnosti u upravljanju sistemom civilne zaštite. Tako je CZ bila u sastavu Ministarstva odbrane, Ministarstva lokalne uprave i samouprave i Ministarstva unutrašnjih poslova. Trenutno je organizovana kao samostalna uprava pod nazivom Republička uprava za Civilnu zaštitu (RUCZ) i neposredno je pod jurisdikcijom predsjednika Vlade Republike Srpske.

Civilna zaštita predstavlja podsistem u okviru sistema zaštite i spasavanja u RS i to je "objedinjeni oblik upravljanja i organizovanja snaga i

[5] Jakovljević, V. (2011): *Civilna zaštita u Republici Srbiji*, Univerzitet u Beogradu-Fakultet bezbednosti, Beograd.

[6] Zorić, Ž., & Ćulibrk, Ž. [2017]. *Civilna zaštita u Bosni i Hercegovini kroz prizmu institucionalne teorije organizacije*. Vojno delo, 69(7), 77-86

[7] Kuipers, S., Boin, A., Bossong, R., & Hegemann, H. (2015). Building joint crisis management capacity? Comparing civil security systems in 22 European countries. *Risk, Hazards & Crisis in Public Policy*, *6*(1), 1-21.

subjekata sistema zaštite i spasavanja na sprovođenju preventivnih i operativnih mjera i izvršavanju zadataka zaštite i spasavanja ljudi i dobara od posljedica elementarnih nepogoda, tehničko-tehnoloških nesreća, katastrofa, epidemija, posljedica ratnih dejstava, posljedica terorizma i drugih opasnosti i nesreća koje mogu ugroziti stanovništvo, materijalna i kulturna dobra i životnu sredinu, uključujući i mjere oporavka od nastalih posljedica,“[8]

Razmatrajući ciljeve i funkcionisanje SCZ, koji direktno proizilaze iz zakonom definisanih elementa, ulazi se u sferu, da ostvarenje uspješnog funkcionisanja CZ prati razmjena energije, materije i informacija između sistema i spoljne sredine, što predstavlja predmet rada i funkcionisanja upravljačkih elementa, odnosno predstavlja zadatak upravljanja civilnom zaštitom. To je ključni element upotrebe CZ u VS bilo koje vrste.

Problemi funkcionisanja civilne zaštite u Republici Srpskoj

Dokument koji se odnosi na probleme CZ u RS samo jednom je objavljen, pod nazivom: *Analiza o organizaciji i funkcionisanju sistema zaštite i spasavanja/civilne zaštite*[9]. Ovo je i prva značajnija analiza koja je urađena poslije majskih poplava iz 2014. godine. Znači, skoro tri godine poslije poplava, što jasno ukazuje na brojne nedostatke u sistemu upravljanja zaštitom i spasavanjem/civilnom zaštitom. Ključne slabosti, tada navedene, su aktuelne i u današnje vrijeme jer nisu realizovane predložene mjere kojima bi se otklonile uočene slabosti. U ovoj analizi su navedene sljedeće ključne slabosti sistema zaštite i spasavanja/civilne zaštite. Prikazan je kraći izvod iz dokumenta:

- Neophodno je preduzeti mjere za poboljšanje uvezanosti, stepena koordinacije ključnih subjekata, kako na lokalnom nivou tako i na nivou Republike prilikom planiranja preventivnog i operativnog djelovanja;
- Analizom rizika i kapaciteta za suprotstavljanje rizicima, evidentno je da sistem zaštite i spasavanja/civilne zaštite može odgovoriti na rizike sa ograničenim obimom i posljedicama odnosno većini reprezentativnih scenarija, dok je za podizanje sistema zaštite i spasavanja/civilne zaštite na viši nivo potrebno preduzeti niz mjera i aktivnosti od strane svih subjekata sistema;
- Nedovoljno razvijena svijest kada je u pitanju uloga i značaj zaštite i spasavanja/civilne zaštite u smisli da je to obaveza svih sposobnih građana i svih subjekata društva;

[8] Član 2. Zakona o zaštiti i spasavanju u vanrednim situacijama. Službeni glasnik Republike Srpske, br. 26/2002.

[9]Republička uprava Civilne zaštite objavila je *Analizu organizacije i funkcionisanja sistema zaštite i spasavanja/civilne zaštite Republike Srpske* dana 12.09.2017. godine, broj 10/1.02/815-136/17.

- U velikom broju opština/gradova nije urađena procjena ugroženosti područja opštine/grada i nisu urađeni planovi zaštite i spasavanja od elementarne nepogode i druge nesreće u skladu sa Zakonom o zaštiti i spasavanju u vanrednim situacijama, a što je osnovni preduslov za uspješnu organizaciju i funkcionisanje sistema zaštite i spasavanja opštine/grada. Procjena ugroženosti i planovi su dobri ako su u praksi primjenjivi.potrebno je izrađivati procjene i planove u skladu sa stvarnim stanjem u gradu/opštini.

Radna grupa treba biti nosilac procesa izrade planske dokumentacije, i upravo iz tih razloga treba da bude formirana od stručnjaka različitih profila, a za profil rizika za koje stručnjaci ne postoje na nivou lokalne zajednice treba konsultovati stručnjake sa republičkog nivoa ili iz drugih organa i institucija;

- Ključ izrade dobre procjene ugroženosti i plana zaštite i spasavanja od elementarne nepogode i druge nesreće, ali i kasnijeg ažuriranja, jeste kvalitetna baza podataka. Ne postoji jedinstven pristup, niti obrazac, kao ni softverska podrška u vođenju baze podataka od značaja za zaštitu i spasavanje;
- Programi obuke strukture zaštite i spasavanja ne postoje u većini opština i gradova iako je to obaveza koja proizilazi iz Zakona. Isto tako programi obuke školske omladine ne postoje, niti se provode edukacije, što predstavlja ozbiljan problem i dovodi u pitanje bezbjednost nastavnog i drugog osoblja, zaposlenih i njihovih štićenika;
- Na nivou Republike nije formirana mješovita specijalizovana jedinica za zaštitu i spasavanje koja bi se, između ostalog, sastojala od tima za urbano traganje i spasavanje, za zaštitu i spasavanje na vodi i pod vodom, tima za RHB zaštitu i tima za zaštitu i spasavanje na nepristupačnim terenima i drugih, u skladu sa Procjenom ugroženosti (intenzivirane su aktivnosti na formiranju navedenih timova). Isto tako na nivou opštine/grada nije usklađen broj formiranih specijalizovanih jedinica sa procjenom ugroženosti područja opštine/grada.
- U značajnom broju lokalnih zajednica u službama civilne zaštite zaposleni su radnici koji nemaju adekvatnu stručnu spremu i nivo obrazovanja;
- Mora se konstatovati da je nedovoljna uvezanost i koordinacija ključnih subjekata prilikom planiranja te preventivnog i oiperativnog djelovanja kao i nerazumijevanje činjenice da je bavljenje poslovima zaštite i spasavanja/civilne zaštite, obaveza čitavog društva.
- Saradnja između susjednih i drugih opština nije uspostavljena na potrebnom nivou;
- Neprekidni sistem veza za potrebe zaštite i spasavanja od elementarne nepogode ili druge nesreće nije uspostavljen i isti nije u funkciji, ne može obezbijediti neprekidnost veza. Sistem ranog upozoravanja je u začetku razvoja i trenutno ne može, u potpunosti u većini opština/gradova, zadovoljiti potrebe neophodne za ranim osmatranjem i upozoravanjem;

- Dimenzioniranje ljudskih i materijalno tehničkih kapaciteta nije izvršeno u potrebnoj mjeri u skladu sa riziko profilom (riziko profil je opis rizika zasnovan na identifikaciji rizika i analizi rizika. Riziko profil je od značaja za dimenzioniranje kapaciteta zaštite i spasavanja grada/opštine;
- Prilikom izrade urbanističkih i prostornih planova nije u dovoljnoj mjeri zastupljena struka iz oblasti zaštite i spasavanja od elementarne nepogode i druge nesreće, što za posljedicu ima donošenje pogrešnih odluka i rješenja prilikom izrade urbanističkog i prostornog plana;
- Gradnja novih objekata nije usklađena sa procijenjenim rizikom grada/opštine;
- Nedovoljno je razvijen institut osiguranja imovine i lica od elementarne nepogode i drugih nesreća kao jednog mehanizama za nadoknadu štete nanesene navedenim nesrećama;
- Neadekvatno rješeno pitanje transporta humanitarne pomoći. Nerješeno pitanje preuzimanja i skladištenja humanitarne pomoći (veoma mali gotovo nikakvi skladišni kapaciteti). Neadekvatno riješeno pitanje angažovanja radne snage, utovara, pretovara, istovara humanitarne pomoći. Neriješen način nabavke materijalno-tehničkih sredstava i opreme u vanrednoj situaciji (ko šta nabavlja i po kojoj proceduri), i
- Neriješeno pitanje provođenja inspekcijskog i/ili stručnog nadzora nad organizovanjem i funkcionisanjem sistema zaštite i spasavanja kao i nedosljedno sprovođenje odredaba Zakona o zaštiti i spasavanju u vanrednim situacijama.

Na osnovu iskustava i naučenih lekcija iz posljednjih elementarnih nepogoda koje su zadesile RS, kao i na osnovu sveobuhvatne analize sistema zaštite i spasavanja/civilne zaštite predloženo je da se, sa ciljem unapređenja, efikasnosti i funkcionalnosti sistema zaštite i spasavanja/civilne zaštite preduzmu sljedeće mjere:

- Posebnu pažnju posvetiti preventivnim mjerama zaštite i spasavanja od elementarnih nepogoda i drugih nesreća;
- Uraditi planska dokumenta, a opštine odnosno gradovi koji imaju urađena planska dokumenta ista je potrebno doraditi i ažurirati, a posebno procjenu ugroženosti od elementarne nepogode i druge nesreće tako što bi u ovu aktivnost bili, u okviru radne grupe, uključeni stručnjaci koji mogu kvalitetno izvršiti identifikaciju rizika, njegovu analizu kroz analizu scenarija i analizu kapaciteta te dati konkretan prijedlog za nivo mjera sa dovoljno argumenata koji bi omogućili nosiocima vlasti donošenje odluke za nivo mjera te njenu implementaciju;
- Unaprijediti međusektorsku saradnju, koordinaciju i saradnju svih aktera u provođenju mjera zaštite od elementarne nepogode i druge nesreće na

području grada/opštine RS, kao i sa nivoom BiH i susjednim i drugim zemljama i međunarodnim organizacijama;

- Preciznije definisati mjesto, ulogu i zadatak subjekata zaštite i spasavanja;
- Preispitati u skladu sa procjenom ugroženosti dovoljnost specijalizovanih jedinica i raditi na jačanju i unapređenju pripravnosti, opremljenosti, obučenosti i uvježbanosti specijalizovanih timova za zaštitu i spasavanje. Drugim riječima rečeno znači da je potrebno ljudske i materijalno tehničke kapacitete opštine odnosno grada uskladiti u skladu sa riziko profilom opštine/grada;
- U službe CZ lokalnih zajednica zaposliti/rasporediti ljude sa visokom stručnom spremom adekvatnog stručnog profila, koji mogu odgovoriti obavezama koje su u nadležnosti službe[10];
- Ojačati kapacitiranost vatrogasnih jedinica. Potrebno je detaljno analizirati i razmotriti princip i način preraspodjele sredstava prikupljenih po osnovu člana 81. Zakona o zaštiti od požara[11];
- Razmotriti mogućnost objedinjavanja civilne zaštite i vatrogastva u jednu službu, po uzoru na grad Banju Luku kao model funkcionisanja zaštite i spasavanja/civilne zaštite na lokalnom nivou;
- Razmotriti mogućnost i potrebu za formiranjem vazdušnih snaga za gašenje požara otvorenog prostora Republike Srpske. Ukoliko se procijeni da je nabavka vazduhoplova opravdana, nabaviti letjelice koje se mogu koristiti kao višenamjenske (prevoz ljudi i tereta, evakuacija, izviđanje, poljoprivredne aktivnosti i drugo). Letjelice bi bile smještene u okviru Helikopterskog, odnosno Vazduhoplovnog servisa RS;
- Razmotriti mogućnost formiranja jedinica CZ na nivou grada/opštine i Republike po principu aktivne rezerve;
- Osnažiti ulogu mjesne zajednice u svim fazama odgovora na elementarnu nepogodu i drugu nesreću sa težištem na fazu preventivnog djelovanja;
- Osigurati da zakonom predviđena sredstva u budžetima lokalnih samouprava namijenjena CZ budu i obezbijeđena. Izdvajanje i planska upotreba ovih sredstava bi značajno unaprijedila organizaciju i funkcionisanje sistema zaštite i spasavanja od elementarne nepogode ili druge nesreće kroz

[10] Pored stručnog profila, značajnu pažnju treba posvetiti prijemu lica koja imaju iskustvo u vanrednim situacijama ili poslovima koji se mogu dovesti u vezu sa aktivnostima civilne zaštite.

[11] Član 81: Privredna društva i druga pravna lica koja na teritoriji RS obavljaju djelatnost, obračunavaju i uplaćuju naknadu u visini 0,04% od poslovnog prihoda za realizaciju posebnih mjera zaštite od požara. Naknada po osnovu obračunate obaveze uplaćuje se na račune javnih prihoda RS za opšte uplate. Raspored prikupljenih sredstava po ovom osnovu vrši Ministarstvo finansija.

sve tri faze djelovanja na katastrofe (preventiva, odgovor i oporavak), do iznalaženja novih, kvalitetnih i zakonski bolje utemeljenih rješenja;

- Uspostaviti poseban fond na nivou RS za pomoć lokalnim zajednicama i stanovništvu pogođenom posljedicama elementarnih nepogoda i drugih nesreća;
- Zagovarati i osnažiti institut osiguranja imovine i lica od elementarnih nepogoda i drugih nesreća kako pravnih tako i fizičkih lica;
- Osnovati centar za obuku i intervencije u oblasti zaštite i spasavanja/civilne zaštite. Osnivanje centra treba planirati u saradnji sa ključnim institucijama iz oblasti zaštite i spasavanja/civilne zaštite, koji bi služio i njihovim potrebama i javnim državnim preduzećima koja imaju finansijska sredstva i najdirektniji interes za zaštitu svoje imovine;
- Dodatnu pažnju posvetiti pitanju opremanju i obuke struktura zaštite i spasavanja, kao i stalno raditi na kontinuiranom podizanju svijesti djece i ostalih građana, uz naglašavanje njihove uloge u sistemu zaštite i spasavanja, posebno u segmentu prevencije i adekvatnog odgovora tokom katastrofa, u okviru lične, uzajamne i kolektivne zaštite. Podizati svijest o značaju zaštite i spasavanja kroz organizovanje stručnih savjetovanja, kampanja, javnih tribina, podrške istraživačkoj djelatnosti i publikovanju korisnih sadržaja iz oblasti zaštite i spasavanja za zajednicu i motivisati građane da se odgovorno ponašaju po pitanju lične, uzajamne i kolektivne bezbjednosti. Organizovati obuku i vježbe u skladu sa realno očekivanim - mogućim scenarijom;
- Preduzeti mjere i aktivnosti na uspostavljanju efikasnog sistema za osmatranje, rano upozoravanje, obavještavanje i uzbunjivanje od elementarne nepogode i druge nesreće opštine/grada. Sistema u koji bi bili uvezani svi subjekti od značaja za zaštitu i spasavanje opštine/grada kao i sistema koji bi bio uvezan sa sistemom za osmatranje, rano upozoravanje, obavještavanje i uzbunjivanje susjednih opština/gradova i Republike, kao i preduzimanje mjera i aktivnosti na unaprteđenju razmjene informacija između subjekata od značaja za zaštitu i spasavanje unutar opštine/grada i bržeg protoka informacija i dokumentacije, a radi bržeg donošenja odluka na svim nivoima;
- Potpisati sporazume o međusobnoj saradnji u oblasti zaštite i spasavanja/civilne zaštite sa susjednim i drugim opštinama/gradovima. Neophodno je da opštine/gradovi više rade na jačanju međuopštinske saradnje, kako bi povećali kapacitete za suprotstavljanje katastrofama i nesrećama uzrokovanim elementarnom nepogodom ili drugom nesrećom;
- Prilikom izrade, izmjena i ažuriranja urbanističkog i prostornog plana opštine odnosno grada potrebno je konsultovati i stručna lica iz oblasti zaštite i spasavanja (geologe, seizmologe, hidrologe, vatrogasce i dr.), kako bismo navedene planove uskladili sa riziko profilom opštine/grada. Takođe potrebno

je preduzeti mjere na povećanju kvaliteta stručnog i inspekcijskog nadzora nad izgradnjom građevinskih objekata;

- Uspostaviti zalihe robnih rezervi za slučaj elementarne nepogode ili druge nesreće u skladu sa procjenom ugroženosti. Neophodno je obezbijediti adekvatne skladišne prostore na cijelom području Republike Srpske;
- Zakonom precizirati da se za angažovana motorna vozila, radne mašine i druga materijalno-tehnička sredstva pokrivaju samo stvarni troškovi angažovanja;
- Fokus dati lokalnoj zajednici i preventivnim mjerama djelovanja;
- Preduzeti potrebne mjere za rješavanje pitanja inspekcijskog i/ili stručnog nadzora nad organizovanjem i funkcionisanjem sistema zaštite i spasavanja.

Analiza SCZ RS je nedvosmisleno ukazala na sve slabosti sistema koje se direktno vežu za njegovu organizaciju i funkcionisanje. Analiza je pokazala da subjekti angažovani u sistemu zaštite i spasavanja nisu ispunili ono što im je zakonska obaveza. Fokus zaključka iz analize je na nepostojanju koordinacije između učesnika sistema zaštite i spasavanja, nepostojanost komunikacija, nerazvijenost sistema ranog upozoravanja kao i nerazvijena svijest kod građana o potrebi učešća u jedinicama civilne zaštite. Analiza je utvrdila da obuka u opštinama i gradovima nije realizovana u skladu sa postojećim planovima, budžet se ne planira u skladu sa Zakonom, specijalizovane jedinice na nivou RS nisu formirane te radnici angažovani u sistemu CZ nemaju adekvatnu stručnu spremu. Najznačajnija primjedba se odnosi na nepostojanje procjene ugroženosti u svim opštinama Republike Srpske. Ovo iz razloga što je Procjena osnovni dokument za razvijanje sistema zaštite i spasavanja.

ZAKON O CIVILNOJ ZAŠTITI U REPUBLICI SRPSKOJ

Prilikom usvajanja prvobitnog Zakona o zaštiti i spasavanju u vanrednim situacijama 2012. godine, kao i prilikom izmjena i dopuna 2017. godine nisu ispoštovane preporuke pravnog okvira koje daje EU kod izrade zakona kojima se uređuje oblast civilne zaštite. Sistem CZ u RS je centralizovan, uređen kroz Upravu CZ, područna odjeljenja i odjeljenja u opštinama/gradovima. Zakonom se jasno definiše VS, vanredni događaj, katastrofa, elementarna nepogoda, tehničko-tehnološka nesreća, objekti i sredstva za zaštitu, sredstva pomoći, otklanjanje posljedica, lična, uzajamna i kolektivna zaštita, zbrinjavanje, neeksplodirana ubojna srdstva i opasne materije.

Članom 22. Zakona o zaštiti i spasavanju u vanrednim situacijama, regulisano je da lokalna zajednica donosi procjenu ugroženosti od elementarne nepogode i druge nesreće[12]. I pored zakonske obaveze, sve opštine u RS nisu uradile Procjenu ugoženosti od elementarne nepogode i druge nesreće[13]. Uprava CZ, u okviru svoje nadležnosti, vrši poslove inspekcijskog nadzora, organizovanja i funkcionisanja sistema zaštite i spasavanja. Inspekcijski nadzor obavljaju inspektori kao ovlašćena službena lica u Upravi.

Spora primjena zakona vidljiva je i u činjenici da se na osnivanje inspektorata, koji bi pratio primjenu zakonskih rješenja u oblasti CZ, čekalo pet godina od usvajanja zakona, a prvi prijem inspektora u RUCZ je bio tek 2019. godine. Ovakva kašnjenja u primjeni zakona samo dodatno unose konfuziju kod odgovora na vanredne situacije. Ako se zna da mnoge opštine nemaju odjeljenja/službe CZ, da su vrlo često u mnogim opštinama ove službe/odjeljenja popunjena nekompetentnim licima za poslove CZ jasno je zašto SCZ ne funkcioniše u mnogim vanrednim situacijama. Inspekcijski nadzor je osnovna poluga Uprave preko koje ostvaruje stvarni uvid u sistem zaštite i spasavanja lokalne zajednice.

Inspektor, između ostalog, tokom inspekcijskog nadzora, rješenjem može naložiti sljedeće: "dostavljanje izvještaja o radu subjekata zaštite i spasavanja, donošenje planskih i drugih dokumenata iz oblasti zaštite i spasavanja, osnivanje, opremanje i obučavanje snaga za zaštitu i spasavanje za koje se utvrdi potreba na osnovu procjene ugroženosti i planova za pojedine vrste opasnosti"[14], kao i niz drugih mjera. Ne postoje podaci o aktivnostima inspektorata u lokalnim zajednicama koje bi se odnosile na naložene mjere i relizaciju naloženih mjera. Odgovoran za uspostavljanje inspektorata u RUCZ RS je direktor Uprave. Nije poznato zbog čega je godinama kasnilo uspostavljanje inspekcijskog nadzora. Takođe, nije poznato zbog čega ova služba nije u potpunosti popunjena i zbog čega ne postoje izvještaji o radu inspektora.

[12]Službeni glasnik Republike Srpske, br. 121/12.

[13]Procjenu ugroženosti od elementarne nepogode i druge nesreće nije uradilo sedam opština. Rokovi su prošli prije više godina. Obrazloženje je da nemaju stručnih kadrova koji bi to uradili. Inspekcijski nadzor nad primjenom zakona, kao i kaznene odredbe koje su propisane zakonom nisu uticale na opštine da realizuju obaveze koje proističu iz zakona.

[14] Zakona o zaštiti i spasavanju u vanrednim situacijama. Službeni glasnik Republike Srpske, br. 121/12.

ZAKLJUČAK

Republička uprava Civilne zaštite Republike Srpske, prema dostupnim podacima, nije organizovala naučno-stručne panele, na kojima bi se razgovaralo o stvarnim potrebama Republike Srpske u oblasti zaštite i spasavanja. Dobra praksa okruženja jasno govori da se sinergijom nauke, stvarnih potreba i preporuka Evropske unije može doći do sistema civilne zaštite koji bi bio opšte prihvatljiv, kao jedinstven obrazac organizacije sistema. Republika Srpska uvažavanjem *Analize o organizaciji i funkcionisanju sistema zaštite i spasavanja/civilne zaštite*, koja precizno opisuje sve naše manjkavosti i potrebe, uz uvažavanje evropskih preporuka i njihovo implementiranje u zakonske okvire garantuje uspostavljanje sistema civilne zaštite koji će biti efikasan i efektivan u svim ugrožavajućim situacijama.

LITERATURA

1. Evropsko vijeće, Vijeće Evropske unije, https://www.consilium.europa.eu/hr/policies/civil_protection/, vrijeme pristupa 27.10.2020.
2. Jakovljević, V. (2011): *Civilna zaštita u Republici Srbiji*, Univerzitet u Beogradu-Fakultet bezbednosti, Beograd.
3. Jazić, A. (2015). Novi pristup sistemu civilne zaštite u Evropskoj uniji. *Međunarodni Problem*i, *67*(1).
4. Kuipers, S., Boin, A., Bossong, R., & Hegemann, H. (2015). Building joint crisis management capacity? Comparing civil security systems in 22 European countries. *Risk, Hazards & Crisis in Public Policy*, *6*(1), 1-21
5. Zakona o zaštiti i spasavanju u vanrednim situacijama. Službeni glasnik Republike Srpske, br. 121/12.
6. Zorić, Ž., & Ćulibrk, Ž. [2017]. *Civilna zaštita u Bosni i Hercegovini kroz prizmu institucionalne teorije organizacije*. Vojno delo, 69(7), 77-86

CONFORMITY OF THE LEGAL FRAMEWORK OF PROTECTION AND RESCUE IN THE REPUBLIC OF SRPSKA WITH THE LEGAL FRAMEWORK OF THE EUROPEAN UNION

Mr Dragana Kosić[15]
Dr Željko Zorić[16]

Abstract: Bosnia and Herzegovina is a signatory to the Stabilization and Association Agreement with the EU (Official Gazette of Bosnia and Herzegovina No 1/17, 8/17), by which it undertook the obligation to harmonize its existing and future legislation with the legal acquis of the European Union. The agreement certainly also applies to the Republic of Srpska, and therefore also to the field of protection and rescue, that is, to civil protection. The Republic of Srpska harmonized the proposal of the Law on Protection and Rescue in Emergency Situations with EU legal regulations and legal acts of the Council of Europe only once. The harmonization referred to the Law on Protection and Rescue published in the Official Gazette of the Republic of Srpska, number 21/12. The primary sources of law used when drafting the Law on Protection and Rescue in Emergency Situations are: Treaty on the Functioning of the EU, revised text, Part Three, Title XXIII, Civil Protection, Article 196, (Official Gazette of the EU, 2010/C 83, 30.03.2010 .) - partially aligned. The secondary sources of law used during the drafting of the Law on Protection and Rescue in Emergency Situations are: Council Directive 96/83/EC on the control of the risk of major accidents involving dangerous substances, adopted on December 9, 1996 - partially harmonized; Decision of the Commission of November 8, 2007 establishing the Community Civil Protection Mechanism, (2007/779/EC, Euroatom) - partially harmonized. The fulfillment of obligations was assessed as a "partial fulfillment". The deadline for full alignment was 2014, but the alignment has not been done. Amendments to the Law were made in 2017 with the adoption of the Law on Amendments to the Law on Protection and Rescue in Emergency Situations. During the drafting of the amendments to the law, no opinion was sought on the compatibility of the legal framework of protection and rescue in the RS with the legal framework of the European Union. The paper will present the method of analysis, synthesis and comparison of the actual activities of the Republic of Srpska on harmonizing the CP system with the legal acquis of the European Union.

[15] dragana.kosić@sectorsecurity.org
[16] zeljko.zoric@sectorsecurity.org

Keywords: civil protection, European Union, law, directive, compliance.

STANDARDIZACIJA PRIMJENE POLICIJSKIH OVLAŠĆENJA U KONTEKSTU USAGLAŠAVANJA SA PRAVNIM TEKOVINAMA EVROPSKE UNIJE

Dr Gojko Šetka[1]

Apstrakt: U pogledu stremljenja ka pridruženju Evropskoj uniji, pred države koje imaju pomenute aspiracije se stavljaju određeni uslovi koje je neophodno ispuniti. Za pitanja bezbjednosti, a koja su u direktnoj vezi sa organizacijom i funkcionisanjem policije, su vezani uslovi koji se nalaze u Poglavljima 23 i 24. U ovim poglavljima se govori o Pravosuđu i osnovnim pravima (Poglavlje 23) i Pravdi, slobodi i bezbjednosti (Poglavlje 24). Kada se analiziraju svi uslovi koji se navode u pomenutim poglavljima lako se može zaključiti da je neophodno izvršiti niz reformi u državama koje se nalaze u postupku pregovora i koje moraju težiti ispunjavanju predviđenih uslova. Policijske agencije bi u narednom period trebale težiti standardizaciji primjene policijskih ovlaćenja, dijelom i iz ovih razloga. Cilj ovog rada je da ukaže na mogućnost standardizacije primjene policijskih ovlašćenja koja bi mogla da, jednim dijelom doprinese efikasnijem obavljanju poslova policije, a drugim dijelom, da posluže reformama policijskih agencija u njihovom funkcionalnom smislu.

Ključne riječi: policija, policijsko ovlašćenje, međunarodni standardi, standardizacija.

UVOD

U javnom diskursu često se govori o uslovima koje države kandidati za ulazak u članstvo Evropske unije trebaju ispuniti. Uslovi koji se postavljaju su mnogobrojni i zahtijevaju veliki broj reformi i reformskih procesa koji se moraju izvršiti u državama sa statusom kandidata za članstvo. Kada je u pitanju sektor bezbjednosti, najbitija su pregovaračka Poglavlja 23 i 24. Reformski procesi koji trebaju nastupiti kao posljeica uslova iz ovih pregovaračkih poglavlja direktno se odnose na djelatnost policijskih agencija. Ono što se ne bi trebalo desiti je to da se u periodu eventualnih reformi one provedu na način da uslove zapostavljanje osnovne djelatnosti policijskih agencija. Nažalost,

[1] Fakultet bezbjednosnih nauka, Univerzitet u Banjoj Luci, e_mail: gojko.setka@fbn.unibl.org

svjedoci smo da se sve potencijalne reformske aktivnosti u BiH često zloupotrebljavaju od strane političkih elita za ostvarivanje njihovih političkih ciljeva, te kako reformski procesi postaju sušta suprotnost onoga do čega su trebali dovesti. To se u radu policije ne bi smjelo desiti jer je policija važan državni organ koji doprinosi ostvarivanju osnovnih državnih funkcija.

Neophodno je istaći da trenutni način rada i postupanja policijskih agencija u Bosni i Hercegovini se, pored domaćeg zakonodavstva, zasniva na principima koji su propisani međunarodnim konvencijama kojima se štite ljudska prava. Međutim, primjenom policijskih ovlašćenja moguće je izvršiti restrikciju pojedinih prava i sloboda lica koja se nezakonito ponašaju. Kompleksnost policijskog posla se upravo ogleda u balansu između ostvarivanja interesa građana i vlasti. Neophodno je da policija svojim postupanjem zadovolji interese i jednih i drugih, i da svojim djlovanjem u praksi omogući ostvarivanje bezbjednosti države, bezbjednosti građana i omogućavanje ostvarivanja osnovnih prava i sloboda građana. Dakle, primjena policijskih ovlašćenja u policijskim agencijama treba biti takva da se omogući efikasno vršenje poslova policije, kako bi policijske agencije, a na kraju i policijski sistem, ispunile svoj osnovni cilj zbog koga i postoje – ostvarivanje povoljnog stanja bezbjednosti za državu i njene građane.

Da bi policija mogla da izvršava svoje dužnosti, a prije svega zaštitu života, prava, sloboda i ličnog integriteta lica, kao i podršku vladavini prava, ona ima na raspolaganju određena ovlašćenja. Svakako najvažnija ovlašćenja polciije propisana su zakonom i odnose se na lišenje slobode, zdržavanje lica, sprečavanje, otkrivanje i rasvjetljavanje krivičnih djela, upotrebu sredstava prinude. U zakonom predviđenim slučajevima pripadnici policije imaju mogućnost da upotrijebe smrtonosnu silu, koja kao posljedicu može da izazove smrt lica. Mogućnost upotrebe takve sile utiče na shvatanje uloge policije da se ona nalazi na suprotnoj strani u odnosu na građane, što dovodi do konfrotacije između policijskih službenika i članova zajednice.[2]

POLICIJSKA OVLAŠĆENJA I MEĐUNARODNI PRAVNI STANDARDI

Pojmovno se policijska ovlašćenja mogu odrediti kao pravom dopušten i dovoljan instrumentarijum za zaštitu države i njenih građana. Ako policijsko ovlašćenje posmatramo sa aspekta pojedinca koji ga primjenjuje u praksi, možemo reći da je policijsko ovlašćenje pravo i dužnost ovlašćenog službenog

[2] Avramović, N., Marković, M., 2010., Harmonizacija prava policije Republike Srbije sa evropskim standradima u oblasti zaštite ljudskih prava, Fakultet pravnih nauka, Panevropski univerzitet Aperion, Banja Luka, str. 84-85.

lica (policijskog službenika) da u slučajevima i na način predviđen zakonom može preduzeti određene mjere i radnje u izvršavanju povjerenih poslova i zadataka iz nadležnosti policije. Ukoliko ne bi postojalo ovlašćenje za upotrebu sredstava prinude, a naročito u slučajevima neposrednog ugrožavanja ustavnog i javnog poretka, života i imovine ljudi, svaka druga naknadna intervencija putem nekih drugih državnih organa rezultirala bi neuspjehom i ne bi bila cjelishodna. Važno je, naravno, naglasiti da Bez obzira na činjenicu da je policija važan državni organ, ona ne može da primjenjuje ovlašćenja po svom opredjeljenju od slučaja do slučaja, nego, naravno, po strogo propisanoj proceduri. U preventivno-represivnim aktivnostima, mjerama, radnjama i operativnom radu policije sadržano je niz zakonskih ovlašćenja policije utvrđenih zakonom. Znači, policija se tim radom ne bi mogla ni baviti da joj to zakonom nije stavljeno u nadležnost i da nema jasna ovlašćenja za to. Međutim, od ovako shvaćenog ovlašćenja policije vremenom su se po svojim svojstvima i sadržaju počela da izdvajaju tipična policijska ovlašćenja. To je činjeno u policijskom zakonodavstvu i u praksi.[3]

Budući da se bez izuzetka utvrđuju zakonom, u skladu sa ustavom, ovlašćenja se ne mogu utvrđivati aktima pravne snage niže od zakona. Suštinski razlog za to je što se primjenom ovlašćenja, iz ustavom dopuštenih razloga, ograničavaju i pojedine ustavom zajemčene i druge slobode i prava građana. U odnosu na ovlašćenja, komplementarno se uređuju i izvršavaju i dužnosti lica prema kojima se ovlašćenja neposredno primjenjuju. Policijskim ovlašćenjima tretiraju se različite konkretne situacije, pa se podrazumijeva da među njima postoje određene razlike. Tako ovlašćenja policije možemo razlikovati po tome da li su izrazito policijska ili nisu izrazito policijska po svojoj prirodi i krakteru. [4] Ako bi bilo potrebno da se i pojmovno razlikuju, tipična policijska ovlašćenja bi se mogla označiti i samo kao "policijska ovlašćenja", a preostala kao "ovlašćenja policije". I u našem pravnom poretku kao u pravnom poretku drugih zemalja "policijska ovlašćenja" pripadaju samo policiji, dok pojedina od "ovlašćenja policije", od zemlje do zemlje, mogu biti i u nadležnosti drugih organa. To se u prvom redu odnosi na pojedina administrativna (upravna) ovlašćenja, kao što su kod nas ovlašćenja policije da izdaje određene isprave, odobrenja ili dozvole. Poznato nam je da je i u Bosni i Hercegovini došlo do promjene koncepta izdavanja ličnih dokumenata građanima, s prvobitnom zamisli da se to u potpunosti izuzme iz nadležnosti policije (organa unutrašnjih poslova), od čega se odustalo, što je sasvim sigurno ispravno.[5]

---

[3] Jovičić, D., Šetka, G., 2018., Organizacija i nadležnost policije, Grafomark, Banja Luka, str. 81.

[4] Miletić, S., Talijan, M., 2011., Javna bezbednost, USEE, Novi Sad, str. 145.

[5] Jovičić, D., Šetka, G., 2018., Organizacija i nadležnost policije, Grafomark, Banja Luka, str. 82.

Policijsko ovlašćenje podrazumijeva i dužnost primjene, što znači da policijski službenik nema samo pravo da u određenim situacijama primijeni neko ovlašćenje, nego je on istovremeno i dužan da primjenom policijskog ovlašćenja, koje mu je povjereno po prirodi posla koji obavlja, reaguje na narušavanje bezbjednosti. Dakle, kada su za primjenu ovlašćenja ispunjene sve pretpostavke, tj. stekli su se zakonom i drugim propisom predviđeni uslovi, policajac je dužan da interveniše. Policija je ovlašćena, ali i obavezna da interveniše ako postoji ugožavanje bezbjednosti. U tome ona ima i određenu slobodu (princip diskrecionog odlučivanja). Može ocijeniti koje će od dopuštenih mjera primijeniti, da odustane ili odloži intervenciju u određenim slučajevima i sl. Međutim, pravilo je da policija mora da interveniše protiv ugrožavanja bezbjednosti, na primjer kada postoji opasnost za život i tijelo i/ili imovinu veće vrijednosti. Na spomenuto pravilo vršenja dužnosti i izuzetak, odnosno pravo ocjene u skladu sa zakonom, ukazuju i unekoliko različite zakonske formulacije. Naime, dužnosti i ovlašćenja policajaca se uglavnom direktno utvrđuju u zakonskim i podzakonskim propisima takvom formulacijom ("dužan je", "obavezan je" i sl.), ali ima i takvih kod kojih se označavaju drukčije (na primjer "ima pravo", "može"). U suštini, uvijek se radi o dužnosti da se primijeni ovlašćenje, a unekoliko različite formulacije mogu se svesti na pravno-tehničko pitanje, tj. nastojanje zakonodavca da izrazi istovremeno i dužnost i pravo ocjene. Kada je u pitanju zakonsko uređivanje dužnosti i ovlašćenja policije, treba razlikovati i dužnost primjene ovlašćenja, s jedne strane, od dužnosti koja je uslov da bi moglo da se primijeni ovlašćenje, s druge strane. Naime, neka ovlašćenja su uslovljena dužnošću. Na primjer, policijski službenik je dužan da lice upozori prije upotrebe određenog sredstva prinude da će to sredstvo upotrijebiti ili, drugi primjer, policijski službenik koji službene radnje preduzima u civilnom odijelu, dužan je da se prethodno legitimiše i slično. Prema tome, pojam dužnost u zakonskom tekstu može označavati dvije sasvim različite stvari. Prva je dužnost policijskog službenika da primijeni ovlašćenje jer su se za to stekli realni (objektivini) uslovi na koje policijski službenik ne može ili više ne može uticati preventivnim ili drugim postupanjem. Druga je dužnost policijskog službenika da nešto učini prije primjene policijskog ovlašćenja, tj. to je uslov koji on mora da ispuni da bi ovlašćenje primijenio u skladu sa zakonom i drugim propisom.[6]

Međunarodni policijski standardi predstavljaju dio međunarodnih pravnih normi u sklopu Ujedinjenih nacija, kao univerzalne međunarodne organizacije. Uglavnom se oni odnose na preporuke državama članicama radi ujednačavanja policijskog postupanja sa propisima iz oblasti krivičnog prava. Dakle, međunarodni pravni izvori predstavljaju standarde efikasnog policijskog

[6] Miletić, S., Talijan, M., 2011., Javna bezbednost, USEE, Novi Sad, str. 147.

postupanja i zaštite ljudskih prava. Propisi, kojima je propisan zakonit rad policije, moraju uvažavati standarde poštovanja ljudskih prava, načelno propisanih konvencijama, preporukama i deklaracijama međunarodnih organizacija, UN, Saveta Evrope i strukovnih policijskih organizacija. Međunarodni standardi zastupaju jasan stav da policijski službenici moraju biti edukovani o značaju zaštite ljudskih prava i značaju zaštite prava osoba prema kojima postupaju, pri donošenju odluka o upotrebi policijskih ovlašćenja.[7]

Kada je riječ o policijskim ovlašćenjima i međunarodnim pravnim standardima treba istaći da su za primjenu policijskih ovlašćenja važne pojedine međunarodne konvencije. Preciznije rečeno, postoje međunarodne konvencije čiji je potpisnik Bosna i Hercegovina, i čije su se etičke odrebe morale implementirati u domaće zakonodavstvo, a odnose se na primjenu policijskih ovlašćenja. Prvo, misli se na Deklaraciju o policiji koju je usvojila Parlamentarna skupština Savjeta Evrope još 1979. godine. Ovom deklaracijom su propisani etički standardi postupanja policije, status, prava i obaveze policajaca i nadležnosti policije u vanrednim slučajevima i u slučajevima okupacije od strane oružane sile. Drugi, značajan međunarodni dokument koji se direktno odnosi na policiju, njena prava i obaveze usvojila je generalna skupština Ujedinjih nacija Rezolucijom br. 34/169 iz 1979. godine – Kodeks ponašanja lica za primjenu zakona, među kojima se nalaze i pripadnici policijskih snaga koji moraju da postupaju profesionalno i etički, prema međunarodnim instrumentima o ljudskim pravima u krivičnom pravu.[8]

Norme EU o reformi sektora unutrašnjih poslova sadržane u "Kopenhagenskim kriterijumuma" 1993. godine, čime je Evropski savet ponudio perspektivu članstva u EU zemljama Centralne i Istočne Evrope, pri čemu je naglašena neophodnost "stabilnosti institucija kojima sa garantuju demokratija, vladavina prava, ljudska prava i poštovanje te zaštita manjina". Evropski parlament prihvatio je Kopenhagenske kriterijume u Rezoluciji "Agenda 2000" i dao smjernice za uspostavljanje "pravne odgovornosti policije, vojske i tajnih službi...". Dva su osnovna pravca preporuka posvećenih reformi unutrašnjih poslova i pravosuđa: jedne se odnose na usvajanje usklađenih zakona koji bi pratili evropske standarde u ovim oblastima, a druge na definisanje instrumenata implementacije kako bi se postavili odgovarajući kapaciteti i mehanizmi realizacije harmonizovanih zakona.24 U oblast unutrašnjih poslova posebno su značajni standardi i instrumenti koji su rezultat

[7] Kesić, T., 2014., Međunarodni standardi postupanja policije u krivičnim stvarima, Kriminalističko-policijska akademija, Beograd, str. 34.

[8] Nikač, Ž, Živković, M., 2020., Usaglašavanje organizacija policija Republike Srbije i Republike Srpske sa pravnim tekovinama EU u smislu Poglavlja 24., U: Zbronik radova "Usaglašavanje pravne regulative sa tekovinama Evropske Unije – stanje u Bosni i Hercegovini i iskustva drugih", Istraživački centar, Banja Luka, str. 414.

aktivnosti Ujedinjenih nacija, OEBS i Savjeta Evrope. Članice Savjeta Evrope su, u cilju razvoja demokratije, zaštite ljudskih prava i vladavine prava, razvile određene mehanizme za njihovu zaštitu. Svi međunarodni standardi ljudskih prava, bez obzira na to kako su iskazani (preko ugovora ili pravila i smjernica ugrađenih u kodekse ili skupove principa) predstavljaju prevashodno i jedino pozitivan izraz dobrog postupanja i najbolje prakse neophodne za efikasan, zakonit i human rad policije.[9]

KOMPLEKSNOST PRIMJENE POLICIJSKIH OVLAŠĆENJA

U traženju odgovora na pitanje šta policija zapravo (treba da) radi, prisutna su dva osnovna pristupa. Prvi, normativni, pristup polazi od zakonitog izraza policijske funkcije, odnosno, od zadataka policije na način na koji su oni utvrđeni u važećim propisima. Ovo svođenje policijske funkcije na njen formalno-pravni izraz ne otkriva stvarnu ulogu policije u društvu i u sistemu vlasti, kao i razloge zbog kojih je nešto zakonima utvrđeno kao zadatak policije. Drugi, pragmatički, pristup pokušava da suštinu policijske funkcije otkrije u praksi policijskog postupanja, to jeste, u onome što policija stvarno radi. Da bi se otkrila suština policijske funkcije moraju se uzeti u obzir veze između policije i društva u kome ona treba da obezbijedi poštovanje društvenog reda, s jedne strane, i policije i političke vlasti, s druge strane.[10] Dakle, djelovanje policije u savremenim uslovima je kompleksno i zahtijeva od nje da svoj rad uskladi, istovremeno, sa zahtjevima građana i zahtjevima vlasti. Neophodno je da policija u savremenim uslovima napravi potreban balans kako bi obadvije strane bile zadovoljne njenim radom. U tako kompleksnim uslovima policijski službenici treba da primjenjuju policijska ovlašćenja kojima, u pojedinim situacijama, ograničavaju prava i slobode koje su grantovane građanima. Međutim, suprostavljanje kriminalitetu je nemoguće zamisliti bez takvog načina primjene policijskih ovlašćenja, i to je nešto što je svima jasno. Ali, neophodno je da primjena policijskih ovlašćenja bude takva da se njome ne naruše prava i slobode pojedinaca koji nisu uradili nešto nezakonito, ili još ekstremnije, da bi se oni diskriminisali po bilo kom osnovu. To su okolnosti koje se u praksi ne bi smjele dešavati. I naravno, kada govorimo o balansu koji policija mora da nađe između zahtijeva vlasti i građana, neophodno je da postupanje policije ne bude takvo da ga građani ne mogu shvatiti kao ispunjavanje zahtijeva političkih elita. Ukoliko građani mogu da prepoznaju

[9] Dapčević-Marković, LJ., 2006., Elementi harmonizacije prava u Zakonu o policiji, U: Časopis "Bezbednost", 3/06, Ministarstvo unutrašnjih poslova Republike Srbije, Beograd, str. 431-432.
[10] Jovičić, D., 2020., Bezbjednosni sektor i/ili rad policije u zajednici, U: Časopis "Žurnal za bezbjednost i kriminalistiku, god. 2., br. 1., Fakultet bezbjednosnih nauka, Banja Luka, tr. 22.

navedeno i shvate ga tako, to će sigurno nivo povjerenja koje građani imaju u policiju dovesti na nizak nivo, što će za posljedicu imati manje efikasno postupanje policije u pogledu sprečavanja kriminaliteta.

Kada govorimo o zloupotrebi policijskih ovlašćenja, treba reći da su Barker i Carter podijelili su devijantno ponašanje policije u dvije kategorije: zloupotreba službenih ovlašćenja i devijacija u profesiji. Zloupotrebu službenih ovlašćenja definisali su na način da je to bilo koji čin policijskog službenika, bez obzira na motiv ili namjeru, čiji je cilj da povrijedi, uvrijedi, pogazi ljudsko dostojanstvo, i dovede lice do osećaja inferiornosti i/ili prekrši neodvojivo zakonsko pravo pripadnika policije. Devijaciju u profesiji su definisali kao devijantno ponašanje (krivično ili nekrivično) policijskog službenika tokom obavljanja uobičajenih policijskih aktivnosti ili obavljenih pod okriljem policijskih ovlašćenja.[11] Zloupotreba službenih ovlašćenja predstavlja jedno od osnovnih i najtežih oblika devijantnog ponašanja policije (policijskih službenika), zbog toga što je priroda policijskih ovlašćenja takva da se njihovom zloupotrebom mogu ozbiljno ugroziti život i zdravlje građana i naruštiti njihova osnovna prava i slobode. Od svih oblika zloupotreba policijskih ovlašćenja, prema težini posljedica koje mogu da trpe građani, na prvom mjestu izdvajaju se slučajevi prekoračenja ovlašćenja prilikom upotrebe sredstava prinude.[12]

Suprotstavljanje kriminalitetu i drugim protivpravnim deliktima, koji su kao takvi propisani nacionalnim zakonima, od strane policije usklađeno je sa zakonskom obavezom ovih organa i najvećim dijelom se odnosi na otkrivanje i prijavljivanje krivičnih djela i prekršaja i njihovih učinilaca, odnosno obezbjeđivanje dokaza za pokretanje, vođenje i okončanje krivičnog i prekršajnog postupka. Razmatranje postdeliktnog represivnog postupanja policije ima za krajnju svrhu dovođenje takvog sadržaja u vezu sa preventivnom delatnošću, radi ukazivanja na eventualne mogućnosti unapređenja oba oblika djelovanja organa unutrašnjih poslova, i u cilju prenošenja težišta praktičnog postupanja na preventivnu djelatnost kao društveno korisniju i svrsishodniju.[13]

Pravni propisi koji uređuju ovlašćenja policije dozvoljavaju njenim pripadnicima da u preventivne svrhe preduzimaju niz mjera i radnji, počev od traženja obaveštenja, policijskog osmatranja, legitimisanja, pregleda lica i vozila, pa do mjera kojima se ograničava sloboda kretanja i pravo na privatnost

[11] Roberg, R., Crank, J., & Kuykendall, J., 2000., Police and society, Roxbury Publishing, Los Angeles, pp. 338.

[12] Simović, D., Zekavica, R., 2012., Policija i ljudska prava, Kriminalističko-policijska akademija, Beograd, str. 144.

[13] Marković, S., 2014., Praktični aspekti primjene nekih policijskih ovlašćenja i obavljanja poslova, U: Časopis Bezbednost, br. 1/2014, Ministarstvo unutrašnjih poslova, Beograd, str. 106.

potencijalnim učiniocima krivičnih djela, kada je u pitanju organizovani kriminalitet i terorizam. Međutim, čini se da je ispravno podržati zakonsko uređenje posebnih ovlašćenja policije koja bi mogli koristiti u odnosu na zakonom određena ponašanja potencijalnih učinilaca i žrtava krivičnih djela koja često prethode njihovom izvršenju. Ta ovlašćenja policija bi mogla koristiti samo u odnosu na zakonom određena ponašanja koja ne bi morala biti inkriminisana krivičnim ili drugim zakonom. Dosadašnja istraživanja razloga obraćanja policiji pokazuju da građani očekuju od pripadnika policije da postupaju zakonito, nepristrasno, efektivno, humano i javno. Od sposobnosti policijske organizacije da prepozna specifična očekivanja građana u značajnoj mjeri zavisi legitimitet policijske djelatnosti u demokratskom društvu i poboljšanje njene efektivnosti u kontroli kriminaliteta uz podršku građana.[14] U prethodnoj konstataciji je, na neki način, sažeta cjelokupna kompleksnost policijskog postupanja. Dakle, neophodno je da policija svoja policijska ovlašćenja preduzima na način da bude efikasna u obavljanju svojih poslova, ali da to radi na takav način da svojim postupanjem ne naruši svoj legitimitet koji ima kod građana. Ukoliko policija svojim postupanjem izgubi legitimitet kod građna, to će sigurno imati velike posljedice po njenu efikasnost. Ovo se može tvrditi jer stepen operativnosti, bolje reći informisanosti, policije zavisi direktno od stepena legitimiteta koji ona ima kod građana. Isto tako, uspješnog preventivnog djelovanja policije nemoguće je da bude ukoliko policija nema dovoljno razvijenu saradnju sa građanima. Policija na našim prostorima je pokušala unaprijediti svoj odnos sa građanima kroz rad policije u zajednici. Koncept koji je trebao biti osnov za podizanje nivoa saradnje i odnosa između policije i građana, a koji je istovremeno trebao poslužiti kao temelj za primjenu koncepta upravljana policijskim strukturama kroz policijsko-obavještajni model (Intelligence-Led Policing).

Policijsko-obavještajni model bi trebao omogućiti da policija na efikasan način se suprostavi savremenim bezbjednosnim problemima, a osnova za takvo postupanje treba biti veliki broj informacija koje su neophodne za efikasno djelovanje policije. Neophodno je da policijske agencije imaju aktuelne i pravovremene informacije o složenombezbjednosnom okruženju. Iz tih razloga je razvije i kao uslov evrointegracija postavljen policijsko-obavještajni model. Država Srbija radi na implementaciji ovog modela već nekoliko godina, kako bi ispunila uslove iz pregovaračkog Poglavlja 24.[15] U tom smislu, Srbija je 2016. godine usvojila novi Zakon o policiji (Službeni

[14] Vuković, S., 2009., Prevencija kriminaliteta, Kriminalističko-policijska akademija, Beograd, str.190.

[15] Jovičić, D., Šetka, G., 2018., Perpektiva policijsko-obavještajnog modela u policijskom sistemu Bosne i Hercegovine, U: Zbronik radova "Usaglašavanje pravne regulative sa tekovinama Evropske Unije", Istraživački centar, Banja Luka, str. 257.

glasnik Republike Srbije, broj 6/16, 24/18, 87/18), koji definiše policijsko-obavještajni model i pruža uputstva za njegovu primjenu u praksi policijskog rada u Srbiji.[16]

Pored svega navedenog, kompleksnost primjene policijskih ovlašćenja se svakako ogleda u tome što je neophodno "ad hock" primjenjivati policijska ovlašćenja u praksi. Za rješavanje praktičnog problema, policijskim službenicima nije ostavljen mnogo vremena za razmišljanje. Često moraju reagovati odmah kada se steknu zakonom predviđeni uslovi za primjenu policijskih ovlašćenja. Upravo iz tog razloga, a imajući u vidu sve okolnosti kojih policijski službenik mora biti svjestan, on mora donijeti ispravnu odluku i postupiti u skladu sa zakonom, tj. svoje materijalne radnje prilikom primjene policijskog ovlašćenja uskladiti sa zakonskim aktima koji se odnose na njih. Standardizacija primjene policijskih ovlašćenja bi mogla, u određenoj mjeri, olakšati posao policijskih službenika jer bi trebala na jasan način definisati načine rješavanja pojedinih problemskih situacija.

STANDARDIZACIJA PRIMJENE POLICIJSKIH OVLAŠĆENJA

Međunarodni pravni standardi u otkrivanju i dokazivanju krivičnih dela podrazumijevaju postojanje određenih međunarodnopravnih mehanizama, koji propisuju uspostavljanje uslova u oblasti postupanja policije u otkrivanju i dokazivanju krivičnih djela. Oni obuhvataju neposrednu i praktičnu komunikaciju između država, primjenom različitih oblika saradnje, koji zavise od svakog konkretnog slučaja. Međunarodni pravni standardi otkrivanja i dokazivanja krivičnih djela od strane policije mogu se posmatrati u nekoliko vidova. Prvo, radi se o međunarodnim pravnim dokumentima, koje donose različiti međunarodnopravni subjekti. Drugo, međunarodni pravni standardi mogu se posmatrati i kroz aktivnosti međunarodnih organizacija koje se bave otkrivanjem i dokazivanjem krivičnih djela, odnosno suzbijanjem različitih oblika kriminaliteta. Treće, međunarodni pravni standardi uključuju i krivičnopravnu saradnju između država u otkrivanju i dokazivanju krivičnih djela. Opšteprihvaćeni pravni standardi izraženi su, prije svega, u Evropskoj

[16] Šetka, G., Đukić, P., 2020, Doprinos policijsko-obavještajnog modela boljoj strateškoj procjeni javne bezbjednosti, U: Zbronik radova "Usaglašavanje pravne regulative sa tekovinama Evropske Unije – stanje u Bosni i Hercegovini i iskustva drugih", Istraživački centar, Banja Luka, str. 420.

konvenciji za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda i odlukama Evropskog suda za zaštitu ljudskih prava.[17]

Isto tako, međunarodni policijski standardi su dio međunarodnih pravnih normi u sklopu Ujedinjenih nacija. Preciznije govoreći, radi se o preporukama državama članicama radi harmonizacije krivičnog prava i policijskog postupanja. Ovi standardi predstavljaju standarde efikasnog policijskog postupanja i zaštite ljudskih prava. Propisi, kojima je propisan zakonit rad policije, moraju uvažavati standarde poštovanja ljudskih prava, načelno propisanih konvencijama, preporukama i deklaracijama međunarodnih organizacija, UN, Saveta Evrope i strukovnih policijskih organizacija. Prema međunarodnim standardima policijski službenici moraju biti edukovani o značaju zaštite ljudskih prava i značaju zaštite prava osoba prema kojima postupaju, pri donošenju odluka o primjeni policijskih ovlašćenja.[18] Dakle, standardizacija primjene policijskih ovlašćenja se prevashodno odnosi na zaštitu osnovnih ljudskih prava i sloboda građana nad kojima se primjenjuju policijska ovlašćenja. Takođe, standardizacijom se nastoji uvesti način primjene policijskih ovlašćenja koji je u skladu sa međunarodnim standardima.

Pored navedenih motiva standardizacije primjene policijskih ovlašćenja koja se odnose na zaštitu osnovnih ljudskih prava i sloboda, prema nekim prijedlozima, cilj standardizacije može biti i povećanje efikasnosti vršenja poslova policije. Ovaj cilj bi bilo moguće ostvariti uspostavljanjem jedinstvenih procedura za primjenu policijskih ovlašćenja prilikom vršenja poslova policije. Pomenuta standardizacija bi se mogla uvesti kroz detaljnu razradu primjene policijskih ovlašćenja u podzakonskim aktima, kako bi se primjena policijskih ovlašćenja u praksi učinila lakšom za policijske službenike. Ovdje se misli na to da se podzakonskim aktom opiše jasno primjena policijskih ovlašćenja. Međutim, tu se suočavamo sa nekoliko problema, koji su vjerovatno i razlog zbog čega standardizacija, u ovom pogledu, još nije uvedena. Prije svega, nemoguće je predvidjeti sve potencijalne situacije u kojima se može primijeniti jedno policijsko ovlašćenje. Međutim, smatramo da sadašnji podazakonski akti ne definišu na jasan način primjenu policijskih ovlašćenja. Podzakonska regulativa, u pogledu navedenog, trebala bi biti kvalitetnija.

Diskreciono pravo odlučivanja u primjeni policijskih ovlašćenja je trenutno zamjena za standardizaciju, ali pretpostavlja dovoljan nivo teoretskih i praktičnih znanja policijskog službenika, kako bi mogao pravilno da postupi prilikom donošenja odluke u takvim situacijama. Međutim kako se u praksi

[17] Bajičić, V., 2016., Policija kao subjekat otkrivanja i dokazivanja krivičnih dela i međunarodni pravni standardi u postupanju, U: Bezbjednost, Policija, Građani, časopis Ministarstva unutrašnjih poslova Republike Srpske, broj 1–2/16, Banja Luka, str. 91.

[18] Kesić, T., 2014., Međunarodni standardi postupanja policije u krivičnim stvarima, Kriminalističko-policijska akademija, Beograd, str. 34.

često dešavaju propusti u primjeni policijskih ovlašćenja, može se zaključiti da je neophodno raditi na obuci policijskih službenika kako bi imali nivo znanja neophodan za pravilnu primjenu policijskih ovlašćenja. Takođe, trenutno nepostojanje standardizacije u primjeni policijskih ovlašćenja se svodi na znanja pretpostavljenih koji su zaduženi za pravdanje upotrebe sredstava sile (od strane policijskih službenika). Dakle, sadašnje stanje je takvo da nadređeni imaju u svojim rukama procjenu da odrede da li je neki policijski službenik pravilno primijenio policijsko ovlašćenje. Njima bi se standardizacijom olakšao posao, ali i zaposlenima koji su dio kontrolnih mehanizama unutar policijske agencije, a koji su zaduženi za kontrolu primjene policijskih ovlašćenja i zakonitog postupanja policije.

Procedure policijskog postupanja treba da se temelje na pravnim propisima i najboljoj praksi i nužne su kako bi se osigurala standardizovanost i profesionalnost postupanja policije, odnosno kako bi se u procesu edukacije budući polaznici učili pravilnom obavljanju poslova . Za svaki policijski posao nužno je imati propisanu proceduru postupanja (uključujući i način ispunjavanja prateće dokumantacije). U nekim Evropskim zemljama poput Engleske, Holandije i Nemačke, stvorene su vrlo detaljne standardne operativne procedure koje značajno pomažu u obavljanju pojedinih poslova policije. Temelj za određivanje prioriteta u stvaranju standardnih operativnih procedura je poznavanje aktuelne situacije.[19] (Pavliček, LJubin-Golub, & Dundović, 2009:472) .

U pogledu standardizacije postoji mišljenje profesora Branislava Simonovića, koji smatra da je: "Profesionalna policija je ona koja ispunjava prethodno jasno definisane standarde i postupke u skladu sa svojim procedurama, koji su proizvod definisane najbolje nacionalne prakse u određenoj oblasti policijskog rada. Standarde policijskog postupanja, odnosno procedure u postupanju donose specijalizovana tijela, odnosno nezavisna tijela ili nacionalne komisije sastavljene isključivo ili pretežno od policajaca profesionalaca.[20] Ukoliko bi standardizacija primjene policijskih ovlašćenja, uz uvažavanje specifičnosti policijskog rada koje smo naveli, bila uvedena na bazi ovog razmišljanja, sigurno bi dala rezultate u praksi i doprinijela bi efikasnijem vršenju poslova policije. Naravno, ukoliko bi standardizacija doprinijela efikasnijem vršenju poslova policije, direktno bi imala i uticaj na efikasniju ulogu policije u sprečavanju kriminaliteta.

[19] Pavliček, J., LJubin-Golub, T., Dundović, D., 2009., Poslovi temeljne policije, U: Časopis "Policija i sigurnost", br. 4, Ministarstvo unutrašnjih poslova, Zagreb, str. 472.

[20] Simonović, B., 2009., Standardizacija i akreditacija kao jedan od načina profesionalizacije policije i kriminalističke službe, U: časopis "Bezbednost", Ministarstvo unutrašnjih poslova Republike Srbije, broj 1–2/2009, Beograd, str. 240.

Ovom prilikom neophodno je sagledati i gledište profesora Daneta Subošića koji smatra da procedure obavljanja operativno-stručnih poslova predstavljaju postupke ili tehnike policijskih službenika, kojima oni u zavisnosti od zauzetih polazišta i korišćenih sredstava ostvaruju rezultate, odnosno ciljeve zbog kojih policijska organizacija i postoji. Navedene procedure obuhvataju tehnološki zavisne faze rada policijskih službenika, koje ujedno predstavljaju standard, tj. minimum kvaliteta njihovog rada. Sistem procedura, njihovo donošenje, ažuriranje i drugi aspekti sagledavanja kvaliteta rada policijskih službenika predstavljaju policijsku standardizaciju. Procedure obavljanja operativno-stručnih poslova moraju da budu usklađene sa principima policijskog rada. Pored toga, navedene procedure formulišu se i ažuriraju u zavisnosti od stepena razvoja policijske teorije i prakse. Posledica toga je činjenica da standardizacija obavljanja operativno-stručnih poslova predstavlja jedan od osnovnih konstituenasa policijske prakse, teorije i doktrine. Policijske poslove je teško standardizovati, jer predstavljaju strategijsku, najopštiju kategoriju policijskog rada. Stoga je potrebno da oni budu standardizovani posredstvom zadataka.[21]

ZAKLJUČAK

Svrha standardizacije primjene policijskih ovlašćenja treba da ima za cilj unapređenje rada policije i njene efikasnosti. Kroz standardizaciju primjene policijskih ovlašćenja trebalo bi omogućiti efikasnije postupanje policije, na način da se njome ne ograničava postupanje policije, nego da se ona kreće u pravcu efikasnijeg postupanja policijskih službenika u rješavanju konkretnih problema u praksi. Na ovakav način bi se pozitivno uticalo na funkcionalnost policijskih agencija. Kroz standardizaciju bi trebalo težiti efikasnijem postupanju policijskih službenika. Potencijalni proces standardizacije primjene policijskih ovlašćenja bi trebao biti usklađen sa svim međunarodnim standardima koji se odnose na postupanje policije u vršenju njenih poslova.

Standardizacija primjene policijskih ovlašćenja bi mogla odvijati kroz izradu podzakonskih akata kojima bi se detaljnije regulisala upotreba policijskih ovlašćenja. Podzakonski akti bi trebali biti koncipirani na način da se njima uspostavljaju jasni načini djelovanja policijskih službenika u praksi. Naravno, ukoliko bi se takvi akti donijeli oni bi postali obavezujući u radu policije, što bi njihova svrha i trebala biti. Nakon toga, neophodno bi bilo da se procedure koje se budu uspostavile na takav način, uvrste u sistem obuke

[21] Subošić, D., 2017., Organizacija i poslovi policije, Kriminalističko-policijska akademija, Beograd, str. 113.

policijskih službenika (prilikom njihove osnovne policijske obuke), a isto bi se trebalo uvrstiti i u sistem stručnog usavršavanja već zaposlenih policijskih službenika.

Proces standardizacije primjene policijskih ovlašćenja se može iskorisitit za harmonizaciju domaćeg zakonodavstva sa zahtijevima koji se stavljaju pred zemlje koje se kreću ka članstvu u Evropskoj uniji. Dakle, ovaj proces bi se mogao iskorisitit za bolju funkcionalnost policijskih agencija, ali i za provođenje neophodnih reformi koje su uslov iz pregovaračkog Poglavlja 24.

Pošto se od policijskih agencija traži da se njima upravlja kroz policijsko-obavještajni model, proces standardizacije primjene policijskih ovlašćenja bi trebao biti prilagođen i tom predstojećem reformskom procesu. Dakle, neophodno je prije standardizacije primjene policijskih ovlašćenja preduzeti korake koji su neophodni za primjenu upravljanja policijskim agencijama kor primjenu policijsko-obavještajnog modela.

Prednost standardizacije policijskih ovlašćenja mogla bi se ogledati i u lakšoj provodljivosti kontrole rada policije. Pogotovo bi se to moglo odraziti na jednostavniju kontrolu kroz proces rukovođenja koji se svakodnevno odvija u policijskim agencijama.

Vidjeli smo da, prema nekim gledištima, policijske poslove je teško očekivati da mogu standardizovati, jer predstavljaju strategijsku, tj. najopštiju kategoriju policijskog rada. Iz ovog razloga se predlaže da oni budu standardizovani posredstvom konkretnih zadataka od strane rukovodilaca. Vjerovatno je ovakvo stanovište i najrealnije, te bi trebalo težiti njegovoj operacionalizaciji u budućnosti. Međutim, ovakav način standardizacije bio bilo neophodno provesti sistematski i u taj proces (postupak) uključiti sve one koji se bave policijskim poslom u policijskoj organizaciji. Dalje, ovakav postupak zahtijeva stručne kadrove koji upravljaju policijskom agencijom, sa svih nivoa teritorijalne organizacije. Neophodno je da oni imaju dovoljno znanja i iskustava u primjeni policijskih ovlašćenja, kako bi mogli u praksi da utvrde standarde primjene policijskih ovlašćenja u konkretnim zadacima.

LITERATURA

1. Avramović, N., Marković, M., 2010., Harmonizacija prava policije Republike Srbije sa evropskim standradima u oblasti zaštite ljudskih prava, Fakultet pravnih nauka, Panevropski univerzitet Aperion, Banja Luka,
2. Bajičić, V., 2016., Policija kao subjekat otkrivanja i dokazivanja krivičnih dela i međunarodni pravni standardi u postupanju, U: Časopis

"Bezbjednost, Policija, Građani", Ministarstvo unutrašnjih poslova Republike Srpske, broj 1–2/16, Banja Luka,
3. Dapčević-Marković, LJ., 2006., Elementi harmonizacije prava u Zakonu o policiji, U: Časopis "Bezbednost", 3/06, Ministarstvo unutrašnjih poslova Republike Srbije, Beograd,
4. Jovičić, D., Šetka, G., 2018., Organizacija i nadležnost policije, Grafomark, Banja Luka,
5. Jovičić, D., 2020., Bezbjednosni sektor i/ili rad policije u zajednici, U: Časopis "Žurnal za bezbjednost i kriminalistiku, god. 2., br. 1., Fakultet bezbjednosnih nauka, Banja Luka,
6. Jovičić, D., Šetka, G., 2018., Perpektiva policijsko-obavještajnog modela u policijskom sistemu Bosne i Hercegovine, U: Zbronik radova "Usaglašavanje pravne regulative sa tekovinama Evropske Unije", Istraživački centar, Banja Luka,
7. Kesić, T., 2014., Međunarodni standardi postupanja policije u krivičnim stvarima, Kriminalističko-policijska akademija, Beograd,
8. Marković, S., 2014., Praktični aspekti primjene nekih policijskih ovlašćenja i obavljanja poslova, U: Časopis Bezbednost, br. 1/2014, Ministarstvo unutrašnjih poslova, Beograd,
9. Miletić, S., Talijan, M., 2011., Javna bezbednost, USEE**,** Novi Sad,
10. Nikač, Ž, Živković, M., 2020., Usaglašavanje organizacija policija Republike Srbije i Republike Srpske sa pravnim tekovinama EU u smislu Poglavlja 24., U: Zbronik radova "Usaglašavanje pravne regulative sa tekovinama Evropske Unije – stanje u Bosni i Hercegovini i iskustva drugih", Istraživački centar, Banja Luka,
11. Pavličeк, J., LJubin-Golub, T., Dundović, D., 2009., Poslovi temeljne policije, U: Časopis "Policija i sigurnost", br. 4, Ministarstvo unutrašnjih poslova, Zagreb,
12. Roberg, R., Crank, J., & Kuykendall, J., 2000., Police and society, Roxbury Publishing, Los Angeles,
13. Simović, D., Zekavica, R., 2012., Policija i ljudska prava, Kriminalističko-policijska akademija, Beograd,
14. Simonović, B., 2009., Standardizacija i akreditacija kao jedan od načina profesionalizacije policije i kriminalističke službe, U: časopis "Bezbednost", Ministarstvo unutrašnjih poslova Republike Srbije, broj 1–2/2009, Beograd,
15. Subošić, D., 2017., Organizacija i poslovi policije, Kriminalističko-policijska akademija, Beograd,
16. Šetka, G., Đukić, P., 2020, Doprinos policijsko-obavještajnog modela boljoj strateškoj procjeni javne bezbjednosti, U: Zbronik radova "Usaglašavanje pravne regulative sa tekovinama Evropske Unije –

stanje u Bosni i Hercegovini i iskustva drugih", Istraživački centar, Banja Luka,
17. Vuković, S., 2009., Prevencija kriminaliteta, Kriminalističko-policijska akademija, Beograd.

STANDARDIZATION OF THE APPLICATION OF POLICE AUTHORITY IN THE CONTEXT OF HARMONIZATION WITH THE LEGAL ACQUISITIONS OF THE EUROPEAN UNION

Gojko Šetka, PhD

Abstract: In terms of aspiring to join the European Union, certain conditions are set before the states that have the aforementioned aspirations, which must be fulfilled. Security issues, which are directly related to the organization and functioning of the police, are related to the conditions found in Chapters 23 and 24. These chapters deal with the Judiciary and fundamental rights (Chapter 23) and Justice, freedom and security (Chapter 24). When all the conditions mentioned in the mentioned chapters are analyzed, it can be easily concluded that it is necessary to carry out a series of reforms in the countries that are in the negotiation process and that must strive to fulfill the stipulated conditions. In the coming period, police agencies should strive to standardize the application of police powers, partly for these reasons. The aim of this paper is to indicate the possibility of standardization of the application of police powers, which could, on the one hand, contribute to more efficient performance of police duties, and on the other hand, to serve the reforms of police agencies in their functional sense.

Key words: police, police authority, international standards, standardization

Prethodno saopštenje

ZAŠTITA LIČNIH PODATAKA I „PRAVO NA ZABORAV“

Miloš Stevanović[1]
Božana Simić, MA[2]

Apstrakt: Globalizacija, masovna digitalizacija i cjelokupna ekspanzija interneta su procesi koji su doveli do ugrožavanja osnovnih ljudskih prava, a naročito prava na privatnost i zaštitu ličnih podataka. Opšta uredba Evropske unije o zaštiti podataka o ličnosti br. 2016/679 je uvođenjem novog prava, i to „prava na zaborav“ izazvala veliku stručnu polemiku jer sa jedne strane obezbjeđuje zaštitu pojedinca i njegovih ličnih podataka, a sa druge strane potencijalno dovodi do ograničavanja slobode izražavanja, slobode informisanja i slobode preduzetništva. Ovo pravo ima svoje implikacije i na Bosnu i Hercegovinu, naročito u oblasti poslovnog okruženja i digitalne ekonomije, iako pozitivna legislativa nije usklađena sa ovom tekovinom Evropske unije. Učešće BiH u jedinstvenom digitalnom tržištu Evropske unije je onemogućeno zbog nepostojanja uslova za učešće u evropskom prostoru za razmjenu podataka o ličnosti, a što se može prebroditi samo izmjenom postojećeg Zakona o zaštiti ličnih podataka na nivou BiH. Autori se u ovom radu bave i pojmom, različitim aspektima „prava na zaborav“, uslovima pod kojima se lice može koristiti ovim pravom, kao i izuzecima kada lica ne uživaju pravo na ovu zaštitu, ali i uporednopravnim prikazom postojećih zakonskih rješenja zemalja u okruženju, kao i relevantnim presudama Suda pravde Evropske unije. Brzi razvoj tehnologija i neograničeni memorijski kapaciteti globalne računarske mreže ne mogu se porediti sa ljudskom inteligencijom, a ljudima je potrebno omogućiti zaštitu digitalnog identiteta, jer određene informacije vremenom postaju nepotrebne ili netačne, pa je nužno omogućiti pojedincu povratak kontrole nad podacima i brisanje informacija dostupnih na internetu.

Ključne riječi: zaštita ličnih podataka, internet, GDPR, pravo na zaborav, Bosna i Hercegovina

[1] Advokatska kancelarija Stevanović
[2] Advokatska kancelarija Stevanović

POJAM LIČNIH PODATAKA I NORMATIVNI OKVIR

Lični podaci se mogu definisati na različite načine, ali bez obzira za koju teorijsku ili normativnu definiciju se odlučili, može se reći da suštinski oni predstavljaju specifične informacije o pojedincu – fizičkom licu na osnovu kojih se isto lice može identifikovati. Dakle, upravo na osnovu tih karakterističknih informacija - ličnih podataka o određenom čovjeku se pravi distinkcija u odnosu na sva druga lica, odnosno može se izvršiti individualizacija i profilisanje pojedinca po njegovim osobenostima koje ga izdvajaju od mase. Različite su definicije ličnih podataka, ali jedna od najširih i najčešće citiranih i upotrebljavanih definicija sa manjim izmjenama i dopunama je ona koju je predvidjela Konvencija o zaštiti lica u odnosu na automatsku obradu ličnih podataka (u daljem tekstu: Konvencija 108), a koja je u članu 2. definisale lične podatke kao svaku informaciju u vezi sa identifikovanim fizičkim licem ili licem koje se može identifikovati.[3] Zakon o zaštiti ličnih podataka Bosne i Hercegovine[4] suštinski preuzima definiciju ličnih podataka iz Direktive Evropskog Parlamenta i Savjeta o zaštiti građana u vezi sa obradom podataka o ličnosti i o slobodnom kretanju takvih podataka (u daljem tekstu: Direktiva 95/46/EU)[5], a koja je dalje preuzeta iz pomenute Konvencije 108 sa minimalnim tehničko-normativnim korekcijama. S druge strane, pored ove moglo bi se reći najšire prihvaćene definicije, različiti teoretičari su pokušali da daju svoj doprinos, pa tako Purtova je definisala lične podatke kao određeni „ekosistem“ (koji u sebi impelementira kako same lične podatke koje su određene postojanjem čovjeka, podatke koju su prikupljeni od strane eletkronskih platformi prilikom pružanja elektronskih usluga i u konačnici indirektno prikupljene podatke), Švarc kao „važnu valutu u novom milenijumu“, dok Lilić kao osnovu sirovinu koja se nakon obrade pretvara u

[3] Konvencija o zaštiti lica u odnosu na automatsku obradu ličnih podataka ili poznatija u kolokvijalnom govoru kao Konvencija 108 je usvojena dana 28.1.1981. u Strazburu od strane Savjeta Evrope i ista je dopunjena, amandmanima, odnosno Protokolom iz 2001 godine i Dodatnim Protokolom iz 2018. Godine. Dodatnim Protokolom br. 223 uz Konvenciju koji je usvojen dana 18.5.2018. godine je ista odgovorila zahtjevima vremenskog egzistiranja od skoro 40 godina, a prečišćeni tekst koji sadrži Konvenciju i amandmane se uobičajeno označava kao Konvencija 108+ ili Modernizovana konvencija. Tekst Konvencije dostupan na: https://www.coe.int/en/web/data-protection/convention108-and-protocol, preuzeto dana 31.8.2022. godine u 22:34h.

[4] Zakon o zaštiti ličnih podataka, „*Službeni glasnik BiH“ br. 49/06, 76/11 i 89/11;*

[5] Direktive Evropskog Parlamenta i Savjeta o zaštiti građana u vezi sa obradom podataka o ličnosti i o slobodnom kretanju takvih podataka od 24.10.1995. godine je dostupna na internet stranici: https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HR/TXT/PDF/?uri=CELEX:31995L0046&from=HU, preuzeto dana 22.8.2022. godine u 6:36h.

informaciju.[6] Prema članu 4. Opšte uredbe Evropske unije o zaštiti podataka o ličnosti (u daljem tekstu: GDPR ili Opšta uredba EU), [7] lični podaci su svi podaci koji se odnose na pojedinca čiji je identitet određen ili se može odrediti direktno ili indirektno, posebno na osnovu oznake identiteta kao što su ime, identifikacioni broj, podaci o lokaciji, mrežni identifikator ili uz pomoć jednog ili više obilježja svojstvenih za fizički, fiziološki, genetski, mentalni, ekonomski, kulturni ili socijalni identitet tog pojedinca. Danas je ovakvo definisanje ličnih podataka opšteprihvaćeno u svim državama Evropske unije, s obzirom na karakter GDPR-a, ali i u većini drugih evropskih zemalja koje nisu članice EU, ali žele svoje zakonodavstvo da usklade se tekovinama Evropske unije, da li zbog članstva, konkurentnosti na tržištu EU ili zbog pružanja većeg stepena zaštite svojim državljanima i drugim licima u ovoj pravnoj oblasti.[8] Dakle, moglo bi se reći danas, da ova normativna definicija ličnih podataka je široko prihvaćena i koristi se na skoro čitavom evropskom tlu.

Međutim, definisanje ličnih podataka nije toliko bilo problematično koliko prepoznavanje potrebe da se ovom aspektu ličnosti pruži zaštita i da se izdvoji kao osnovno ljudsko i građansko pravo pojedinca. I dalje postoje stručne polemike da li pravo na zaštitu ličnih podataka predstavlja posebno pravo ili isto predstavlja samo dio prava na privatnost. Iako na prvi pogled izgleda da je nepotrebno isticati vezanost prava privatnosti za fizičko lice, njegovu ličnost i život, ono je ipak neophodno jer predstavlja osnov ovog prava.[9] Zaštita ličnih podataka je na različite načine regulisana čak i u zemljama EU, pojedine države poput Francuske i Njemačke smatraju da je zaštita privatnosti posebno pravo u odnosu na zaštitu ličnih podataka, dok druge poput Holandije i Belgije smatraju da su pravo na privatnost i pravo na zaštitu ličnih podataka usko povezani i smatraju se jednim pravom.[10] Prvi korijeni prava na

---

[6] S. Andonović, D. Prlja, *Osnovi prava zaštite podataka o ličnosti,* Institut za uporedno pravo, Beograd 2020, 14.

[7] Uredba (EU) 2016/679 Evropskog parlamenta i Savjeta od 27.4.2016. godine o zaštiti pojedinca u vezi sa obradom ličnih podataka i o slobodnom kretanju takvih podataka, te o stavljanju van snage Direktive 94/46/EU (Opšta Uredba o zaštiti podataka), preuzeta sa internet stranice: https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HR/TXT/HTML/?uri=CELEX:32016R0679&qid=1462363761441&from=HR, dana 11.8.2022. godine u 18:55h.

[8] Zakon o zaštiti podataka o ličnosti, "*Službeni glasnik Republike Srbije" br. 87/2018*, stupio na snagu dana 21.8.2019. godine, a na isti način je regulisao predmetno pitanje. Srbija je po uzoru na države Evropske unije u cjelosti implementirala tekst GDPR-a u važeći Zakon o zaštiti podataka o ličnosti.

[9] P. Dimitrijević, *Pravna regulativa elektronske komunikacije i pravo na privatnost,* Pravni Fakultet Univerziteta u Istočnom Sarajevu, Zbornik radova: Aktuelnost i značaj ljudskih prava i sloboda, Istočno Sarajevo 2011, 211.

[10] M. Čolaković, L. Bubalo, *Pravo na zaborav kao instrument zaštite prava ličnosti u Evropskoj uniji,* Zbornik radova Pravnog fakulteta u Tuzli, Tuzla 2017, 17, dostupno u elektronskoj formi

zaštitu ličnih podataka potiču iz člana 12. Univerzalne Deklaracije o ljudskim pravima usvojene od strane Generalne skupštine, a koji član je utemeljio zaštitu prava na privatni i porodični život.[11] Ubrzo nakon donošenja Univerzalne Deklaracije, Savjet Evrope 1950. godine donosi Konvenciju o zaštiti ljudskih prava i osnovnih sloboda (u daljem tekstu: EKLJP), a koja odredbom člana 8. reguliše pitanje prava na poštovanje privatnog i porodičnog života.[12] Za razliku od naprijed navedenih međunarodnih dokumenata, Savjet Evrope je donio Konvencija 108. koja je sadržavala prve međunarodnopravno obavezujuće principe u vezi sa zaštitom podataka i po prvi put se donosi propis koji je potencijalno globalan, isključivo se odnosi na zaštitu podataka i koji predviđa izvršni mehanizam, dakle nema karakter uputstva ili opštih inputa koji nisu direktno izvršivi. Već u Konvenciji 108 definisana su neka temeljna načela zaštite ličnih podataka i njihova svojstva.[13] Tačan datum kada je Konvencija otvorena za potpisivanje (28. januar) proglašen je međunarodnim danom zaštite podataka, što na simboličan način govori o važnosti ovog dokumenta.[14] Ona predstavlja osnov za mnoge druge, kako međunarodne, tako i nacionalne propise koji regulišu pitanje ove zašite.[15] Međutim, Konvencija 108 nije imala mnogo praktičnog uticaja zbog čega je EU 1995. godine donijela Direktivu 95/46/EU u cilju harmonizacije zakonodavstva koje se odnosi na zaštitu podataka i omogućavanje slobodnog kretanja tih podataka unutar Evropske unije.[16] Direktiva 95/46/EU je takoreći dopunjena Direktivom o obradi ličnih

---

na internet stranici: http://pf.untz.ba/dokumenti/casopisi/2017-2/zbornik_6_1.pdf, preuzeto dana 24.8.2022. godine u 7:47h.

[11] Univerzalna Deklaracija o ljudskim pravima je usvojena Rezolucijom Generalne skupštine Ujedinjenih nacija broj 217/III i to 10.12.1948. godine u Parizu. Tekst Deklaracije je dostupan na internet stranici: https://www.ohchr.org/en/universal-declaration-of-human-rights i na srpskom jeziku na stranici: http://www.bgcentar.org.rs/bgcentar/wp-content/uploads/2013/02/Univerzalna-deklaracija-o-ljudskim-pravima-1948.pdf, preuzeto dana 27.8.2022. godine u 20:01h.

[12] Evropska konvencija o zaštiti ljudskih prava i osnovnih sloboda (eng. *Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms)* je donijeta u Rimu 4.11.1950. godine, a stupila je na snagu dana 3.9.1953. godine. Tekst EKLJP je dostupan na internet stranici: https://www.echr.coe.int/documents/convention_bos.pdf, preuzeto dana 23.8.2022. godine u 9:13h.

[13] A. Katulić, *Obaveze knjižnica prema Općoj uredbi o zaštiti podataka: Izazovi, pristupi i moguća rješenja,* Vjesnik bibliotekara Hrvatske, Zagreb 2018, 346. Dostupno i na internet stranici: https://hrcak.srce.hr/file/318154, preuzeto dana 29.6.2022. godine u 22:39h.

[14] A.O. Murtezić, *Konvencija 108: Aktuelni značaj i primjena,* Strani pravni život, Institut za uporedno pravo, Beograd 2020, 100.

[15] S. Paunović, *Pravno regulisanje zaštite biometrijskih podataka,* Info M, Fakultet organizacionih nauka, Beograd 2019, 19.

[16] M. Radišić, *Analiza usklađenosti srpskog zakonodavstva sa propisima Evropske unije u oblasti zaštite biometrijskih podataka,* Beograd 2020, 49. Dostupno na internet stranici:

podataka i zaštiti privatnosti u sektoru elektronskih komunikacija čiji je zadatak bio prilagoditi pravila zaštite ličnih podataka specifičnom kontekstu elektronske komunikacije i digitalnom tržištu.[17] Ova Direktiva na svojevrstan način predstavlja odgovor na globalnu digitalizaciju i nužnost zaštite ličnih podataka u svijetu permanentnog rasta i globalne ekspanzije elektronske komunikacije koja preuzima primat u svim sferama života nad postojećim oblicima komuniciranja. Pored navedenog, nužno je istaći i to da pravo na privatnost (a iz kog prava je izvedeno pravo na zaštitu ličnih podataka kao posebno pravo) je regulisano i odredbom člana 7. Povelje Evropske unije o osnovnim pravima, s tim da član 8. Povelje decidno reguliše kao jedno od osnovnih prava i pravo na zaštitu podataka o ličnosti.[18] Nastavno na Povelju EU o osnovnim pravima i član 16. stav 1. Ugovora o funkcionisanju Evropske unije predviđa pravo na zaštitu ličnih podataka.[19]

Međutim, ono što je bitno istaći jeste da je pravo na zaštitu ličnih podataka relativno nova grana prava, bez obzira na izložene propise koji se tiču regionalnog ili međunarodnog regulisanja ovog pitanja, a gdje vidljivo da se do donošenja Konvencije 108 tretira kroz neka druga prava i bez adekvatnog mehanizma zaštite, prvi put zaštita ličnih podataka se počinje regulisati putem pravno-obavezujućih normativnih akata tj. zakona na nacionalnom nivou tokom 70-ih godina prošlog vijeka. Prvi zakon o zaštiti ličnih podataka donesen je 1970. godine u njemačkoj pokrajini Hessen, kao rezultat rastuće svijesti o građanskim slobodama i nastojanja da se država ograniči u prikupljanju podataka o njenim građanima.[20] Jedna od najvećih vrijednosti ovog propisa jeste uvođenje nezavisnog nadzornog tijela koje je bilo zaduženo za kontrolu zakonitosti obrade i druga pitanja u vezi sa podacima o ličnosti, institucija Ombudsmana za zaštitu podataka.[21] Nakon donošenja normativnog akta u ovoj oblasti na nivou jedne pokrajine, isti primjer slijedi Švedska koja 1973. godine

---

file:///C:/Users/hp/Downloads/Master-rad---Milica-Radi%C5%A1i%C4%87.%20(2).pdf, preuzeto dana 28.6.2022. godine u 11:11h.

[17] Direktiva 2002/58/EU o obradi ličnih podataka i zaštiti privatnosti u sektoru elektronskih komunikacija – Direktiva o privatnosti i elektronskim komunikacijama, donijeta je 12.7.2002. godine od strane Evropskog parlamenta i Savjeta, a dostupna je na internet stranici: https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HR/TXT/HTML/?uri=CELEX:32002L0058&from=BG, preuzeto dana 28.8.2022. godine u 11:22h.

[18] Tekst Povelje Evropske unije o osnovnim pravima (eng. *Charter of Fundamental Rights of the European Union – CFR)* dostupan na internet stranici: https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HR/TXT/?uri=celex:12007P, preuzeto dana 23.8.2022. godine u 9:34h.

[19] Prečišćeni tekst Ugovora o funkcionisanju Evropske unije dostupan na internet stranici: https://eur-lex.europa.eu/resource.html?uri=cellar:9e8d52e1-2c70-11e6-b497-01aa75ed71a1.0011.01/DOC_3&format=PDF, a preuzeto dana 23.8.2022. godine u 10:11h.

[20] J. M., Koch, *Germany,* The Privacy, Data Protection and Cybersecurity Law Review, Law Business Research, London 2015, 121.

[21] S. Andonović, D. Prlja, 43.

usvaja prvi zakon kojim se na nivou jedne države reguliše pitanje zaštite podataka, zatim 1977. godine Njemačka, 1978. Austrija, Danska i Norveška, dok je Bosna i Hercegovina prvi zakon o zaštiti ličnih podataka usvojila tek 2006. godine, Hrvatska 2003, Srbija i Crna Gora 2008. godine itd. Bitno je istaći i to da je evropsko tlo i normativi u svakom slučaju su na vrijeme prepoznali problem i posljedice neadekvatne zaštite privatnosti i ličnih podataka, bez obzira na tromi proces usvajanja zakonodavnih akata koji je potrajao čak 30 godina. Za razliku od Evrope, Sjedinjene Američke Države i dalje daleko zaostaju u pogledu regulisanja ovog pitanja, a možda i zbog nepostojanja pravnog interesa na nivou država, a s druge strane nemogućnosti pojedinca da se izbori sa uvriježenim shvatanjem i primatom prava na slobodu informacija u odnosu na zaštitu privatnosti koje pravo obuhvata i zaštitu ličnih podataka. Međutim, po uzoru na evropske države počinju da se donose određene Povelje o zaštiti pojedinca, a pojedine države, poput Kalifornije, Virdžinije, Ilinosa i Teksasa donose i prve nacionalne propise u ovoj oblasti.

OPŠTA UREDBA EVROPSKA UNIJE O ZAŠTITI PODATAKA O LIČNOSTI

Današnje moderno vrijeme je donijelo određene značajne prednosti, u smislu tehničko-tehnološkog i digitalnog napretka, a što je omogućilo enorman protok informacija i razmjenu podataka, a samim tim i ličnih podataka pojedinca, dok je s druge strane isti taj napredak doveo do ugrožavanja nekih od osnovnih prava pojedinca, kao što je pravo na privatnost, a koje u širem smislu podrazumijeva i pravo na zaštitu ličnih podataka. Postojeći normativni okvir koji je regulisao pitanje zaštite ličnih podataka na nivou Evropske unije je sticajem okolnosti i činjenice da je protok informacija i razvoj digitalnog svijeta bio vrlo ekspanzivan, pokazao se kao nedorastao za efikasnu zaštitu pojedinca i njegovih ličnih podataka, naročito na globalnoj računarskoj mreži koju danas samo u Evropi svakodnevno koristi preko 250.000.000,00 ljudi. Najednostavnije rečeno, internet je mreža međusobno povezanih mreža, tj. računara koji međusobno komuniciraju putem protokola TSP/IP.[22] Upravo zahvaljujući internetu, te razvoju tehnologija i uvođenjem nekih novih tekovina digitalnog svijeta pojedinac je svakodnevno izložen voljnom ili nevoljnom otkrivanju ličnih podataka (često se lični podaci otkrivaju bez stvarne svijesti o istom i o posljedicama otkrivanja, a što se nerijetko dešava na društvenim mrežama i drugim popularnim platformama za razmjenu informacija), a koji u konačnici ostaju trajno zarobljeni na globalnoj računarskoj mreži. Za razliku od

[22] S. Marković, D. Popović, *Pravo intelektualne svojine,* Beograd 2014, 311.

ljudskog razuma koji određene informacije prima sa rezervom, a uz to ih poslije određenog vremena potiskuje novim informacijama, te dolazi do svojevrsnog zaborava istih, internet ima savršene memorijske kapacitete koji nisu podložni zaboravu. Zbog nedovoljno efikasne zaštite, sve češće pojave „curenja podataka“, te skandaloznih saznanje do kojih se došlo zahvaljujući objavama Edvarda Snoudena o masovnom nadzoru u Americi i nekim državama Evrope, a koja je obuhvatala i obične građane, budi se svijest o sve većoj potrebi efikasnije zaštite ličnih podataka, a samim tim i zaštite privatnosti. Već tokom 2012. godine javlja se ideja za uvođenjem, moglo bi se reći najznačajnijeg evropskog propisa za zaštitu ličnih podataka, a koji je trebao da zamijeni do tada važeću Direktivu 95/46/EU. Opšta uredba EU o zaštiti podataka o ličnosti je usvojena od strane Evropskog parlamenta i Savjeta EU dana 27.4.2016. godine, ali je stupanje na snagu uslijedilo nakon dvogodišnjeg prelaznog perioda, to jeste 25.5.2018. godine i shodno članu 99. stav 2. ista je pravno obavezujuća i direktno se primjenjuje u svim državama članicama. Stupanjem na snagu GDPR-a ukinuta je primjena Direktive 95/46/EU, a pored toga što reguliše osnovna načela obrade ličnih podataka, prava građana u vezi sa zaštitom ličnih podataka, prava i obaveze rukovaoca i obrađivača, zabranu i uslove obrade posebnih kategorija podataka o ličnosti, mjere koje je neophodno ustanoviti u cilju ostvarivanja bezbjednosti podataka, imenovanje lica ovlašćenih za zaštitu podataka, ovlašćenje i rad nezavisnih nadzornih tijela, sudsku zaštitu zbog povrede podataka o ličnosti, te enormne kaznene odredbe za nepoštovanje ove Uredbe, iznošenje podataka u treće zemlje i kao jednu od velikih novina, takoreći pod pritiskom ustanovljene prakse Suda pravde Evropske unije i postojećih problema oko manipulacije ličnim podacima uvedeno je tzv. „pravo na zaborav“.[23]

PRETEČE I „PRAVO NA ZABORAV“

Pravo na brisanje ili „pravo na zaborav“ je pravo koje je uvedeno odredbom člana 17. GDPR-a, iako temelji ovog pravu sežu iz odredbe člana 12b) Direktive 95/46/EU, te određenih pravnih instituta prvobitno uspostavljenih u Francuskoj, ali i u nekim drugim evropskim državama. Termin „Pravo na zaborav“ prvi put je upotrijebio profesor na Univerzitetu Harvard, Viktor Majer-Šenberger i to 2008. godine. Međutim, institut *„droit de boubli“*

[23] „Pravo na zaborav“ je prvi put uvedeno presudom Suda pravde EU broj C-131/12, međutim, iako se na prvi pogled čini da je riječ o starom pravu u novom ruhu, isto nije identično onome što je predviđeno GDPR-om iz razloga što je domašaj tog prava bio ograničen i nije podrazumijevao trajno brisanje određenih ličnih podataka, nego samo uklanjanje linkova ili veza iz internet pretraživača.

je moglo bi se reći preteča „prava na zaborav“ uvedenog Opštom uredbom EU 2016/679, ali je njegov domašaj bio znatno uži, te se u prvom redu ticao samo određenog aspekta života fizičkog lica – pojedinca, a s druge strane bio je ograničen na teritoriju Francuske.[24] Institut *„droit de boubli“* je pravo koje omogućava rehabilitovanim osuđenicima da zahtjevaju brisanje svih objavljenih informacija vezanih za njihovu osudu i odsluženu kaznu.[25] Na osnovu ovog instituta lice koje je rehabilitovano ima pravo da traži brisanje predmetnih podataka o osudi, a mediji više nemaju pravo ni mogućnost da izvještavaju o djelu koje je ranije učinjeno i za koje je lice već rehabilitovano. Izuzetak od ovog ograničenja postoji samo u slučaju ukoliko lice ponovo izvrši krivično djelo, to jeste ukoliko imamo tzv. „povratnika“, te se neki prethodni događaj i učinjeno djelo može povezati sa aktuelnim. Naročita primjena ovog instituta postoji u situacijama kada su optužbe protiv fizičkog lica odbačene ili se dokaže da isti nije kriv, odnosno u slučaju da isti biva oslobođen od optužbi i odgovornosti. Ovakvo Rješenje je opravdano, a sve iz razloga što većina pozitivnih zakona iz oblasti krivičnog procesnog prava jasno predviđa da protekom određenog vremena i pod uslovom da osuđeni u tom vremenu ne učini novo krivično djelo, organ nadležan za vođenje kaznene evidencije će donijeti rješenje o brisanju osude, i to po službenoj dužnosti.[26] Postavlja se pitanje, zbog čega bi u odnosu na određeno lice postojao digitalni dosije koji ga stavlja na pijedestal osuđenih lica i učinioca krivičnog djela, dok mu po slovu zakona država isti dosije briše i potpuno ga reintegriše u društvo. Na primjer, lice koje želi da zasnuje radni odnos, a koje je rehabilitovano i proteklo je toliko vremena da su izbrisani i tragovi da je ikada izvršio određeno krivično djelo želi da se zaposli (pribavljanjem uvjerenja od nadležnih organa dobija potvrdu da nije osuđivan), međutim, poslodavac unošenjem imena i prezimena potencijalnog radnika dobija informaciju da je isti učinio prije određenog vremenskog perioda krivično djelo ili možda samo bio osumnjičen ili optužen (što je još veći apsurd), te isto lice stavlja u neravnopravan položaj sa ostalim kandidatima i bez obzira na njegove kvalifikacije i sposobnost za obavljanje određenog posla, uskraćuje mu pravo na rad, to jeste odbija da ga zaposli zbog njegovog sumnjivog „virtuelnog dosijea“. Upravo ovakvi praktični problemi su

[24] Ovaj institut je bio predviđen još odredbom člana 4. Zakona br. 78-17 i odnosi se na obradu podataka, datoteke i slobode. Tekst Zakona je dostupan na internet stranici: https://fra.europa.eu/en/law-reference/loi-ndeg78-17-du-6-janvier-1978-relative-linformatique-aux-fichiers-et-aux-libertes.

[25] M. Čolaković, L. Bubalo, 18.

[26] Ovakvo rješenje je predviđeno i odredbom člana 395. Zakona o krivičnom postupku Republike Srpske, „*Službeni glasnik Republike Srpske“* br. 53/12, 91/17, 66/18 i 15/21, kao i odredbom člana 401. Zakona o krivičnom postupku Bosne i Hercegovine, „Službeni glasnik Bosne i Hercegovine", br. 3/03, 32/03, 36/03, 26/04, 63/04, 13/05, 48/05, 46/06, 29/07, 53/07, 58/07, 58/08, 12/09, 16/09, 53/09, 93/09, 72/13 i 65/18.

doveli do nužnosti uvođenja ovog pravnog instituta u važeću Uredbu. Takođe, u nekim drugim pravnim oblastima je dozvoljeno licima da se predomisle u pogledu nekog svog akta, pa zašto lice ne bi imalo pravo da zahtjeva da se brišu podaci koji više nisu relevantni ili potrebni, a odnose se na njega. Savremena zakonodavna rješenja iz oblasti zaštite autorskih prava predviđaju pravo koje možda nije direktno dovelo do uvođenja prava na zaborav, ali putem analogije se može reći da ima sličnu svrhu, te je jasno da se proširuju prava pojedinca na uštrb nekih drugih zagarantovanih prava, a to je tzv. „pravo pokajanja“, a koje je normirano i našim važećim zakonom iz ove oblasti.[27]

Presuda Suda pravde EU broj C-131/12

Međutim, bez obzira na ranije navedene institute koji su možda poslužili kao inspiracija za uvođenje „prava na zaborav“, pravu prekretnicu i možda jedan od najznačajnijih okidača za uvođenje ovog prava je bila presuda Suda pravde Evropske unije br. C-131/12 donijeta dana 13.5.2014. godine u pravnoj stvari *Google Spain SL, Google Inc* protiv *Agencia de Protección de Datos (AEPD) i Mario Costeja Gonzàles.*[28] Naime, predmet ovog spora je bio prigovor koji je španski državljanin Mario Costeja Gonzàles podnio Agenciji za zaštitu podataka u Španiji protiv izdavača dnevnih novina *La Vanguardia*, te kompanije *Google Spain* i *Google Inc.* Razlog podnošenja prigovora jeste što su u navedenim novinama tokom 1998. godine objavljena dva članka u kojima se izvještavalo o zaplijeni imovine istog lica, i to po osnovu duga socijalnog osiguranja.[29] Osim objave u predmetnim novinama, isti članci su bili vidljivi i svim korsnicima u rezultatima pretrage, a nakon što se unese ime i prezime podnosioca prigovora u Google pretraživač.[30] *Mario Costeja Gonzàles* je zatražio brisanje ličnih podataka iz članka i uklanjanje veze do njegovog imena

[27] Zakon o autorskim i srodnim pravima, *„Službeni glasnik BiH“,* broj 63/10 odredbom člana 84. reguliše ovo pitanje i predviđa da autor ima pravo da pod određenim uslovima raskine ugovor kojim je prenio autorska imovinska prava i uskrati dalje iskorištavanje svoga djela ako za to ima ozbiljne moralne razloge. Ovo pravo potiče takođe iz Francuske i izvorno se naziva *„droit de repentir“*, a može se reći da i ovdje imamo prevagu nekih ličnih interesa u odnosu na druga zaštićena prava, kao što „pravo na zaborav“ daje primat pravu na zaštitu ličnih podataka u odnosu na primjer na pravo slobode informisanja i slično. Više o ovom pravu S. Ivanović, *Pravo pokajanja u svjetlu novog Zakona o autorskom pravu u Bosni i Hercegovini“*, Godišnjak Pravnog fakulteta Univerziteta u Istočnom Sarajevu, Istočno Sarajevo 2010, 156.

[28] Presuda dostupna na internet stranici: https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HR/TXT/PDF/?uri=CELEX:62012CA0131&qid=1661954214239&from=EN, preuzeta dana 26.6.2022. godine u 15:30h.

[29] S. Lučić, *„Pravo na zaborav“: Uporednopravna analiza,* XXI vek – Vek usluga i uslužnog prava, Kragujevac 2021, 157.

[30] N. Gumzej, *EU pravo na zaborav i globalni internet: Izvršavanje zahtjeva za uklanjanje poveznica na pretraživačima,* Mediji, kultura i odnosi sa javnošću, Zagreb 2016, 173.

iz rezultata Google pretrage, smatrajući da je zaplijena izvršena davno, da je njeno navođenje nakon 14 godina izgubilo svaki značaj, a da ga isti podatak degradira. Međutim, ovako obrazložen prigovor je odbijen od strane Agencije za zaštitu podataka u Španiji u dijelu koji se odnosi na novine *La Vanguardia,* smatrajući da su podatke naveli na zakonit način i u legitimne svrhe, odnosno u svrhu izvještavanja javnosti, dok je u odnosu na kompaniju Google prigovor usvojen iz razloga što je prema stavu Agencije internet pretraživač odgovoran za širenje podataka, te da je bio dužan da izbriše podatke jer isti ugrožavaju osnovno pravo na zaštitu podataka i pravo na dostojanstvo. Kako je Agencija za zaštitu ličnih podataka usvajanjem prigovora obavezala obje kompanije, to jeste i Google Spain i Google Inc da izvrše uklanjanje ličnih podataka koji se odnose na objavu članka iz novina *La Vanguardia* u vezi sa podnosiocem prigovora, Google ulaže žalbu nadležnom sudu u Španiji, a koji dalje isti predmet ustupio Sudu pravde EU. Razmatrajući predmetno pitanje, Sud se između ostalog bavio i određenim prethodnim pitanjima, a kako bi mogao da donese odluku u pogledu osnovanosti zahtjeva za brisanje podataka iz rezultata Google pretrage, pa je domet ove Presude višestruk jer je pored zauzimanja stava da nosilac ličnih podataka ima pravo da se izvrši uklanjanje linkova iz rezultata pretrage, a koje se u javnosti prepoznaje kao „pravo na zaborav“, odgovorio i na pitanja teritorijalnog dometa Dirketive 95/46/EU, ali i statusa internet pretraživača.[31] Međutim, bitno je istaći da „pravo na zaborav“ iz ove predmetne Presude nije identično pravu koje je kasnije utemeljeno GDPR-om, jer ovdje se ne radi o permanentnom i trajnom brisanju određenih informacija, nego se radi samo o uklanjanju linkova ili URL-a do određenog sajta i to teritorijalno ograničenog domena. Zapravo, ovo znači da pojedinac čiji su lični podaci izloženi na internetu ima pravo da zahtjeva da se izvrši brisanje tih podataka od internet pretraživača kao što je Google, Bing, Yahoo, Ecosia, Yandex i slično, pod uslovom da je riječ o neistinitim ili zastarjelim informacijama (može da se radi o informacijama koje su tačne, ali koje su usljed proteka vremenskog perioda prestale da budu nužne za korištenje, poput slučaja rehabilitacije i da štete ličnom ugledu nosilaca tih podataka) ili u drugim predviđenim slučajevima, te da internet pretraživali na osnovu datog zahtjeva izvrše odgovarajuće indeksiranje i uklanjanje web adresa iz šeme pretrage. To u konačnici znači da informacija ostaje na internetu, da se ona ne briše, nego je samo otežano korisnicima interneta koji na osnovu određenih bližih odrednica o datom licu pokušavaju da pronađu tu informaciju da dođu do iste.[32] Ukoliko bi neko lice

[31] Prema stavu ove Presude, Google kao internet pretraživač nije pasivan, on ne predstavlja samo obrađivača podataka, nego isti vrši i prikupljanje određenih informacija i podataka, zbog čega njegova aktivnost podliježe odgovarajućim zahtjevima Direktive.

[32] Presuda C-507/17 od 24.9.2019. godine u pravnoj stvari *Google LLC* protiv *Commission nationale de l'informatique et des libertés* se izjašnjava o teritorijalnom dometu brisanja linkova

direktno pristupilo na sajt gdje se nalazi sporni podatak, isti bi i dalje bio dostupan jer nije izvršeno njegovo trajno uklanjanje.[33] To znači da, na primjer, ukucavanjem nečijeg imena i prezimena u Google pretraživaču ne možemo pronaći željeni rezultata pretrage jer je uklonjen, iako konkretna stranica postoji na internetu.[34] U slučaju da koristimo druge načine pretrage ili se direktno pristupi izvoru objavljene informacije, jasno je da postoji mogućnost da se informaciji opet pristupi, jer ona nije trajno uklonjena. Upravo ovo prividno „pravo na zaborav", odnosno privid brisanja i uklanjanja podataka je glavna kritika ovoj revolucionarnoj Presudi. Međutim, kako države Amerike uglavnom ne predviđaju normativne okvire i zaštitu ličnih podataka jer primat daju slobodi informisanja, pojedine firme su započele unosan biznis, a koji se odnosi na pružanje usluga u oblasti „*online reputation managment*", a gdje se na sličan način, kao što internet pretraživači uklanjaju određene linkove, tako i ovi subjekti vrše takozvano indeksiranje postojećih podataka na internetu i vrše preraspodjelu onoga što se prikazuje na način da u prvi plan stavljaju samo poželjni sadržaji. Bitno je istaći i to da je ova Presuda samo nastavak nužnih promjena koje su morale nastati usljed razvoja telekomunikacionih sistema i masovne digitalizacije, donošenju ove odluke su prethodile značajne odluke koje su se ticale zadržavanja tzv. telefonskih podataka.[35] Međutim, potrebno je istaći i to da neće se svakom zahtjevu za brisanje nužno odgovoriti i riješiti pozitivno, nego u svakom pojedinačnom slučaju će se cijeniti da li postoji jače pravo na zaštitu ličnih podataka u odnosu na pravo na slobodu izražavanja i informisanost. Tom prilikom naročito će se voditi računa o ulozi lica koje traži uklanjanje podataka (npr. da li se radi o javnoj ličnosti koja je podložna većem stepenu javnosti i provjere ili je riječ o licu koje ne obavlja nikakvu javnu funkciju), zatim o vrsti informacije (da li se radi o nekim činjenicama ili nečijem mišljenju, da li se radi o jedinstvenom matičnom broju građanina,

---

koji se ograničava na teritoriju EU. Presuda je dostupna na internet stranici: https://curia.europa.eu/juris/document/document.jsf?text=&docid=218105&pageIndex=0&doclang=hr&mode=lst&dir=&occ=first&part=1&cid=8062078, preuzeto dana 11.7.2022. godine u 17:06h.

[33] Istoj informaciji ne bi se moglo pristupiti sa teritorije Španije ili eventualno EU, ali bi pretraga izvršena putem eksteritorijalnog pretraživača urodila plodom i dovela do željenog rezultata, osim ukoliko ne postoji drugačija odluka nacionalnog tijela za zaštitu ličnih podataka.

[34] M. Mišković, *Pravo na zaborav – pravni i računarski aspekti,* Intelektualna svojina i internet 2020, Pravni fakultet Univerziteta u Beogradu i Centar za izdavaštvo i informisanje, Beograd 2020, 130.

[35] Presuda C-293/12 i C-594/12 u spojenom postupku u predmetu *Digital Rights Ireland v.s. Minister for Communication and Minister of Justice Ireland* donijeta 8.4.2014. godine, dostupna na internet stranici: https://curia.europa.eu/juris/document/document.jsf?text=&docid=150642&pageIndex=0&doclang=hr&mode=lst&dir=&occ=first&part=1&cid=7980501, preuzeto dana 11.7.2022. godine u 16:58h.

datumu rođenja, o krivičnom dosijeu, broju tekućeg računa itd.), izvoru informacija, vremenskom opsegu egzistiranja, zastarjelosti i slično. Posebnu pažnju zavređuju „osjetljivi podaci“, a što je potvrđeno i Presudom Suda pravde EU broj C-136/17, te je nužno posebno voditi računa i cijeniti u kom obimu i kada se vrši njihovo uklanjanje, odnosno linkova za isto, te je nužno, bez obzira da li se vršilo uklanjanje linkova ili postoji samo zahtjev za izmjenu podataka, da „osjetljivi podaci“ u svakom trenutku odgovaraju trenutnom stanju.[36] I Evropski sud za ljudska prava je dao svoj doprinos u pogledu definisanja i tumačenja „prava na zaborav“, te njegove primjene u više različitih odluka, a gdje prednost data ovom pravu u odnosu na slobodu informisanosti, te su razrađena pitanja prednosti zaštite ličnih podataka u odnosu na ostala prava koja su bila protivteža usvajanju postavljenog zahtjeva za brisanje.[37] Takođe, i neki nacionalni sudovi, poput Saveznog suda Njemačke nakon donošenja Presude C-131/12 sude i zauzimaju svoje stanovište u pogledu zatraženog „prava na zaborav“, međutim, isti daju svoje viđenje ovog prava, te zauzimaju shvatanja koja se u određenoj mjeri razlikuju od naprijed navedenih sudskih stavova, i to zbog različite legislative, te nacionalnih zakona koji se primjenuju.[38]

Zbog značajnih implikacija koje je donijela predmetna Presuda *Google Spain*, za njenu adekvatnu primjenu bilo je nužno formirati odgovarajuće smjernice i inpute kako u praksi primjeniti istu odluku. S jedne strane, formirano je radno tijelo odnosno Radna grupa za zaštitu podataka u skladu sa odredbom člana 29. Direktive 95/46/EU. Ova radna grupa je dala određene smjernice, odnosno instrukcije u pogledu provođenja predmetne Odluke u odnosu na nacionalna tijela za zaštitu ličnih podataka. Međutim, ista se nije

---

[36] Presuda C-136/17 od 24.9.2019. godine dostupna na internet adresi: https://curia.europa.eu/juris/document/document.jsf?text=&docid=218106&pageIndex=0&doclang=hr&mode=lst&dir=&occ=first&part=1&cid=8061825, preuzeto dana 12.7.2022. godine u 17:14h.

[37] Presude Evropskog suda za ljudska prava br. 57292/16 od 22.6.2021. godine u pravnoj stvari *Hurbain v. Belgium.,* dostupna na internet stranici: https://hudoc.echr.coe.int/fre#{%22fulltext%22:[%2257292/16%22],%22documentcollectionid2%22:[%22GRANDCHAMBER%22,%22CHAMBER%22],%22itemid%22:[%22001-210467%22]}, preuzeta dana 23.8.2022. godine u 4:21h.

Presuda Evropskog suda za ljudska prava br. 60798/10 i 65599/10 od 28.6.2018. godine u pravnoj stvari *En l'affaire M.L. et W.W. c. Allemagne,* dostupna na internet stranici: https://hudoc.echr.coe.int/fre#{%22fulltext%22:[%2260798/10%22],%22documentcollectionid2%22:[%22GRANDCHAMBER%22,%22CHAMBER%22],%22itemid%22:[%22001-184438%22]}, preuzeto dana 23.8.2022. godine u 4:24h.

[38] Presuda VI ZR 405/18 je dala primat slobodi medija u odnosu na zaštitu ličnih podataka, dok je s druge strane Presuda VI ZR 476/18 utemeljila nemogućnost brisanja neprijatnih informacija bez valjanog pravnog osnova, to jeste da "pravo na zaborav" se ne može po automatizmu primjeniti u ovakvim slučajevima.

bavila pitanjem i smjernicama koje internet pretraživač treba da primjeni da bi donio odluku o tome da li su stečeni uslovi da se link za određenu informaciju ukloni, pa je s navedenim u vezi Google formirao savjetodavni odbor koga su činili eksperti iz oblasti zaštite ličnih podataka i koji odbor je osmislio tzv. „Google smjernice". Savjetodavni odbor Google je predložio parametre koje treba uzeti u obzir prilikom odmjeravanja interesa, ističući pri tome da nijedan od njih nema snagu odlučujućeg kriterijuma.[39] Međutim, Google smjernice se odnose na postupanje isključivo kompanije Google u vezi sa podnijetim zahtjevima za uklanjanje linkova, dok smjernice Radne grupe EU predstavljaju zajedničke kriterijume po osnovu kojih postupaju sva nacionalna tijela po osnovu izjavljenog prigovora ili drugog pravnog lijeka na odluke operatera internet pretraživača, pa je jasno da je njihova uloga mnogo veća i njihove smjernice imaju takoreći veći pravni učinak i primat.[40]

Uslovi i primjena „prava na zaborav" u skladu sa GDPR-om

Usvajanjem Opšte uredbe EU o zaštiti ličnih podataka uvodi se u pravom smislu novi institut (ili možda stari institut u novom ruhu), i to „pravo na zaborav", a koje omogućuje pojedincu ne samo uklanjanje tj. skrivanje određenih linkova iz rezultata pretrage, nego trajno uklanjanje određenih informacija sa globalne računarske mreže – interneta. Odreba člana 17. GDPR-a predviđa pravo na brisanje ili „pravo na zaborav", a po kome lice čiji se podaci obrađuju ima pravo tražiti od rukovaoca podataka da izbriše njegove lične podatke bez nepotrebnog odlaganja. Upravo ova odrednica „bez nepotrebnog odlaganja" govori u prilog ozbiljnosti eventualne povrede i značaja dobra koje se štiti, a predviđeni rokovi iz člana 12. Uredbe, i to rok od mjesec dana za rješavanje zahtjeva pojedinca koji smatra da su se stekli uslovi za brisanje određenih ličnih podataka, a koji rok se eventualno može produžiti za još dodatnih 2 mjeseca ukoliko se lice blagovremeno obavijesti o potrebi produženja roka i ukaže na valjane razloge za isto, jasno ukazuje na spremnost da se ovakve lične informacije što hitnije trajno uklone. Pravo da se zahtjeva

[39] S. Miodorović, *Pravo na brisanje podataka o ličnosti dostupnih na internetu,* Zbornik radova pravnog faktulteta u Nišu, Niš 2019, 287. Dostpuno na internet stranici: http://www.prafak.ni.ac.rs/files/zbornik/sadrzaj/zbornici/z84/17z84.pdf, preuzeto dana 22.8.2022. godine u 22:07h.

[40] Bitno je istaći da nije u svakom slučaju primat dat smjernicama Radne grupe, na primjer Radna grupa je zauzela stav da prilikom uklanjanja linkova iz pretrage, to uklanjanje treba da obuhvata uklanjanje iz internet pretraživača na globalnom nivou, dok je Savjetodavni odbor Google smatrao da se radi o uklanjanju poveznica u pretrazi za područje EU, a što je u konačnici potvrđeno kao relevantno u Presudi Suda pravde EU broj C-507/17.

brisanje ličnih podataka se može ostvariti u slučaju ispunjenja nekih od 6 predviđenih uslova, i to[41]:

1. Lični podaci više nisu nužni u odnosu na svrhu za koju su prikupljeni ili na drugi način obrađeni. Svaka obrada podataka mora biti zakonita i opravdana, te u slučaju da ne postoji više potreba za obradom, jasno je da se takvi podaci više ne mogu i ne trebaju koristiti, izuzev ukoliko nisu potrebni u svrhe nauke, statistike ili arhiviranja u javnom interesu. Ovo su situacije kada je otpao pravni osnov po kome je određeno lice obrađivalo podatke ili je isteklo vrijeme na koje je mogla biti vršena obrada i za koje vrijeme je bila obaveza čuvanja tih podataka. Na primjer, poslodavac je dužan da vodi personalnu evidenciju o svojim zaposlenim licima, to jeste da raspolaže određenim ličnim podacima istih, međutim ukoliko dođe do prekida radnog odnosa, prestaje pravni osnov zbog čega je on prikupljao predmetne podatke, a poslije određenog vremena od prestanka radnog odnosa protiče i rok obaveznog čuvanja sakupljenih ličnih podataka. Jasno je da u ovakvim situacijama bivši zaposlenik može tražiti da se podaci u vidu stručne spreme, imena, prezimena,, fotografije, JMB-a i drugi uklone i trajno izbrišu (npr. na sajtu poslodavca čiji je podnosilac zahtjeva bio uposlenik se nalaze ovi podaci, te nosiocu ličnih podataka koji su izloženi stoji mogućnost upućivanja zahtjeva za njihovo uklanjanje);
2. Lice čiji se podaci obrađuju opozove pristanak na osnovu koga se vrši obrada podataka, a ne postoji drugi pravni osnov za dalju obradu. U slučaju opoziva pristanka, isti djeluje samo *ex tunc* i ne može se primjeniti na već obrađene podatke. Opoziv pristanka mora biti moguće dati u istoj formi kao i samu saglasnost i ne može se tražiti neka forma koja je komplikovanija od one koja je postojala prilikom davanja pristanka;
3. Lice čiji se podaci obrađuju uloži prigovor na obradu u skladu sa odredbom člana 21. GDPR-a. Treba napraviti jasnu distinkciju između prava na prigovor i opoziv pristanka. Naime, ovdje nemamo uslova za opoziv pristanka, a sve iz razloga što se obrada podataka vrši u javnom interesu ili po osnovu legitimnih interesa rukovaoca ili trećih lica. U konkretnom slučaju se cijeni da li je interes pojedinca, odnosno njegova zagarantovana prava i slobode, te pravo na privatnost i zaštitu ličnih podataka jači u odnosu na postojeći javni ili neki drugi interes u čiju svrhu su prikupljeni i obrađuju se određeni podaci. S druge strane, druga mogućnost je ulaganja prigovora u slučaju obrade ličnih podataka za

[41] Član 17. Opšte Uredbe EU reguliše kako pravo na brisanje podataka, odnosno „pravo na zaborav“, tako i uslovi pod kojima se mogu ishoditi brisanja bez nepotrebnog odgađanja.

potrebe direktnog marketinga, u kom slučaju se ne cijene nikakvih opravdani interesi, nego se automatski vrši brisanje ličnih podataka. Na primjer slanje reklamnih materijala od strane određenih modnih brendova kao što je „Sport Vision“, „Deichmann“, „Legend“, „Retro“, „Metro“ itd. putem redovne ili e-mail pošte, putem telefona i slično nakon određenog vremena dozlogrdi nosiocu podataka, te isti uloži prigovor na obradu i korištenje ličnih podatkaa u predmetne svrhe. Odmah nakon ulaganja predmetnog prigovora, vlasnici predmetnih brendova, odnosno u konačnici rukovaoci bi permanento morali izbrisati podatke bez ikakvog odlaganja ili procjene opravdanosti ovakvog zahtjeva;

4. Lični podaci su nezakonito obrađeni. Ovaj uslov treba da sublimira sve one mogućnosti koje nisu obuhvaćene prethodnim uslovima, pa čak i u slučaju da nezakonita obrada potiče ne od primjene Uredbe ili nacionalnog zakona, nego od važenja i primjene nekog drugog pravnog normativa kojim se reguliše pitanje obrade ličnih podataka.
5. Lični podaci se moraju brisati radi poštovanja pravne obaveze iz prava Unije ili prava države članice, koje se primjenjuju na voditelje obrade (kontrolore/rukovaoce) podataka.[42] U konkretnom slučaju, ukoliko je neki nacionalni propis predvidio da određeni podaci više nisu relevantni, iste treba ukloniti i omogućiti usaglašavanje postojećeg prava sa pravom garantovanim ovom Uredbom. Naime, ukoliko je predviđena obaveza brisanja po službenoj dužnosti podataka iz kaznene evidencije, onda *argumentum fortiori* takve informacije treba ukloniti i brisati iz svih tokova.Tako isto, odredba člana 104. Zakona o advokaturi predviđa da izrečena disciplinska mjera se briše iz evidencije nakon proteka određenog vremenskog perioda i u slučaju da se ne učini nova povreda dužnosti i ugleda advokata.[43] Jasno je da ovakva informacija ne treba da egzistira nigdje ukoliko po ocjeni advokatske komore, a i po slovu zakona izrečena mjera nema više nikakvo dejstvo i uticaj na njegov status;
6. Lični podaci prikupljeni u vezi sa ponudom usluga informacionog društva, a saglasnost na obradu je dalo maloljetno lice koje ima najmanje 16 godina.[44] Ovo pravo je ostavljeno u slučaju ukoliko

[42] Opšteprihvaćen termin koji se koristi u BiH je kontrolor zbog važećeg Zakona o zaštiti ličnih podataka BiH, dok GDPR se opredjeljuje za nominaciju voditelj obrade ili rukovalac, a koji termin koristi i srpski zakon.

[43] Zakon o advokaturi Republike Srpske, „*Službeni glasnik Republike Srpske“, br. 80/15.*

[44] GDPR je ostavio mogućnost državama da urede u skladu sa svojim zakonodavstvom koja će to biti granica maloljetnih lica između 13 i 16 godina, pa je tako Zakon o zaštiti podataka o ličnosti „*Službeni glasnik Republike Srbije“ br.* 87/18 predvidio starosnu granicu od 15 godina.

maloljetnik od 16 godina nakon određenog perioda promjeni svoja shvatanja te se „pokaje“ zbog datih ličnih podataka i date saglasnosti na obradu istih. Ovdje se nameće često i pitanje da li tumačenjem ove odredbe putem analogije to znači da i u slučaju da je pristanak za maloljetno lice dalo neko drugo lice, poput zakonskog zastupnika ukoliko se radi o licu koje je mlađe od 16 godina, a putem roditelja je dalo saglasnost na obradu podataka, da li i u tom slučaju postoji pravo na upućivanje zahtjeva za brisanje, odnosno „pravo na zaborav“ u smislu GDPR-a. Ovdje se mogu vidjeti obrisi mogućnosti rezonovanja maloljetnog lica sa jedne strane, a sa druge strane pravo istog na tzv. „pokajanje“ zbog ranije preduzetih radnji u doba adolescencije.

Brisanje ličnih podataka ili „pravo na zaborav“ po osnovu bilo od kojih navedenih uslova se ne može ostvariti u onoj mjeri u kojoj je obrada nužna radi ostvarivanja prava na slobodu izražavanja i informisanosti, radi poštovanja pravne obaveze kojom se zahtjeva obrada u pravu EU ili države članice, odnosno za izvršavanje javnog interesa, službenih ovlašćenja, javnog zdravlja, u svrhe arhiviranja, naučnog ili istorijskog istraživanja, statističke svrhe ili radi postavljanja, ostvarivanja ili odbrane pravnih zahtjeva, a što je regulisano odredbom člana 17. stav 3) GDPR-a.

Bitno je istaći da odmah nakon upućivanja zahtjeva, rukovalac je dužan da postupi bez odgađanja, odnosno najkasnije u roku od 1 mjeseca ili u slučaju potrebe za dodatno vrijeme za analizu postojećeg zahtjeva za brisanje, onda u roku od dodatnih 2 mjeseca, što u konačnici ne može prevazići vremenski period od 3 mjeseca. Ono što je značajna novina jeste što rukovalac je dužan da obavijesti i druge rukovaoce (kontrolore) o potrebi brisanja određenih podataka i ukoliko to zahtjeva nosilac ličnih podataka da ga obavijesti o listi obavještenih rukovalaca.[45] Svjesni smo činjenice da širenje informacija se danas odvija brzinom svjetlosti, pa tako i preuzimanje vijesti i informacija sa jednog mjesta na drugo, te time i obrada podataka, a uz činjenicu da internet predstavlja globalnu računarsku mrežu koja omogućava licu bez obzira na kojoj strani svijeta se nalazilo da pristupa informacijama bez značajnijih ograničenja, te da se prenošenje vrši permanentno, onda je ovakvo rješenje vrlo značajno, te u velikoj mjeri olakšava proceduru oko uklanjanja određenih (nepotrebnih ili nedozvoljenih) ličnih podataka i to jednim potezom. Dakle, nosilac ličnih podatakta je dužan da se obrati izvornom rukovaocu, a koji ukoliko usvoji zahtjev, to jeste pronađe da je isti opravdan i u skladu sa uslovima iz Uredbe, dužan je dalje da obavijesti i sve druge rukovaoce o potrebi brisanja predmetnih

[45] Odredba člana 19. GDPR predviđa ovu obavezu, dok u Srbiji je predviđeno da podnosilac zahtjeva mora da podnese poseban zahtjev ukoliko želi da se izvrši obavještenje drugih rukovalaca podataka koji su preuzeli lične podatke od izvornog rukovaoca odnosno obrađivača.

podataka.[46] Ova mogućnost nije uvijek primjenjiva i često u praksi neće biti moguće istu ostvariti, ali je njeno donošenje i usvajanje pokušaj da se nosilac ličnih podataka u što većoj mjeri zaštiti i ubrza procedura oko zaštite njegovih povrijeđenih prava. Jedno od nedorečenih pitanja i regulisanja jeste da li rukovalac ima ovlaštenja da sam briše određene podatke, a bez prethodnog zahtjeva nosioca podataka, ukoliko su ispunjeni taksativno navedeni uslovi. Postoje različite teorije oko postupanja u ovakvim situacijama, ali shodno slovu GDPR-a, ovakva mogućnost nije data, vrlo ekstezivnim tumačenjem bi se ipak moglo reći da postoje uslovi da se u budućnosti i ovo pitanje reguliše, s tim što u nekim situacijama isto predstavljati „mač sa dvije oštrice“, jer možda upravo iz nekih ličnih razloga titular ličnih podataka želi da određene informacije ostanu dostupne, bez obzira što su se stekli uslovi za njihovo trajno uklanjanje.

Komparativni prikaz „prava na zaborav“ prema GDPR-u i presudi C-131/12

Nakon izložene analize „prava na zaborav“, i to od njegovog istorijskog razvoja, normativnog okvira, preko prvog pojavnog oblika u Presudi Suda pravde EU broj C-131/12, pa sve do donošenje Opšte uredbe EU 2016/679, jasno je da ovdje imamo dva prava, odnosno lice i naličje ovog instituta. Naime, prvi pojavni oblik kome više odgovara oznaka „pravo na zaborav“ podrazumijeva pravo nosilaca ličnih podataka da zahtjevaju uklanjanje poveznica, odnosno linkova ili URL veza iz pretrage i to od strane internet pretraživača, ali isto ne obuhvata trajno brisanje podataka sa interneta, pa je nedostatak ovog prava što se predmetna informacija zadržava na internetu i istoj se može pristupiti upotrebom drugačijih algoritama ili pristupom direktno preko izvora. Koliko je ovo ustanovljeno pravilo pronašlo svoju primjenu govori u prilog činjenica da je podnijeto više miliona zahtjeva, a od čega je usvojeno cca 40%.[47] Prednost ovog prava Suda pravde EU jeste što on ne podrazumijeva toliko stroge formalne uslove u pogledu uklanjanja tih poveznica ili veza, a time i prividnog uklanjanja informacija. Na primjer, u konkretnom slučaju nosioci ličnih podataka mogu tražiti da se uklone i neke „neprijatne informacije“ ili zastarjele informacije, odnosno informacije koje ne krše niti

[46] Ova obaveza obavještavanja se ne odnosi na obrađivače podataka, nego samo na rukovaoce i iste se može osloboditi ukoliko postoje određene tehničke, tehnološke, finansijske ili druge prepreke koje bi dovele u nezavidan položaj ili bi obavještavanje imalo nesrazmjernu težinu.

[47] Najviše zahtjeva je upućeno iz Francuske, a što govori u prilog činjenici da je ova država iz koje je suštinski i poteklo ovo pravo ima najveću svijest o značaju zaštite ličnih podataka i u digitalnom svijetu. Informacija o broju podnijetih zahtjeva preuzeta sa internet stranice: https://de.statista.com/infografik/3647/urls-deren-entfernung-von-google-geprueft-wurde/, dana 31.8.2022. godine u 4:51h.

jednu normu, ali postoji opravdan razlog da se uklone iz pretrage. S druge strane, kada je riječ o "pravu na zaborav“ koje je ustanovljenom donošenjem Opšte Uredbe, prednost istog prava jeste što se brisanje vrši „bez odgađanja“, procedura je vrlo efikasna, a dovodi do trajnog brisanja informacija sa interneta, te upućivanje zahtjeva izvornom obrađivaču, odnosno rukovaocu, isti se automatski obavezuje da obavijesti i druge obrađivače koji su preuzeli informaciju o potrebi uklanjanja i takoreći uništavanja određene informacije. Na ovaj način, stiče se trajna zaštita u smislu što ne postoji mogućnost da se ponovo pristupi izbrisanoj informaciji, te se približava digitalna memorija ljudskoj memoriji koja je sklona zaboravljanju.[48]

Jedno od ključnih pitanja koja se nameću jeste da li ova dva prava mogu egzistirati paralelno i da li je donošenjem GDPR-a koji je stavio van snage odredbe Direktive 95/46/EU i uspostavio institucionalno „pravo na zaborav“ kroz svoje normative, ipak ostavljena mogućnost podnošenja zahtjeva i internet pretraživačima. Tumačenjem navedenih pravila, te činjenicom da „pravo na zaborav“ zapravo egzistira kroz dva svoja oblika, normativni koji je bliži pravu na brisanje (*erasure)* i sudski (*delete),* jasno se nameće neophodnost primjene pravnog pravila *argumentum a maiore ad minus*, to jeste ukoliko je pojedincu, nosiocu ličnih podataka dozvoljeno da traži potpuno uklanjanje određenih informacija, tim prije mu je dozvoljeno da traži prividno uklanjanje, odnosno uklanjanje linkova ili veza koje upućuju na izvor određene informacije.

ZAŠTITA LIČNIH PODATAKA U BIH I REGIONU

Zakon o zaštiti ličnih podataka u Bosni i Hercegovini je donijet 2006. godine i sa manjim izmjenama i dopunama tokom 2011. godine i danas egzistira u tom svom osnovnom obliku. Dakle, isti niti je usaglašen sa pravnim tekovinama Evropske unije, a niti postoje izgledi da će u nekom skorijem vremenskom periodu biti izvršena sistemska izmjena postojećeg zakonodavnog okvira, a što bi bilo nužno za dobijanje statusa kandidata za članstvo u EU, ali i zbog uvođenja minimalnih prava svojim građanima, a koja uživaju državljani svih članica EU. Naročito zabrinjavajuće je što GDPR osim što je donijela značajne novine u pogledu nekih novih pravnih instituta i višeg nivoa zaštite

[48] Zbog sve većeg problema oko ekspanzije interneta i stalnih povreda prava na privatnost i zaštite ličnih podataka postojale su ideje da se uvodi kao neka vrsta mjera koja bi podrazumijevala samodestrukciju informacija poslije proteka određenog vremenskog perioda, tj. „metapodaci“. Međutim, internet nije tako koncipiran i nije moguće ostvariti takav način selekcije i brisanja podataka, naročito što bi to moglo da izazove određene implikacije i za podatke koje su nužne i koje bi trebalo trajno čuvati. Takođe, sve češće se uvodi i tzv. pojam „Vanish“ koji se vezuje za rok trajanja podataka na internetu.

ličnih podataka, ona je svoju primjenu takoreći proširila izvan teritorije Evropske unije, te je osnovni problem na koji će način Bosna i Hercegovina odgovoriti zahtjevima iste Uredbe. Najveći problem nastaje kod obrade podataka lica iz EU, te kod poslovne saradnje sa privrednim subjektima, a kojima je nemoguće parirati u pogledu zaštite ličnih podataka. Sposobnost vještog manipulisanja postojećom situacijom, danas se prevazilazi na način da privrednici donose pravno obavezujuće interne akte, a kojima se u cjelosti inkorporiraju odredbe Uredbe u okviru Ugovora o zaštiti ličnih podataka, ali to i dalje ne stvara povoljno tle za poslovno okruženje jer je izostala institucionalna zaštita. Nadalje, donošenje ovakvih revolucionarnih izmjena u pogledu zaštite ličnih podataka je i u mnogo razvijenim zemljama moglo se nametnuti samo kao rezultat direktno primjenjivog i pravno-obavezujućeg akta za koji je postojao period pripreme i usaglašavanja od čak dvije godine, pa nije čudo što BiH nije spremna za iskorak dalje. Međutim, na ovaj način, zaostajanjem za donošenjem propisa koji su u skladu sa modernim tekovinama dovode u nepovoljan položaj građane BiH i iz razloga što se velika količina zastarjelih, netačnih ili nezakonito postavljenih informacija čuva i onemogućava reintegracija pojedinca u redovne tokove života, a koja je građanima Evrope odavno već dostupna i omogućena. Dakle, širi aspekti ovakvog zastarjelog regulisanja ove materije u konačnici dovodi do povrede prava na jednako postupanje prema građanima.

Za razliku od Bosne i Hercegovine, koja nije usvojila, izmjenila, niti primjenjuje moderne tekovine GDPR-a, Srbija je donošenjem Zakona o zaštiti podataka o ličnosti u cjelosti preuzela tekovine ove Uredbe. Nedostatak ovakvog pukog preuzimanja odredbi GDPR-a je nepostojanje adekvatnih pravnih mehanizama za implementaciju i efikasnu primjenu usvojenih pravila.[49] Republika Sjeverna Makedonija je takođe donijela Zakona o zaštiti ličnih podataka, a kojim je u cjelosti svoje odredbe usaglasila sa Opštom uredbom EU o zaštiti ličnih podataka, a time i pravo na brisanje, odnosno „pravo na zaborav“. Za razliku od Srbije, Republika Sjeverna Makedonija nešto kasnije donosi ovaj zakon, odnosno tokom 2020. godine.[50] Hrvatski sabor je 3.5.2018. godine donio Odluku o proglašenju Zakona o provedbi Opšte uredbe o zaštiti podataka, a kako je to bilo i nužno s obzirom da je Hrvatska članica EU. U Crnoj Gori je na snazi Zakon o zaštiti podataka o ličnosti iz 2008. godine, ali za

[49] Republika Srbija je izabrala termin „Pravo na brisanje“, a koji više odgovara karakteru ustanovljenog prava, te je odstupila od odredbi Opšte Uredbe u dijelu u kome je to sama Uredba i predvidjela.

[50] Zakon o zaštiti ličnih podataka, „*Službeni glasnik Republike Sjeverne Makedonije“ broj 42/20* od 16.2.2020. godine, preuzet na internet stranici: https://dzlp.mk/sites/default/files/u4/zakon_za_zastita_na_licnite_podatoci.pdf, dana 21.8.2022. godine u 3:15h.

razliku od BiH, Crna Gora je otišla korak dalje, te je donijet nacrt novog zakona koji čeka na usvajanje.[51]

ZAKLJUČAK

Pravo na zaštitu ličnih podataka, a koje svoje korijene vuče iz prava na privatnost, danas predstavlja jedno od fundamentalnih ljudskih prava. Iako se prvi nacionalni zakonodavni akti koji regulišu ovu materiju pojavljuju tek 70-ih godina prošlog vijeka, a prvi nadnacinalni sistemski način regulisanja ove materije 80-ih godina, ista prava danas uživaju značajnu zaštitu i predstavljaju vrlo osjetljivu kategoriju koja zavređuje posebnu pažnju i proučavanje. Koliki je značaj ovog prava najbolje pokazuje potreba za stalnim donošenjem novih propisa, a koji će odgovoriti životnim situacijama i potrebi očuvanja informacija koje je sada u samo par koraka moguće objelodaniti širokim narodnim masama, a čime pojedinac često svjesno ili nesvjesno dobija jednu novu sliku i dimenziju vlastite vrijednosti.

Konvencija 108 je prvi poseban propis posvećen regulisanju pitanja ličnih podataka, a desetak godina od usvajanja iste, stupa na snagu Direktiva 95/46/EU koja uvodi odgovarajuće djelotvorne mehanizme zaštite ovog prava. Kao kruna dosadašnjeg rada na regulisanju ove materije usvojena je Opšta uredba o zaštiti podataka o ličnosti EU koja je nastala kao rezultata potrebe da se donese propis koji je pravnoobavezujući za sve države članice EU i koji će odgovoriti zahtjevima vremenskih uslova i tehnološkog napretka, te masovne digitalizacije koja je zahvatila čitav svijet. Najznačajniji doprinos ovog akta je upravo uvođenje „prava na zaborav“, a koje pravo je podrazumijevalo mogućnost trajnog brisanja podataka o ličnosti sa interneta ukoliko postoje opravdani razlozi za isto, te je označila eru svojevrsne pobjede zaštite pojedinca i njegovog osnovnog prava na zaštitu ličnih podataka u užem smislu i prava na privatnost u širem smislu.

Predmetna tekovina je proizvod potrebe i nekih ranijih sudskih odluka, međutim, za razliku od „prava na zaborav“ koje je ustanovljeno presudom Suda pravde EU i koje je podrazumijevalo samo pravo na uklanjanje poveznica sa izvorom informacija, ali ne i trajno brisanje određenih podataka, ovo pravo se u najvećoj mogućoj mjeri može označiti kao pobjeda čovjeka nad vještačkom inteligencijom i uspostava ravnoteže koja je narušena pretjeranom upotrebe savremenih oblika komunikacije.

[51] Zakon o zaštiti podataka o ličnosti, *„Službeni list Crne Gore“ br. 79/08, 70/09, 44/12 i 22/17,* dostupan na internet stranici: https://www.azlp.me/docs/zajednicka/zakoni/zakon-o-zastiti-podataka-o-licnosti.pdf, preuzeto dana 22.8.2022. godine u 3:25h.

LITERATURA

1. Andonović S, Prlja D, *Osnovi prava zaštite podataka o ličnosti,* Institut za uporedno pravo, Beograd 2020;
2. Čolaković M, Bubalo L, *Pravo na zaborav kao instrument zaštite prava ličnosti u Evropskoj uniji,* Zbornik radova Pravnog fakulteta u Tuzli, Tuzla 2017;
3. Dimitrijević P, *Pravna regulativa elektronske komunikacije i pravo na privatnost,* Pravni Fakultet Univerziteta u Istočnom Sarajevu, Zbornik radova: Aktuelnost i značaj ljudskih prava i sloboda, Istočno Sarajevo 2011;
4. Gumzej N, *EU pravo na zaborav i globalni internet: Izvršavanje zahtjeva za uklanjanje poveznica na pretraživačima,* Mediji, kultura i odnosi sa javnošću, Zagreb 2016;
5. Katulić A, *Obaveze knjižnica prema Općoj uredbi o zaštiti podataka: Izazovi, pristupi i moguća rješenja,* Vjesnik bibliotekara Hrvatske, Zagreb 2018;
6. Koch J.M, *Germany,* The Privacy, Data Protection and Cybersecurity Law Review, Law Business Research, London 2015;
7. Lučić S, „*Pravo na zaborav": Uporednopravna analiza,* XXI vek – Vek usluga i uslužnog prava, Kragujevac 2021;
8. Marković S, Popović D, Pravo intelektualne svojine, Beograd 2014;
9. Miodorović S , *Pravo na brisanje podataka o ličnosti dostupnih na internetu,* Zbornik radova pravnog faktulteta u Nišu, Niš 2019, 287.
10. M. Mišković, *Pravo na zaborav – pravni i računarski aspekti,* Intelektualna svojina i internet 2020, Pravni fakultet Univerziteta u Beogradu i Centar za izdavaštvo i informisanje, Beograd 2020;
11. Murtezić A.O, *Konvencija 108: Aktuelni značaj i primjena,* Strani pravni život, Institut za uporedno pravo, Beograd 2020;
12. Paunović S, *Pravno regulisanje zaštite biometrijskih podataka,* Info M, Fakultet organizacionih nauka, Beograd 2019;
13. Radišić M, *Analiza usklađenosti srpskog zakonodavstva sa propisima Evropske unije u oblasti zaštite biometrijskih podataka,* Beograd 2020;
14. Direktiva 95/46/EU Evropskog parlamenta i Savjeta o zaštiti pojedinaca u vezi sa obradom ličnih podataka i slobodnom protoku takvihpodataka, *Sl. list EU,* br. L 281/31;
15. Uredba Evropskog parlamenta i Savjeta o zaštiti pojedinaca u vezi sa obradom ličnih podataka i o slobodnom kretanju takvih podataka, te o stavljanju van snage Direktive 95/46/EU, Sl. list EU, br. L119/1;

16. Konvencija o zaštiti lica u odnosu na automatsku obradu ličnih podataka;
17. Direktiva 2002/58/EU o obradi ličnih podataka i zaštiti privatnosti u sektoru elektronskih komunikacija – Direktiva o privatnosti i elektronskim komunikacijama;
18. Univerzalna Deklaracija o ljudskim pravima;
19. Evropska konvencija o zaštiti ljudskih prava i osnovnih sloboda;
20. Povelje Evropske unije o osnovnim pravima;
21. Ugovor o funkcionisanju Evropske unije,
22. Zakon o zaštiti ličnih podataka, „Službeni glasnik BiH“ br. 49/06, 76/11 i 89/11;
23. Zakon o zaštiti podataka o ličnosti, “*Službeni glasnik Republike Srbije” br. 87/2018*;
24. Zakon o zaštiti ličnih podataka, „*Službeni glasnik Republike Sjeverne Makedonije“ broj 42/20;*
25. Zakon o zaštiti podataka o ličnosti, *„Službeni list Crne Gore“ br. 79/08, 70/09, 44/12 i 22/17;*
26. Internet izvori:
    - https://fra.europa.eu/en/law-reference/loi-ndeg78-17-du-6-janvier-1978-relative-linformatique-aux-fichiers-et-aux-libertes;
    - https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HR/TXT/PDF/?uri=CELEX:62012CA0131&qid=1661954214239&from=EN;
    - https://curia.europa.eu/juris/document/document.jsf?text=&docid=218105&pageIndex=0&doclang=hr&mode=lst&dir=&occ=first&part=1&cid=8062078;
    - https://curia.europa.eu/juris/document/document.jsf?text=&docid=150642&pageIndex=0&doclang=hr&mode=lst&dir=&occ=first&part=1&cid=7980501M
    - https://curia.europa.eu/juris/document/document.jsf?text=&docid=218106&pageIndex=0&doclang=hr&mode=lst&dir=&occ=first&part=1&cid=8061825;
    - https://hudoc.echr.coe.int/fre#{%22fulltext%22:[%2257292/16%22],%22documentcollectionid2%22:[%22GRANDCHAMBER%22,%22CHAMBER%22],%22itemid%22:[%22001-210467%22]};
    - https://hudoc.echr.coe.int/fre#{%22fulltext%22:[%2260798/10%22],%22documentcollectionid2%22:[%22GRANDCHAMBER%22,%22CHAMBER%22],%22itemid%22:[%22001-184438%22]},
    - http://www.prafak.ni.ac.rs/files/zbornik/sadrzaj/zbornici/z84/17z84.pdf;,

- https://de.statista.com/infografik/3647/urls-deren-entfernung-von-google-geprueft-wurde/.

PERSONAL DATA PROTECTION AND „RIGHT TO BE FORGOTTEN“

Miloš Stevanović
Božana Simić, MA

Abstract: Globalization, mass digitalization and the wholesome expansion of the Internet are the processes which lead to the jeopardizing of the basic human rights, especially the right to privacy and the protection of personal data. The General Data Protection Regulation of the European Union no. 2016/679 has, by introducing a new right, „right to be forgotten” produced a massive debate on a professional level because, on one hand, it provides the protection of individuals and their personal data and, on the other hand, it potentially brings out the limitation of free speech, free information flow and free entrepreneurship. This right has its implications on Bosnia and Herzegovina, especially in the area of business environment and digital economy, even though the current legislative framework is not synchronized with this European Union heritage. The participation of Bosnia and Herzegovina in the unified digital market of European Union is prevented due to non-existence of the conditions needed to participate in the European personal data exchange environment, which can be overcome only by changing the existing Law on Personal Data Protection in Bosnia and Herzegovina. The authors in this paper also tackle the definition, different aspects of „right to be forgotten“, the conditions under which it can be used by an individual, as well as the exceptions when individuals do not have the right on this kind of protection, and the comparative law display of the existing law solutions of the neighboring countries and the relevant verdicts of the Court of Justice of the European Union. Quick development of technologies and unlimited memory capacity of the global computer networks cannot be compared with the human intelligence, and people need to be provided with the ways of protecting their digital identity because certain types of information can become irrelevant or incorrect over time, therefore it is necessary to allow an individual to regain control over this data and delete information available on the Internet.

Keywords: personal data protection, internet, GDPR, right to be forgotten, Bosnia and Herzegovina

CIP - Каталогизација у публикацији
Народна и универзитетска библиотека
Републике Српске, Бања Лука

340.13(4-672ЕУ:497.6)(082)

МЕЂУНАРОДНИ научни скуп Усаглашавање правне регулативе са правним тековинама Европске уније (6 ; 2022 ; Бања Лука, Београд, Сарајево)
Usaglašavanje pravne regulative sa pravnim tekovinama Evropske unije : stanje u Bosni i Hercegovini i iskustva drugih : zbornik radova / [glavne i odgovorne urednice Nataša Mrvić Petrović, Tanja Topić, Nikolina Grbić Pavlović ; prevod Jelena Gavranović]. - Beograd : Institut za uporedno pravo ; Sarajevo : Friedrich Ebert Stiftung ; Banja Luka : Istraživački centar, 2022 (Banja Luka : Markos Studio&Design). - XI, 240 стр. : табеле ; 25 cm

Радови на срп. и енгл. језику. - Тираж 100. - Напомене и библиографске референце уз текст. - Библиографија уз сваки рад. - Abstract.

ISBN 978-99976-914-5-3 (Истраживачки центар)
ISBN 978-86-80186-85-6 (Институт за упоредно право)

COBISS.RS-ID 137332225